

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Anna Ruskan

NEMORFOLOGINIO EVIDENCIALUMO
RAIŠKA IR TURINYS LIETUVIŲ KALBOJE:
BEVARDES GIMINĖS BŪDVARDŽIAI IR PRIEVEIKSMIAI

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, filologija (04H)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2009–2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Aurelija Usonienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Padėka

NorS'iau nuoėirdėiai padSkoti savo darbo vadovei prof. habil. dr. Aurelijai Usonienei uė vertingas pastabas, mokslinė diskusijė ir nuolatinė rapestė rengiant ġė disertacijė. Jasė dSka galSjau susipaėinti su žlomiu mokslo pasauliu, kuris kvSpS ieėkoti atsakymė 3 disertacijoje keliamus klausimus. Esu Jums labai dSkinga, kad visuomet paskatindavote ģengti svarbius ģingsnius, patardavote, kai abejojau. Jasė nuolatinis palaikymas, nuoėirdumas, kantrybS ir tikSjimas padSjo baigti ġėdarbė.

ėis darbas tikriausiai dar batė nebaigtas, jeigu ne galimybS bedradarbiauti ir konsultuotis su prof. habil. dr. Nicole Nau, kuri mielai sutiko mane priimti vieneriė metė staėuotei Baltė kalbė katedroje, Adomo Mickeviėiaus universitete PoznanSje. Esu labai dSkinga prof. Nicole Nau ir kitiems kolegoms baltistams, dirbantiems ġiame universitete uė mokslinė diskusijė patarimus ir rapestė. Taip pat norS'iau nuoėirdėiai padSkoti Lundo universiteto prof. Caritai Paradis uė vertingas ģėvalgas disertacijos tema. Nuoėirdėiai dSkoju ir Vilniaus universiteto Anglė filologijos katedros ir Lietuviė kalbos katedros kolegoms uė palaikymė ir tikSjimė manimi ir ġio darbo rezultatais. Esu labai dSkinga dr. Jolantai Ģėnkanienei, dr. Audronei Ģolienei ir dokt. Erikai Jasionytei uė konstruktyvias pastabas ir patarimus baigiant ġė disertacijė. Taip pat norS'iau padSkoti Filologijos fakulteto dekanui doc. dr. Antanui Smetonai ir mokslo reikalė prodekanei prof. dr. Reginai Rudaitytei uė galimybes doktorantūros studijė metu vykti 3 mokslines staėuotes ir vasaros mokyklas. Nuoėirdėiai dSkoju Ernestai Stankeviė ir Paului Sariui uė pastabas ir patarimus rengiant disertacijos santraukė anglė kalba.

Galiausiai dSkoju savo ģeimai, ypaė TSvams, Sesei ir Moėiutei uė nuolatinė palaikymė ir rapestė puikias sėėygas studijuoti ir raėyti disertacijė. Alėia taip pat visiems kitiems ģėimos nariams ir draugams, palaikantiems mane.

Turinys

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	6
1. ĮVADAS	7
2. EVIDENCIALUMO KATEGORIJOS SAMPRATA IR SĄSAJOS SU GIMININGOMIS KATEGORIJOMIS	15
2.1. Evidencialumas kaip gramatinės ir funkcinės kategorija	15
2.2. Evidencialumo reikšmės klasifikacija	19
2.3. Epistemiškumas: evidencialumas ir episteminis modalumas	24
2.4. Evidencialumas ir sąsajos su subjektyvumo / intersubjektyvumo dimensija	31
2.5. Evidencialumas ir diskursas	33
3. EVIDENCIALUMO RAIŠKOS PRIEMONIŲ TYRIMŲ APŽVALGA UŽSIENIO IR LIETUVIŲ KALBOTYROJE	37
3.1. Morfologinės raiškos priemonės	37
3.2. Nemorfologinės raiškos priemonės	42
4. TYRIMO METODAI IR MEDŽIAGA	49
4.1. Metodas	49
4.2. Kalbos duomenų atranka	52
5. BEVARDĖS GIMINĖS (NEDERINAMŲJŲ) BŪDVARDŽIŲ IR PRIEVEIKSMIŲ MORFOSINTAKSINIŲ BRUOŽŲ ANALIZĖ	60
5.1. Komplementiniai predikatai	69
5.2. Komplementinį predikatą parentetinės vartosenos požymiai ir sintaksinio statuso kaitos klausimas	77
5.3 Komplementinį predikatą ir parentetinės vartosenos kiekybiniai rodikliai	83
5.4. Predikato modifikatoriai ir bado adverbialai	88
5.5. Sakinio modifikatoriai: autoriaus pozicijos adverbialai ir jungiamieji adverbialai	94

5.6. Prieveiksmų sintaksinio statuso neapibrėžtumas	102
5.7. Bado adverbialų, autoriaus pozicijos ir jungiamųjų adverbialų kiekybiniai rodikliai	105
5.8. Bevardės giminės (nederinamųjų) būdvardžių ir prieveiksmų morfosintaksinių bruožų sugretinimas	110
5.9. Apibendrinamosios pastabos	112
6. BEVARDĖS GIMINĖS (NEDERINAMŲJŲ) BŪDVARDŽIŲ IR PRIEVEIKSMŲ REIKŠMĖS IR FUNKCIJOS	113
6.1. Evidencinis	120
6.1.1. Numanymas, pagrįstas percepciniais žinių šaltiniais	120
6.1.2. Numanymas, pagrįstas conceptualiais žinių šaltiniais	127
6.1.3. Numanymo subjektyvumas ir intersubjektyvumas	129
6.1.4. Numanymas kaip polemikos / argumentacinio diskurso dalis	133
6.2. Evidencinis episteminis	140
6.3. Vertinimo	146
6.4. Pragmatinis	151
6.4.1. Tarpasmeninis	151
6.4.2. Metatekstinis	158
6.5. Dvigubas žinių šaltinio įsijungimas	160
6.6. Apibendrinamosios pastabos	165
7. IŠVADOS	167
LITERATŪROS SĄRAŠAS	173

Santrumpų sąrašas

abs. d. ñ absoliutus dañnis

ADJ ñ badvardis

ADV ñ prieveiksmis

Au Poz Adv ñ autoriaus pozicijos adverbialas

B ñ biomedicinos mokslai

Bad Adv ñ bado adverbialas

d ñ dañnis

Dv Adv ñ dviprasmis adverbialas

Evid ñ evidencinS reikġmS

Evid Epist ñ evidencinS episteminS reikġmS

GL ñ groñinS literatara

H ñ humanitariniai mokslai

KP ñ komplementinis predikatas

LL ñ logaritminSs tikimybSs testo žvertis

Metatekst ñ metatekstinS funkcija

MK ñ mokslo kalba

p ñ statistinS tikimybS

P ñ fiziniai mokslai

S ñ socialiniai mokslai

T ñ technologijos

Tarpasmen ñ tarpasmeninS funkcija

1. Įvadas

Darbo aktualumas ir naujumas

Nemorfologinio evidencialumo reikška ir turinys Europos kalbose ñ plaľiai nagrinSjama tema. Gausas pastarojo deġimtmeľio tyrimai atskleidS nemorfologiniđ evidencialumo reikškos priemoniđ inventoriđ anglđ, vokieľiđ, olandđ, italđ, prancazđ, ispanđ, rusđ, lenkđ, bulgarđ, latviđ, estđ bei kitose kalbose ir prisidSjo prie evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijđ ribđ ir sňajd paaiġkinimo (Wiemer 2005, 2006b, 2008; Cornillie 2007, 2010; de Haan 2007; Dendale, van Bogaert 2007; Squartini 2008; Kehayov 2008; Letuchiy 2010; Grochowski 2008; Stępień 2008; ũabowska 2008; Chojnicka 2010, 2012; Diewald, Smirnova 2010a, 2010b; Rossari 2012; Wiemer, Kampf 2012). Analizuojami ir evidencialumo ĥymikliđ reikġmSs kitimo klausimai, susiję su universaliais gramatikalizacijos, leksikalizacijos, pragmatikalizacijos ir adverbializacijos reikġkiniais (Aijmer 1996; Brinton, Traugott 2005; Boye, Harder 2007; Brinton 2008; van Bogaert 2010). Jie rodo ġiđ ĥymikliđ diachroniniđ raidę ir paaiġkina naujđ funkcijđ egzistavimę sinchroniniu poĥiaru. Palielĥiama svarbi morfologiniđ ir nemorfologiniđ evidencialumo reikškos priemoniđ sňeika (Kehayov 2008; Makartsev 2012) ir kuriama evidencialumo ĥymikliđ Europos kalbose duomenų bazė, kurioje pagal nustatytus kriterijus apraġomi žvairiđ Europos kalbų evidencialumo vienetai (Wiemer, Stathi 2010).

Nemorfologinio evidencialumo reikška lietuviđ kalboje, kaip ir kitose Europos kalbose, tapo svarbiu tyrimo objektu. Esama nuodugniđ tyrimų, kurių objektas ñ percepcijos ir atrodymo veiksmų dĥiai (Usonienė 1999, 2000, 2001, 2002a, 2002b, 2003) bei dalelytės (Wiemer 2007, 2010a, 2010b) groĥinės literataros tekstuose ir ĥiniasklaidos kalboje. Nagrinėtas evidencinis episteminis ĥymikliđ sinkretiġkumas (Ģinkanienė 2011, 2012) bei adverbializacijos proceso

apraiškos lietuvių mokslo kalboje (Smetona, Usonienė 2012; Usonienė 2012). Nepaisant šių žmonių studijų, nemorfologinio evidencialumo reiška dar nėra pakankamai ištirta, nes trūksta studijų, atskleidžiančių būdvardžių irrieveiksmių evidencialumo reikšmes, jų morfosintaksines ypatybes ir sąsajas su episteminio modalumo bei kitomis reikšmėmis. Be to, trūksta tekstų metodika pagrįstą būdvardžių irrieveiksmių tyrimą, kurie sugretintų evidencinių būdvardžių irrieveiksmių distribucijų įvairiuose diskursuose (grožinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje). Naudojant tekstų metodiką atsiranda galimybė taikyti statistinius darbo metodus, leidžiančius daryti pagrįstas išvadas ir įvertinti evidencinių būdvardžių beirieveiksmių semantinį potencialą ir morfosintaksines ypatybes.

Darbo objektas

Disertacijos objektą sudaro bevardės giminės būdvardžiai *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *panašu*, *natūralu* irrieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai*, *panašiai* ir *natūraliai*. Pasirinkti kaip tik šios semantikos būdvardžiai irrieveiksmiai, nes jų leksinės reikšmės atspindi semantinius laukus, kurie turi potencialų kelti žinią apie būdvardžių *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku* ir atitinkamųrieveiksmių *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* leksinės reikšmės susijusi su vizualine arba girdimojo percepcija, *natūralu* / *natūraliai* leksinės reikšmės implikuoja pagal gamtos dėsnius, tikra, nedirbtina ir atspindi žinojimą o *panašu* / *panašiai* leksinės reikšmės susijusi su palyginimu (DLK₆).

Tai, kad percepcijų žinojimą arba lyginimą reikšiantys žymikliai gali kelti evidencialumo reikšmę, atspindi tarpkalbiniai tyrimai. Gerai žinomas faktas, kad percepcijų ir žinojimą reikšiantys būdvardžiai irrieveiksmiai anglų, italų, ispanų, lenkų, latvių ir kitose kalbose gali būti vartojami kaip evidencialumo (evidenciniai) ir episteminio modalumo (episteminiai) žymikliai (Chafe 1986; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer

2010; Squartini 2008; Marín 2006; Marín-Arrese 2007, 2009a, 2009b; Tutak 2003; ũabowska 2008; Chojnicka 2012). LyginimŲ reigkiantys badvardŲiai *podobny* ūpanaęusųir *pochozij* ūpanaęusųolenkŲ ir rusŲ kalbose taip pat yra laikomi evidenciniŲ ĥymikliŲ *podobno* ūŲakoųir *pochože* ūatrodoųęaltiniais (Wiemer 2005; Letuchiy 2010). Taigi yra pagrindo daryti prielaidŲ kad panaęios semantikos badvardŲiai irrieveiksmiai galŲtd funkcioniuoti kaip evidenciniai lietuviŲ kalboje.

BadvardŲiai *akivaizdu, aišku, ryšku, panašu, natūralu* laikomi bevards gimins formomis, kurios sakinyje eina vardine tarinio dalimi, kai veiksnys ięreikętas negimininiais ŲvardŲiais arba kai veiksnio nŲra ir jis nenumanomas (TekorienŲ 1990, 68). Tai, kad lietuviŲ kalboje badvardis turi tris gimines¹ (vyriękŲŲ moteriękŲŲ bevards) teigia ir kiti autoriai (SemŲnienŲ 2003, 133; Holvoet, Vail'iuelytŲ-SemŲnienŲ 2006, 115Ų116). Ta'iau ne visi kalbininkai linkŲ traktuoti analizuojamas badvardŲiŲ formas gimininŲmis, nes teigiama, kad lietuviŲ kalboje ięnykus daiktavardŲio bevardei giminei, nebeliko ir badvardŲiŲ bevards gimins (PaulauskienŲ 1994; Petit 2010). Ćame darbe nesprendŲiama bevards gimins problema lietuviŲ kalboje, o terminas Ųbevards gimins badvardŲiaiŲ pavartotas tam, kad primintŲ, jog formŲ *akivaizdu, aišku, ryšku, panašu, natūralu* morfologija atspindi ŲęnŲŲ bevards giminiŲ (PaulauskienŲ 1994, 211, Petit 2010). Toliau darbe ģios formos bus vadinamos nederinamaisiais badvardŲiais pagal analogijŲsu Ųnderinamaisiais dalyviaisŲ (Wiemer 2006a, 35; UsonienŲ 2012, 227; UsonienŲ spaudoje).

Disertacijos objektŲ sudarantys *akivaizdziai, aiškiai, ryškiai, panašiai* ir *natūraliai* apibadinami kaiprieveiksmiai remiantis jŲ formaliomis (morfologinŲmis ir sintaksinŲmis) ir funkcinŲmis savybŲmis (Ramat, Ricca 1998, 187). Prieveiksmiai yra sudaromi ię badvardŲiŲ adverbialinŲs sufiksacijos badu

¹ AtsiŲvelgiant Ų bevards gimins badvardŲiŲ derinimŲ (suprantamŲ kaip morfosintaksinŲ reigkinŲ ĥr. SemŲnienŲ 2003, 124), paŲymima, kad bevards badvardŲiŲ gimins Ųderinimo sistemoje funkcionuoja visŲ pirma kaip gaviklio giminsŲ, ta'iau retsykais gali funkcionuoti kaip daviklio gimins (Holvoet, Vail'iuelytŲ-SemŲnienŲ 2006, 115).

(Cruschina 2010, 347), nesra kaitomi ir sintaksiškai sudaro periferinius elementus (Ramat, Ricca 1998, 187). Funkciniu požiūriu prieveiksmiai modifikuoja veiksmahodhius, badvardhius, kitus prieveiksnius, visą sakinį arba diskurso atkarpą.

Disertacijoje pasirinktas nemorfologinio evidencialumo terminas nagrinėjamiems badvardhiams ir prieveiksmiams apibadinti, nes norima parodyti, kad kaip tik gios priemonės sudaro kontrastinevidencialumui, iėreiktam dalyvių morfologija ir atitinkamai vadinamam morfologiniu evidencialumu. Taiiau atkreiptinas dėmesys, kad ggame darbe morfologinio evidencialumo sąvoka vartojama plaiiņa prasme. Juk lietuvių kalboje evidencialumas, perteikiamas dalyviais, nesra morfologinis, o greiiau sintaksinis kategorija (Wiemer 2006a; Holvoet 2007). Tai bus paaigkinta teorinije apėvalgoje. Morfologinio / nemorfologinio evidencialumo opozicijos sinonimais galėtū bati gramatinio / negramatinio arba leksinio evidencialumo opozicija. Taiiau gramatinio ir negramatinio arba leksinio evidencialumo samprata gali kelti tam tikrų problemų, nes ne visada galima aiėkiai skirti, kas priklauso kalbos gramatikos lygmeniui, o kas leksikos. Be to, nagrinėjant pasirinktus badvardhius ir prieveiksnius, atsiėvelgiama į jų sintaksines savybes, o apibadinus juos kaip negramatinius arba leksinius evidencialumo hėmiklius sintaksės vaidmuo bati tarsi ignoruojamas. Taigi dėl iėvardytų prieėaslių ggame darbe pasirenkama morfologinio ir nemorfologinio evidencialumo prieėprieėa. Referuojant evidencialumo tyrimus, kartais sinonimiėkai vartojamos gramatinio ir leksinio evidencialumo sąvokos.

Darbo tikslai

1. Remiantis tekstynų metodologija, iėanalizuoti nemorfologinio evidencialumo raigėn ir turinį realizuojamus nederinamaisiais badvardhiais ir prieveiksmiais grohinės literataros tekstuose ir lietuvių mokslo kalboje.

Nustatyti nagrinšjamų badvardų irrieveiksmių vartosenos sūajas su diskurso specifika.

2. Papildyti autoriaus pozicijos raigkos ir adverbializacijos tyrimus lietuvių kalboje ir aptarti analizuojamų raigkos priemonių semantinę funkcinę susipynimą (evidencinę, episteminę, evidencinę, pragmatinę).

Darbo uždaviniai

1. Išanalizuoti lietuvių kalbos badvardų *akivaizdu, aišku, ryšku, panašu, natūralu* irrieveiksmių *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai, panašiai* ir *natūraliai* morfosintaksines ypatybes (komplementiniai predikatai, adverbialai), nustatyti jų reikšmes, funkcijas ir kiekybinius rodiklius.
2. Pagal ūinų gūltinio tipo, subjektyvumo / intersubjektyvumo ir argumentacinio konteksto parametrus aptarti nagrinšjamų badvardų irrieveiksmių evidencinių reikšmių ir funkcijų distribucijų gūhinis literataros tekstuose ir mokslo kalboje.
3. Išanalizuoti sintaksinę ir semantinę nagrinšjamų ūymiklų kontekstų, kuris lemia evidencines reikšmes ir funkcijas, ir ištirti konteksto rodiklius, lemiančius evidencinių reikšmių ir funkcijų iūnykimą.
4. Aptarti badvardų irrieveiksmių evidencines ir kitas reikšmes bei funkcijas paradigminiu lygmeniu.
5. Išnagrini dviūbūninų gūltinio ūymšimų gramatinių ir leksinių bei dviejų leksinių evidencialumo ūymiklų sūveikimą.

Ginamieji teiginiai

1. Parentetiškai vartojami nederinamieji badvardūiai rodo adverbializacijos poūymius: sintaksinę mobilumą antrinis predikacijos reikšmę ir pakitusias

- funkcijas. PlatSjanti parentetiškai vartojamą badvardhį aprSptis leidžia juos gretinti su sakinio prieveiksmiais ir kalbSti apie jų gramatinį statusą.
2. Prieveiksmiais išreikgtą autoriaus pozicijos adverbialų funkcijos priklauso nuo kolokacijos su prieveiksmiais sudarančią veiksmažodhį semantikos ir vertinamąjį elementą, esančią kontekste.
 3. Sugretinus nederinamąjį badvardhį ir prieveiksmį morfosintaksines ypatybes grohinSs literataros tekstuose ir mokslo kalboje, nustatyta, kad lietuvių kalboje badvardhiai dažniau negu prieveiksmiai vartojami kaip evidencialumo arba kitos autoriaus pozicijos reikškos priemonSs. Prieveiksmiai funkcionuoja dažniau kaip bado adverbialai, modifikuojantys predikatus kokybiniu požiūriu.
 4. SemantinS funkcinių nederinamąjį badvardhį ir prieveiksmį analizS rodo, kad nagrinSjami vienetai gali būti vartojami kaip evidenciniai, evidenciniai episteminiai, vertinimo ir pragmatiniai žymikliai, ir jų vartoseną gali varijuoti priklausomai nuo diskurso.
 5. Pragmatinį žymiklį vartoseną atspindi evidencinį reikšmę ir funkciją išnykimą pabrščiamas žnekos aktas ir jo dalyviai, o ne propozicijos vertinimas. Žymiklį pragmatigkSjimas ir daugiafunkciškumas koreliuoja su jų adverbializacijos požymiais.

Teorinė ir praktinė darbo vertė

Evidencinį badvardhį ir prieveiksmį nagrinSjimas remiantis reprezentatyvia tekstyno medžiaga papildo morfologinį ir nemorfologinį evidencialumo reikškos priemonių tyrimą bei inventorį lietuvių kalboje. Atkreipiamas dėmesys 3 skirtingos evidencialumo reikškos (morfologinės ir nemorfologinės) priemonių sėveikmė. Šio darbo rezultatai galStą būti pritaikyti leksikografijoje, lietuvių kalbos gramatikos aprašuose, atliekant kontrastyvinius ir tipologinius tyrimus. Kadangi šiame darbe atskleidžiama nagrinSjamą badvardhį

ir prieveiksmų distribucija grožinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje, jis gali būti vertingas besimokantiems lietuvių kalbos kaip antrosios, vertėjams, bakalauro ir magistro darbų rašantiems studentams.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, dvi teorinės dalys, tyrimo metodų ir medžiagos skyrius, dvi tiriamosios dalys, išvados ir literataros sąrašas. Teorinės dalys pristato evidencialumo kategorijos apibrėžtis, reikšmių taksonomijas, sąlyšas su kitomis kategorijomis, morfologinių ir nemorfologinių evidencialumo reikškos priemonių ypatumų uždiniame ir lietuvių kalbotyroje. Pirmoji tiriamoji dalis skirta nederinamųjų būdvardžių ir prieveiksmų morfosintaksiniam bruožams aptarti: analizuojami jų kokybiniai ir kiekybiniai rodikliai. Antroji tiriamoji dalis pristato semantinę funkcinių būdvardžių ir prieveiksmų distribuciją

Darbo aprobavimas

Disertacijos tema skelbti straipsniai:

Ruskan, Anna. 2010. Evidencialumo reikškos priemonės lietuvių kalboje. *Lietuvių kalba* (4). (<http://www.lietuviu.kalba>).

Ruskan, Anna. 2012. Evidential adjectives in Lithuanian academic discourse. *Kalbotyra* 64 (3), 103–123.

Disertacijos tema skaityti pranešimai konferencijose ir seminaruose:

2010 m. rugsėjo 23–24 d. skaitytas pranešimas *The evidential markers **evidently** and **akivaizdžiai** from a cross-linguistic perspective* tarptautinėje taikomosios kalbotyros konferencijoje *Kalbos ir žmonės: dialogai ir kontaktai*, Vilniaus universitetas, Lietuva.

2011 m. rugpjūčio 29–30 d. skaitytas pranešimas *Evidential adjectives in Lithuanian academic discourse* tarptautinėje konferencijoje *National Languages in Academic Research and Higher Education*, Talino universitetas, Estija.

2012 m. birželio 7-8 d. skaitytas pranešimas *Markers of evidentiality in Lithuanian academic discourse: neuter adjectives and adverbs* tarptautinėje konferencijoje *Modality, Corpus, Discourse*, Lundo universitetas, Švedija.

2012 m. rugpjūčio 29 d. - rugsėjo 1 d. skaitytas pranešimas *Expressing evidentiality in Lithuanian: the case of neuter adjectives* 45-oje tarptautinėje Europos lingvistikos asociacijos konferencijoje *Societas Linguistica Europea*, Stokholmo universitetas, Švedija. Dalyvavimas ir apdovanojimas Ageriausio pranešimo konkurse.

2012 m. rugsėjo 4-8 d. skaitytas pranešimas *The Epistemicity of English **likely**, Lithuanian **panašu** and Polish **podobno*** 11-oje konferencijoje *European Society for the Study of English*, Bogazici universitetas, Turkija.

2012 m. gruodžio 5 d. skaitytas pranešimas *Nemorfologinio evidencialumo raiška lietuvių kalboje: bevardės giminės būdvardžiai* seminare Baltų kalbų katedroje, Adomo Mickevičiaus universitete, Poznanis, Lenkija.

2013 m. gegužės 22 d. skaitytas pranešimas *Nemorfologinio evidencialumo raiška lietuvių kalboje: prieveiksmiai* seminare Baltų kalbų katedroje, Adomo Mickevičiaus universitete, Poznanis, Lenkija.

2. Evidencialumo kategorijos samprata ir sąsajos su giminingomis kategorijomis

Čiame skyriuje apibūdinamos evidencialumo kategorijos apibrėžtys, evidencialumo reikšmės taksonomijos, sąsajos su epistemiškumo ir episteminio modalumo kategorijomis, subjektyvumo ir intersubjektyvumo dimensija bei diskursu.

2.1. Evidencialumas kaip gramatinė ir funkcinė kategorija

Lingvistinėje literatūroje evidencialumo kategorijos semantika interpretuojama kaip autoriaus nuoroda žiniui gauti. Vartodamas evidencialumo žymėjimus, autorius eksplikuoja, kaip ir koku būdu pasiekia informaciją apie kurią praneša kalbinėje situacijoje /propozicijoje. Dėl šio konceptualaus evidencialumo kategorijos pagrindo sutaria lingvistai, kurie evidencialumą traktuoja kaip gramatinę (Anderson 1986; Willett 1988; Aikhenvald 2003, 2004) ir funkcinę kategoriją (Squartini 2007, 2008; Wiemer 2008; Wiemer, Stathi 2010; Boye, Harder 2009; Diewald, Smirnova 2010a, 2010b). Didesnio nesutarimo aspektu tapo evidencialumo reikšmės priemonės, laikytinos evidencialumo kategorijos kriterijumi.

Pasak Andersono (1986), Willetto (1988) ir Aikhenvald (2003, 2004, 2007), evidencialumo kategorijos reikšmės koduotinos sietinomis morfologijos (angl. *bound morphology*) priemonėmis (galanomis, klitikais, priesagomis, priedais), kurios yra batinos, todėl evidencialumas laikomas išskirtinai gramatine kategorija. Yra atvejų, kai evidencialumo semantika perteikiama kitų veiksmažodinių kategorijų formaliu būdu reikšma (netiesiogine nuosaka, perfekto laikais ar pasyvinėmis konstrukcijomis) (Aikhenvald 2004, 271). Tačiau šios priemonės laikytinos morfologinio evidencialumo realizacija tik tais atvejais, jeigu pagrindinis jų

reikšmės susijusi su žinių galtiniu (Aikhenvald 2004, 115). Kitais atvejais jos kvalifikuojamos kaip evidencialumo strategijos (angl. *evidentiality strategies*). Pagal Aikhenvald (2004), įvairios leksinės strategijos (veiksmažodžiai, būdvardžiai, sakiniorieveiksmiai, dalelytės, žerpiniai), žymintys autoriaus žinių galtinį yra universali informacijos galtinio realizacija. Tačiau jos nesudaro evidencialumo kategorijos, nes nėra privalomos.

Evidencialumo, kaip išskirtinai gramatinės kategorijos, traktuotą kvestionuojama. Visą pirmą tiek morfologinę, tiek nemorfologinę evidencialumo reikšmės priemonę gali perteikti panašias evidencialumo reikšmes (Boye, Harder 2009, 20). Evidencialumo reikšmių taksonomijos buvo sudarytos kalbų, koduojančių žinių galtinį sietinę morfologijos pagrindu (Willett 1988; Plungian 2001; Aikhenvald 2004). Šios taksonomijos buvo sėkmingai pritaikytos kalboms, perteikiančioms evidencialumo reikšmes nemorfologinėmis reikšmės priemonėmis (Wiemer 2006b, 2007; Squartini 2008; Diewald, Smirnova 2010a). Suprantama, kad nepaisant evidencinių reikšmių panašumą įvairiose kalbose randama ir skirtumų, kuriuos lemia kalbų specifiškumas. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį kad net kalbose, evidencialumui žymintiose sietinė morfologijos priemonėmis, esama didelių evidencinio turinio variacijų ir kompleksškumo (Willett 1988; Aikhenvald 2004). Taigi natūralu, kad evidencialumo turinys gali skirtis ir kalbose, kuriose evidencinės reikšmės realizuojamos leksinėmis priemonėmis, ir neturėtų būti visiškai tapatus evidencialumo turiniui, pateikiamam evidencinių reikšmių taksonomijose.

Antra, ribos tarp gramatinės ir leksinės priemonės gali varijuoti priklausomai nuo gramatikos sėvokos bei apimtys apibrėžimo. Pavyzdys š skirtingas Aikhenvald (2007) ir Wiemerio (2010c) požiūris į dalelytes. Aikhenvald teigimu (2007, 222), dalelytės sudaro uždaras žodžių klases, kitaip negu veiksmažodžiai, sakiniorieveiksmiai ir žerpiniai, todėl priklauso daugiau kalbos gramatikai. Wiemeris (2007, 2008, 2010c) dalelytes laiko leksiniu kalbos inventoriu, nes kaip tik ši struktūrinė kategorizacija leidžia daryti skirtą tarp įvairių

evidencialumo reiškos. Pasak autoriaus (Wiemer 2010c, 65), „...> kas būtų pasiekta, jeigu teigtume, kad sietinė morfologija, LAM paradigmos ir pagalbinės konstrukcijos, taip pat funkciniai žodžiai (adpozicijos, jungtukai, t. t.) priklauso kalbos gramatikai? <...> Tai nesudarytų tinkamo pagrindo atskirti žvairias funkcinį elementų reiškos klases (morfemas, žodžių klases)“.² Be to, kaip pabrėžia Boye'us ir Harderis (2009, 20–21), ne visai aišku, kodėl dalelytės sudaro evidencialumo kategorijos reiškinį o funkciniai tapatas sakinio poveikimiai laikomi evidencialumo strategijomis. Ir struktūriniu, ir funkciniu požiūriu dalelytės ir poveikimiai yra panašūs (Wiemer 2010c, 90). Ignoruojant tokias leksines evidencialumo reiškos priemones kaip poveikimiai, vengiama išsamesnio ir žvairiapusiškesnio evidencialumo kategorijos tyrimo, kuris didžiąja dalimi ribojamas gramatikos ir leksikos skirtimi (Boye, Harder 2009, 22–23).

Trečia, morfologinį ir nemorfologinį evidencialumo reiškos priemonių sąrašą ir būtinybę priskirti evidencialumo funkciniai kategorijai išryškėja iš diachroninio sąraše. Tiek morfologinės, tiek nemorfologinės evidencialumo reiškos priemonės kyla iš percepcijos, komunikacijos ir požiūrio veiksmažodžių (Boye, Harder 2009, 17–20).

Galiausiai prie išsamesnio evidencialumo kategorijos suvokimo prisideda integruotas morfologinį ir nemorfologinį evidencialumo reiškos priemonių tyrimas (Squartini 2008). Sugramatintos evidencialumo sistemos bus tinkamai žvertintos, kai bus ištirtos evidencialumo sistemos, veikiamos gramatikalizacijos procesų, arba tos, kuriose evidencialumas reiškiamas leksinėmis priemonėmis (Diewald, Smirnova 2010a, 5).

² Originalus tekstas: „...> what would be gained by saying that bound morphology, TAM paradigms and auxiliary constructions belong to a language's grammar as well as function words (adpositions, conjunctions etc.)? <ë > It would not supply us with a useful basis for discriminating between different expression classes of functional elements (morphemes, word classes)“ (Wiemer 2010c, 65). Čia ir toliau vertimai autorės A. R.

Atsižvelgiant į šiuos argumentus, evidencialumo racionaliausia būtų traktuoti kaip konceptualų doméną, kurio reikšmė apima tiek morfologines, tiek nemorfologines priemones. Kaip teigia Boyeūs ir Harderis (2009, 14–15), Atkai evidencialumas suvokiamas kaip funkcinis konceptualus doménas, jo apibrėžimas nėra susijęs su tuo, ar evidencialumo reikšmė gali būti koduojama leksiškai, ir ne tik gramatiškai. Taip pat, ar tai yra pagrindinė predikacija, ir ne tik pagrindinės predikacijos specifikuojimas, ar ši reikšmė gali būti komunikuojama pragmatiškai, ir ne tik elementais, kurie perteikia šios reikšmės semantiškumą.³ Tam, kad būtų galima geriau atspindėti evidencialumo reikšmės priemonių struktūrinius ypatumus, siūlomas evidencialumo reikšmės priemonių kontinuumas. Viena jo polyje atsiduria sietinės morfologijos priemonės, kiek toliau – veiksmavodžių kategorijų evidencinis išplitimas (angl. *extension*), o kitame polyje – dalelytės, sakiniorieveiksmiai, jungtukai (Wiemer 2008, 10). Tarpinėje kontinuume užima pagalbiniai veiksmavodžiai, kurie nėra sugramatinti iki tokio laipsnio kaip galinės, klitikai ir priešdėliai, tačiau su kitais struktūriniais sakinio elementais susiję labiau negu dalelytės, sakiniorieveiksmiai arba jungtukai. Leksinių ir gramatinių priemonių kontinuumo sąvoka suponuoja skirtingą žvairių vienetų sugramatinimo laipsnį ir leidžia geriau suprasti ribą tarp gramatikos ir leksikos sąryšį (Squartini 2007, 2).

Kadangi šio darbo objektą sudaro būdvardžiai irrieveiksmiai, t. y. nemorfologinės priemonės, evidencialumas laikomas semantine funkcinė kategorija. Jos paskirtis – nurodyti kognityvinį arba / ir komunikacinį autoriaus pasakymo pagrindą (Wiemer 2008, 5).

³ Originalus tekstas: „When viewed as a cognitive or functional substance phenomenon, the definition of evidentiality should be kept apart from the questions of whether evidential meaning may be coded lexically and not only grammatically, whether it may constitute the main predication and not only a specification of the main predication, and whether it may be communicated pragmatically and not only by means of elements that code it as semantic meaning“ (Boye, Harder 2009, 14–15).

2.2. Evidencinių reikšmių klasifikacija

Remiantis tipologinių studijų taksonomijomis, pateikiamomis evidencines reikšmes (Willett 1988; Plungian 2001; Aikhenvald 2004), pagrindinė opozicija brėžiama tarp tiesioginio ir netiesioginio šaltinio tipo (angl. *type of evidence*), kuriuo autorius pagrindžia pasakymą. Tiesioginis šaltinio tipas implikuoja, kad autorius turi tiesioginį/betarpinį prieigą prie informacijos, pavyzdžiui, autorius galėjo stebėti, girdėti ar kitomis jausmų tiesiogiai patirti situaciją (angl. *attested evidence* Willett 1988; *first-hand evidence* Aikhenvald 2004). Plungian (2011, 240) siūlo papildyti tiesioginio šaltinio tipo reikšmes *participatory* (angl. *participatory*) ir *endophoric* (angl. *endophoric*) reikšmėmis. Juk yra kalbų, šeiminių tiesioginio autoriaus dalyvavimo situacijoje arba asmeninio situacijos patyrimų, kurie nėra tapatos situacijos stebėjimui arba pažinimui kitomis jausmų. Netiesioginis šaltinio tipas implikuoja, kad autorius neturėjo tiesioginės prieigos prie kalbamos situacijos, bet turi žodymą apie kalbamą situaciją arba girdėjo apie ją iš kitų. Pagrindinė netiesioginio šaltinio reikšmėmis laikytinas numanymas (angl. *inference*) ir reportatyvas (angl. *reportative*).

Evidencialumo reikšmių dichotomija taip pat gali būti grindžiama asmenine autoriaus prieiga prie kalbamos situacijos ir išoriniais šaltiniais, kurie nėra asmeniniai (angl. *self, other*, Frawley 1992; Plungian 2001, 2011; Marín-Arrese 2007, 2009a). Ši opozicija panaši į tiesioginio / netiesioginio šaltinio tipo opoziciją, tačiau tapatinti ją nedera, nes reikšmės sutampa tik iš dalies (Plungian 2011, 230). Pavyzdžiui, tiesioginis situacijos pažinimas ir numanymas implikuoja, kad autorius turėjo asmeninį prieigą prie situacijos, o reportatyvas reikalauja prieigą prie informacijos iš šaltinių, kurie nėra asmeniniai.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Frawley (1992), skirtingai negu Willett (1988), Plungian (2001) arba Aikhenvald (2004), kalba apie šaltinį (angl. *source of evidence*), bet ne šaltinio tipą (angl. *type of evidence*). Pabrėžtina,

kad šios sŲvokos gali bati vartojamos ir sinonimiškai, ir kaip atskiros evidencialumo dimensijos (Squartini 2008; Lampert, Lampert 2010). Čiame darbe šios sŲvokos nŲra tapatinamos: Ųiniđ Ųaltinio tipams priklauso tiesioginis situacijos paŲinimas, numanymas ir reportatyvas; Ųiniđ Ųaltiniams priklauso sensoriniai arba kiti iđoriniai Ųiniđ Ųaltiniai (angl. *other*) ir loginis autoriaus samprotavimas, ankstesnŲs Ųinios (angl. *self*). Kaip teigia CornillieŲs (2009, 45), Ađd dviejđ sŲvokđ skirtis leidŲia paaigkinti skirtingđ evidencialumo dimensijđ sŲveikŲ pavyzdŲiui, numanymŲ pagrŲtŲbendra vizualine percepcija arba reportatyvu.⁴

Nors, kaip minŲta, aptariamos evidencialumo reikġmįđ taksonomijos (Willett 1988; Frawley 1992; Plungian 2001; Aikhenvald 2004), parengtos kalbđ, kuriose evidencialumas reikġiamas morfologinŲmis priemonŲmis, pagrindu, jos su tam tikromis iđlygomis taikomos tiriant evidencialumo semantinį turinį Europos kalbose, kurioms morfologinŲs evidencialumo reikġka nŲra badinga (Wiemer 2006b; Squartini 2007; Diewald, Smirnova 2010a). NagrinŲdamas evidencialumo reikġkŲ romanđ kalbose (italđ, prancazđ), Squartinis (2008, 934) kiek kritiškai vertina Willetto (1988) ir FrawleyŲaus (1992) evidenciniđ reikġmįđ taksonomijas: esŲjos atspindi hierarchinius ryġius ir negali tinkamai paaigkinti leksiniđ bei gramatinį evidencialumo Ųymikliđ turinio romanđ kalbose, ypač reikġmįđ neutralizacijos. Autorius sialo pakoreguoti evidencialumo reikġmįđ hierarchijŲ atsihvelgiant Ų Ųiniđ Ųaltinio tipo ir Ųiniđ Ųaltinio sŲveikŲ. PavyzdŲiui, numanymas nebatinai turi bati pagrŲtas asmenine autoriaus prieiga prie kalbamos situacijos pŲsakđ (kaip iđplaukia iđ Willetto ir FrawleyŲaus evidenciniđ reikġmįđ klasifikacijos), o kitđ Ųmoniđ ŲodŲiais, t. y. reportatyvu. Taip Squartinis (2008, 933) paaigkina, kodŲl sakinio adverbialas *a quanto pare* Ųatrodo, pasirodoŲ italđ kalboje reikġia ir numanymŲ pagrŲtŲpercepciniais Ųiniđ Ųaltiniais, ir reportatyvŲ iđorinis Ųiniđ

⁴ Originalus tekstas: *Distinguishing between these two notions allows for a description of the interplay of different evidential dimensions such as inference from shared visual evidence or from reports* (Cornillie 2009, 45).

galtinis (percepcija, kitą žmonėm būdai) bdingas keliems ėinių galtinio tipams (numanymui, reportatyvui).

Panaėiai kaip kitose Europos kalbose (Diewald, Smirnova 2010b, 59), taip ir lietuvių kalboje formaliai ėymstas yra netiesioginis ėinių galtinis: paėymima, ar informacija gaunama numanymo, ar reportatyvo bdu. Ėioje disertacijoje svarbiausia yra numanymo reikėms, nes nagrinėjami ėymikliai daugiausia susiję kaip tik su ėia evidencialumo reikėme. Evidencialumo reikėmų taksonomijose pateikiami du numanymo potipiai: numanymas, pagrėtas stebėjimu arba kitais percepciniais ėinių galtiniais, ir numanymas, pagrėtas samprotavimu, logika, intuicija, ankstesne patirtimi, ėiniomis apie pasaulį (angl. *inferring from results* vs *inferring from reasoning*, Willett 1988; *inferentials* vs *presumptives*, Plungian 2001; *inference* vs *assumption*, Aikhenvald 2004; *circumstantial* vs *generic*, Squartini 2008; *perceptual* vs *conceptual*, Diewald, Smirnova 2010b). Ėiuos du numanymo potipius geriausia iliustruoja tokie pavyzdėiai (Plungian 2011, 232):

- (1) *Dega šviesa – atrodo, kaimynas jau namie.*
- (2) *Šiuo metų laiku uogos jau turėtų būti prinokusios.*

(1) pavyzdyje autoriaus numanymas dėl kaimyno buvimo namie pagrėtas matomais rezultatais (*dega šviesa*), o (2) pavyzdyje numanoma autoriaus ėinių apie pasaulį pagrindu. Ėid abiejų numanymo tipų semantika eksplikuojama taip: ĖP , nes matau tam tikrus situacijos ėenklus⁵ ir ĖP , nes ėinau Q, ir ėinau, kad Q apima P.⁶ (Plungian 2001, 354). P reikėia situacijų o Q ė situacijos aplinkybes.

Nepaisant ėid aiėkiai nustatyti ir pasaulio kalbose ėymstų numanymo potipių, esama kitų numanymo turinio galimybių. Numanymas gali bati nespecifikuotas: nėra aiėku, ar numanymų sudaro percepciniai ėinių galtiniai, ar samprotavimas, bet pasakyme pabrėžiama, kad informacijos ėinių galtinis yra netiesioginis, ir tai nėra reportatyvas (Willett 1988, 63). Taip pat numanymas gali

⁵ Originalus tekstas: ĖP , because I can observe some signs of Pó (Plungian 2001, 354).

⁶ Originalus tekstas: ĖP , because I know Q, and I know that Q entails Pó (Plungian 2001, 354).

bati pagrįstas kitų žmonių žodžiais, t. y. reportatyvu (Plungian 2001, 352; Squartini 2008, 934), kitose studijose vadinamu komunikaciniais žinių šaltiniais (Marín-Arrese 2007, 86; 2009a, 247).

Analizuojant evidencialumo žymiklius Europos kalbose, daugiausiai klausimų kelia nespecifikuotas numanymo potipis, nes tokios reikšmės ribojasi su kitų konceptualizacijų domenu reikšmėmis. Squartinis (2008, 924–925) nespecifikuotus numanymo atvejus priskiria prie spėjimo (angl. *conjecture*), kuris pasižymi subjektyvia autoriaus nuomone ir laikomas evidencialumo reikšme. Tačiau tokia traktuotė kelia diskusijų, nes subjektyvi autoriaus nuomonė ir numanymo pagrindo stoka kontekste greičiau apibadina episteminio modalumo žymiklius (Wiemer, Kampf 2012, 30) arba reikšia žymiklių pragmatiškumą. Čiame darbe nespecifikuotas numanymas nėra laikomas išskirtinai evidencine reikšme, bet traktuojamas kaip evidencialumo ir episteminio modalumo reikšmių sinkretiškumo atvejis.

Čioje disertacijoje apibadinant numanymą remiamasi Dieward ir Smirnovos (2010b, 63) terminologija: numanymas gali būti pagrįstas percepciniais (angl. *perceptual*) arba / ir konceptualiais (angl. *conceptual*) žinių šaltiniais. Percepcinių žaltinių šaltinių randama ir jau aptartose numanymo potipių klasifikacijose (Willett 1988; Plungian 2001; Aikhenvald 2004), bet konceptualizacijų žinių šaltinių šaltinių nauja. Ji pasirinkta todėl, kad tiksliausiai ir geriausiai apibadina Willetto (1988) ir kitose taksonomijose (Plungian 2001; Aikhenvald 2004) išvardytus logikos, intuicijos ir ankstesnių žinių komponentus, sudarančius konceptualaus numanymo pagrindą.

Kitas netiesioginis žinių šaltinis – reportatyvas, taip pat skirstomas į potipius. Willettas (1988, 57; 96) reportatyvą (angl. *reported evidence*) skirsto pagal tai, ar informacija apie kalbamą situaciją yra girdėta iš tiesioginio, ar iš netiesioginio kalbamos situacijos liudytojo, ar priklauso liaudies išminčiai, posakiams (angl. *second-hand evidence*, *third-hand evidence*, *evidence from folklore*). Tačiau Plungianas (2011, 238–239) kiek skeptiškai vertina tokį smulkų reportatyvo

skaidymŲnir sialo laikytis Aikhenvald (2004, 25) pateikiamŲ reportatyvo potipid: reportatyvas, nurodantis konkretŲ pasakymo autorid, vadinamas kvotatyvu (angl. *quotative*); reportatyvas, kurio autorius nŲra identifikuojamas, nes nŲra ėinomas arba svarbus, vadinamas nuogirda (angl. *hearsay*).

Svarbu atkreipti dŲmesŲ kad daug kalbd turi bendrŲ netiesioginio ėinid ėaltinio ėymiklŲ kuris nspecifikuoja nei numanymo, nei reportatyvo reikġmŲs, bet bendrai ėymi, kad kalbamojoje situacijoje remiamasi netiesioginiu ėinid ėaltiniu (Plungian 2011, 232Ų233). Kadangi lietuvid kalboje numanymo ir reportatyvo reikġmŲs daġniausiai koduojamos skirtingomis formomis, kalbant tiek apie morfologines, tiek apie nemorfologines evidencialumo raġkos priemones, plaġiau nspecifikuoto netiesioginio ėinid ėaltinio ypatybŲs nebus aptariamoms.

Toliau pateikiama lentelŲ, apibendrinanti evidencialumo reikġmid opozicijas ir evidencinid reikġmid potipius, kurie aptariami Willetto (1988), Aikhenvald (2004), Plungiano (2001, 2011) ir Diwald, Smirnovos (2010b).

1 lentelė. Evidencinid reikġmid opozicijos ir potipiai

Tiesioginė prieiga	Netiesioginė prieiga	
Asmeninė	Asmeninė	Neasmeninė
ParticipantinŲs / endoforinŲs reikġmŲs	Numanymas , pagrŲstas percepciniais ėinid ġaltiniais	Reportatyvas: kvotatyvai
VizualinŲs NvizualinŲs	Numanymas , pagrŲstas konceptualiais ėinid ġaltiniais	Reportatyvas: nuogirda

Kaip minŲta, ġioje disertacijoje svarbiausia yra netiesioginio ėinid ėaltinio reikġmŲs, kuri toliau skaidoma 3 numanymo ir reportatyvo reikġmid potipius. Taġiau reikŲtd pabrŲti, kad ġiame darbe laikomasi poġiario, kad numanymas gali

bati pagrįstas neasmeniniais žinių šaltiniais, t. y. reportatyvu (Plungian 2001), arba komunikaciniais žinių šaltiniais (Marín-Arrese 2007, 2009a). Todėl negalima numanymo apibadinti kaip išskirtinai asmeninės autoriaus prieigos prie kalbamos situacijos, kaip parodyta 1 lentelėje.

2.3. Epistemiškumas: evidencialumas ir episteminis modalumas

Tiriant evidencialumo kategoriją vienas diskutuotinas aspektas yra evidencialumo sąsaja su episteminio modalumo kategorija. Prieš išnagrinant abiejų kategorijų konceptualų pagrindą ir skirtingą traktuotą išsikristalizavusių paskutinio dešimtmečio lingvistiniuose tyrimuose (Faller 2002; Squartini 2004, 2008; Wiemer 2006b, 2008; Cornillie 2009; Marín-Arrese 2007, 2009a, 2009b), evidencialumas ir episteminis modalumas daugiausiai buvo traktuojami kaip viena nuo kitos priklausomos kategorijos. Pavyzdžiui, Palmeris (1986) evidencialumą laiko episteminio modalumo dalimi, o Chafe'as (1986) sako atvirkščiai: evidencialumas apima episteminį modalumą ir kitas su žinojimu susijusias reikšmes, o taip jis tapatinamas su plačiąja epistemiškumo kategorija (Boye 2001, 84). Kitoje studijoje Palmeris (2001) greta episteminio modalumo evidencialumą laiko propozicinio modalumo dalimi. Plati šių kategorijų traktuotė literaturoje aiškinama tuo, kad tiek evidencialumas, tiek episteminis modalumas susiję su autoriaus žinojimu apie kalbamąją situaciją ir žinių šaltinis gali implikuoti tikimybių laipsnį (Faller 2002, 9; 82). Taip pat kai kuriose kalbose tie patys žymikliai gali reikšti ir evidencialumą ir episteminį modalumą, todėl ne visada lengva apibadinti žymiklio semantiką ir priskirti jį prie vienos arba prie kitos kategorijos semantinės zonos.

Tačiau evidencialumo priskyrimas episteminiam modalumui arba evidencialumo tapatinimas su epistemiškumo kategorija sulaukė kritikos, nes tokia plati abiejų kategorijų traktuotė paslepia konceptualias žinių šaltinio ir

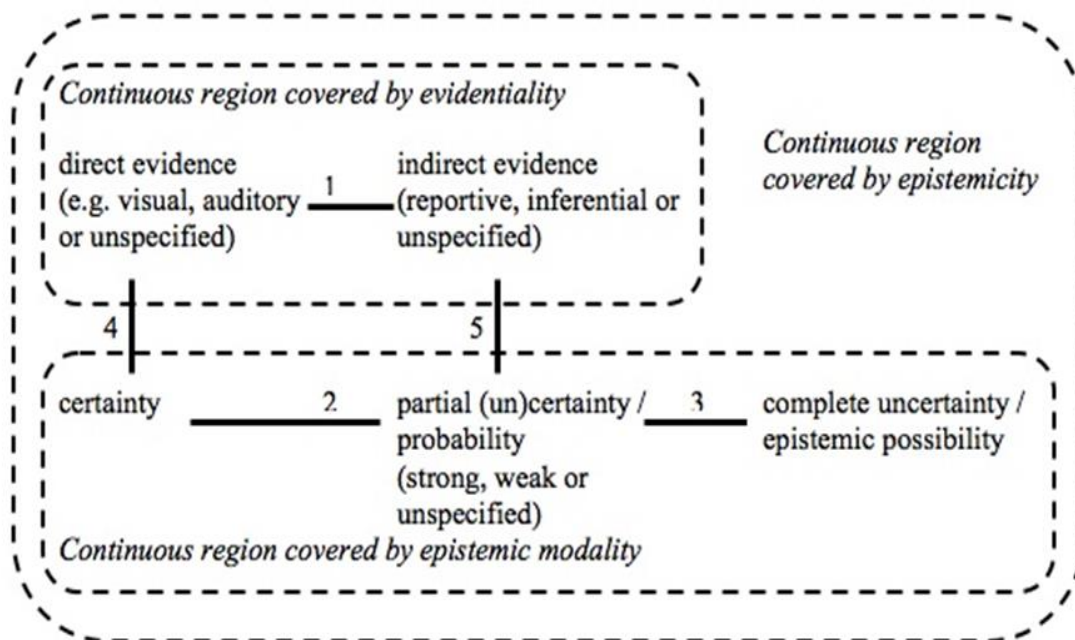
tikimybų laipsnio reikšmės (Faller 2002, 83). Be to, yra kalbų, kuriose evidencialumo ir episteminio modalumo reikšmės perteikiamos skirtingais būdvardiais ir būdvardžių galtinis neimplikuoja tikimybės laipsnio. Kaip teigia Plungianas (2001, 354), „...“ ne visi evidencialumo būdvardiai yra modaliniai, nes jie nebūtinai implikuoja episteminį sprendimą.⁷ Pabrėžiama, kad dsl prigimties ir tipologinis žvaizdės evidencialumas negali būti tapatinamas su modalumu net jeigu modalumas suprantamas plačiau prasme (Plungian 2011, 250). Evidencialumo tapatinimas su plačiau epistemiškumo kategorija taip pat problemiškas, nes toks evidencialumo modelis apima kelis reikšmės potipius⁸. Pagal juos ne visada žinoma nustatyti būdvardžių reikšmės, skaidras tarp šių reikšmių ir būdvardžių vartoseną pragmatiniame kontekste (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007, 27–28). Iš tiesų, kad evidencialumą apibūdinti kaip požį 3 būdais (angl. *attitudes toward knowledge*) (Chafe 1986, 262) būtų per platus supratimas.

Atsižvelgiant 3 argumentus, postuluoju, kad evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijos viena kitos neapima (nors yra susijusios), dabartinėje lingvistikoje evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijos traktuojamos kaip lygiavertės, sudarančios epistemiškumo superkategoriją (Boye 2001, 2010, 2012). Toliau pateikiamas semantinis žemėlapis, iliustruojantis epistemiškumo superkategoriją ir jos dalis: evidencialumą ir episteminį modalumą.

⁷ Originalus tekstas: „...“ > not all evidential markers are modal in that they do not necessarily imply an epistemic judgment (Plungian 2001, 354).

⁸ Chafe (1986, 263) skiria evidencialumo reikšmės pagal žinėjimo šaltinį (angl. *source of knowledge*), žinėjimo priegį (angl. *mode of knowledge*), patikimumą (angl. *reliability*), būdais (angl. *derivation*) su lankesniais ir verbaliniais resursais (angl. *knowledge matched against expectations and verbal resources*).

1 paveikslas. Epistemiškumo, evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijų semantinis žemėlapis (Boye 2010, 17)

Continuous region covered by epistemicity – epistemiškumo sritis

Continuous region covered by evidentiality – evidencialumo sritis

Continuous region covered by epistemic modality – episteminio modalumo sritis

direct evidence (e.g. visual, auditory or unspecified) – tiesioginis žinių šaltinis (pavyzdžiui, vizualinis, klausos arba nespécifikuotas)

indirect evidence (e.g. reportive, inferential or unspecified) – netiesioginis žinių šaltinis (pavyzdžiui, reportatyvas, numanymas arba nespécifikuotas)

certainty – tikrumas

partial (un)certainty / probability (strong, weak or unspecified) – dalinis (ne)tikrumas / tikimybė (aukšta, žema arba nespécifikuotas tikimybės laipsnis)

complete uncertainty / epistemic possibility – visiškas netikrumas / episteminė galimybė

Evidencialumas ir episteminis modalumas sudaro epistemiškumo superkategoriją, nes yra susiję su ėinojimu. Ėis bendras semantinis komponentas Ėvardijamas kaip faktinis pagrindimas (angl. *justificatory support*), kurį autorius vartoja modifikuodamas propoziciją (Boye 2010, 16; 2012, 36). Tačiau abiejų kategorijų santykis su ėinojimu yra skirtingas, ir kaip tik ėiuo pagrindu skiriamos evidencialumo bei episteminio modalumo reikšmės. Kaip minėta ir matyti iš 1 paveikslėlo, evidencialumo kategorijai bdingas ėinių ėaltinio, kurio pagrindu autorius praneša apie kalbamų situacijų tipo nurodymas. Atitinkamai skiriamos tiesioginio bei netiesioginio ėinių ėaltinio reikšmės. Episteminio modalumo kategorija rodo, kiek kalbinė situacija atitinka tikrovę kitaip tariant, nustatomas tikimybės laipsnis. Tikimybės laipsnis apima tikrumo (angl. *certainty*), dalinio (ne)tikrumo / tikimybės (angl. *partial (un)certainty / probability*) ir visiško netikrumo / episteminės galimybės (angl. *complete uncertainty / epistemic possibility*) reikšmes.⁹ Nors epistemiškumo kategorijos pirmtaku laikoma Chafeo (1986) evidencialumo taksonomija (Boye 2012, 37), epistemiškumo kategorijos ribos atrodo daug aiškiau ir griežčiau nubrėžtos negu Chafeo evidencialumo taksonomijos.

⁹ Reikėtų atkreipti dėmesį kad apibadinamas evidencinės ir episteminio modalumo reikšmės studijoje „Epistemic meaning“ Boye'us (2012) vartoja kiek skirtingą terminologiją. Evidencinės reikšmės Ėvardijamos kaip episteminis patvirtinimas (angl. *epistemic justification*), kuris apima tiesioginio ir netiesioginio patvirtinimo (angl. *direct justification, indirect justification*) potipius (Boye 2012, 19). Episteminio modalumo reikšmės perteikia kalbtojo episteminį pagrindimą (angl. *epistemic support*), tapatų tikimybės laipsniams. Skiriami episteminio pagrindimo laipsniai: visiškas pagrindimas (angl. *full support*), dalinis pagrindimas (angl. *partial support*) ir neutralus pagrindimas (angl. *neutral support*), priklausomai nuo kalbos gali būti brėžiamos kitos opozicijos (Boye 2012, 22). Tokia terminologinė parinktis motyvuojama tuo, kad episteminio pagrindimo terminas susijęs su epistemiškumo kategorijos apibrėžtimi ir yra neutralus atsižvelgiant į tikrumo ir netikrumo laipsnius (Boye 2012, 21). Ėiame darbe pasirenkami tradiciškesni evidencialumo ir episteminio modalumo terminai, kaip pateikiama 1 paveiksle, ir naujos Boye'aus vartojamos sąvokos detalčiau aptariamos nebus.

Evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijų lygiavertiškumas pabrėžiamas arba implikuojamas ir kitose studijose, kuriose vartojama episteminės pozicijos (angl. *epistemic stance*) (Biber *et al.* 1999, 854–855) arba kalbotojo įsipareigojimo / atsakomybės (angl. *speaker commitment / accountability*) terminologija (Marín-Arrese 2007, 2009a, 2009b, 2011). Traktuodama evidencialumą ir modalumą kaip kalbotojo įsipareigojimo / atsakomybės kategorijos sudedamąsias dalis, Marín-Arrese gana aiškiai pristato abiejų kategorijų skiriamuosius ir panašius požymius, tačiau ne tiek išsamesio skiria tarpkategorines evidencialumo ir episteminio modalumo sąlygas. Mažai išsamesio skiriama šioms kategorijoms diferencijuoti ir jų sąsaitas Biberio *et al.* (1999) tyrime, nes episteminė pozicija (angl. *epistemic stance*) yra platesnė nei autoriaus pozicijos (angl. *author stance*) dalis. Todėl evidencialumo ir episteminio modalumo reikšmės ypatumai nėra detalčiai analizuojami.

Boyečaus (2012) epistemiškumo kategorija ne tik apibrėžia evidencialumo ir episteminio modalumo ribas bei sąlygas, bet ir paryškina, kad ne visi žymikliai ankstesniuose evidencialumo ir modalumo tyrimuose galėtų būti priskiriami prie episteminio. Pavyzdžiui, anglų kalbos žymikliai *in fact* 'faktiškai', *really* 'tikrai', *actually* 'faktiškai', iš tikrųjų nėra laikomi episteminiais (Boye 2012, 31–35), kitaip negu Biberio *et al.* (1999, 869) šių tyrimas juos priskiria episteminio autoriaus pozicijos žymiklių pogrupiui.

Kaip pavaizduota Boyečaus (2010) semantiniame žemėlapyje (žr. 1 paveikslas), tarpkategorinės evidencialumo ir episteminio modalumo sąlygos išryškėja tarp tiesioginio žinio galtinio bei tikrumo reikšmės (jungiamoji linija 4) ir netiesioginio žinio galtinio bei tikimybės reikšmės (jungiamoji linija 5). Šios sąlygos reiškia, kad priklausomai nuo konteksto žymiklis gali perteikti evidencinį arba episteminį reikšmę, t. y. atspindimas žymiklių daugiafunktiškumas arba jų diachroninės sąlygos (Boye 2010, 12; Boye 2012, 137).

Tačiau svarbu pabrėžti, kad Boyečaus išryškintos tarpkategorinės sąlygos neimplikuoja evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijų susipynimo

(angl. *overlap*), pateikiamo van der Auweros ir Plungiano (1998) bei Plungiano (2001, 2011) studijose. Pasak šių autorių, susipynusios reikšmės yra samprotavimu pagrįstas numanymas ir episteminė batinybė. Pavyzdžiui, sakinyje *This must be the postman* „Tai turėtų būti / tikriausiai pagtininkas“ veiksmahodis *must* atstovauja ir hinių galtinį ir aukštesnės tikimybės laipsnį, gias reikšmės atskirti sunku (Faller 2002, 82–83), nes jos sinkretiškos.

Numanymo ir episteminės batinybės susipynimo teorija Boyečaus (2010, 2012) ir kitų autorių (Cornillie 2009; Diewald, Smirnova 2010b) nuginėjama dvi keliu priežasčių. Kaip minėta, numanymo ir episteminės batinybės nepriklausomybė rodo kalbos, hminios tik episteminė batinybė arba tik numanymą (Boye 2010, 16; 2012, 24). Be to, numanymas, kaip ir reportatyvas, nerodo sistemingos sąsajos su episteminio modalumo reikšmėmis, nes priklausomai nuo konteksto numanymas gali implikuoti skirtingą tikimybės laipsnį. Pavyzdžiui, gavęs matydami gulintį žmogų galime sakyti: *It must be in pain* „Jam turbūt skauda“ arba *It may be in pain* „Jam galbūt skauda“ (Cornillie 2009, 50). Kaip pabrėžia Cornillie (2009, 49), ne visi numanymo atvejai, kaip suponuoja susipynimo teorija, susiję su tikrumu. Kitas argumentas, nuginėjantis susipynimą yra tai, kad episteminiai hmiškai gali būti pagrįsti žvairiais hinių galtiniais, o evidenciniai hmiškai gali implikuoti skirtingą tikimybės laipsnį (Diewald, Smirnova 2010b, 85–86). Pavyzdžiui, sakinyje *Sie muss die Arbeit abgegeben haben* „Ji turbūt atidavė daktaro disertaciją“ veiksmahodis *müssen* atstovauja episteminė batinybė, nors hinių galtinis gali būti nuo reportatyvo iki percepcija arba samprotavimu pagrįsto numanymo (Diewald, Smirnova 2010b, 86). Sakinyje *Sie scheint ihre Arbeit abgegeben zu haben* „Ji, atrodo, atidavė daktaro disertaciją“ veiksmahodis *scheinen* atstovauja evidencinė batinybė, nors gali būti implikuojamas skirtingas tikimybės laipsnis (Diewald, Smirnova 2010b, 85). Tai reiškia, kad episteminuose hmičiuose evidencinis semantinis komponentas nėra inherentinis, o implikuojamas pragmatinio konteksto. Tas pats pasakytina

apie evidencinius šaltinius, implikuojančius epistemines reikšmes. Taigi šie argumentai verčia kvestionuoti evidencinio episteminio susipynimo teoriją.

Pasak Cornillie'o (2009) ir Boye'aus (2010, 2012), evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijų sąajos aiškintinos ne susipynimu (angl. *overlap*), o panašiomis semantinėmis dimensijomis. Evidencialumo kategorijai bdinga šaltinio patikimumo arba evidencinio validumo (angl. *reliability of knowledge, evidentiary validity*¹⁰) dimensija arba evidencialumo skalė (angl. *evidential scale*), episteminio modalumo kategorijai bdingas kalbtojo įsipareigojimas (angl. *speaker commitment*) arba episteminė modalinė skalė (angl. *epistemic modal scale*) (Boye 2012, 160). Nors evidencinė ir episteminė skalės susijusios (gali suponuoti viena kitą), klaidinga jas tapatinti arba šaltinio patikimumą interpretuoti pagal episteminę skalę (Squartini 2008, 926–927; Cornillie 2009, 57–58; Marín-Arrese 2011, 791): kaip minėta, šaltinis nėra sistemingai susijęs su tikimybės laipsniu. Taigi evidencialumas ir episteminis modalumas yra skirtingos kategorijos, kurios neapima viena kitos, bet gali implikuoti viena kitą (Cornillie 2009; Diewald, Smirnova 2010b; Boye 2012). Tai, kad episteminės batybės veiksmahodėiai germanų kalbose (dand *matte*, vokiečių *müssen*, anglų *must*) gali bati vartojami numanymo kontekstuose, rodo ne evidencialumo ir episteminio modalumo susipynimą o greičiau evidencinį modalinį veiksmahodėį funkciją išplitimą (angl. *extension*) (Boye 2012, 152).

Be abejonų, išvardyti Boye'aus (2010, 2012), Cornillie'o (2009) ir Diewald, Smirnovos (2010b) argumentai žikina, kad evidencialumas ir episteminis modalumas nėra viena kitą apimančios kategorijos. Taliau kategoriskas evidencinį episteminę reikšmę susipynimo atmetimas ir teigimas, kad priklausomai nuo konteksto tai yra evidencinis arba episteminis išplitimas,

¹⁰ Remdamasi šaltinio (angl. *source of evidence*) ir asmeninės tiesioginės bei asmeninės netiesioginės prieigos (angl. *personal direct, personal indirect access*) prie informacijos parametrais, Marín-Arrese (2009a, 246–251; 2011, 791–792) skiria tris evidencinio validumo laipsnius: aukštą (angl. *high*), vidutinį (angl. *medium*) ir žemą (angl. *low*).

nepaaiškina vartosenos atvejų, kai kontekste pasireiškia ir evidencinis, ir episteminis reikšmės. Todėl šiame darbe, panašiai kaip ir kituose (Nuyts 2001b; Faller 2002; Pietrandrea 2007; Činkanienė 2011; Chojnicka 2012; Čolienė 2012), laikomasi požiūrio, kad kai kuriems žymikliams badingas evidencinis ir episteminis reikšmės sinkretizmas. Priklausomai nuo konteksto evidencinis arba episteminis reikšmės pabrėžiama, tačiau galimi atvejai, kai abi reikšmės gana ryškios.

2.4. Evidencialumas ir sąsajos su subjektyvumo / intersubjektyvumo dimensija

Literaturoje evidencialumo kategorija siejama ne tik su žinių šaltinio tipais / gavimo būdais (angl. *type of evidence, mode of knowing*) arba žinių šaltiniu (angl. *source of evidence*), bet ir su kita dimensija, būtent subjektyvumo / intersubjektyvumo, kuri rodo, ar žinių šaltinis prienamas tik autoriui, ar ir kitiems situacijos dalyviams (angl. *personal vs shared responsibility*) (Nuyts 2001b, 33; Cornillie 2007, 112; Cornillie 2009, 45; Marín-Arrese 2009a, 254–256; 2009b, 24; 2011, 792). Žinių šaltinio prienamumo arba (inter)subjektyvumo dimensijos formuluotė, pateikiama Nuytso (2001a, 384; 2001b, 33), atsirado kaip alternatyvus požiūris Lyonso subjektyvumo / objektyvumo dimensijai, kurios pagrindinis kriterijus buvo žinių šaltinio prigimtis. Jeigu autorius turi svarbų žinių šaltinį tuomet pasakymas gali būti kvalifikuojamas kaip objektyvus, o nepatikimas autoriaus žinių šaltinis suteikia pasakymui subjektyvumo. Tačiau Nuytsas (2001a, 393–395) žodo, kad anglų ir kitose germanų kalbose (inter)subjektyvumo dimensijos skiriamieji parametrai yra ne žinių šaltinio prigimtis, o prienamumas autoriui arba kitiems situacijos dalyviams. Pasak Nuytso (2001a, 394), eksplicitiškai žinių šaltinį rodančiuose kontekstuose arba bendrą žinių kontekstuose darosi neprasminga

vertinti ėiniđ ġaltinio objektyvumŲ nes pagrindinŲ reikġmŲ yra jo prieinamumas kalbinŲs situacijos dalyviams.

Ģios evidencialumo dimensijos skyrimas leidġia paaġkinti kai kuriđ evidencialumo ġymikliđ semantikŲgeriau, negu vien tik pasitelkiant ġiniđ ġaltinio parametrus. Pavyzdġiui, ispanđ kalboje komplementinio predikato *parecer* ġatrodytiđ subordinuojanġio *que* ġkadđ komplemento sakiniđ faktyvumo reikġmŲs paaġkinamos batent ġio ġymiklio intersubjektyvumu, t. y. ġiniđ ġaltinio prieinamumu visiems kalbinŲs situacijos dalyviams (Cornillie 2007, 123). Panaġiai lietuviđ kalboje veiksmaġodġiđ *matyti* ir *atrodyti* reikġmŲs diferencijuojamos pagal subjektyvumo ir intersubjektyvumo poġymius (UsonienŲ 2003, 212). Be to, ġiniđ ġaltinio prieinamumo vertinimas leidġia vertinti ir ġiniđ ġaltinio patikimumŲ kuris nŲra tapatinamas su episteminŲs tikimybŲs laipsniu (Cornillie 2009, 58). Kaip minŲta 2.3 poskyryje, sistemingos ġiniđ ġaltinio sŲajos su tikimybŲs laipsniu nŲra ir, uġuot vertinus ġiniđ ġaltinio tipo patikimumŲ tiksliau yra vertinti ġiniđ ġaltinio prieinamumŲ. Patikimiausias yra ġiniđ ġaltinis, prieinamas visiems kalbinŲs situacijos dalyviams (Cornillie 2009, 58).

ReikŲtd pabrŲti, kad subjektyvumo ir intersubjektyvumo dimensijos lingvistikoje ġavo skirtingđ interpretacijđ, pavyzdġiui, esama Langackerio ir Traugott subjektyvumo sampratđ (Nuyts 2001b, 38). Talġiau jos nebus detaliau apġvelgiamos, nes ġiame darbe taikoma Nuytso (2001a, 2001b) subjektyvumo ir intersubjektyvumo teorija, kuri tik iġ dalies susijusi su Langackerio ir Traugott subjektyvumo teorija. VertŲtd tik paminŲti, kad esama studijđ, analizuojanġiđ subjektyvumo ir intersubjektyvumo dimensijŲ atsġvelgiant 3 keliđ parametrđ sŲveikŲ suvokianġiojo vaidmens ryġkumŲ(angl. *salience of conceptualizer role*), sŲvokŲ paimtŲiġ Langackerio, ir asmeninŲbei bendrŲatsakomybŲ(angl. *personal vs shared responsibility*), rodiklius, paimtus iġ Nuytso teorijos (Marín-Arrese 2009a, 254Ų256; 2009b, 24). Suvokianġiojo ryġkumas arba matomumas diskurse gali bati iġreikġtas eksPLICITġkai, IMPLICITġkai arba gali bati iġvis neaġkus (angl. *opaque*). Pagal ġiuos iġvardytus parametrus skiriami subjektyvas explicitiniai (I

saw ūmaliau), intersubjektyvas eksplicitiniai (*We all know* ūvisi ūinome), subjektyvas implicitiniai (*must* ūtursti) ir intersubjektyvas neapibrūsti (angl. *opaque*) (*it appears* ūatrodo, *it is clear* ūaiūku) evidencialumo / episteminio modalumo ūymikliai (Marín-Arrese 2009b, 43ŕ46). Keliŕ parametrŕ integravimas ŕ subjektyvumo / intersubjektyvumo dimensijos tyrimŕ padeda atskleisti autoriaus retorikŕ ir atsakomybŕs laipsnŕ dŕl praneŕamos informacijos.

Nors Nuytsas (2001b, 35) subjektyvumo ir intersubjektyvumo reikŕmės priskiria tiek prie episteminio modalumo, tiek prie evidencialumo ūymikliŕ, Marín-Arrese (2007, 84; 2009a, 255) atkreipia dŕmesŕ kad episteminio modalumo ūymikliai reikŕkia tik subjektyviŕ autoriaus nuomonŕ, kuri yra implicitinŕ. Evidencialumo ūymikliai perteikia ne tik subjektyvumo, bet ir intersubjektyvumo reikŕmės, eksplikuoja autoriaus nuomonŕ. Marín-Arrese (2007, 2009a) ŕialo skirti vertinimŕ, kuris orientuotas ŕ kalbŕtojiŕ (angl. *speaker-oriented reliability assessments*) ir vertinimŕ, kuris nukreiptas ŕ klausytojiŕ (*hearer-oriented assessments*). Œie vertinimai atitinkamai reikŕjami episteminio modalumo arba evidencialumo ūymikliais. Taigi subjektyvumo ir intersubjektyvumo dimensijos rodikliai taip pat patvirtina evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijŕ skirtumŕ aptartŕ 2.3 poskyryje.

2.5. Evidencialumas ir diskursas

Evidencialumo kategorija nagrinŕjama ne tik atsiŕvelgiant ŕ ŕios kategorijos reikŕkos priemoniŕ ŕvairoviŕ evidenciniŕ reikŕmiŕ ir funkcijŕ ypatumus, ŕŕajas su episteminio modalumo bei epistemiŕkumo kategorija, subjektyvumo ir intersubjektyvumo dimensijŕ, bet ir atsiŕvelgiant ŕ ŕios kategorijos reikŕkŕ diskurse. Tiriami evidencialumo ūymikliŕ vartosenos ypatumai skirtinguose registruose (sakytinŕje ir raŕytinŕje kalboje) ir diskurso tipuose (mokslo kalboje, ūiniasklaidos kalboje). Reikŕtŕ pabrūsti, kad tiek gramatiniŕ, tiek leksiniŕ evidencialumo

Ėmiklių vartoseną gali priklausyti nuo diskurso ypatybių. Pavyzdžiui, gramatiniai evidencialumo Ėmikliai gali būti tam tikrų Ėnų rodikliai (Aikhenvald 2004, 310) ir gali sukurti stilistinį efektą (distancijų pasakojimo gyvumą, ironiją, komentarų) (ibidem, 323). Kadangi šios disertacijos objektas yra nemorfologinio evidencialumo reikškos priemonės, tai apėivalgoje dšmesys skiriamas būtent šįd priemonių vartosenai, atsiėvelgiant šdiskurso ypatumus.

Evidencinių Ėmiklių tyrimai sakytinėje ir raėytinėje anglų kalboje atskleidė tam tikrų distribucijos skirtumų (Chafe 1986; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007). Nustatyta, kad manymo (angl. *belief*) Ėmikliai *I think* ėmanau, *I believe* ėmanau, *I suppose* ėpėjuo dāėnesni sakytinėje kalboje, o numanymo Ėmikliai *must* ėturėti, *obvious* ėkivaizdus, *seem* ėatrodo, *evidently* ėkivaizdėiai dāėnesni raėytinėje kalboje (Chafe 1986, 266–267). Panaėiai prieveiksmių *obviously* ėkivaizdėiai ir *clearly* ėiėėiai funkciniš distribucija motyvuojama sakytinėse ir raėytinėse kalbos registru. Ėmiklis *obviously* ėkivaizdėiai dāėnesnis sakytinėje kalboje, nes implikuoja solidarumo su skaitytoju reikėmų ir dāėnai vartojamas kaip autoriaus ryėė uėmezgimo su skaitytoju priemonė, o *clearly* ėiėėiai implikuoja neginėijamų autoriaus nuomonų, autoritetų ir dāėniau vartojamas raėytinėje kalboje (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007, 199). Skirtinga evidencinių Ėmiklių distribucija sakytinėje ir raėytinėje kalboje paaėėkinama registro ypatumais: sakytinė kalba yra daugiau spontaninė, betarpiėka, skirta autoriaus ir skaitytojo ryėiui, supratimui, o raėytinė suteikia autoriui daugiau galimybių apmėėtyti savo pasakymų (Chafe 1986, 262; Cornillie 2010, 311).

Evidencinių prieveiksmių tyrimai sakytinėje kalboje rodo, kad betarpiėko bendravimo kontekste jie praranda Ėnų gėltinio reikėmų ir tampa diskurso priemone, pabrėėianėia autoriaus poziciją. Pavyzdžiui, ispanų kalboje prieveiksmis *evidentemente* ėkivaizdėiai Ėymi tvirtų autoriaus nuomonų neleidėianėi šiterpti skaitytojui (Cornillie 2010, 326–327). Suprantama, kad Ėnų gėltinio reikėmėė iėėnykimas negali būti vertinamas vien kaip sakytinėse

kalbos reikškinys, nes rašytinėje kalboje evidencialumo žymikliai taip pat gali nustoti žymėti žinią gautiną ir tapti daugiau retorine autoriaus strategija, kuriančia ryšį su skaitytoju. Tai, kad sakytinėje kalboje evidencialiniairieveiksmiai tampa diskurso priemone, žodo, kad artimiausio konteksto žinią gautinis nėra bendravimą skatinantis veiksnys (Cornillie 2010).

Evidencialumo ir episteminio modalumo žymiklių interaktyvinės funkcijos pabrėžiamos žvairių teorijų: vertinimo teorijos (angl. *appraisal theory*), postuluojamoms Martino ir White'o (2005), įitraukimo (angl. *engagement*) (Hyland 2008, 2009), atsakomybės (angl. *accountability*¹¹) (Malmström 2007). Nors visos šios teorijos evidencialumo ir episteminio modalumo žymiklius vertina iš kiek skirtingų perspektyvų, jų sūnytis yra tarpasmeninis žid žymiklių plotmės. Vadovaudamiesi Bakhtino dialoginiu požiūriu įkalbėj Martinas ir White'as (2005, 92) pabrėžia, kad episteminio modalumo ir evidencialumo žymikliai konstruoja autoriaus pozicijų skaitytojo pozicijos atžvilgiu.

Evidencialumo žymikliai taip pat sulaukė didelio dėmesio mokslo kalboje. Tai natūralu, nes jie <...> gali žvairiais aspektais praplėsti ir papildyti autoriaus norimą perteikti reikšminį atspalvį spektrą akademinėje kalboje ir kuria santykį tarp autoriaus ir skaitytojo (Činkanienė 2011, 40). Per pastarų

¹¹ Atsakomybės (angl. *accountability*) kategorija rodo, ar autorius pats yra atsakingas už pateikiamą informaciją ar yra tik tos informacijos mediatorius (Malmström 2007, 14). Ši kategorija laikoma gradacine ir atsakomybės laipsniai motyvuojami autoriaus arba kitų informacijos gautinų ryškumu diskurse (angl. *discourse voice*). Taip pat atsakomybės kategorija traktuojama kaip metadiskurso reikškinys, nes žinojimų perteikiantis veiksmažodis (*argue* išvarstyti, žodytį *maintain* išvirtinti, *suggest* išduoti suprasti, *claim* išvirtinti, *propose* išsilyti, *assume* išarti / manyti, *believe* išmanyti / tikėti) vartoseną mokslo kalboje atskleidžia autoriaus interaktyvumą su skaitytoju dimensiją. Reikėtų pabrėžti, kad atsakomybės kategorija nėra tapatinama su evidencialumo kategorija, tačiau tai, kad žinojimų perteikiantys veiksmažodžiai semantiškai susiję su evidencialumo arba episteminio modalumo reikšmėmis, implikuoja evidencialinį / episteminį žymiklių interaktyvų plotmę diskurse arba net metadiskurse. Čia veiksmažodžiai pasirodo svarbūs metadiskurso elementai mokslo kalboje, kuriantys interaktyvų santykį tarp autoriaus ir skaitytojo.

deгітmet3 atsirado žlomid ir reikgmingd studijd, nagrinSjanl'id gід hymikliд tarpdisciplininius ir tarpkalbinius ypatumus (Hyland 2006, 2008; Malmström 2007; Grossmann, Wirth 2008; Grossmann, Tutin 2010; ČinkanienS 2011, 2012). Čie tyrimai parodS, kad humanitariniuose ir socialiniuose moksluose autoriaus pozicijos (angl. *stance*) hymikliai, apimantys ir evidenciniд hymikliд pogrup3 vartojami daћniau negu tiksluosiuose moksluose (Hyland 2006; 2008). Daћnio skirtumai aiękintini mokslд srities specifika, nes tiksluosiuose moksluose pabrSћiamas svarstomas dalykas, kuris yra objektyvus ir labiau apl'iuopiamas (Hyland 2006, 29; 2008, 13ñ15). Humanitariniuose ir socialiniuose moksluose svarstomas dalykas ne visada yra empiriękai pamatuojamas ir žodomas, todSl autorius pasitelkia argumentacijos priemones, kurios žikintд skaitytojN pateikiamos informacijos validumu.

Evidencialumo hymikliai taip pat tiriami ћiniasklaidos kalboje, gretinant jd distribucijNangld ir ispanд kalbose (Hildago 2006; Marín 2006; Martínez 2006). Čie tyrimai atskleidћia skirtingd laikraęlio straipsniд žakNevidenciniд hymikliд daћniui. Vedamuosiuose straipniuose (angl. *editorials*) daћnesni veiksmahodћiai, reiękiantys netvirtNћiniд gћaltin3 (angl. *weak evidence*), o ћiniд reportaћuose (angl. *news reportage*) daћnesni veiksmahodћiai, reiękiantys tvirtNћiniд gћaltin3 (angl. *strong evidence*) (Marín 2006, 154ñ155).

Taigi evidenciniai hymikliai yra svarbios priemonSs, padedan'ios kurti žvairid diskursd retorikN autoriaus vaidmen3 teiginid patikimumN ir ryę3 su skaitytoju. Čiame darbe taip pat ypatingas dSmesys kreipiamas 3 evidencialumo hymikliд funkcijas diskurse, nes kaip tik diskurso ypatumai padeda paaiękinti ir ięsamiau apraęyti gід hymikliд vartosenN

3. Evidencialumo raiškos priemonių tyrimų apžvalga užsienio ir lietuvių kalbotyroje

Čiame skyriuje pristatomi skirtingų evidencialumo raiškos priemonių tyrimai užsienio ir lietuvių kalbotyroje. Aptariamos sietinės morfologijos (angl. *bound morphology*) evidencialumo raiškos priemonės, veiksmažodinės kategorijos, hymininės formos ir leksinės evidencialumo raiškos priemonės: veiksmažodžiai, būdvardžiai, sakiniorieveiksmiai (dalelytės), žerpiniai. Palyginamos šiame darbe nagrinėjamos nederinamos būdvardžių irrieveiksmių traktuotės, esančios lietuvių kalbos gramatikos aprašuose ir kituose kalbotyros darbuose.

3.1. Morfologinės raiškos priemonės

Morfologinio evidencialumo raiškos priemonės visų pirma priklauso priežastiai, priesagos, klitikai. Pavyzdžiui, Amerikos indų kalbų tarmėje (angl. *Wanka Quechua*) esama trijų evidencialumo enklitikų, hymininė, kaip kalbotojas pasiekia informaciją (Aikhenvald 2004, 43):

- (3) *Chay-chruu-mi* achka wamla-pis walshr-pis
daug mergaičių ir berniukų maudysio (Mačiau juos)
- (4) *Daanu pawa-shra-si ka-ya-n-**chr**-ari*
tas (laukas) gali būti visiškai sugriautas (Spėjau)
- (5) *Ancha-p-**shi*** wa'a-chi-nki wamla-a-ta
tu verti mano dukterį per daug verkti (Man sakė)

(3)–(5) pavyzdžiuose enklitikai *-mi*, *-chr*, *-shi* koduoja tiesioginio galinio, numanymo ir reportatyvo reikšmes. Kalbose, hyminiose evidencialumo reikšmės, šių morfologijos priemonių yra trys evidencialumo sistemoje (binarij, trinarij arba net turinčios keturias, penkias ar daugiau formalijų opozicijų), randamos daugiausiai Pietų ir Šiaurės Amerikos indų, Kaukazo kalbose ir Tibeto-Burmos

kalbų šeimoje (Aikhenvald 2004, 17; 23–66). Morfologinių evidencialumo reiškos priemonių semantiškai ir evidencialumo sistemas detaliai nagrinėja Chafeas, Nichols (1986), Willettas (1988), de Haanas (2001), Faller (2002), Aikhenvald (2003, 2004).

Europos kalbose beveik nėra sietinės morfologijos priemonių, būminis evidencialumo reiškos, tačiau yra įgimtis. Gruzijoje būnimas galingas reiškiantis perfekto būvimas kaityba; turkų kalboje vartojama priesaga *-miş*, o estų kalboje – priesaga *-vat* (Wiemer 2010c, 67–68). Europos kalbose morfologinio evidencialumo reiška badingas evidencinis veiksmo būdo kategorijų išplitimas. Pavyzdžiui, germanų ir romanų kalbose numanymo ir reportatyvo reiškos gali būti perteikiamos tariamąja nuosaka (angl. *subjunctive / conditional mood*) (Squartini 2001; Diewald, Smirnova 2010b; Wiemer 2010c). Balkanų (bulgarų, makedonų), baltų (latvių, lietuvių) ir estų kalbose evidencialumo reiškos koduojamos perfekto laikų pagrindu (anot Litvinovo 1989, cituota iš Holvoet 2007, 92). Kaip minėta 2.1 poskyryje, ne visos šios reiškos priemonės priklauso evidencialumo kategorijai siaurąja prasme, o greičiau traktuojamos kaip evidencialumo strategijos. Wiemerio (2010c, 69) manymu, klausimas, ar evidencinis veiksmo būdo kategorijų išplitimas rodo naujas reiškas, ar tėra evidencialumo strategija, sprendžiamas kiekvienu atveju atskirai.

Lietuvių kalba, kaip ir kitos Baltijos regiono kalbos (latvių bei estų), autoriaus būnimo galingi būmi dalyvių morfologijos pagrindu. Tačiau morfologinio evidencialumo reiška lietuvių kalboje skiriasi nuo latvių ir estų, nes yra sudėtingesnė ir mažiau sugramatinta (Plungian 2011). Reiškos sudėtingumas aiškintinas tuo, kad lietuvių kalboje yra dvi evidencialumų būminios konstrukcijos (Holvoet 2007, 84; Wiemer 2010c, 73–74), glaudžiai susijusios su perfekto laikais bei pasyvinėmis konstrukcijomis. Tokias konstrukcijas gali sudaryti veikiamieji dalyvių vardininkai ar bevardės giminės formos, sakinyje einančios tariniu be pagalbinio veiksmo būdo, pvz.: *Jau, matytis, tie vaikai rupliukai pupose buvo: didžiausios brydės paliktos; Čia vabalų esą* (Ambrazas

2006b, 391; 146), taip pat neveikiamąjį dalyvį bevardės giminės formos, einančios tariniu be pagalbinio veiksmažodžio, pvz.: *Čia turbūt ir grybų esama*; *Čia šunio bėgta* (Ambrazas 2006a, 324). Čiose konstrukcijose praleidžiama finitinės pagalbinio veiksmažodžio *būti* forma ir dalyvis atsiranda predikatinėje finitinio veiksmažodžio pozicijoje, nes pagalbinio veiksmažodžio sintaksinė pozicija panaikinama (Holvoet 2004, 119–120). Be to, konstrukcijose su neveikiamąjį dalyvį bevardės giminės formomis formalas poįžymiai yra veiksmažodis, sudarančią dalyvines formas, tranzityvumas ir veiksjo raiška. Čiđ konstrukcijđ pagrindas yra intranzityviniai veiksmažodžiai, vienvalenčiai arba avalentiniai (*būti, lyti, snigti, bėgti, eiti, važiuoti*), kurie sudaro dvinares arba vienanares beasmenes konstrukcijas (Lavine 2006, 46). Čiđ konstrukcijđ veiksjas (įmogus, gyvanas, negyvas daiktas) yra dažniausiai įgreiktas ir uįhima teminį pozicijį (Holvoet 2004, 118–119; Ambrazas 2001, 22). Taip pat svarbu, kad evidencinės reiktės rodiklis neginčytinai yra pagalbinio veiksmažodžio nefinitinės forma sudstinį laikđ konstrukcijose, pvz.: *esanti pavargusi, būta išeita* arba neiginys, apimantis dalyvinį konstrukcijį pvz.: *Ji (dar) neperskaičiusi laiško* (Wiemer 2006a, 38–39).

Nors evidencinės konstrukcijos gali rodyti įgvardytus formalius poįžymius, susijusius su evidencialumo reiktėmis, ğios daugiau priklauso nuo konteksto (Wiemer 2006a, 38). Finitinės pagalbinio veiksmažodžio *būti* formos praleidimas dalyvinėje konstrukcijoje ne visada yra neabejotinas evidencinės reiktės rodiklis, nes lietuviđ kalboje, panačiai kaip bulgarđ, pagalbinis veiksmažodis perifrastinį laikđ konstrukcijose gali bati praleidžiamas neevidenciniuose kontekstuose (ibidem). Pavyzdžiui, konstrukcija *jis jau atvažiavęs* nebatinai turi bati suprantama kaip evidencinė (Holvoet 2004, 113) ğ gali bati suprantama kaip sudstinio atliktinio laiko (perfekto) su praleista pagalbinio veiksmažodžio *būti* esamojo laiko forma variantas. Panačiai pasakymas *brolio gyvenama* gali atitikti neveikiamosios rągies sudstinį esamojo laiko formį su praleistu pagalbiniu veiksmažodžiu, pvz.: *brolio gyvenama turtingai*, ir gali tursti numanymo ar

nusistebėjimo reikšmę pvz.: *žiūrėk, kaip čia tavo brolio gyvenama* (Ambrazas 1977, 26). Taigi toks dviprasmiškumas rodo glaudų gūd evidencinių konstrukcijų ryšius su perfekto ir pasyvinėmis konstrukcijomis (Holvoet 2004, 112). Kadangi šios evidencinės konstrukcijos rodo funkcinį susipynimą su kitomis kategorijomis, nėra pakankamai formaliai hymstos ir privalomos, jų gramatiškumo laipsnis nėra didelis ir jos gali būti traktuojamos kaip „...“ riba tarp evidencialumo diskurso strategijų ir gramatikalizuotų morfosintaksinių struktūrų reikšmės¹² (Wiemer 2006a, 46).

Morfologinio evidencialumo tyrinėjimas lietuvių kalboje (Gronemeyer 1997; Holvoet 2004, 2007; Wiemer 2006a; Lavine 2006) prisideda prie evidencinių konstrukcijų vietos paaiškinimo lietuvių kalbos gramatikos aprašuose. Pasak Holvoeto (2004; 2007), tradiciniuose lietuvių gramatikose veikiančios ragies dalyvių vardininko formos, sakinyje vartojamos vietoj finitinių veiksmažodžių, tariant, kad jos turi modalinių netiesiogiai patirto veiksmo reikšmę vadinamos netiesioginės nuosakos formomis (plg. Ambrazas 2006b, 391), o iš esmės tos pačios evidencinės reikšmės konstrukcijos su neveikiamųjų dalyvių bevardės giminės formomis yra priskiriamos prie neveikiamosios ragies (t. y. pasyvinė) konstrukcijų (plg. Ambrazas 2006a, 324). Tačiau gūd evidencinių konstrukcijų nederstai dirbtinai sprauti 3 nuosakos ir ragies kategorijas, nes paradigmškai jos netelpa 3 gūd kategorijų rėmus (Holvoet 2004, 113–114). Pavyzdžiui, veiksmažodis *esą* iš pagalbinių sudėtinė formų veiksmažodžio jau yra virtęs sakinio prieveiksniu, kuris hymi perteikiamus svetimus žodžius (Holvoet 2007, 86). Evidencinių konstrukcijų neveikiamieji dalyviai yra padaromi iš veiksmažodžių, kurie paprastai neturi pasyvo atitikmenų, nes tai dažniausiai intransityviniai veiksmažodžiai, sudarantys vienanarės beasmenės arba dvinarės beobjektes konstrukcijas. Be to, evidencinių konstrukcijų su neveikiamųjų dalyvių

¹² Originalus tekstas: „...“ > on the verge between evidential discourse-strategies and grammaticalized meanings of morphosyntactic patterns“ (Wiemer 2006a, 46).

bevardų giminės formomis aprašyti kaip neveikiamosios rūšies (pasyvinį) neleidžia konstrukcijos, kurios susideda iš dviejų neveikiamųjų dalyvių, pvz.: *Jų jau būta išeita į mišką* (Holvoet 2004, 115). Tokie pavyzdžiai negali būti aiškinami kaip iš atitinkamų veikiamosios rūšies batojo atliktinio laiko formų išvestų pasyvinį konstrukciją (*Jų jau buvo išeita į mišką* ar *Jų jau būta išėjusių į mišką*) pakartotinės pasyvizacijos rezultatas. Veiksmo kilmininkas sakinio pradžioje taip pat neleidžia evidencinį konstrukciją kildinti iš pasyvo, kurio funkcijos motyvacija yra nustumti veiksmą į antrą planą, į pirmą temą, vietą iškeliant objektą (Holvoet 2007, 100).

Taigi gramatinis evidencialumas lietuvių kalboje reikėtų traktuoti atskirai nuo netiesioginės nuosakos ir neveikiamosios rūšies kategorijų, nes Abandymai aptrausti evidencinės konstrukcijos, viena vertus, įnuosakos, antra vertus, įrūšies paradigmos ršmus užtemdo abiejų tipų konstrukcijas sudariusių sintaksinių procesų vienodumą (Holvoet 2004, 119). Evidencialumas turėtų būti traktuojamas kaip semantiškai atskira, autonominė kategorija, kurios „<...> formalioji rūška priklauso ne veiksmahodžio kaitybos, o veiksmahodinio junginio struktūros aprašui. Mat savo kaitybinės rūškos formos evidencialumas neturi. Ji kategorija skiriama pagal tai, kuo hūmima veiksmahodžiui arba, bendriau tariant, veiksmahodiniam junginiui numatoma sintaksinė pozicija“ (Holvoet 2004, 113).

Svarbus indėlis į morfologinės evidencialumo rūškos tyrinėjimus lietuvių kalboje yra į analizę diachroniniu požiūriu (Wälchli 2000; Holvoet 2007), reikalinga vertinant evidencialumo rūškos priemonių kilmę tipologiniu aspektu. Holvoetas (2007, 92–96) veikiamąjį ir neveikiamąjį dalyvį atsiradimą finitinių veiksmahodžių sintaksinėje pozicijoje ir platų evidencinį reikšmų spektrą (numanymo, nuostabos (angl. *mirativity*), reportatyvo reikšmės) lietuvių kalboje kildina iš perfekto formų. Tyrėjo manymu, perfekto formos, sudarytos iš veikiamąjį (*esu matęs*) ir neveikiamąjį dalyvį (*yra matyta*), buvo veikiamos gramatinio proceso, kuris yra apsmū kelis etapus: 1) pagalbinio veiksmahodžio praleidimą perfekto formose ir galiausiai jo sintaksinės pozicijos panaikinimą 2)

rygio su perfektu nutrakimū 3) evidencinių konstrukcijų, sudarytų iš esamojo laiko dalyvių, atsiradimų. Tokių evidencinių konstrukcijų kilmę patvirtinančios ir baltų kalbų tipologinės paralelės.

3.2. Nemorfologinės reiškios priemonės

Kaip minėta 1 ir 2 skyriuose, nemorfologinio evidencialumo reiškios priemonės priskirtini percepcijos ir komunikacijos veiksmahodžiai, būdvardžiai, sakinio prieveiksmiai (dalelytės), t. y. leksinės reiškios priemonės, kurios nėra privalomos evidencialumui formuoti. Ši evidencialumo realizacija labiausiai badinga Europos kalboms.

Percepcijos, nuomonės, atrodymo ir komunikacijos veiksmahodžių evidencialumo reikšmės daugiausiai nagrinėjamos germanų (Chafe 1986; Woodbury 1986; Nuyts 2001b; Boye 2001; Noël 2002; de Haan 2007; Gisborne 1998, 2010; Gisborne, Holmes 2007; Whitt 2009, 2010) ir romanų kalbose (Dendale, van Bogaert 2007; Comillie 2007). Svarbiausi tyrimo aspektai yra komplemento sakinių žaka veiksmahodžių evidencialumo reikšmės, veiksmahodžių parentetinai vartosenai (Thompson, Mulac 1991; Boye, Harder 2007; Schneider 2007; Brinton 2008; van Bogaert 2010; Schoonjans 2012) ir gramatiškumo laipsnis (hr. dant kalbų Boye 2001; anglų kalbų Noël 2002; anglų, olandų, vokiečių kalbų de Haan 2007). Evidencinių veiksmahodžių tyrimas žinomas ne tik dėl sąsajos su būtinu galtinio semantika, bet ir dėl tam tikrų veiksmahodžių struktūrinių bruožų, susijusių su evidencialumo reikšmėmis. Wiemeris ir Stathi (2010, 276–277) pabrėžia, kad leksinių evidencialumo priemonių inventorių sudaro ne trivalas gnekos akto, episteminiai ir perceivinginiai veiksmahodžiai, o veiksmahodžiai, atsiplėšę nuo savo paradigmos. Pavyzdžiui, lenkų kalboje veiksmahodžiai *słychać* 'girdėti' ir *widzieć* 'matyti' prarado visas paradigmą formas ir liko tik infinityvo forma, kuri gali būti vartojama

predikatyviai (Wiemer 2010c, 88). Taigi tokie veiksmažodžiai turėtų sudaryti tyrimo objektą.

Evidenciniai būdvardžiai irrieveiksmiai¹³ taip pat plačiai nagrinėjami germanų (Chafe 1986; Biber *et al.* 1999; Nuyts 2001b; Wierzbicka 2006; Mortensen 2006; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Lampert, Lampert 2010), romanų (Hidalgo 2006; Pietrandrea 2007; Marín-Arrese 2007, 2009a, 2009b; Squartini 2008; Celle 2009; Cornillie 2010) ir slavų kalbose (Tutak 2003; Wiemer 2006b; ūabowska 2008; Letuchiy 2010; Wiemer, Kampf 2012), iš baltų kalbų – daugiausia latvių kalboje (Chojnicka 2012). Priklausomai nuo evidencialumo kategorijos suvokimo evidenciniai būdvardžiai irrieveiksmiai traktuojami kaip episteminio modalumo (Quirk *et al.* 1985; Hoyer 1997; Biber *et al.* 1999; Huddleston *et al.* 2002; Tutak 2003; Wierzbicka 2006), kalbotojo įsipareigojimo (angl. *speaker commitment*) (Hidalgo 2006; Marín-Arrese 2007, 2009b) arba kaip atskiros evidencialumo kategorijos žymikliai (Wiemer 2006b; Wiemer, Kampf 2012). Anglų kalbos būdvardžius *evident* / *apparent* / *obvious* dažniausiai Biber *et al.* (1999, 673) sieja su episteminio modalumo kategorija, apibūdina juos kaip tikrumo būdvardžius (angl. *certainty adjectives*) ir neskiria semantinio žodžio žymikliu būdvardžių galingio komponento. Tuo tarpu Hidalgo (2006) ir Marín-Arrese (2007, 2009a) būdvardžius priskiria prie evidencinių bei pabrėžia būdvardžių galingio funkciją kaip esminį žodžio žymikliu semantinį komponentą ir konceptualiai skiria juos nuo episteminų būdvardžių, perteikiančių autoriaus tikimybes laipsnį reikiamos propozicijos atžvilgiu. Esama darbų, kuriuose būdvardžiai arba / irrieveiksmiai, rodantys evidencinį ir episteminį reikšmę susipynimą traktuojami kaip evidenciniai episteminiai. Pavyzdžiui, toks funkcinis sinkretiškumas bdingas italų kalbos prielinksninei frazei *secondo me* mano manymu (Pietrandrea 2007, 52–55), latvių kalbos būdvardžiui *skaidrs* dažniausiai

¹³ Atkreiptinas dėmesys, kad šiame darbe evidenciniųrieveiksmių sąvoka tapati dalelyčių sąvokai, vartojamai kituose darbuose (Wiemer 2007, 2010a, 2010b, 2010c). Kaip pabrėžia Wiemeris (2010c, 90–91), struktūriniu ir funkciniu požiūriu tarp dalelių ir sakiniųrieveiksmių skirtumų nėra.

prieveiksiui *acīmredzot / acīmredzami* ākivaizdīaiö (Chojnicka 2012, 139). Nors evidenciniai badvardīai ir prieveiskmiai kai kuriuose iġvardytuose tyrimuose gali bati traktuojami kaip episteminio modalumo ĥymikliai, jđ specifiniai semantiniai bruohai skiriasi nuo kitđ episteminio modalumo ĥymikliđ. Tad yra pagrindo juos traktuoti kaip evidencinius ĥymiklius.

Evidenciniai badvardīai ir prieveiskmiai buvo nagrinšjami pagal subjektyvumo ir intersubjektyvumo parametrus (Nuyts 2001a, 2001b; Marín-Arrese 2007, 2009a, 2009b). Nuytso (2001a, 2001b) teigimu, skiriamasis badvardīđ bruohas yra jđ intersubjektyvumas, atsirandantis beasmenšse sintaksinšse konstrukcijose, kuriose daĥnai vartojami badvardīai. Prieveiskmiai gali rodyti tiek intersubjektyvumo, tiek subjektyvumo reikġminių atspalvius priklausomai nuo konteksto. Tal'iau Marín-Arrese (2007, 2009a, 2009b) evidencinius prieveiskmių greta evidenciniđ badvardīđ laiko intersubjektyviais. Reikšđ pripaĥinti, kad tiek badvardīams, tiek prieveiskmams badingi subjektyvumo arba intersubjektyvumo poĥymiai, lemiami konteksto.

Kitas evidenciniđ badvardīđ ir prieveiskiđ tyrimo aspektas germanđ ir romanđ kalbose yra jđ diachroninš raida. Tokia ġđ ĥymikliđ raida atskleidĥia jđ kitimŲ nuo susijusiđ su objektyvia tikrove reikġmiđ iki atspindin'đ subjektyviŲ autoriaus nuomonŲ. Pavyzdīui, evidenciniai prieveiskmiai *evidently / obviously* ākivaizdīaiö *clearly* āiġkiaio iġsirutuliojo iġ veiksmāhod3 modifikavusiđ prieveiskiđ ir buvo laikomi bado prieveiskmiais, kuriđ semantinis komponentas Aġengvai pastebima, regima, matomaó (Simon-Vandenberghe, Aijmer 2007, 54). Tal'iau laipsniġkai ġđ prieveiskiđ reikġmš kito, nes jie pradšjo ĥymšti ne tik objektyvioje tikrovšje pastebimus reikġkinius, bet ir subjektyvdj3kalbštojo poĥiar3. Panaġiai badvardis *claro* āiġkusö ispanđ kalboje (Ocampo 2006) ir *clear* āiġkusö anglđ kalboje (Shindo 2009) diachroniniu poĥiaru atspindi reikġmšs subjektyvizacijŲ (angl. *subjectification*).

Ne maĥiau svarbiu evidenciniđ badvardīđ ir prieveiskiđ tyrimo aspektu tapo jđ daugiafunkciġkumas diskurse (Cuenca, Marín 2012; Simon-

Vandenberg, Aijmer 2007; Cornillie 2010). Ėymiklią daugiafunkciškumą išryškina jų reikšmė ir funkcijų analizė, papildyta atitikmenų kitose kalbose nagrinėjimu pagal lygiagrečią tekstų metodiką (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007). Prieveiksmų *evidently / obviously* dažniausiai *clearly* aiškiai *apparently* matytų atitikmenys vokiečių, ęvedų, olandų ir prancų kalbose atskleidė, kad jie gali reikšti ne tik evidencialumą bet ir tikrumą vertinimui taip pat atlikti diskurso organizavimo funkciją

Lietuvių, kaip ir kitose kalbotyrose, nemorfologinio evidencialumo reiškos priemonės dažnai priskiriamos prie kitų kategorijų. Čiame darbe nagrinėjami lietuvių kalbos badvardžiai *akivaizdu, aišku, panašu* buvo laikomi episteminiais Ėymikliais, sudarančiais vieną iš semantinę propozicinio vertinimo predikatų pogrupį (Tekorienė 1990, 125). Badvardis *natūralu* priskiriamas prie autoriaus vertinimo Ėymiklių, kurie nėra episteminiai, bet vertina propoziciją pagal tam tikras normas, ląkesčius (angl. *expectation*). Pagal tai, kiek ęlutinio sakinio informacija atitinka tiesų / tikrovę episteminio vertinimo predikatai yra skirstomi 3 reiškančius tikrų Ėinųjimų (*akivaizdu, aišku, tikra, ženklų, žymų, numanų, nuovokų, tikslų*), prielaidų tikimybų regimybų (*panašu, nepanašu*), kad ęlutinio sakinio faktai teisingi arba neteisingi, ir predikatus, reiškančius klausimų (*įdomu, smalsu, neaišku, neišmanu, keista, nuostabu, netikra*) dėl faktų teisingumo ęlutiniame sakinyje (Tekorienė 1999, 136). Kadangi visos ęios formos susijusios su Ėinųjimu, neĖinųjimu, noru Ėinoti, nuomoneó, jos priklauso episteminio vertinimo predikatams. Tekorienė episteminio vertinimo predikatų nesieja su evidencialumo semantika, tačiau juos yra nuodugnai išnaginėjusi pagal subordinuojamų komplementinių sakinių tipus, jungimosi galimybes su datyvu, tariamosios nuosakos vartosenu ęlutiniame sakinyje, neiginio paslankumų (Tekorienė 1999, 141).

VeiksmaĖodžiai ir nederinamų badvardžių, susijusių su evidencialumu (pvz., *sakau, matau, matote, girdi, manau, žinai, aišku*), semantika ir morfosintaksinės ypatybės aptiriamos ir Akelailio darbuose (1992, 2001, 2002),

kuriuose nagrinėjama gūd ėodėid klasid (taip pat daiktavardėid vardininkd, neveikiamdjd dalyvid) parentetinS vartosena. Tal'iau panaėiai kaip TekorienS, AėDabartinSs lietuvid kalbos gramatikaó (Ambrazas 2006a) bei AėDabartinSs lietuvid kalbos sintaksó (Labutis 2002), taip ir Akelaitis parentetiėkai vartojamd nederinamdjd badvardėid ir minStd veiksmaėodėid tiesiogiai nesieja su ėiniđ ġaltiniu. Pavyzdėiui, yra teigiama, kad *aišku* reigkia kalbStojo ĖitikinimN *matyt* ņ abejonN *girdi, matai* atkreipia adresato dSmes33sakomNdalykN(Ambrazas 2006a, 644; Labutis 2002, 350ņ351; Akelaitis 1992, 71). Taigi ġid vienetd reikėmSs yra labiau susijusios su episteminio modalumo arba pragmatinid ėymikliđ reikėmSmis.

Nors Akelaitis iėvardytd veiksmaėodėid ir badvardėid formd nesieja su evidencialumu, jo darbuose aptariami svarbas Ėerpiniiais einan'id ėodėid iėoriniai ir vidiniai poėymiai, kurie gali bati susijN su evidencialumu. Iėoriniai Ėerpiniđ poėymiai yra laisva jd pozicija sakinyje, Ėerpinius su sakiniiais arba jd dalimis siejantis prijungiamojo jungtuko arba ėodėio nebuvimas, stoka batinđjd argumentd, kuriuos kitoje sintaksinSje pozicijoje suponuotd Ėerpiniu einantis ėodis. Pavyzdėiui, kitaip negu veiksmaėodėiai, vartojami tiesiogine reikėme, asmenuojamosios jd formos, einan'ios Ėerpiniu, negali turSti objektinSs reikėmSs argumentd (Akelaitis 2002, 6). Ėerpiniđ vidiniai poėymiai yra apibendrinta jd reikėmS, susiformavusi leksinSs reikėmSs pamatu ir atspindinti nekalbin3 turin3 sietinN su subjektyviu autoriaus poėiariu (Akelaitis 1992, 69). Akelail'io darbai atspindi Ėairid ėodėid klasid tapsmN adverbialais, perteikian'iais Ėairias autoriaus pozicijos reikėmes. Tai, kad autoriaus pozicijos adverbialais tampa ne tik veiksmaėodėid junginiai, bet ir nederinamieji badvardėiai, neveikiamosios dalyvid formas, daiktavardinSs formas, yra Aėavitas lietuvid kalbos bruoėasó (UsonienS 2012, 231). Ėis reigkinys galStd bati aiėkinamas tuo, kad lietuvid kalboje, skirtingai negu anglđ arba kitose germanđ kalbose, yra maėai prieveikmid, funkcionuojan'id kaip sakinio modifikatoriai (Holvoet, PajSdienS 2005).

Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje prievėsmai pagal reikšmes priskiriami prie bado arba aplinkybinių (Ambrazas 2006a, 422). Bado prievėsmai apibūdina veiksmus, basenas ar ypatybes kokybiniu arba kiekybiniu pūhiariu, o aplinkybiniai ūymi iūorinius veiksmo pūhymius (Ambrazas 2006a, 422; 424). Studijoje A lietuvių kalbos prievėsmai (Ulvydas 2000), kaip ir A Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje, nekalbama apie prievėsmaius, kurie reikūtd evidencialumū ar kitū autoriaus pozicijos reikūmū. Pūhymima tik kad A semantinių funkcijų pūhiariu prievėsmaius nūra vienalytū kalbos dalis (Ulvydas 2000, 1). Taūiau lietuvių kalbos gramatikose ūhsimenama apie ūodūius, dalelytes, ūerptinius ūodūius, turinūius modalines reikūmes (Usonienū 2004, 80), kurios gali bati susijusios ir su ūiniū ūaltiniais. Kadangi lietuvių kalbotyros darbuose ūie ūodūiai yra skirtingai klasifikuojami ir kategorizuojami, nors iū tikrūjū ir strukturiniu, ir funkcinio pūhiariu tai yra ūvairias autoriaus pozicijos reikūmes (evidencialumo, episteminio modalumo, vertinimo ir kt.) perteikiantys adverbialai, sialoma skirti semantinū funkcinū autoriaus pozicijos adverbialū klasū (Smetona, Usonienū 2012). Taip sialoma sprūsti dalelyū, modalinių ir ūerptinių ūodūių reikūmū ir funkcijų klausimū lietuvių kalboje.

Naujausiuose lietuvių kalbos tyrimuose su evidencialumo reikūmūmis sietini percepcijos (*matyti*) ir atrodymo (*atrodyti*) veiksmū ūodūiai (Usonienū 1999, 2000, 2001a, 2001b, 2002, 2003), dalelytū arba sakinio prievėsmai *matyt, girdi, esq, neva, lyg, tarsi, tarytum, tartum, atseit* (Usonienū 2001; Wiemer 2007, 2010a, 2010b, 2010c; Petit 2008; Ūinkanienū 2011, 2012). Atliktū tyrimū problematika susijusi su nagrinūjamū ūymikliū evidencinių ir episteminū reikūmū susipynimu (Usonienū 2001; Ūinkanienū 2011, 2012), jū sintaksinio statuso ir funkcijų paaūkinimu bei paralelūmis kitose kalbose (Wiemer 2007, 2010a, 2010b).

Vienas ūomiausū ir nuodugniai iūgirtū ūymikliū yra *esq*, perteikiantis reportatyvo reikūmū (Wiemer 2007, 2010a, 2010b). *Esq* iūsisiskiria sintaksinio statuso ūvairove, nes funkcionuoja ne tik kaip dalelytū (sakinio prievėsmaius), bet ir kaip subordinuoto papildinio sakinio jungtukas (angl. *complementizer*), pvz.,

Seniai girdėti ir noriai cituojami argumentai, esą Baltijos valstybės yra Maskvos išlaikytinės, arba kaip nefinitinis pagalbinis veiksmahodis, pvz., Ryga ir Talinas esą gyvi ir besivystantys miestai (Wiemer 2007, 178). Palyginti *esą* etimologinius kognatus latvių ir estų kalbose, batent dalyvius *esot* ir *olevat*, tik lietuvių kalboje žyko *esą* leksikalizacija (tapo dalelyte ir jungtuku), ta'iau visose trijose kalbose gie vienetai h̃ymi reportatyvŃ (Wiemer 2010a, 288Ń289). Atsih̃velgiant 3 sintaksinio statuso žvairovŃ *esą* lygintinas su evidencialumo h̃mikliu *it kā* ātarytum, tartumō latvių, *jakoby* ādyg, lygtaiō lenkų ir *kak budto* ādyg, lygtaiō ir *budto by* ādyg, lygtaiō rusų kalbose, nes giose kalbose igvardyti evidencialumo vienetai gali funkcionuoti kaip dalelytės arba kaip jungtukai (Wiemer 2010a, 292; 295Ń297). Nors tam tikrų struktarinį ir semantinį funkcinį panağumų tarp *esą* ir evidencialumo h̃miklį igvardytose Europos kalbose randama, pabršh̃iamas *esą* igškirtinumas lietuvių kalboje ir kitų Europos kalbų kontekste (ibidem, 302).

Taigi tiek uhsienio, tiek lietuvių kalbotyroje nemorfologinį evidencialumo raigkos priemonį klausimas aktualus ir reikalingas tolesnį tyrimų, kurie patikslintų evidencialumo raigkos priemonį inventorių, sintaksinį statusŃ ir atskleistų semantinį funkcinį potencialŃ

4. Tyrimo metodai ir medžiaga

Čiame skyriuje apĥvelgiami tyrimo metodai, tekstynai, sudarantys empirinSs medĥiagos ġaltin3 taip pat kalbinid duomenid atrankos kriterijai.

4.1. Metodas

Čioje disertacijoje atliekamas tyrimas naudojant tekstynd metodologijN todSi jo pagrindN sudaro reprezentatyvi didelSs apimties medĥiaga (MarcinkeviĥienS 2000, 8). Lingvistikoje tekstynd metodologija 3itvirtinusi kaip objektyvus ir patikimas tyrimo badas, nes tekstynai yra autentiġkos medĥiagos ġaltinis, atspindintis ne individid kalbinid raigkN ir patirt3 o kolektyvinid kalbos vartosenN (Hyland 2009, 110). Taigi tekstynd reprezentatyvumas ir autentiġkumas objektyvizuoja tyrimo rezultatus, leidĥia daryti pagr3tas iġvadas ir numatyti tyrimo perspektyvas.

Tekstynd lingvistikos metodas plaĥiai ir efektyviai taikomas evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijid raigkos analizei germanid ir romanid kalbose (Nuyts 2001b; Paradis 2003; Biber *et al.* 1999; Biber 2006; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Aijmer 2008; Grossmann, Wirth 2007; Cornillie 2007, 2010; Malmström 2007; Capelli 2007; Grossmann, Tutin 2010; Whitt 2010). Tekstynais paremti tyrimai prisid3jo prie didesnio ġid kategorijid iġtirtumo, nes semantiniu funkciniu poĥiariu iġsamiai atskleidS 3vairid registrid (sakytinS / raġytinS kalba) ir diskursid (bendrins / specializuota kalba) evidencialumo ĥymiklius bei jd sNajNsu episteminio modalumo kategorija. Tekstynd lingvistikos metodas sSkmingai taikytas tiriant ġias kategorijas lietuvid kalboje (UsonienS, ČolienS 2010; UsonienS, JasionytS 2010; ČinkanienS 2011; ČinkanienS 2012; JasionytS 2012; ČolienS 2012; Smetona, UsonienS 2012; Ruskan 2012) ir ġid tyrimid rezultatus ba4d galima palyginti su panaġiais kitid kalbid tyrimais.

Kadangi vienas pagrindinių šios disertacijos uždavinių yra išnagrinėti nemorfologinio evidencialumo reikškos priemonių distribuciją grošinys literataros tekstuose ir mokslo kalboje, tyrimo medžiaga surinkta iš grošinys literataros pateiktynio, esančio Adbartinys lietuvių kalbos tekstyno (http://donelaitis.vdu.lt), ir Lietuvių mokslo kalbos tekstyno (*Corpus Academicum Lithuanicum* – CorALit, http://www.coralit.lt/). Čia darbe naudojama senoji Adbartinys lietuvių kalbos tekstyno versija, nes tyrimas pradėtas tuo metu, kai naujoji versija dar nebuvo sukurta. Grošinys literataros pateiktynio dydis yra apie 7 mln. žodžių, o Lietuvių mokslo kalbos tekstyno – 9 mln. žodžių. Lietuvių mokslo kalbos tekstynas – tai 1999–2009 metais publikuoti akademiniai tekstai, paimti iš penkių mokslo sričių ir atitinkamai suskirstyti į penkis pateiktynius: biomedicinos (1 638 444 žodžiai), humanitarinių mokslų (2 028 906 žodžiai), fizinių mokslų (1 527 455 žodžiai), socialinių mokslų (1 510 981 žodžiai) ir technologijų (1 964 827 žodžiai). Juos sudaro monografijos, tiriamieji straipsniai, apžvalgos, santraukos, padėkos ir vadovėliai (Usonienė *et al.* 2008; 2011). Cituojami pavyzdžiai, paimti iš grošinys literataros pateiktynio, tekste žymimi GL, o pavyzdžiai iš Lietuvių mokslo kalbos tekstyno – MK, B; MK, H; MK, P; MK, S ir MK, T.

Šiame tekstyną pagrindu tiriami kokybiniai bei kiekybiniai būdvardžių *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *panašu*, *natūralu* ir prieveiksmių *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai*, *panašiai*, *natūraliai* reikškos ir turinio parametrai. Kokybinį analizį sudaro du tyrimo etapai. Per pirmąjį kokybinys analizys etapas aptariami nagrinėjamų žymiklių morfosintaksiniai bruožai, per antrąjį – jų semantinis funkcinis ypatybės. Semantinis ir funkcinis šių žymiklių ypatybės nustatomos ir analizuojamos pagal sintagminį jų aplinką, kurią sudaro semantinis predikato tipas, subjekto reikška (pirmojo / antrojo / trečiojo asmens subjektas), konektoriai, modifikatoriai, sakinių tipai (teigiamieji, klausiamieji, liepiamieji, įgausiamieji), propozicijos teigiamas / neigiamas poliariškumas ir argumentacija, kuriame tam tikros leksikos. Žymiklių reikšmės ir funkcijos aptiriamos ir paradigminiu

požiariu. Čioje kokybinės analizės dalyje taip pat tiriama kompleksinis žinių galtinio hymėjimas: analizuojami vartosenos atvejai, kai sakinyje yra du evidencialumo hymikliai.

Atlikus kokybinį badvardžių irrieveiksmių morfosintaksinį bruodį analizį pateikiami kiekybiniai aptariamų bruodį rodikliai: analizuojamas normalizuotas gūd bruodį daėnis groėinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje. Kadangi tekstynai nėra vienodo dydžio, nagrinėjamų raėkos priemonių daėnis normalizuojamas 1000 hōdžių imtyje. Atsiėvelgiama ir 3statistinio reikėmingumo rodiklius, apskaičiuojamus logaritminės tikimybės testu (angl. *log likelihood test*), toliau hymimu LL. Logaritminės tikimybės testas atliekamas naudojant tam skirtą skaičiuoklę (angl. *Log-likelihood calculator*), esančią <http://ucrel.lancs.ac.uk/llwizard.html>. Čiame darbe lyginamų verčių skirtumai ar panaėumai rodo statistinį reikėmingumą jeigu $p < 0,05$, o kritinė vertė yra 3,84. Jeigu tiriama hymiklis yra daėnesnis pirmajame tekстыne negu antrajame, gaunama vertė paėymima Aėó, jeigu retesnis ņ Aėó. Taip pat analizuojama veiksmahōdžių, sudarančių kolokacijas surieveiksmiais, distribucija ir parodoma, kokie veiksmahōdžių semantiniai tipai sudaro didžiausią kolokacijų dalį su predikato ir sakinio modifikatoriais. Daėnio rodikliai lyginami ir aptariami atsiėvelgiant 3 hymiklį raėkų bei semantinius funkcinius ypatumus groėinės literataros tekstuose, kurie atspindi bendrinį kalbą taip pat mokslo kalbos tekstuose, kurie iliustruoja specializuotą (mokslo) kalbą. Kaip ģinome, specializuoti tekstynai gali rodyti kitokią kalbinį raėkų palyginti su bendrinės kalbos tekstynais (Usonienė *et al.* 2008, 104).

Eliminavus pasikartojančius nagrinėjamų hymiklį vartosenos atvejus, citatas ir kitus nereikėmingus¹⁴ atvejus, nederinamą badvardžių įanalizuotų konkordansų skaičius abiejuose tekstynuose yra 4306, orieveiksmių ņ 4584.

¹⁴ Eliminotos moteriėkos giminės badvardžių formos, sutampančios surieveiksmių formomis, pvz., *akivaizdėiai tiesai*, ir nesuprantami vartosenos atvejai.

Badvardų ir prieveikmų bendros vartosenos daųnis analizuojamas 5.3 ir 5.7 poskyriuose.

4.2. Kalbos duomenų atranka

Prieų atliekant iųsamių kokybinų ir kiekybinų badvardų ir prieveikmų analizų buvo svarbu atrinkti tinkamus duomenis. Pagrindiniai kalbinų duomenų atrankos kriterijai buvo: nagrinųjamų ųymiklių komplementacija, aprųptis bei semantiniai funkciniai ypatumai.

Kokybinų ir kiekybinų analizų pagrindų sudaro komplementinų (6) ir parentetinų badvardų (7), taip pat adverbialinų prieveikmų (8; 9) vartosena (bado, autoriaus pozicijos ir jungiamieji adverbialai):

- (6) *Akivaizdu, kad violetinio fosforo virsmas baltuoju praktiškai nerealizuojamas.* (MK, P)
- (7) *O paukųčiai, aišku, buvo tie patys, atpaųindavau ir ųaltinius, trykųtančius tarsi ių perkirstos ųemės gyslos, ir baltą smėlį upelių pakraųčiuos, ir miųsko jaunuolynus.* (GL)
- (8) *Aų taip ryųškiai matydavau tavo veidą...* (GL)
- (9) *Tačiau su manimi akivaizdųiai kovoja kaųkokia vietinė dvasia* (GL)

Komplementinų badvardų vartosenių sudaro tik predikatyvinų struktaros, kuriose badvardųiai prisijungia *kad/jog* komplemento sakinių. Badvardųiai, prisijungiantys *ar* komplemento sakinius (*Vis dėlto ne visada aišku, ar tokius kūrinius galima priskirti prie knygų <...>* MK, H), nųra ųtraukiami ųanalizų nes *ar* komplemento sakiniai perteikia autoriaus neųinojimųdųi propozicijos teisingumo ir nųra siejami su evidencialumo, episteminio modalumo arba vertinimo reikųmųmis. *Ar* komplemento pagrindinis sakinyų daųniausiai turi neigimo elementą, o evidencialumo ir episteminio modalumo ųymikliai, aprųpint neiginų negali reikųti autoriaus pozicijos (Chojnicka 2012, 112). Kiti vartosenos atvejai, kurie aptariami toliau ųiame poskyryje, yra eliminuoti ių tolesnų kokybinų ir

kiekybinės analizės, nes struktūriškai neatitinka (6)–(9) pavyzdžiuose iliustruojamą vartosenos atvejį ir funkciniu požiūriu nėra susijęs su evidencialumo, episteminio modalumo, vertinimo arba pragmatinių¹⁵ ūymiklių reikšmėmis. Kai badvardžiai predikatyviai funkcionuoja sakiniuose, kuriuose veiksnyis išreikštas žvardžiais *viskas, kas*, jie neatspindi autoriaus pozicijos ir kitą žiai disertacijai svarbių reikšmių, pavyzdžiui:

- (10) *Diena buvo be saulės, bet ir be miglos. Viskas pilka ir aišku.* (GL)
- (11) *<...> kai balta atrodo kaip rausva, geltona – kaip oranžinė, raudona – kaip purpurinė, mėlyna – kaip žalia, o žalia – kaip geltona, todėl viskas taip ryšku ir gilu, bet neilgam – kol saulė pakyla aukščiau medžių viršūnių <...>* (GL)
- (12) *<...> šioje knygoje tiesiog nėra nei laiko, nei vietos dar kartą aiškinti, kas ir taip akivaizdu kaip dukart du keturi.* (GL)
- (13) *Visiems žmonėms būdinga teigti, kad viskas, kas vyksta jų kultūroje, yra natūralu ir teisinga.* (MK, H)
- (14) *Viskas panašu į sapną.* (GL)

Kaip matyti iš (10)–(11) pavyzdžių, dėl sąsajos su vizualine percepcija badvardžiai *aišku* ir *ryšku* galėtų būti perfrazuojami kaip *aišviesu* → gerai matoma. Atitinkamai (12)–(14) pavyzdžiuose badvardžiai *akivaizdu*, *natūralu* ir *panašu* nėra susiję su autoriaus pozicijos ar kitomis žiame darbe tyrinjamomis reikšmėmis, nes *akivaizdu* reikiia aišprantama, *natūralu* ū atikra, nedirbtina, o *panašu* reikiia lyginimū (DLKĖ). Taigi žiuose sakiniuose atsiskleidžia badvardžių tiesioginė¹⁶ reikšmė.

¹⁵ Pragmatinių ūymiklių vartoseną pasireikiia pasakymuose, kuriuose nederinamieji badvardžiai sudaro sintaksiškai nepriklausomus elementus, pavyzdžiui, atsakymuose klausimus. Taiiau, kaip parodyta žiame poskyryje toliau, tokie vartosenos atvejai taip pat nėra žraukiami žtolesnįkokybinįir kiekybinįanalizį

¹⁶ Nagrinšdami mentalinių predikatų semantinius ir funkcinius ypatumus anglų, vokiečių ir olandų kalbose, Nuytsas (2001b) ir Capelli (2007) skiria kvalifikacinį(angl. *qualificational*) ir nekvalifikacinį(angl. *non-qualificational*) reikšmes. Kvalifikacinė reikšmė yra evidencialumo / episteminio modalumo reikšmė, o nekvalifikacinė reikšmė yra tiesioginė mentalinių predikatų reikšmė. Nors Nuytsas (2001b, 113) teigia, kad nekvalifikacinė reikšmė anglų, vokiečių ir olandų kalbose gali turėti tik mentaliniai predikatai, lietuvių kalboje, kaip rodo (10)–(14) pavyzdžiai, tokių reikšmių turi ir badvardžiai.

Struktariškai 3(10)–(14) sakinius panašus, tačiau funkcinio požiūriu skirtingi yra sakiniai, kuriuose semantinis veiksnys (tapatus komplemento sakiniui) gali būti numanomas iš diskurso, o sintaksinis veiksnys reikšiamas parodomuoju žvardžiu *tai*:

- (15) *Vėl domimasi heleniniu palikimu. Vėl studijuojama graikų literatūra, kurią reprezentuoja Aristotelis, Platonas. Tai akivaizdu.* (GL)
- (16) *Dar kitas, uždarytas Menapoly kaip agurkas stiklainyje, vis klausydavosi po antklode „Amerikos balso“. Tai buvo aišku kaip dieną iš jo nervingo krusčiojimo kėdėj per politvalandėles.* (GL)
- (17) *Jose kompozitorius išplečia balsų diapazoną (dažniausiai išplėtoja ir pačią dainą), naudoja moduliacijas, o muzikinį vaizdą pajvairina polifoninėmis išraiškos priemonėmis (imitacijos). Tai ypač ryšku antroje akvarelėje „Ratnyčėlė“ <...>* (MK, H)
- (18) *Pirmiems keturiems tikslams įgyvendinti naujose direktyvose buvo gerokai išplėsta skirstymo operatoriaus veiklos reglamentacija. Ir tai natūralu, nes tai ta sfera rinkoje, kur tiesiogiai susiduria energijos bei jos paslaugų pardavėjai su pirkėjais.* (MK, T)

Nuytsas (2001b, 82) tokius sakinius laiko redukuotais (angl. *reduced forms*). Pasakymo centras juose yra badvardis, o semantinis veiksnys (komplemento sakinyje) pateikiamas platesniame diskurse ir atspindi jau žinomą informaciją. Tokie sakiniai taip pat neįtraukti 3tolesnio kokybinio ir kiekybinio analizės, nes juose nėra koduojamas sintaksinis ryšys tarp semantinio veiksnio (komplemento sakinio) ir badvardžio. Nors semantinis veiksnys (komplemento sakinyje) gali būti numanomas iš platesnio konteksto, tokiuose sakiniuose nėra propozicijos vertinimo.

Badvardžiai nerodo autoriaus pozicijos ir kitą žiam darbui svarbią reikšmę ir funkciją, kai galutinius sakinius prisijungia klausiamaisiais žvardžiais *kas, ką, ko, kame, kieno, kam* ir prieveiksmiais *kaip, kur, kada, kodėl*. Svarbus yra Noonano (2007) pastebėjimas, kad ne kiekvienas galutinis sakinyje, kuris yra sintaksinis ir semantinis predikato argumentas, priklauso komplementacijai ir gali būti pavadintas komplemento sakiniu. Sakinyje *Wanda knows what Boris eats* Wanda žino, ką Borisas valgo veiksmahodžio *know* žinoti argumentas *what*

Boris eats ąkN Borisas valgoö nSra laikomas komplemento sakiniu ir greičiau turStđ bati nagrinSjamas kaip santykinis (angl. *relative*) sakinyS (ibidem, 53). Taľiau Biberis *et al.* (1999, 194) ġalutinius sakinius, prijungiamus klausiamaisiais Ŗvardĥiais ir prieveiksmiais, laiko komplemento sakiniais (angl. *complement clauses*). Esminis semantinis skirtumas tarp *kad/jog* ir klausiamojo ĥodĥio sakiniđ yra tas, kad pastarieji, prijungti klausiamuoju Ŗvardĥiu arba prieveiksmiu, reiġkia ne faktđ, o Ŗykidđ aplinkybiđ (laiko, vietos, prieĥasties) ĥinodĥimN (TekorienS 1990, 137) ir perteikia autoriaus suvokimN (mentalinĤ basenN), o tai galima iliustruoti ġiais pavyzdĥiais:

- (19) *Nuoroda: <...> stokota suolų, klasės lentų, mokytojų stalelių, spintų, krepšų, jau nekalbant apie sėsiuvinius ar knygas; išvis nebuvo aišku, iš kokių vadovėlių tie vaikai mokysis...* (GL)
- (20) *O štai mano šeima: broliai ir seserys. Mes ant pirštų suskaitomi... Ir tada man pasidarė šiurpu. Tik dabar man tapo **aišku, koks** esu tikrai mažas prieš jį ir kaip nereikalingas jo muzikoje.* (GL)
- (21) *Pakėliau ragelį ir išgirdau: – Niekše! Jei ryt nebus ataskaitos, supūdysiu rūsy! **Aišku kas, vachmistras Jagello.** Nieko neatsakęs, padėjau ragą.* (GL)

Tai, kad ankstesni pavyzdĥiai nSra susijĤ su autoriaus vertinimu pagal prieinamN ĥiniđ ġaltinŖ Ŗodo kontekstiniai elementai, nesuderinami su autoriaus pozicijos reikġme. (19) pavyzdyje badvardis *aišku* yra vartojamas su neigiamNą jungtimi *nebuvo*, o autoriaus pozicijos reikġmS, kaip minSta anksľiau, negali bati neigiama (Chojnicka 2012). (20) pavyzdyje *aišku* subordinuoja propozicjN kurios veiksmāĥodĥio forma *esu* nurodo patŖ kalbStojN. Kaip akcentuoja Simon-Vandenberg, Aijmer (2007, 155), kalbStojas negali informacijos apie numanymN taikyti sau, bet tik kitiems. (21) pavyzdys yra eliptinis sakinio *Aišku, kas skambino, vachmistras Jagello* variantas. Fokusuojama propozicinS informacija yra susijusi su tam tikromis aplinkybSmis, kurias autorius ĥino, bet ne propozicijos vertinimu pagal turimN ĥiniđ ġaltinŖ¹⁷ Ģalutiniai sakiniai, jungiami klausiamuoju ĥodĥiu, yra panaġas Ŗklausimus arba Ŗatsakymus (Huddleston *et al.*

¹⁷ Ģi pastaba yra Kasperio Boyeĥaus.

2002, 981), arba 3 gaudiamuosius sakinius (ibidem, 991), todėl natūralu, kad šie sakiniai neįvykdyti propozicijos vertinimo, o reikšmia tik autoriaus supratimo mentalinio baseno Chojnicka (2012, 113) klausiamąjį galutinį sakinį išvys nelaiko propoziciniais.

Analizuojamoje tekstų medžiagoje galima rasti funkcinį panašumą tarp komplemento sakinių, prijungiamų klausimaisiais prieveiksmiais ar žvardžiais, ir *kad / jog* komplemento sakinio, pavyzdžiui:

- (22) *Aišku buvo, ir kodėl jis neatsako į sesers laiškus dabar, kai mačiau tuos tamsius akinius, neregio lazda.* (GL)
- (23) *Iš to, kas pasakyta, tampa aišku ne tik kuo filosofija skiriasi nuo religijos, tačiau ir kas lemia ne tik jų panašumą, bet ir savotišką tapatumą.* (MK, H)
- (24) *Kadangi visų maiste esančių radionuklidų yra dirvoje, visiškai aišku, kaip¹⁸ jie patenka į augalus, o paskui į maistą.* (MK, T)

(22) pavyzdyje yra nurodytas percepinis ėinių ėaltinis (pabrauktas fragmentas), kuris leidžia daryti išvadą *kodėl jis neatsako į sesers laiškus*, o (23) yra nuoroda 3 komunikacinį ėinių ėaltinį kuris patikrina, kuo skiriasi filosofija nuo religijos. (24) pavyzdyje pateikiamas priešasties sakiny, leidžiantis teigti, kaip radionuklidai patenka į augalus ir 3 maistą Ėinių ėaltinio nurodymas kontekste sudaro pagrindą tokius atvejus priskirti evidencialumo reikšmei (Wiemer, Kampf 2012, 22). Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad ne kiekvienas toks nurodymas gali būti tapatinamas su ėinių ėaltiniu ir ėiame darbe tokie sakiniai nėra laikomi evidencialiais. Šis funkcinis panašumas galėtų būti patikrinamas tuo, kad suvokimo reikšmė turi semantinį potencialą plėstis evidencialumo reikšmės link. Nuo suvokimo kaip mentalinės basenos pereinama prie suvokimo kaip ėinių ėaltinio, kuris sudaro autoriaus samprotavimo pagrindą (Nuyts 2001b, 114–115).

¹⁸ Noonanas (2007, 143) priešina sakinius *Ja videl, kak Boris čitaet knigu* 'Mačiau, kaip Borisas skaito knygą' ir *Ja videl, čto Boris čitaet knigu* 'Mačiau, kad Borisas skaito knygą'. Pirmajame sakinyje veiksmažodis *videl* 'matyti' reikšmia tiesioginį matymą, nes jungiamas klausiamuoju žodžiu *kak* 'kaip'. Veiksmažodžio jungimas su komplemento sakiniu *čto* 'kad / jog' rodo veiksmažodžio *videl* 'matyti' numanymo reikšmę.

Be klausiamojo ėdžio, ġalutinis sakiny3 gali bati jungiamas lyginamuoju ėdġiu *lyg*, pavyzdġiui:

- (25) *Jau iš tolo, dar būriui nepasirodġius, ġemė nuo smūgių sunkių ėmė dundėti, o kai drambliai artinosi, buvo panašu, lyg siena atgijusi aukšta judėtu, galingas kolonas vis pirmyn perstatinėdama.* (GL)

Badvardis *panašu*, ġalutin3sakin3prisi3jungiantis lyginamuoju ėdġiu *lyg*, perteikia informaciją apie ġpadġius, kurie pagrġti grynai percepciniais autoriaus gebėjimais. Tai yra siejama su vertinamąja reikġme, kuri n3ra modalin3 (Usonien3 2002b).

Nederinamieji badvardġiai ir prieveiksmiai gali funkcionuoti kaip sintaksiġkai nepriklausomi elementai. Tokiais atvejais jie negali bati apibadinami nei kaip komplementiniai predikatai, nei kaip sakinio modifikatoriai, nes n3ra sakinio struktūros dalis. Prieġingai, jie sudaro atskirą iġbaigtą pasakymą (angl. *non-clausal material*) (Biber *et al.* 1999, 551; 224–225), tod3l toliau ġiame darbe kiekybiniai jį rodikliai neaptariami. Minimi vartosenos atvejai iliustruojami ġiais pavyzdġiais:

- (26) – *Tai netipi3skas atvejis!* – **Aišku**, – *prikando liežuvį Griša.* (GL)
(27) *Zuzana, gal gero patarimo nori?* – *paklausė.* – **Aišku**, *kolega. Kaip nenorėsi, – įtaikaudama kaip vaikui atsakė misis Gudvil.* (GL)
(28) *Pamačiusi jo rūškaną miną, sunerimsta ir ji. – Jau ne su geru, matau, – kažkas ne taip. Kas atsitiko? Ar tik ne su Gustu?..* – **Panašiai...** – *neġinojė3 nė koku žodġiu pradėti kalbą, brolis atsidūsta su palengvėjimu.* (GL)
(29) *Traukinys negali ilgai stovėti. Reikia skubėti. Kas ġia tokio, natūralu. – Natūralu,* – *atkirtome.* (GL)

(26) pavyzd3galstume traktuoti kaip eliptiną nes galima bati atkurti pilnąsakiną *Aišku, kad tai netipi3skas atvejis* ir toks sintaksinis variantas pabrėġtą, kad tai ġ autoriaus nuomon3. Tuo tarpu l'ia yra reikġiamas tik autoriaus pritarimas kitai nuomonei. Tokie atvejai negali bati laikomi parentez3s atvejais su atkuriamuoju komplemento sakiniu iġ konteksto. (27)–(28) pavyzdġiuose *aišku* ir *panašiai* yra vartojami kaip atsakymai 3 klausimus. *Aišku* reikġia tvirtinti autoriaus nuomoną o

panašiai reigkia autoriaus neuhtikrintumNir suėvelnintNatsakymN (28) pavyzdyje autorius, nenorSdamas tiesiai pasakyti, kad kaėkas blogo atsitiko Gustui, vartoja *panašiai* tam, kad suėvelnintd situacijN (29) pavyzdyje *natūralu* atlieka tvirtinamđd dalelylđd (ėymikliđd) funkcijNir galStđ bati perfrazuojamas *3aišku*.

Iė tolesnSs kiekybinSs ir kokybinSs analizSs buvo eliminuoti toliau pateikiami prieveiksmio *panašiai* vartosenos atvejai, sudarantys sustabarSjusius junginius, kuriđ sintaksinis statusas neprilygsta nei predikato nei sakinio modifikatoriams:

- (30) *Politinės bendruomenės narius susiejantys santykiai yra kitokios prigimties nei tie, kurie susaisto artimas bendruomenės – šeimą, draugus, kolegas ir panašiai.* (MK, S)
- (31) *Jaunimo sąskrydžių proga vykdavo didesnio masto vaidinimai, dainavimai, gegužinės ir panašiai.* (GL)

Kadangi tyrimo dSmesio centre yra autoriaus pozicijos reikėmS, kurios aprSptis propozicinS, darbe nenagrinSjami ir tokie vartosenos atvejai, kai prieveiksmiai atlieka modifikatoriđ funkcijas badvardėđd ir prieveiksmiđ junginiuose (Quirk *et al.* 1985, 439ñ441; Biber *et al.* 1999, 544ñ549; Hasselgård 2010, 18), pavyzdėiui:

- (32) *<...> siekdami sėkmingai užbaigti tyrimą, mes turėtume elgtis kiek galima atsargiau, kad mūsų ieškomi asmenys nepajustų dėmesio ir nepasinaudotų savo akivaizdžiai įtakingais ryšiais pėdsakams užtrinti...* (GL)
- (33) *Plūdurai yra dažomi ryškiai raudona spalva.* (MK, T)
- (34) *Tyliai, kaip katinas iš konteinerių, perbėgo kiemą ir atsidūrė prie senosios moters durų. Jos buvo pravertos taip aiškiai dviprasmiškai, tarsi tai būtų slapti lošimo namai.* (GL)
- (35) *Atvykę radome jau ir Gintarą su savo maždaug penkiolikos vyrų būriu. Panašiai tiek pat vyrų turėjo ir Rolandas savo būryje.* (GL)

(32)ñ(34) pavyzdėiuose prieveiksmiai *akivaizdžiai*, *ryškiai* ir *aiškiai* pastiprina modifikuojamđ badvardėđd (*įtakingais*, *raudona*) ir prieveiksmio (*dviprasmiškai*) reikėmes. (35) *panašiai* modifikuoja prieveiksm3 *ties pat* ir turi ėmaėdaugė reikėmN nurodomN DLKė. Ėame pavyzdyje prieveiksmis *panašiai* atlieka

aproksimatoriaus (angl. *approximator*) funkcijŲ (Quirk *et al.* 1985, 597; Biber *et al.* 1999, 557).

Taigi tolesnŲ kokybinŲ ir kiekybinŲ analizŲ objektas yra komplementiniai predikatai (toliau ņ KP) *akivaizdu, aišku, ryšku, panašu, natūralu*, prisijungiantys *kad / jog* komplemento sakinius arba / ir vartojami kaip parentezŲ, taip pat predikato arba / ir sakinio modifikatoriai *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai, panašiai, natūraliai*. Identifikuojami kontekstai, kuriuose KP, prisijungiantys *kad / jog* komplemento sakinius, atspindi autoriaus pozicijŲ (evidencialumo, episteminio modalumo, vertinimo), ir kontekstai, kuriuose pristatoma ne pasakymo autoriaus pozicija (Nuyts 2001b, 72). ParentetinŲ KP, reikiamŲ nederinamaisiais badvardžiais, vartoseną analizuojama atsiŲvelgiant 3 literataroje pateikiamus formalius bei funkcinis parentezŲ kriterijus ir svarstoma dŲl KP adverbializacijos. PrieveiksmiŲ *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai, panašiai, natūraliai* sintaksinis statusas ņ predikato arba sakinio modifikatoriaus ņ diferencijuojamas pagal nustatytus kriterijus (vienas svarbiausiŲ yra semantinis veiksmŲdŲio tipas). PrieveiksmiŲ vartosenos atvejai, rodantys dviprasmiŲkumŲ tarp bado ir autoriaus pozicijos adverbialŲ, laikomi semantiniais miŲgranais (angl. *semantic blends*) (Quirk *et al.* 1985, 560).

5. Bevardės giminės (nederinamųjų) būdvardžių irrieveiksmių morfosintaksinių bruoų analizė

ioje dalyje nagrinjami klausimai, susiję su sakinio komplementacijos ir adverbializacijos reikšniais, nes nederinamieji būdvardžiai irrieveiksmiai atlieka KP arba / ir adverbialų funkcijas. Prie aptariant išvardytus analizuojamų būdvardžių irrieveiksmių morfosintaksinius bruous, bus paaiškinta komplementacijos sąvoka, pristatyti literaturoje aptariami KP parentetinės vartosenos bruoai, įdėję su gramatikalizacijos ir adverbializacijos reikšniais, aptarti gramatiniai adverbialų bruoai (hodių ir sakinio modifikatoriai) ir semantiniai funkciniai adverbialų pogrupiai, reikšmingi šiai disertacijai.

Komplementacija apibrėžiama kaip sintaksinė situacija, kurioje predikato argumentas realizuojamas sakiniu ir vadinamas sakinio komplementu. Predikatas, kuris subordinuoja veiksniu ar papildiniu einančius sakinio komplementus, yra laikomas komplementiniu predikatu (Noonan 2007, 52–53; Boye, Harder 2007, 572). Priklausomai nuo semantinių ypatybių KP gali jungtis su įvairiais komplemento sakinių tipais. Tai gali būti finitiniai *kad / jog* sakiniai arba nefinitiniai sakiniai, kurių sintaksinė struktūra sudaro bendrąsias arba dalyvines formas. Atsižvelgdamas į KP jungimosi galimybes su komplemento sakiniiais ir reikšminius tokių pasakymų skirtumus, Noonan (2007, 120–144) skiria KP semantines klases, iš kurių kelios susijusios su evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijomis. Tai yra žinojimo ir žinių gavimo budo (angl. *predicates of knowledge and acquisition of knowledge*: *know* žinoti, *discover* atrasti, *realize* suprasti, *find out* išsiaiškinti, *see* atmatyti ir *hear* išgirsti), išraiškos / komunikacijos (angl. *utterance*: *say* sakyti, *report* pranešti, *promise* pažadinti), tiesioginės percepcijos (angl. *immediate perception*: *see* atmatyti, *hear* išgirsti, *feel* jausti, *watch* žiūrėti) ir propozicinio požiūrio (angl. *propositional attitude*: *believe* tikinti, *think* manyti, *assume* daryti prielaidą, *doubt* abejoti) predikatų semantines klases. Išskyrus tiesioginės percepcijos predikatus, kurie

subordinuoja nefinitinius komplemento sakinius, įgvardytą semantinę grupę KP dažniausiai prijungia finitinius komplemento sakinius.

Priklausomai nuo KP ir komplemento sakinio semantinio ryšio formuojasi sintaksinio ryšio stiprumas (Noonan 2007, 101). Kadangi KP ir finitinio sakinio sintaksinis ryšys yra silpniausias, KP gali tapti galutiniu sakiniu, o komplementas pagrindiniu. Pakitęs pagrindinio ir galutinio sakinio vaidmenys atspindi parentetinį KP vartoseną. Kaip teigia Noonanas (2007, 97), „sintaksinis parentetinis komplementinio predikato vartosenos padarinys yra komplemento sakinio virsmas pagrindiniu“.¹⁹

Parentetinės KP vartosenos bruožai išvengiama sintaksės, funkcijos ir prozodijos lygmenyse (Dehé, Kavalova 2007; Kaltenböck 2007; Schneider 2007; Boye, Harder 2007; Brinton 2008; Dehé, Wichmann 2010). Nors dėl bendrą parentetinės vartosenos poįmydą (sintaksinę nepriklausomybę, modifikuojamoji funkcija, išskirtinę prozodiją) lingvistikoje sutariama (Dehé, Kavalova 2007, 1), parentezės problematika gana sudėtinga. Struktūros, funkcijos ir prozodijos poįariu parentezė yra platus ir įvairialypis reiškinys.

Struktūriškai parentezė gali sudaryti atskiri žodžiai, žodžių junginiai ar ištisi sakiniai (Dehé, Kavalova 2007, 102; Biber *et al.* 1999, 861; Brinton 2008, 9–10). Kaltenböckas (2007, 33) netgi mano, kad parentezės reiškinys geriau atskleidžia sakinio formos žerpiniai, nes žodžiai sintaksiniais ryšiais labiau susiję su pagrindiniu sakiniu negu žerptiniai sakiniai. Parentezės linijinis siejimas su sakiniu, kurį ji yra žerpta, sudaro problemą sintaksės tyrinėtojams, nes sakinio elementų siejimas linijine ašimi reiškia hierarchiją ir išsidėstymą (Dehé, Kavalova 2007, 4). Funkcijos poįariu parentezė gali būti įvairaus autoriaus komentarai (susiję su episteminio modalumo, evidencialumo, vertinimo kategorijomis), modifikuojantys propozicijos turinį. Prozodiniai parentezės bruožai taip pat variantiški: yra tyrimų, žodančių parentezės prozodijos

¹⁹ Originalus tekstas: „The syntactic effect of the parenthetical use of the CTP is to make the complement the main clause“ (Noonan 2007, 97).

idiosinkraziškumą yra ir atskleidžiantis prozodinią parentezės integraciją sakinyje (Déhe, Kavalova 2007, 14). Apibadinamas parentetinis KP vartoseną Kaltenböckas (2007, 32–33) pirmenybina teikia formaliems (sintaksės) kriterijams, nes prozodiniai ir funkciniai kriterijai nėra pakankami parentezei nustatyti. Kituose tyrimuose parentezės nustatymo atspirties taškas yra funkciniai (Schneider 2007) arba prozodiniai kriterijai (Dehé, Wichmann 2010).

Suprantama, kad geriausia parentetinio KP vartoseną apibadinti ir išanalizuoti atsižvelgiant į visų lygmenų (sintaksės, funkcijos ir prozodijos) bruožus, tačiau tai ne visada žinoma. Kadangi šioje disertacijoje analizuojami rašytinės kalbos tekstai, prozodinių kriterijų analizė beveik nežinoma, išskyrus atvejus grožinės literatūros tekstuose, kuriuose prozodijai būdingi skyrybos ženklai arba autoriaus komentarai (Usonienė 2012, 228). Dėl šios priežasties šioje darbe daugiausia dėmesio skiriama sintaksiniam ir funkciniam parentetinės KP vartosenos bruožams, kurių svarbą pabrėžia Boye'us ir Harderis (2007), nes vien funkciniai ar struktūros ypatumai tinkamai nepaaiškina KP vartosenos.

Parentetinės KP vartoseną tyrėjų siejama su gramatikalizacijos procesu (Thompson, Mulac 1991; Boye, Harder 2007), t. y. tiriama, kaip leksinio reikšmės turintys KP pradeda būti antrinio predikacijos ir atitinkamai įgyja gramatinį statusą. KP gramatinis statusas ir antrinės predikacijos reikšmės pasireiškia adverbialine KP distribucija (medialės arba finalės pozicija sakinyje), neiginio perkėlimu į pagrindinį sakinį (angl. *NEG raising*), propozicijai, o ne KP adresuojamam klausimui, morfosintaksiniu ribojimu (Boye, Harder, 2007, 578–580). Pavyzdžiui, sakinyje *I don't think I love her* – nemanau, kad jį myliu KP *think* išgalvoti, manyti turi gramatinį statusą, nes neiginys aprašo ne KP, o komplemento sakinio turinį ir reikšia atitinkamai *I think I don't love her* – Manau, kad jos nemyliu. Klausimas *really?* – tikrai? adresuojamas propozicijai *I don't love her* – nemyliu jos (ibidem, 578–579). KP negali būti modifikuojami adverbialai ir dažniausiai vartojami tik esamojo laiko kontekstuose. Pavyzdžiui, sakinyje *The country is going to the dogs, I never think* – šalyje padės blogėja,

niekada nemanauõnSra taisyklingas, nes parentezS *I think* õmanauõmodifikuojama adverbialo õniekadaõ Taigi iõgvardyti KP bruõhai rodo gramatin3jd statusõN

Nors KP parentetinS vartosena traktuojama kaip gramatikalizacijos proceso padarinys, nepritariama hipotezei, kad parentetinS KP vartosena iõsirutuliojo iõ pagrindinio sakinio reanalizSs (Boye, Harder 2007; Brinton 1996, 2008; van Bogaert 2010), kuriõN postuluoja Thompson ir Mulaco (1991) hipotezS. Nesutinkama su Thompson ir Mulaco (1991) teorija, kad parentetinS KP vartosena ir pakitõõ pagrindinio bei õgalutinio sakinio vaidmenys yra susijõõsu jungtuko *that* õkad / jogõ praleidimu, kuris nutraukia sintaksinius ryõgius tarp dviejõ sakiniõ. Brinton (1996, 2008) parentetinõõ kai kuriõ KP vartosenõNkildina iõ adverbialiniõ konstrukcijõ. Rooryckas (2001, 129õ130) taip pat atkreipia dõsmes3 kad parentetiõõkai vartojami KP negali bati suvokiami kaip komplementacijos kaitos padarinys. Diachroniniai kai kuriõ anglõ kalbos KP tyrimai rodo, kad *that* õkad / jogõ komplemento sakinius prijungiantis KP ir parentetinS KP vartosena egzistavo kartu. DSl to parentetinS KP vartosena geriau paaigõkinama kaip adverbializacijos proceso padarinys. Adverbializacija apibadinama kaip Aprocesas, kurio metu kalbos vienetai pradeda funkcionuoti kaip adverbialaiõ (Smetona, UsonienS 2012, 129), t. y. sakinio struktūros elementai, kurie gali papildyti propozicijos semantin3 turin3 (specifikuoti aplinkybes), reikõõti autoriaus pozicijõN arba jungti sakinio ar diskurso atkarpas (Biber *et al.* 1999, 762). Literataroje pripaõhintina, kad mentaliniai KP, vartojami parentetiõõkai, yra panaõõas 3 atitinkamus prieveiksnius (Ramat, Rica 1998; Nuyts 2001b; Wierzbicka 2006; Boye, Harder 2007; Keevallik 2010). Pavyzdõõiui, parentetinis sakinyS *I presume* õpõSjuõ turi sakinio adverbialo statusõN kaip ir prieveiksmis *presumably* õmatytõ (Boye, Harder 2007, 581). ParentezS, kaip ir sakinio prieveiksmai, negali reikõõti pagrindinSs predikacijos (Nuyts 2001b, 161), ir gali bati paõõalinta iõ pasakymo, bet pasakymas turSs prasmõõ(Schneider 2007, 239).

Talõiau tam tikrõ skirtumõ tarp sakinio prieveiksniõ ir parentetiõõkai vartojamõ sakiniõ randama. Parentetiõõkai vartojamõ KP distribucija yra ribotesõS,

nes, skirtingai negu sakiniorieveiksmiai, jie negali bati vartojami subordinuotuose sakiniuose (Rooryck 2001). Parentetiškai vartojami veiksmažodžiai badingi daugiau gnekamajai kalbai, o evidenciniairieveiksmiai ñ vienodai ir gnekamajai, ir rağytinei kalbai (Rooryck 2001, 131). Kaip pabršia Rooryckas, dañnai gnekamojoje kalboje pasitaikantys parentetiniai KP rodo daugiau panağumą su evidenciniais ģymikliais negurieveiksmiai kalbose, kuriose evidencialumas reigkiamas gramatinėmis priemonėmis. Pasak van Bogaert (2010, 408), nors sakiniorieveiksmiai ir parentetiniai sakiniai turi funkcinią panağumą, pastaruosiuose veiksmažodžiai nepraranda valentingumo savybių.

Ğame darbe laikomasi nuostatos, kad ir parentetiškai vartojami KP *akivaizdu*, *aišku*, *panašu*, *natūralu*, ir atitinkamairieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai*, *panašiai*, *natūraliai* priklauso sintaksinei adverbialų klasei. Priklausomai nuo to, ar badvardžiu reigkiamas parentetinis KP arbarieveiksmis modifikuoja visą sakinį ar tik jo strukturinį elementą skiriami sakinio adverbialai, t. y. sakinio modifikatoriai, ir ģodžio arba frazės modifikatoriai. Palyginkime pateikiamus pavyzdžius, kurie iliustruoja analizuojamą vienetą plačią (sakinio adverbialo) ir siaurą (ģodžio modifikatoriaus) apršptį

- (36) *Aišku, junginiai, turintys riebalų rūgščių, yra hidrofobiniai ir sunkiai tirpsta vandenyje.* (MK, P)
- (37) *Fotografas aiškiai gailėjosi manęs.* (GL)
- (38) *Kūrybingos respondentės ieško didaktinių žaidimų netradicinės tematikos, mokydamos vaikus matematikos ir, aišku, kalbos.* (MK, S)
- (39) *Varpai suskambo, burtai buvo mesti, o angelas pagaliau aiškiai sutrimitavo ir nuskriejo rotušės link.* (GL)

(36)–(37) pavyzdžiuose *aišku* ir *aiškiai* modifikuoja visą sakinį ir atitinkamai atlieka sakinio adverbialo funkciją (38)–(39) pavyzdžiuose *aišku* ir *aiškiai* apršptis yra siaura: *aišku* pabršia papildinį *kalbos*, o *aiškiai* modifikuoja predikatą *sutrimitavo* ir yra laikomas bado adverbialu. Suprantama, kad (38) *aišku* neatlieka aplinkybinio (bado) adverbialo funkcijos, o greičiau yra susijęs su autoriaus pozicijos, emfatine reikėme. Tokia *aišku* vartosena geriausiai atitinka

subjunktyvo (angl. *subjunct*) sŃvokŃ pristatomŃ Quirko *et al.* (1985, 501). Subjunktyvais yra laikomi adverbialai, kurie struktariŃkai ir semantiŃkai glieiasi prie tam tikro sakinio struktūros elemento, sustiprindami pastarojo reikŃmŃ, bet ne jŃ papildydami semantiŃkai. Ne visada aiŃki yra skirtis tarp sakinio struktūros elementŃ (predikatŃ) modifikuojanŃio adverbialo ir visŃ sakinŃ modifikuojanŃio adverbialo (Biber *et al.* 1999, 102):

(40) *This is really surprising.* ŃTai tikrai stebina.Ń

NeaiŃku, ar Ńgame pavyzdyje modifikuojama visa propozicija, ar predikatas. NagrinŃdama prieveiksmio *really* ŃikraiŃ funkcijas anglŃ kalboje, Paradis (2003) pasitelkia semantinius funkcinis kriterijus. Pagal autorŃs nustatytus kriterijus, Ńgame pavyzdyje semantiŃkai *really* ŃikraiŃ aprŃpia poŃiario predikatŃ ir pabrŃŃia subjektyviŃ jo semantikŃ. TaŃiau reikŃtŃ pripaŃinti, kad Ńgame sakinyje tiek predikatas, tiek visa propozicija atspindi subjektyvumŃ ir galima teigti, kad yra perteikiamos dvi reikŃmŃs. Biberis *et al.* (1999, 103) taip pat pripaŃŃta, kad semantinis skirtumas tarp *really* ŃikraiŃ modifikuojanŃio predikatŃ ir modifikuojanŃio visŃ propozicijŃ Ńiuo atveju nŃra esminis. Sakinio adverbialŃ bruŃams nustatyti taikomi ir kiti (sintaksiniai) testai. Sakinio adverbialai, modifikuojantys propozicijas ir Ńnekos aktus, negali bati neigiami, negali bati pasakymo centras ir negali bati vartojami klausimuose (Ramat, Ricca 1998, 191, 194; Mortensen 2006, 28).

AdverbialŃ gramatiniai bruŃai detaliai aptariami Quirko *et al.* (1985) gramatikoje. Be minŃtŃ subjunktyvŃ, skiriamos adjunktyvŃ, disjunktyvŃ ir konjunktyvŃ (angl. *adjuncts*, *disjuncts*, *conjuncts*) klasŃs, rodanŃios skirtingŃ adverbialŃ sŃŃajos laipsnŃsu kitais sakinio struktūros elementais. Adjunktyvai yra panaŃas Ń tokius sakinio elementus kaip veiksnys, tarinys, papildinys ir yra integruoti Ń sakinio struktŃrŃ ir turinŃ. Disjunktyvai ir konjunktyvai nŃra struktariŃkai integruoti Ń sakinŃ t. y. nerodo sintaksinŃ priklausomybŃs nuo

sakinio struktūros elementų (Quirk *et al.* 1985, 613; Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 112).

Quirko *et al.* (1985) gramatikoje adverbialų skyrimas 3 adjunktų, subjunktų, disjunktų ir konjunktų grupės aiškiai rodo jų ryšį su kitais struktūriniais sakinio elementais ir pabrėžia gramatinės jų ypatybes. Tačiau semantiniai funkciniai adverbialų požymiai tiksliau kategorizuojami kitų autorių, kaip Ramatas ir Ricca (1998) bei Biberis *et al.* (1999). Abiejuose tyrimuose parodoma, kad semantinis funkcinis adverbialų vaidmuo priklauso nuo pasakymo aspekto, kuriu jie modifikuoja (predikatas, predikacijos žykliai, propozicija, žankos aktas, diskursas). Adverbialai, modifikuojantys predikatą ir predikacijos žyklus, skirstomi 3 aplinkybinius (angl. *circumstance*) (vietos, laiko, proceso, laipsnio, papildymo / apribojimo, gavimo) (Biber *et al.* 1999, 776). Adverbialai, modifikuojantys propoziciją ir žankos aktą, apibadinami kaip autoriaus pozicijos (angl. *stance*) adverbialai, apimantys episteminius, požiūrio ir stiliaus semantinius pogrupius (Biber *et al.* 1999, 854–857). Adverbialai, siejantys diskurso dalis, laikomi jungiamaisiais (angl. *linking*) adverbialais (Biber *et al.* 1999, 875–879). Skirtingai negu Ramatas ir Ricca (1998), Biberis *et al.* (1999) analizuoja ne tikrieveiksmius, bet ir būdvardinius, ir adverbialų funkcijas atliekančius sakinius. Tuo tarpu Ramatas ir Ricca (1998) aiškiai brėžia hierarchinius ryšius tarp žvairiųrieveiksmių potipių. Čioje hierarchijoje predikato modifikatoriaus funkcijas atliekantysrieveiksmiai uždima žemiausiū vietū o jungiantys diskurso dalis ū aukštiausiū tarpinū vieta tenka propoziciniams ir žankos aktorieveiksmiams (Ramat, Ricca 1998, 192).

Čiame darbe remiamasi semantine funkcinė adverbialų klasifikacija. Sialoma Biberio *et al.* (1999) klasifikacija, nes ji padeda apibadinti analizuojamų sakinio adverbialų, reikšiamų būdvardžiais irrieveiksmiais, reikšmes ir yra sškingai pritaikyta adverbialų semantinei funkcinėi analizei lietuvių kalboje (ČinkanienS 2011; Smetona, UsonienS 2012). Be to, adverbialų funkcijas gali atlikti ne tik pavieniai būdvardžiai bet ir būdvardžiai junginiai, sakiniai. Čiame darbe svarbas bado

adverbialai, autoriaus pozicijos adverbialai, susiję su episteminio modalumo, žinių šaltinio, vertinimo reikšmėmis, ir jungiamieji adverbialai, rodantys pridėjimą (angl. *addition*), nes kaip tik jiems semantiniams funkciniais adverbialų pogrupiams priklauso disertacijos objektą sudarantys būdvardžiai irrieveiksmiai. Šiuos semantinius funkcinis adverbialų pogrupius iliustruoja žemiau pateikti pavyzdžiai:

- (41) *O dabar, jausdamas petyje gniaužiančią žaizdą, ypač **akivaizdžiai** regėjau savolūkesčių tuštumą* (GL) (**Būdo adverbialas**)
- (42) *Eksploatacijos išlaidos **aišku** padidės, kadangi skirstomųjų tinklų operatorius turės papildomų išlaidų.* (MK, T) (**Autoriaus pozicijos adverbialas: žinių šaltinio reikšmė**)
- (43) ***Natūralu** ji tą nuoširdų neapykantos jausmą jis kaip įmanydamas slėpė.* (GL) (**Autoriaus pozicijos adverbialas: vertinimo reikšmė**)
- (44) *Tuomet „Baltijos serija“ ir „Nidos svita“ yra konkrečių geologinių kūrų pavadinimai (vardai) ir todėl priklauso stratigrafiniai nomenklatūrai. **Panašiai** paleontologijoje „gentis“, „rūšis“ ir „brachiopoda“ yra terminai <...>* (MK, P) (**Jungiamasis adverbialas: pridėjimo reikšmė**)

Literaturoje būdo adverbialai laikomi proceso adjunktų / proceso adverbialų (angl. *process adjuncts / process adverbials*) semantiniu pogrupiu (Quirk *et al.* 1985, 479; Biber *et al.* 1999, 776) arba gali būti priskiriami atskirai būdo adjunktų (angl. *manner adjuncts*) klasei (Huddleston *et al.* 2002, 576; Hasselgård 2010, 218). Prototipinis būdo adverbialo reikšmė yra nurodyti, kaip / koku būdu kažkas įvyko (Biber *et al.* 1999, 777–778; Hasselgård 2010, 26). Kita reikšmė, siejama su būdo adverbialais, yra lyginimo reikšmė (Biber *et al.* 1999, 778; Hasselgård 2010, 26). Svarbu atkreipti dėmesį, kad būdo adverbialai kokybiniu požiūriu modifikuoja ne tik veiksmus, reikiamus dinaminiais veiksmažodžiais, bet ir būsenas, reikiamas statyvais (Hasselgård 2010, 220–221).

Autoriaus pozicijos adverbialai, apimantys episteminius (angl. *epistemic*) ir požiūrio (angl. *attitude*) semantinius pogrupius, modifikuoja propozicijos semantinį turinį (Biber *et al.* 1999, 854). Epistemiškumą reikiantys adverbialai reikia propozicijos vertinimą, siūlydami abejonų ir tikrumo (angl. *doubt and certainty*), faktiškumo (angl. *actuality and reality*), žinių šaltinio (angl. *source of*

knowledge), autoriaus perspektyvos (angl. *viewpoint / perspective*), apsidraudimo (angl. *hedging*) parametrus. Põhiar3 reigkiantys adverbialai modifikuoja propozicijõ pagal vertinimõ (angl. *evaluation, value judgment*), kuris susijõ su autoriaus nuostatomis, itikinimais, lokesliais, bet ne su episteminium tikrovõs vertinimu (Biber *et al.* 1999, 856). Prie autoriaus pozicijos reigmið priskirtinos taip pat (inter)subjektyvumo ir metatekstualumo reigms (Smetona, UsonienS 2012, 131).

Jungiamieji adverbialai strukturiniu ir funkciniu põhiariu ig esms skiriasi nuo aplinkybinið adverbialð, kurie sudaro sakinio strukturos elementus ir papildo sakinio semantin3 turin3. Jungiamieji adverbialai turi daugiau panaumð su autoriaus pozicijos adverbialais, nes strukturiniu põhiariu jie yra igoriniai elementai, aprSpiantys sakin3 ir neprivalomi. Funkciniu põhiariu, kaip ir autoriaus pozicijos adverbialai, jie prisideda prie propozicijos stiprinimo, taõiau jð funkcija ñ jungti, suteikti tekstui strukturõ (Lenker 2010, 37). PridSjimõ reigkiantys jungiamieji adverbialai vardija kelis diskurso aspektus, kurie gali bati gretinami (Biber *et al.* 1999, 875ñ876).

Siaurõna prasme tik autoriaus pozicijos adverbialai turStð bati laikomi sakinio adverbialais, nes jie turi plaõiõ sintaksinõ ir semantinõ aprSpt3 lygiõ propozicijai arba gnekos aktui (Hasselgãrd 2010, 53). Jungiamieji adverbialai sieja diskurso dalis, ir jð morfosintaksinõ ir funkcinið bruõð nagrinSjimas perhængia sakinio ribð analizõ (Ramat, Ricca 1998, 191). Taõiau ggame darbe jie taip pat priskiriami sakinio adverbialð grupei, nes, kaip ir autoriaus pozicijos adverbialai, yra periferiniai sakinio strukturos elementai. Bado adverbialai yra sakinio strukturos elementai, ir atitinkamai laikomi predikato modifikatoriais.

Kaip minSta, ggame darbe adverbialai gali bati realizuojami pavieniais hõdõiais (nederinamaisiais badvardõiais ir prieveiksmiais) ir sakiniiais, kurið pagrindinis dSmuo yra nederinamasis badvardis. Sakiniu realizuojami adverbialai lingvistinSje literataroje vadinami autoriaus komentaro sakiniiais (angl. *comment clauses*) (Quirk *et al.* 1985; Brinton 2008), papildymo (angl. *supplements*)

(Huddleston *et al.* 2002), parentezės sakiniams (angl. *parenthetical clauses*) (Dehé, Kavalova 2007). Tai gali būti pagrindinio ir galutinio sakinio formas turintys žerpiniai, kurie funkcionuoja kaip pragmatiniai žymikliai, ir vartojami žyminti autoriaus komentarą (Kaltenböck 2007, 29–30).

Priklausomai nuo gramatinės ir semantinės funkcijos (Quirk *et al.* 1985, 491–500; Biber *et al.* 1999, 771; Huddleston *et al.* 2002, 779) adverbialai sakinyje gali užimti inicials, medials arba finals pozicijas. Lietuvių kalboje adverbialų (reikšiamų prievaisiais) pozicija nepadaidėja nustatyti morfosintaksinę jų ypatumų, todėl siekiant juos apibūdinti atkreipiamas dėmesys į visų sintagminio adverbialo aplinką.

Toliau bus aptariami nederinamųjų būdvardžių ir prievaisių morfosintaksinę būdų kokybiniai ir kiekybiniai rodikliai: KP, subordinuojantys *kad / jog* komplemento sakinys KP, vartojami parentetiškai, predikato modifikatoriai (būdo adverbialai), sakinio modifikatoriai (autoriaus pozicijos, jungiamieji adverbialai).

5.1. Komplementiniai predikatai

Būdvardžiai *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *panašu* ir *natūralu*, prisijungdami *kad / jog* komplemento sakinius, sudaro predikacijos centrą (pagrindinis sakinys) ir turi leksinį statusą. Centriškumas diskurse dažnai užtikrinamas dėl to, kad KP yra saistomi sintaksiniais ryšiais su kitais struktariniais elementais pagrindiniame sakinyje, kaip rodo žemiau pateikiami pavyzdžiai:

- (45) *Sutapdinant žemėlapių tą pačią teritoriją, tampa akivaizdu, kad pirmieji du žemėlapiai, palyginti su Rokiškio grafystės žemėlapiu, skiriasi išsidėstymu 180° pagal jo orientavimą.* (MK, P)
- (46) *Taigi susipažinus su trumpomis mokyklų istorijomis, ryšku, kad jose atsispindi esminiai švietimo raidos dalykai: iš iki tol mokyklas valdžiusių ordinų atimama teisė tai daryti – iš mokyklų išvaromi kunigai.* (MK, S)
- (47) *Aišku viena, kad šiąnakt planetoje įvyko kažkas lemtingo ir negrąžinamo, tačiau – baisaus ar džiuginančio?* (GL)

- (48) *Gražioji poetė kalba nesustodama, Milašius neturi kada įsiterpti, labai greitai darosi panašu, kad jie pažįstami seniausiai.* (GL)
- (49) *Viešasis interesas iš esmės visada yra tapatinamas su tais bendro pobūdžio teisiniais gėriais, kurių apsauga ir gynimu suinteresuota pati valstybė, visa visuomenė arba tam tikra jos dalis. Todėl natūralu, kad juo yra išreiškiamos pamatinės visuomenės vertybės, kurias įtvirtina, saugo ir gina aukščiausios galios valstybės teisės aktas – Konstitucija.* (MK, S)

(45)–(46) pavyzdžiuose padalyvinės konstrukcijos sudaro ėinomę informaciję ir fokusuoja KP bei *kad / jog* komplemento sakinį (47)–(49) sintaksinę ir semantinę KP centrigumą lemia ir veiksnys *viena*, jungtis *darosi* bei rezultatyvinis konektorius *todėl*. Taigi KP, sudarantis sintaksinius ryšius su kitais sakinio struktūros elementais, reikšia pirminę predikaciję ir yra propozicinio turinio dalis. Chojnickos manymu (2012), tokios sintaksinės struktūros labiau iliustruoja deskriptyvinę evidencialumą ir neatspindi autoriaus pozicijos, nes jose yra dvi propozicijos. Autorės teigimu, apie evidencialumą galime kalbėti, kai ėinių ėaltinis koduojamas sintaksiškai, o ne tada, kai pristatomas leksikos priemonėmis kitame teiginyje²⁰ (Chojnicka 2012, 119). Panašus yra ir van Bogaert (2010, 402) poėiariš, kad KP, sudarantys sintaksinius ryšius su kitais argumentais, gali turėti tik propozicinę interpretaciję bet ne perteikiančią evidencialumo arba episteminio modalumo reikšmes.

Ėiame darbe laikomasi nuomonės, kad KP *akivaizdu, aišku, ryšku, panašu, natūralu* reikšia autoriaus poziciją net tada, kai rodo pirminę predikaciję ir su kitais sakinio struktūros elementais yra susiję sintaksiniais ryšiais. Tokių nuostatų pagrindžia leksinės jų reikšmės sąsaja su autoriaus pozicija (Boye, Harder 2007, 576). Iš tiesų ir leksiniai, ir gramatiniai KP reikšia autoriaus poziciją. Kaip teigia Boye'us ir Harderis (2007, 588), episteminiai KP gali reikšti santykį kuris apima propoziciją kaip argumentą ir galbūt tik kažką implikuoja apie episteminę

²⁰ Originalus tekstas: *And we may talk about evidentiality when reference to the existence of evidence or source of information is encoded in the syntactic entity that contains this information, not when it is described with lexical means in a form of a factual assertion* (Chojnicka 2012, 119).

propozicijos statusą arba modifikuoja proposiciją epistemiškai.²¹ (45)–(49) pavyzdžiuose evidencialumo / episteminio modalumo / vertinimo reikšmės koduojama ne tik grynai būdvardžiu, bet ir komplementacija, kuri sudaro sintaksinį struktūrą. Kaip rodo (10)–(14) pavyzdžiai (4 skyrius), ne kiekviena predikatyvi nederinamojo būdvardžio vartosena susijusi su autoriaus pozicijos reikšme. Pastaroji atsiranda tada, kai yra realizuojamas sintaksinis ryšys tarp KP ir semantinio veiksnio (*kad / jog* komplemento sakinio).

KP *akivaizdu*, *aišku* ir *panašu* įlieka diskurso centre batojo laiko kontekstuose, tačiau tokia ji vartoseną laikoma deskriptyvine (angl. *descriptive*), nes esamą laiką keičiant į batojo perspektyvą į kalbą stoja ir dabarė kalbą. Nė ir dabarė (Nuyts 2001b, 73, 129), pavyzdžiui:

- (50) *Medienos ir cemento kompozitų tyrimai pradėti 1924 m. Jau tuomet buvo akivaizdu, kad medienoje yra medžiagų, nepalankiai veikiančių cemento rišimąsi.* (MK, T)
- (51) *Globys sėdėjo, paraudusiomis akimis žiūrėdamas į tolstančią Gvildą. Ji vis mažėjo jūros pakrašty, ir buvo aišku, kad labai greitai išnyks.* (GL)
- (52) *Aurimas triumfavo. Buvo labai panašu, kad jis tyčia sukūrė ligšiolinį kriminalinį rebusą, norėdamas įvesdinti Daną į Hedos Gabler būseną...* (GL)

Kita vertus, batojo laiko kontekstai gali atskleisti KP performatyvinį (angl. *performative*) funkciją t. y. atspindinti kalbą stojo požiūrą į dabarė Batojo laiko kontekstą performatyvumas (angl. *performativity*) ypač išryškėja grožinės literataros tekstuose, kuriuose apie įvykius gali būti pranešama kaip apie vykstančius dabar ir čia (Nuyts 2001b, 74). Kalbą stojo perspektyva taip pat keičiasi, kai pirmojo asmens veiksnys pakeičiamas antrojo arba trečiojo asmens veiksmu t. y. tokia perspektyva tampa jau ne kalbą stojo, o kito asmens požiūriu (Nuyts 2001b, 129), ir priskiriama deskriptyvinei KP vartosenai. KP reikškimą

²¹ Originalus tekstas: *As > epistemic CTPs may be used either to express a relation that involves a proposition as an argument and perhaps only implies something about the epistemic status of this proposition, or to modify a proposition epistemically* (Boye, Harder 2007, 588).

badvardžiais, kalbStojo arba ne kalbStojo perspektyva gali būti hymima datyvu. Palyginkite pavyzdžius, kuriuose, priklausomai nuo eksperimento raidžkos, iliustruojamos evidencinSs ir neevidencinSs reikgms:

- (53) *Nuo mažens man buvo **akivaizdu**, kad ne tiesa, o kažkas kita yra literatūros alfa ir omega.* (GL)
- (54) *Viską turiu papasakoti. Kitaip nesuprasi, kodėl mudu čia sėdim ir šnekamės, laukdami aušros. Tau **aišku**, kad vieną sykį kaip nors turėjo viskas pasibaigti.* (GL)
- (55) *Jau tuomet Gretai buvo **aišku**, kad jie užgrojo labai negerą muziką.* (GL)

(53) pavyzdyje kalbStojo perspektyva iğreigkama pirmojo asmens žvardhiu *man*. (54)–(55) pavyzdhiuose pristatoma ne kalbStojo perspektyva, nes KP jungiasi su antrojo asmens žvardhiu *tau* ir daiktavardhiu, turinliu konkretą referentą (*Gretai*). KalbStojas referuoja kitą hmonią prieinamus hinią galtinius (angl. *attributive use*) (Biber *et al.* 1999, 976). KalbStojo ir ne kalbStojo perspektyvą Martinas ir Whiteas (2005, 111) vadina vidiniu autoriaus balsu ir balsu, priskiriamu iğorSs galtiniui (angl. *the text's internal authorial voice and the voice attributed to some external source*)²². Kaip pastebi Nuytsas (2001b, 131), kontekstai, kuriuose pateikiamas kitą asmenį pohiaris, atspindi kalbStojo skeptiğkumą

KalbStojo ir ne kalbStojo pohiaris yra suderinami kontekstuose, kuriuose vartojamas intersubjektyvus žvardis *kiekvienam*, *visiems* arba daiktavardžiai, reikgiantys ne konkrelius, bet apibendrintus referentus, pavyzdhiui:

- (56) *Matome juos kartais praeinančius popieriais nešinus. Į mus nekreipia jokio dėmesio, ar dirbame, ar stovime. Kiekvienam **aišku**, jog ne žiemos tai darbas.* (GL)
- (57) *Visiems **aišku**, kad judesys bus atliekamas dideliu greičiu, kai išorinis pasipriešinimas mažas, ir mažu greičiu, kai pasipriešinimas didelis.* (MK, H)
- (58) *Todėl realistams ir geopolitikams yra **akivaizdu**, kad reikia remti amerikiečių iniciatyvas, skatinančias Rusijos ginkluotųjų pajėgų mažinimą <...>.* (MK, S)

²² Noonanas (2007, 125) teigia, kad sakinyje *It is evident to George that Ron frequently blunders* ōtai yra akivaizdu Dfordhiui, kad Ronas dažnai paklysta. ō yra du vertintojai: kalbStojas ir Dfordžas. Informacija, reikgkama propozicijoje, yra akivaizdi ir kalbStojui, ir Dfordhiui.

(59) <...> mažam kvailam aišku, kad šis vaidmuo tetinka vienai man. (GL)

Viena vertus, tokie pasakymai priklauso kalbStojui, kuris turi prisiimti atsakomybą. Kita vertus, jie turi deskriptyvumo poŕymid, nes kalbStojas tarsi vengia atsakomybSs, nurodydamas, kad taip mano kiti ŕmonSs (Nuyts 2001b, 75). Iŕreikŕtas datyvu kalbStojo asmuo pabrŕšia, kad KP sudaro pagrindinį predikacijų KP junglumas su datyvu pastebimas ne visų KP vartosenoje. Daugiausia junglumo atvejų su datyvu aptikta KP *aišku* vartosenoje, tik keli ŕ KP *akivaizdu* vartosenoje. KP *ryšku*, *panašu* ir *natūralu* nepasiŕhymi junglumo su datyvu poŕymiais. Pasak TekorienSs (1990), bevardSs giminSs badvardŕid junglumas su datyvu atskleidŕia kalbStojo vertinimo objektyvumą/ subjektyvumą KP *akivaizdu* reikŕia objektyvų ŕinojimų, nes TekorienSs tyrime nerasta *akivaizdu* vartosenos atvejų su datyvu, o *aišku* gali reikŕti ir objektyvių ir subjektyvių nuomonų (TekorienS 1990, 137ŕ 138). Kita vertus, tai, kad KP nesijungia su datyvu, gali bati subjektyvumo rodiklis, kaip bus parodyta analizuojant KP *panašu* reikŕmes ir funkcijas.

Nagrinėjami KP, ypač tai badinga *akivaizdu* ir *aišku*, sudaro predikacijos centrų jeigu yra vartojami kontekstuose, kuriuose polemizuojama / prieŕtaraujama, t. y. kai yra prieŕinami skirtingi poŕiariai. Tai ypač badinga *akivaizdu* ir *aišku* vartosenai, pavyzdŕiui:

- (60) *Lietuvių tauta tikrai nuoŕirdŕiai sielojasi dēl kiekvieno lietuvio, tačiau aišku, kad jie, kaip politiniai visuomenininkai, išbraukē save iš tarpo lietuvių, turinčių tautos pasitikėjimą.* (GL)
- (61) <...> *atsparumo konstruktas: 1) leidžia suprasti raidą, neatitinkančią „normatyvinių“ lūkesčių; 2) turi kitokius koreliatus nei geras prisitaikymas įprastomis sąlygomis; 3) netyrinėtas empiriškai tiek, kad jį galėtume tapatinti su kompetencija (žr. lentelę, 2 gr.). Kita vertus, akivaizdu, jog pozityvaus prisitaikymo ir atsparumo sąvokos kai kur iš dalies sutampa (Masten et al., 1999; Bonanno, 2005).* (MK, S)
- (62) *Akivaizdu (tai matyti ir 9.16 pav.), kad bendras slėgis P taip pat tiesiškai priklausys nuo bet kurio komponento molinės dalies tirpale.* (MK, P)
- (63) *Miško vyras, aišku, kad čia ne sribas, užsimetē už peties šautuvą, pasitaisē jo diržą.* (GL)

Poleminiai ir diskutuoti aspektai (60)–(62) išreikšti eksplacitiškai naudojant priešpriešos konektorius *tačiau, kita vertus* arba 3terptin3 sakini3 *tai matyti ir 9.16 pav.* Pastarasis sustiprina autoriaus argumentaciją pabrėždamas pagrindinį predikaciją reikšiamą KP *akivaizdu*. (63) pavyzdyje autorius nuginėja nuomonę kad pamatytas žmogus priklauso stribams, nes tai buvo tik miško vyras. Šio fakto aiškumas pabrėžiamas *miško vyras* išskilimu 3sakinio pradžioje bei medialia *aišku* pozicija sakinyje. Taigi kontrastas yra svarbus veiksnys, kuris lemia episteminės kvalifikacijos centrų diskurse (Nuyts 2001b, 84). Prijungdami *kad / jog* komplemento sakinius, KP žymi pagrindinį predikaciją tokiuose kontekstuose, kuriuose komplemento sakinyje yra pristatomas kaip žinoma informacija sintaksinio veiksnio pozicijoje arba komplemento sakinyje reikšia žinomą informaciją postpredikatinėje pozicijoje, pavyzdžiui:

- (64) *Kad tai gudrus ir slidus tipas, aišku kaip dieną.* (GL)
- (65) *Kad ju yra, aišku jau vien todėl, jog patys 0,05 ha dydžio ribos pasirinkimo kriterijai buvo dirbtiniai, tiesiog aplinkybių padiktuoti.* (MK, P)
- (66) *Vis tiek menkas iš tavęs humoristas. Nesistenk. – Aišku, kad menkas, – pagalvojęs pritarė Ignas.* (GL)

KP *aišku* (66) reikšia pagrindinį predikaciją nes *menkas humoristas* yra žinoma diskurso informacija, pateikta prieš tai einančiame sakinyje.

Pagrindinė predikacija blunka, kai KP, subordinuojantys *kad / jog* komplemento sakinius, diskurse įgauna pragmatinę funkciją (detaliai aptariama 6.4.1 poskyryje). Pavyzdžiuose (67)–(68) *aišku* nebūna pagrindinė predikacija, nes jis tampa pragmatiniu žymikliu, rodančiu kalbintojo interaktyvumą pabrėžimui

- (67) *Ar tai ne gražu? Ar ne smagu? – O pirmininkas tai žino? – Ar Miežpūtis? Aišku, kad žino! Tai žmogus su galva!* (GL)
- (68) *Atidaviau skarelę. Veronika žinojo, kokią skarelę motina atidavė. Aišku, kad tą gražiąją su gėlėmis. Kasdieninės ji neduos.* (GL)

Čiuose pavyzdžiuose komplemento sakinyje koduoja svarbią informaciją ir jis sudaro pasakymo centrą o KP vartojamas tik kaip autoriaus komentaras (Boye, Harder 2007, 598). Tokie kontekstai ypač ryškūs grožinės literatūros tekstuose,

nes autoriaus interaktyvaus ryšio su skaitytoju būdai yra daug žvaiesni ir įgėiėkingesni negu mokslo kalboje. Mokslo kalboje KP, subordinuojančią *kad / jog* sakinius, pragmatiškėjimas yra mažiau ĥymštas negu groĥinšs literataros tekstuose ir KP centriškumas diskurse nšra toks aiėkus. Tai galima iliustruoti ĥiais pavyzdĥiais:

- (69) *Akivaizdu, kad remiant ūkių, plėtojančius žemės ūkio veiklą mažo nepalankumo vietovėse, jų ekonominė padėtis gerėja.* (MK, B)
- (70) *Aišku, kad, krintant krituliams ant labiau įmirkusio žemės paviršiaus, greičiau užsipildys nenuotakios daubos ir iš jų prasidės paviršinis nuotėkis, greičiau nusistovės infiltracija ir taip toliau.* (MK, P)
- (71) *Natūralu, kad regresijos koeficientai a , b , c ir d lygtyse (1), (2) ir (3) priklauso nuo projekto sudėtingumo pakopos.* (MK, T)

(69)–(71) vartosenos atvejai yra traktuojami kaip tarpiniai variantai tarp KP, reikšiančią pagrindinį ir antrinį predikaciją

Ėame darbe KP, subordinuojantys *kad / jog* komplemento sakinius, yra traktuojami atskirai nuo KP parentetinšs vartosenos, nes dauguma vartosenos atvejd ĥymi pagrindinį predikaciją reikšiančią evidencialumą / vertinimą ir turi leksinį ĥimiklį statusą. Tik neĥymi KP, prijungiančią *kad / jog* komplemento sakinį vartosenos dalis neabejotinai gali būti apibadinta kaip antrinė predikacija, siejama su parentetine vartosena. Ir ĥavė pragmatinio ĥimiklio funkciją siejamą su antrine predikacija, subordinuojantis *kad / jog* sakinį KP neĥyja gramatinio statuso: jis tebšra leksinis KP, tik reikšiantis antrinį predikaciją (Boye, Harder 2007). KP, kurį centriškumas diskurse nšra aiėkiai apibadinamas, sudaro neĥymi vartosenos dalį ir priskiriami KP su *kad / jog* komplemento sakiniu.

KP *akivaizdu*, *aišku* ir *natūralu* morfosintaksinį bruoĥą analizš atskleidš jį vartoseną bejungtukiuose sakiniuose, kuriuose jie taip pat ĥymi pagrindinį predikaciją (Ambrazas 2006a, 769) ir yra vartojami pėredukuota leksine reikėme (Usonienš 2012, 224). Bejungtukiai sakiniai dažnai vartojami tada, kai viename į jį dšmeną yra neapibršhtas elementas (švardis arba prieveiksmis), kurš paaėkina arba sustiprina kitas sakiny, pavyzdĥiui:

- (72) *Pasitrynčiau paraudusias akis: taip! Ji! Antai, jau moja! Bet nepriėjau prie jos: juk ir taip viskas buvo **aišku** – niekur ji neskrido.* (GL)
- (73) *Man tik neaišku, kaip su tokiu balsu galima pirštis ir dar tikėtis teigiamo atsakymo? Tačiau **aišku** kita – rašytojas Eduardas Limonovas Nobelio premijos niekada negaus, nes karališkieji akademikai neišvertų jo padėkos kalbos.* (GL)
- (74) *Žinoma, tai atrodo gana paradoksaliai, tačiau tuo pat metu yra **akivaizdu** viena – Europos Sąjungoje yra jaučiamas vieningos užsienio politikos vakuumas <...>.* (MK, S)
- (75) *Ń Gal panelė šoka? Lyg ir suprato žodžius, kai širdis varpo dūžiais uždaužė kiekvieną skiemenį. Ją kvietė – ties tebuvo **aišku**.* (GL)
- (76) *Abiem ji patinka, tai **aišku**.* (GL)

(72)–(76) pavyzdžiuose semantiškai neapibrėžti elementai yra žvardžiai *viskas, kita, viena, tiek, tai*, kurie anaforiniu ryšiu siejasi būtent su tuo kitu sakiniu (Ambrazas 2006a, 778). Nors tarp abiejų sakinių nėra sintaksinio ryšio, egzistuoja semantinis ryšys: vienas sakinyje semantiškai papildo kito struktūrinį elementą. Semantiškai integruotą sakinių poziciją gali būti ir sakinio pradžios, ir pabaigos. Galima svarstyti, ar (75)–(76) pavyzdžiai negalėtų būti laikomi parentetiniais sakiniiais, nes sintaksinio ryšio juose trūksta, lieka tik tam tikras semantinis pragmatinis ryšys. Jeigu šie sakiniai būtų iškalti iš diskurso, pragmatinis pasakymo relevantiškumas liktų. Vis dėlto šiame darbe šie sakiniai nėra laikomi parentetinėmis atvejais, nes veiksniai *tiek, tai* referuoja semantinius veiksnius, pateikiamus pirmame sakinyje, ir nesudaro su KP *aišku* idiomatinio / sustabarėjusio sakinių, turinčių gramatinį statusą. (72)–(74) pavyzdžiai negalėtų būti traktuojami kaip neabejotini parentetiniai sakiniai, nes juos išskyrus iš teksto būtų prarasta prasmė. Tai gali būti paaiškinama šių sakinių inicials pozicija: finals pozicijoje išprausti sakiniai vartojami daugiau kaip einančio prie šio diskurso komentaras, o inicials pozicijoje jie yra esminiai pasakymo elementai, pristatantys naują informaciją. KP vartoseną bejungtukiuose sakiniuose nežinau tolesnio kokybinio ir kiekybinio analizė

Daugiausia nagrinėjami būdvardžiai su finitinais komplemento sakiniais, bet būdvardžiai *natūralu* ir *panašu* gali subordinuoti ir nefinitinį galutinį sakinį t. y. komplemento sakinyje yra įgriežtas infinityvus, pavyzdžiui:

- (77) *Natūralu pripažinti, kad tėvai turi įgimtą norą ir malonumą mokyti vaiką, bet ar instinktas apsiriboja tik savo palikuonimis?* (MK, S)
 (78) *Panašu šiais metais sulaukti ir daugiau naujų.* (GL)

Šis komplementinio sakinio tipas nėra labai dažnas nei grožinės literatūros tekstuose, nei mokslo kalboje, ypač tai pasakytina apie būdvardį *panašu*, ir kiekybiniai šios komplementinio vartosenos rodikliai toliau neapitariami. Būdvardžio junglumas su skirtingais komplemento sakiniais gali atspindėti ir semantinį funkcinį leksinio vieneto įvairovę kaip rodo detali *panašu* analizė.

5.2. Komplementinių predikatų parentetinės vartosenos požymiai ir sintaksinio statuso kaitos klausimas

KP, įgriežti nederinamaisiais būdvardžiais, sintaksinio statuso pokytį atskleidžia jų parentetinės vartosenos. Kaip minėta anksčiau, formalas parentetinis KP vartosenos bruožas yra sintaksinis (struktūrinis) jų nepriklausomybė nuo sakinio, į kurį yra įterpti (Kaltenböck 2007, 26; Schneider 2007, 239), ir jų adverbialinis distribucija (Boye, Harder 2007, 579), pasireiškianti laisva pozicija (medialinė, finalinė) sakinyje. (79)–(82) pavyzdžiai iliustruoja parentetinių KP vartoseną medialinė ir finalinė pozicijose:

- (79) *Tokios didelės karalystės karalienė, aišku, labai protinga ir kilni.* (GL)
 (80) *Juo labiau kad šiuolaikinės istoriografijos istorijos kritinis potencialas, akivaizdu, nėra suprantamas kaip istorikų rūšiavimas į „baltuosius“ ir „juoduosius“ metraštininkus.* (MK, H)
 (81) *Pastaroji, panašu, persidirbo.* (GL)
 (82) *Pirštu stumtelėjo kažkieno paliktą raudoną „Marlboro“ paketį. Įtartinais lengvas. Tuščias, aišku.* (GL)

Funkciniu požiūriu parentetiškai vartojami KP praranda pirminės predikacijos reikšmę ir diskurso centre atsiduria jai modifikuojama propozicija. Šis centrigumas gali būti patikrinamas klausimu *Ar tikrai? / Ar ne? / Tiesa?*, skirtu kaip tik propozicijai, o ne KP (Boye, Harder 2007, 578; Usonienė 2012, 229). KP, vartojami kaip parentezės, nerodo deskriptyvumo požiūriu, skirtingai negu KP, vartojami kaip pagrindinė predikacija (Nuyts 2001b, 135). Taigi lia išvardyti formalas ir funkciniai požymiai leidžia kalbėti apie nederinamaisiais būdvardiais reikšiamą KP kintamą sintaksinį statusą t. y. galimybę adverbialinti.

Šiame darbe prie parentetinės KP vartosenos priskiriami ir atvejai, kai praleistas *kad / jog* jungtukas leidžia interpretuoti KP esant inicials pozicijos žerpiniu. Jiems būdingi adverbialigumo bruožai siejami su laisvu sintaksiniu statusu ir antrine predikacija. Čia vartoseną iliustruoja šemiau pateikiami pavyzdžiai:

- (83) *Akivaizdu, bet kaip bebūtų mylimas vaikas, jis negali būti gyvuliškai laimingas jau vien dėl savo individualumo, dėl visų tų dalykų, kurių nori ir kurie priešinosi jo projektams.* (MK, H)
- (84) *Aišku, kaip kas išmano, taip save gano.* (GL)
- (85) *Natūralu, kuo didesnė fotono gyvavimo trukmė rezonatoriuje, tuo geresnė (didesnė) rezonatoriaus kokybė.* (MK, P)

Apie nutruką KP sintaksinį ryšį su komplemento sakiniu byloja jungtuko *kad / jog* praleidimas (Nuyts 2001b, 155), nors ne visi autoriai traktuoja jo praleidimą inicials pozicijoje kaip reikšminį parentetinės (adverbialinės) vartosenos požymį. Manoma, kad tam žač gali daryti daug kitų veiksnių, pvz., registro, KP dažnio, pagrindinio ir galutinio sakinio veiksnio koreferencija (Brinton 2008, 13–14), o tai nebeatina siejama su parentezės reikšminiais. Tačiau jungtuko *kad / jog* praleidimas sakinio pradžioje gali būti reikšminis. Nagrinėjama episteminius predikatus *I believe that S* žikiu, *kad / jog* S vs *I believe* Ø S žikiu Ø S ir *I find that S* žmanau, *kad / jog* S vs *I find* Ø S žmanau Ø S anglų kalboje, Wierzbicka (2006, 216–217; 224) parodo, kad KP su jungtuku reikšia autoriaus žitikinimą kalbant apie svarbius dalykus, bendras temas, o

bejungtukinis KP ėymi daugiau subjektyvią autoriaus nuomonę ir modifikuoja trivialiasą propozicijas. Tai gali bati dar vienas žodymas, kad tokie funkciniai skirtumai susiję su pakitusiu arba besikeičiančiu sintaksiniu ėymiklių statusu.

Inicialsų pozicijoje KP, reikiami nederinamaisiais badvardžiais, ne tik nėra siejami sintaksiniais ryšiais su komplemento sakiniu, bet ir nesudaro sintaksinį ryšį su kitais struktariniais elementais sakinio pradžioje bei nerodo deskriptyvumo požymių. Sakinio pradžioje vartojami KP, kurių funkcija ir reikšmė keičiasi (ig evidencialios arba episteminės ir pragmatinio ėymiklio), yra laikomi parentetiniais KP (Usonienė 2012, 227). Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad badvardžių *akivaizdu* ir *aišku* leksinė reikšmė yra evidenciali ir ji gali įgilti ne tik inicialsų, bet ir medialsų bei finalsų pozicijoje. Funkcinis matas gali bati geras papildomas kriterijus apibrėžiant naują ėymiklio sintaksinį statusą, tačiau ne visais atvejais funkcinis pokytis yra ryškus. Pavyzdžiui, (86)–(87) sakiniuose KP *aišku* reikią autoriaus numanymą pagrįstą percepciniu ėinių galtiniu, bet (86) ėymi pagrindinę predikaciją nes komplemento sakiniui galima adresuoti klausimus *Kas yra aišku?*:

(86) *Ta šypsena ją labiausiai kerėjo, kaip ir juokas, kaip jo žodžiai: „Žavi, žavi...“ Aišku, kad šis vaikiną jai patiko.* (GL)

(87) *Jis tik numoja ranką, prisidega cigaretę ir įsisteilija į lubas. Daugiau ko nors klausinėti nėra prasmė. Aišku, jis giliai liūdi.* (GL)

(87) pavyzdyje tokio klausimo pragmatinis relevantiškumas galėtų bati abejotinas, nes sakinyje, kurį modifikuoja KP, nėra komplemento sakinyje ir KP nerodo su juo sintaksinę subordinacijos ryšį. Nors (87) pavyzdyje ryškesnė antrinė predikacija, *aišku* koduoja evidencialumo reikšmę. Tai patvirtina Rossari (2012) teiginys, kad parentetinė (gramatinė) KP vartoseną įgyja panašias evidencialumo reikšmes kaip ir tiesioginė (leksinė) ją reikšmė.

Ryškas semantiniai funkciniai pokyčiai (nuo evidencialių iki pragmatinių) inicialsų pozicijoje pastebimi tais atvejais, kai *aišku* modifikuoja KP, kuris sudaro

pasakymo centrą taip pat eliptiniuose sakiniuose atveju arba kontekstuose, kurie rodo emocinį pasitenkinimą pavyzdžiui:

- (88) –*Muzika ją kėlė, tarytum skraidino. Lengva, giedra širdy. Ir jokių praktiškų minčių! Gal tik moteriška tuštybė patikti! **Aišku**, norėjo, kad Troškūnų mokiniai patiktų, būtų įvertinti: juk dirbo, mokėsi, treniravosi daugybę valandų!* (GL)
- (89) *Priešais traukė tuščių vežimų vora. **Aišku**, į Alšvangeno duris.* (GL)
- (90) *Tačiau ne, Saulė tiesiog nesugeba, negali paminti tokią šviesią, tokią romantišką, tokią karštą ir skaisčią jų pirmąją meilę! **Aišku**, jo laukia!* (GL)

(88) pavyzdyje *aišku* reikšia antrinio predikaciją nes pagrindinis predikacija reikščiama KP *norėjo*. (89) pavyzdžio informacija yra ta, kad vežimai traukė 3 duris o ne kad šis faktas buvo aiškus. Taip pat (90) pavyzdžio gaikiamasis sakinyje *Jo laukia!* komunikaciniu požiūriu yra svarbesnis negu *aišku*.

Sakinio pradžioje einantys KP reikšia antrinio predikaciją galutiniuose sakiniuose, kurie komunikaciniu požiūriu nėra tokie svarbūs kaip pagrindiniai sakiniai (Nuyts 2001b, 150; Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 120), pavyzdžiui:

- (91) *Pagaliau pasiekus taško *h* temperatūrą išgaruos paskutinis tirpalo lašas (atitinkantis taško *g* sudėtį) ir sistemą sudarys vien garai, kurių sudėtį išreikš *h* taško abscisės vertė, kuri, **akivaizdu**, bus tapati pradinio tirpalo sudėčiai (a taško abscisės vertei).* (MK, P)
- (92) *Pati Marta nepriklausė nuo aplinkos, ji nepriimdavo jai primetamų taisyklių ar normų, kurias, **aišku**, būtų galėjusi pakęsti.* (GL)

Tad, kadangi sakinio pradžios KP su bejungtukiniais sakiniiais turi panašius formalius ir funkcinis bruožus kaip KP medialūs ir finalūs pozicijoje (Nuyts 2001b, 152–156), šiame darbe KP *akivaizdu*, *aišku* ir *natūralu* inicialūs pozicijoje priskiriami prie parentetinių vartosenos. Nuytsas (2001b) pabrėžia, kad skirtumas glaudžiai tik pačioje inicialūs KP pozicijoje. Nors autorius skiria komplementinius mentalinius predikatus inicialūs pozicijoje be jungtuko (vadina juos pusiau parentetiniais) nuo parentetinių KP vartosenos atveju medialūs ir finalūs pozicijoje, tačiau pripažįsta, kad šis skirtumas ne visada aiškus, nes funkciškai tai

yra panašus struktūriniai tipai. Nuvytas sialo kalbSti apie parentetinSs vartosenos laipsnius (angl. *degrees of parenthetization*). Kitą autorių nuomone (Schneider 2007, 240; Brinton 2008, 12), KP vartoseną su praleistu jungtuku traktuojama kaip dviprasmiškas atvejis tarp KP (arba pagrindinio sakinio, angl. *matrix clause*) ir parentetinSs vartosenos inicialSs pozicijoje.

ReikStų atkreipti dėmesį kad literatūroje daugiausia diskutuojama apie KP, reikšiamą asmenuojamomis veiksmažodžių formomis (*matau, manau, matai, matote*), parentetinSs vartoseną ir mažiau apie KP formas, kurios yra beasmenės, tokios kaip nederinamieji būdvardžiai. Būdvardžiais reikšiamą KP adverbialumą inicialSs pozicijoje yra ryškesnis negu tu vienetai, kurie reikšiami asmenuojamosiomis veiksmažodžių formomis, nes pastarosios ilgai veiksmažodžio valentingumą (van Bogaert 2010, 408) ir ne visais atvejais inicialSs pozicijoje galima išvengti pakitusį sintaksinį KP statusą (adverbialumą). KP, reikšiamo asmenuojamo veiksmažodžio forma, santykis su komplemento sakiniu yra glaudesnis negu KP, reikšiamo nederinamuoju būdvardžiu, sudarančiu beasmenio sakinio predikacijos branduolį. Todėl galima daryti prielaidą kad nederinamąjį būdvardį predikatyvumo funkcijos išnyksta lengviau negu asmenuojamąjį veiksmažodžio formą, ir atitinkamai būdvardžiai rodo ryškų adverbializaciją inicialSs pozicijoje.

Nors parentetiškai vartojamą KP poziciją sakinyje gali bati žvairi, vis tik tarp kai kurių elementų parentezės negali įterpti (Kaltenböck 2007, 43). Priklausomai nuo parentetinio vieneto pozicijos keičiasi ir semantinė pragmatinė aprašymas (Kaltenböck 2007, 44), ir komunikuojamos informacijos svarba. Palyginkite (93) ir (94) pavyzdžius, kuriuose inicialSs pozicijoje esantis *aišku* pabrėžia visą proposiciją o medialinis *aišku* šį svarbą proposicijos turinio semantinį elementą

- (93) *Knygos nugarėlėje parašyta, kad jis vienas iš žinomiausių ezoterinių, dvasinių mokslų filosofų. Aišku, aš jo knygą nusipirkau.* (GL)
- (94) *Laivų-keltų manevravimas sudrumsčia vandens storynę, resuspenduoja dugno nuosėdas ir atlieka mechaninę jų diferenciaciją. Tai, aišku, sukelia dugno nuosėdų ir porų vandens cheminės sudėties pokyčius.* (MK, T)

Tokiuose kontekstuose parentetinis KP praranda pagrindinę predikacijos reikšmę ir informacijos centru tampa modifikuojamas elementas (visa propozicija, propozicijos tema arba rema) (Nuyts 2001b, 151; Dehé, Kavalova 2007, 11–12; Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 120). KP aprašytis priklauso ir nuo jo semantinio tipo bei modifikuojamos propozicijos. KP *akivaizdu* nerodo pozicinio variantiškumo, o *aišku* rodo, kad tai susiję su šiuo vieneto semantika, kuri aptariama 6 skyriuje.

Šio tyrimo rezultatai taip pat rodo vartoseną parentetinių sakinių, kurių bruožas yra klausiamoji forma. Klausiamieji parentetiniai sakiniai buvo rasti kontekstuose, kuriuose jie reikšia patvirtinimą tam tikrą autoriaus nurodymą, žaismą, pasiūlymą ir neigiamą konotaciją, pavydžiui:

- (95) *Ir į jokių svečių jūs daugiau nevažiuosit, **aišku**?* (GL)
- (96) *Ar Nevadink jos Papūga, **aišku**?* (GL)
- (97) *Maniau, jums bloga. Jam gera, asile, **aišku**?* (GL)

(95)–(96) kontekstuose neigiamą pasakymo semantiką atspindi liepiamoji nuosaka (*nevažiuosit*, *nevadink*), o (97) – kreipinys *asile*. Nagrinėjamas parentetinis mentalinis predikatas vartoseną klausiamuosiuose sakiniuose germanų kalbose, Nuytsas (2001b, 136) apibūdina parentetinius mentalinius predikatus kaip gėdos akto modifikatorius, kurių vartosenos kontekstai rodo neigiamą semantiką, perteikiančią kalbintojo agresyvumą norint ginčytis. Autorius tai sieja su subjektyviąja mentalinio predikato semantika. Nagrinėjant būdvardinį atvejų neigiamą semantiką kuria kontekstiniai elementai.

Sintaksiškai nepriklausomi elementai, kaip minima 4 skyriuje, laikomi neparentetinės vartosenos atvejais. Jie turi funkcinį panašumą su anksčiau aptartais pavyzdžiais, tačiau strukturiškai nėra laikomi parentetine vartoseną, pavydžiui:

- (98) *Ar Rytoj nenorėčiau išgirsti jokių nusiskundimų dėl šitų mokinių elgesio! **Aišku**?! (GL)*

Čiame pavyzdyje, panaėiai kaip (95)–(97), *aišku* vartojamas kaip interaktyvumo ģymiklis, nukreiptas 3 skaitytojŲ į ģurio autorius tikisi tam tikros reakcijos (ģr. ģatsakymo skatintojaiĳ angl. *response elicitors*, Biber *et al.* 1999, 1089). Tokiuose pavyzdėiuose ģvelgiama autoriaus pozicijos virėenybS ir arogantiėkumas, rodantys, kad *aišku* vartojamas kontekstuose, kurie nSra palankas skaitytojui.

Taigi adverbialinS parentetinį KP distribucija, ģkaitant inicialSs pozijŲ sakinyje, ir antrinSs predikacijos reikėmS rodo parentetinį KP panaėumŲ su sakinio prieveiksmiais (Wierzbickos 2006, 290; Nuyts 2001b, 139). Čiame darbe nedaroma skirtis tarp sakinio prieveiksmį ir dalelyĳį, kaip sialo Wierzbicka (2006), nes ir dalelytSs, ir sakinio prieveiksmiai nSra integruoti 3sakinio struktarŲ. Jd semantiniai funkciniai ypatumai gali skirtis, taĳiau morfosintaksiniai bruoėai panaėas. NagrinSjant parentetinį KP, aprSpianĳį visŲ propozicijŲ arba ģnekos aktŲ semantines funkcines ypatybes (6 skyrius), vartojamas Aėakinio adverbialoó terminas.

5.3. Komplementinių predikatų ir parentetinės vartosenos kiekybiniai rodikliai

Čiame poskyryje aptariami KP, prijungianĳį *kad / jog* komplemento sakinius ir KP parentetinSs vartosenos kiekybiniai rodikliai groėinSs literataros tekstuose ir mokslo kalboje. Ĵertinus nederinamų badvardėį vartojimŲ (absoliutų ir normalizuotųdaėn31000 ģodėį imtyje) groėinSs literataros tekstuose ir mokslo kalboje, 2 lentelSs duomenys rodo, kad badvardėiai daėniau vartojami groėinSs literataros tekstuose negu mokslo kalboje.

2 lentelė. Nederinamąjį būdvardžių absoliutus ir normalizuotas 1000 žodžių imtyje dažnis grožinės literataros tekstuose ir lietuvių mokslo kalboje

Būdvardžiai	Grožinė literatūra		Mokslo kalba	
	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000
<i>akivaizdu</i>	56	0,01	778	0,09
<i>aišku</i>	2463	0,37	557	0,06
<i>ryšku</i>	7	0,00	35	0,00
<i>panašu</i>	166	0,02	54	0,01
<i>natūralu</i>	51	0,01	139	0,02
Iš viso	2743	0,41	1563	0,18

Logaritminės tikimybės testo Z vertis ($LL = +695,81$) rodo, kad grožinės literataros tekstuose nederinamieji būdvardžiai reikšmingai dažnesni negu mokslo kalboje. Šio dažnio skirtumai implikuoja skirtingų būdvardžių semantinį funkcinių spektrų abiejų tipų diskursuose ir gali reikšti žymiai daugiau funkcinių kaip rodo kiti tyrimai (Simon-Vandenberghe, Aijmer 2007). Kita vertus, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad didesnis nagrinjamų būdvardžių dažnis grožinės literataros tekstuose priklauso nuo žymio *aišku* dažnio. Kiti būdvardžiai yra vartojami kur kas rečiau. Mokslo kalboje dažniausias būdvardis yra *akivaizdu*, antras pagal dažnį *aišku*. Abiejų tipų diskursuose retai vartojamas yra būdvardis *ryšku*. Toliau nagrinjamų būdvardžių dažnis analizuojamas atsižvelgiant į būdvardžių morfosintaksines ypatybes (KP prijungiančius *kad / jog* komplemento sakinius ir parentetinį vartoseną).

Nederinamąjį būdvardžių komplementinės vartosenos absoliutus ir normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje grožinės literataros tekstuose ir lietuvių mokslo kalboje pateikiamas 3 lentelėje.

3 lentelė. Komplementinių predikatų absoliutus ir normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje grožinės literataros tekstuose ir lietuvių mokslo kalboje

Būdvardžiai	KP + <i>kad / jog</i> S			
	Grožinė literatūra		Mokslo kalba	
	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000
<i>akivaizdu</i>	37	0,00	721	0,08
<i>aišku</i>	297	0,04	245	0,03
<i>natūralu</i>	16	0,00	102	0,01
<i>panašu</i>	41	0,00	38	0,00
<i>ryšku</i>	0	ñ	6	ñ
Iš viso	391 (14,5 %)	0,04	1112 (71 %)	0,12

Kaip matyti, lietuvių mokslo kalboje KP su *kad / jog* komplemento sakiniiais vartojami dažniau negu grožinės literataros tekstuose. Jie sudaro 71 proc. visos būdvardžių vartosenos gime diskurse, tuo tarpu grožinės literataros tekstuose ñ 14,5 proc. Pagal logaritminės tikimybės testo 3vert3 gis skirtumas yra reikšmingas, nes grožinės literataros tekstuose, palyginti su mokslo kalba, KP vartosenos skirtumas turi neigiamą vertę (LL = ñ196,66). Kiekybinio rodiklio skirtumas paaiškinamas diskurso specifika, nes mokslo diskursui, atspindinčiam formalią rašytinį kalbą bdingos struktūros su jungtuku (Mindt 2011, 172).

Ųymiai dažnesnė KP *akivaizdu* vartoseną mokslo kalboje, palyginti su grožinės literataros tekstais, implikuoja tai, kad gis KP sietinas su formalaus diskurso kontekstais, kuriems bdinga individuali autoriaus retorika. Grožinės literataros tekstams, kurie yra artimesni sakybinei kalbai, gis KP mažai bdingas. Abiejų tipų diskursuose rečiausiai vartojamas KP *panašu* ir beveik visai nebdinga KP vartoseną būdvardžiui *ryšku*. Reta KP *panašu* vartoseną mokslo kalboje gali bati siejama su semantine funkcinė gis Ųymiklio specifika: dsl sñajos su lyginimo reikšme jis perteikia tam tikrą abejonų atspalvą ir vartojamas, kai

kontekste nėra patikimo žinio. Kadangi mokslo kalbos diskursui bdinga perteikti tvirtus autoriaus įsitikinimus, pagrįstus patikimais žiniais, galima daryti prielaidą, kad abejonųreikšiantys žymikliai retesni. KP *ryšku* yra gana retas, nes panašio funkcijos netlieka KP *akivaizdu* arba *aišku*. Be to, badvardis *ryšku* labiau sietinas su tiesioginio matymo kontekstais, kurie implikuoja matymo ryškumą panašiai kaip badvardis *bright* žyškusoanglų kalboje (hr. Shindo 2009).

Parentetinis KP vartosenos absoliutus ir normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje grožinės literataros tekstuose ir lietuvių mokslo kalboje pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. Komplementinių predikatų parentetinis vartosenos absoliutus ir normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje grožinės literataros tekstuose ir lietuvių mokslo kalboje

Būdvardžiai	Parentetinė vartosena			
	Grožinė literatūra		Mokslo kalba	
	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000
<i>akivaizdu</i>	2	0,00	15	0,00
<i>aišku</i>	1529	0,23	179	0,02
<i>natūralu</i>	8	0,00	1	0,00
<i>panašu</i>	3	0,00	4	0,00
<i>ryšku</i>	0	ñ	0	ñ
Iš viso	1542 (55 %)	0,23	199 (12 %)	0,02

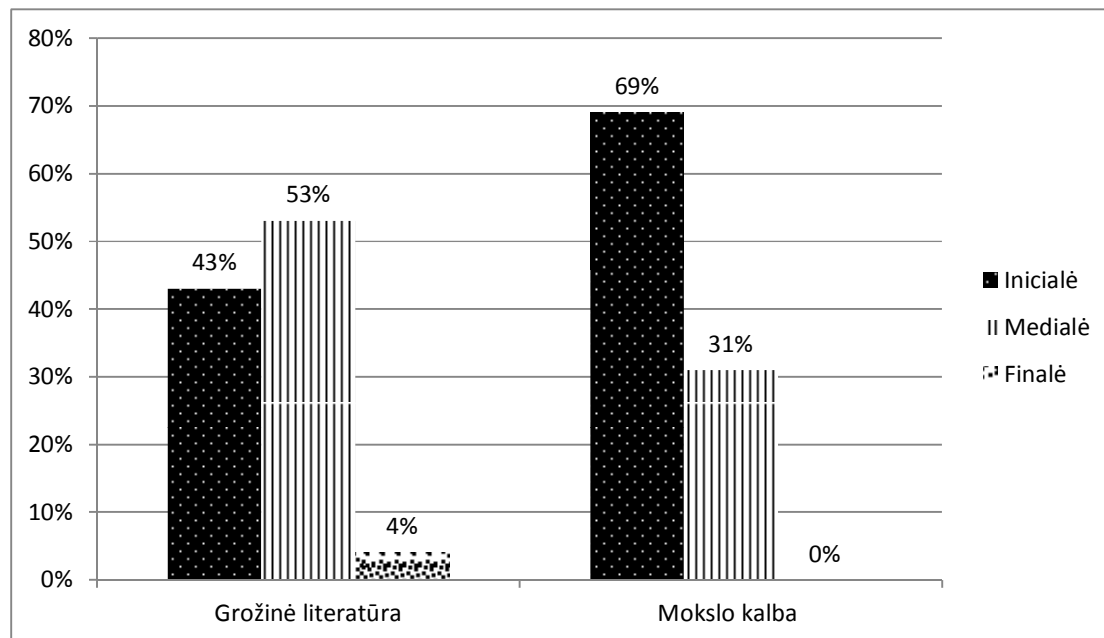
Parentetinis KP vartosena dažnesnė sakytinės kalbos bruodų turinčiuose grožinės literataros tekstuose negu mokslo kalboje. Či vartosena sudaro 55 proc. visos badvardžių vartosenos grožinės literataros tekstuose ir 12 proc. vartosenos mokslo kalboje. Tokie dažnio rodikliai statistiškai reikšmingi, nes grožinės literataros tekstuose, palyginti su mokslo kalba, KP parentetinis vartosenos logaritminis tikimybs testas (LL) žvertis yra +1547,28. Čie rezultatai patvirtina požiūrį, kad

parentezS badinga daugiau sakytinei negu rašytinei kalbai (Brinton 2008). Tačiau šio tyrimo rezultatai rodo, kad funkciškai parentetinių vienetų žerpimas rašytinėje mokslo kalboje ir grožinėje literaturoje, turinčioje sakytinės kalbos bruožus, skiriasi. Mokslo kalboje parentetiškai vartojami KP yra rišlumo priemonės, o grožinėje literaturoje – spontaniškumo išraiška, pozicinio variantiškumo rodmuo, galintis žiterpti tarp žairių sakinio struktūros elementų.

Dažniausias grožinės literatūros ir mokslo kalboje žerpiamai vartojamas KP yra būdvardis *aišku*. Kiti komplementiniai predikatai žerpiamai beveik nevartojami ir tai susiję su jų semantika. Kaip teigia Boyešs ir Harderis (2007, 588), ne kiekvienas KP turi antrinės informacijos polinką t. y. gramatiškumą. Šis gramatiškumas, pasireiškiantis antrinėmis funkcijomis, diskurse priklauso nuo KP ir nuo komplemento sakinio semantikos. Parentetiškai vartojamų KP semantika ir jų modifikuojamų propozicijų semantinis pragmatinis turinys detaliau bus analizuojamas 6 skyriuje.

Išanalizavus parentetinių KP pozicinių distribucijų nustatyta, kad grožinės literatūros tekstuose parentetiniai KP dažnesni medials, o ne inicials pozicijoje. Kadangi medials pozicija laikoma neabejotinu parentetinės vartosenos požymiu (Schneider 2007, 240; Brinton 2008, 12), galima kalbėti apie didesnį parentiškumo laipsnį šiame diskurse. Pozicinis KP parentetinės vartosenos distribucija pateikiama 2 paveiksle.

2 paveikslas. Komplementinių predikatų parentetinų vartosenos pozicijų distribucija (inicialų, medialų, finalų) lietuvių grožinės literatūros ir mokslo kalboje

Grožinės literatūros tekstuose medialų parentetinų vartoseną sudaro 53 proc. visos parentetinų vartosenos, o mokslo kalboje 31 proc. Pastebima, kad grožinės literatūros tekstuose, skirtingai negu mokslo kalboje, KP vartojami ir finalų pozicijoje (4 proc. visos parentetinų KP vartosenos).

5.4. Predikato modifikatoriai – būdo adverbialai

Prieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai*, *natūraliai* ir *panašiai* yra vartojami kaip bado prieveiksmiai. Sakinyje jie atlieka bado adverbialų funkciją nurodydami kaip / koku būdu kažkas žyko / buvo atlikta arba paryškindami basenos ir ypatybių kokybinius požymius, pavyzdžiui:

- (99) *Akivaizdžiai matau, kad esi neramus, nepasiduok aplinkos spaudimui.* (GL)
- (100) *Jūs, aišku, galite mumis netikėti, tačiau noriu **aiškiai** pasakyti – jokių žurnalistų mes pas jus nesuntėme.* (GL)

- (101) *Vaikų darželio steigimas **ryškiai** parodo, kad panašaus pobūdžio institucijų plėtra buvo sąlygojama visuomenėje vykstančių procesų bei pokyčių.* (MK, S)
- (102) *Pastebėjau, kad tik retas dar geba **natūraliai** iš širdies juoktis.* (GL)
- (103) *Naktyje garsiai šiugždėjo gluosniai, **panašiai** kaip šienas.* (GL)

Akivaizdžiai (99) pavyzdyje apibadina matymo (basenos) kokybę t. y. suponuoja, kad tai, jog kažkas buvo neramus, yra labai gerai / aiškiai / be jokių klaidų matyti. (100)–(101) pavyzdžiuose bado adverbialai *aiškiai* ir *ryškiai* modifikuoja ėnekos akto veiksmažodžius *pasakyti* ir *parodyti* ir iġties reikšia Auprantamai. (102) pavyzdyje *natūraliai* modifikuoja juokimosi veiksmą ir jo reikšmę aiškintina kaip sinonimiška Aneidirtinai, o (103)rieveiksmis *panašiai*²³ vartojamas kaip palyginimo adverbialas ir ĥymi gluosnį bei ġieno ġiugħdSjimo panagumą

Pagrindinis kriterijus, leidĥiantis Ĥvelgti skirtumą tarp bado ir autoriaus pozicijos (evidencialumo, vertinimo) adverbialų²⁴, yra semantiniai modifikuojamų veiksmažodžių ypatumai. Remiantis Downing ir Locke'o (2002) semantinį veiksmažodžių ypatumų klasifikacija, skiriami veiksmažodžiai, reikšiantys fizinius, mentalinius, elgesio procesus (angl. *material, mental, behavioural processes*) bei ġnekos akto (angl. *speech act*), santykiniai (angl. *relational*) ir egzistenciniai (angl. *existential*) veiksmažodžiai. Veiksmažodžiai, reikšiantys fizinius procesus, ĥymi veiksmus, priklausomus nuo aktyvaus veikSjo (*bėgti, rašyti, statyti, paversti, sulaužyti*), gamtos įSgos, pvz., ĥaibo (*nutrenkti*), arba

²³ Rasti keli atvejai, kai *panašiai* atlieka aplinkybinio pridSjimo (angl. *addition*) adverbialo funkciją pvz., *Vyrai, panašiai, moterys, kalbėkit poteries* (GL). Ģame konteksterieveiksmis *panašiai* prisideda prie propozicijos papildymo, t. y.rieveiksmiu *panašiai* paĥymima, kad ne tik vyrai, bet ir moterys turStą kalbSti poteries. Matome, kad tai nSra palyginimo adverbialo reikšmė, o greiĥiau pridSjimo, propozicijos papildymo reikšmė (Biber *et al.* 1999, 780). TolesnS kokybinS ir kiekybinS ġios vartosenos analizS nepateikiama.

²⁴ Prieveiksmio *panašiai*, atliekanĥio bado (palyginimo) adverbialo funkciją veiksmažodinSs kolokacijos nenagrinSjamos, nes beveik visa ġio prieveiksmio vartosena ir tSra bado (palyginimo) adverbialo.

žykius, nepriklausomus nuo veiksmo valios ir aktyvumo (*nukristi, augti, mirti*) (Downing, Locke 2002, 114–122). Veiksmažodžiai, susiję su mentaliniais procesais, reiškia percepciją (*matyti, girdėti*), kognityvines basenas ir veiksmus (*manyti, tikėti, žinoti, suprasti*), emocines basenas (*mėgti, mylėti, patikti, nekęsti*) (Downing, Locke 2002, 125–129). Veiksmažodžiai, reikšiantys elgesio procesus, hįmi nevalingų elgesį (*kosėti, atsidusti, nusišypsoti*) (Downing, Locke 2002, 123).

Čekos akto veiksmažodžiams priskirtini veiksmažodžiai, reikšiantys komunikaciją – *sakyti, pranešti, kalbėti, parodyti, atskleisti* (Downing, Locke 2002, 136), santykiniams veiksmažodžiams – *būti, atrodyti, tapti, turėti, priklausyti, apimti, trūkti* (Biber et al. 1999, 364; Downing, Locke 2002, 131–135), egzistenciniams veiksmažodžiams – *būti, egzistuoti*. Pastarieji šiame darbe aptariami vienoje grupėje su santykiniais veiksmažodžiais.

Išanalizavusrieveiksmių *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai* ir *natūraliai* kolokacijas su veiksmažodžiais grožinės literatos ir mokslo kalboje, nustatyta, kad šierieveiksmiai atlieka bado adverbialų funkciją kai sudaro kolokacijas su veiksmažodžiais, reikšiančiais percepciją (*matyti, girdėti, jausti*), kognityvines basenas ir veiksmus (*suprasti, suvokti, mąstyti, apibrėžti, įrodyti, žinoti, nustatyti*), komunikaciją (*sakyti, kalbėti, tarti, rodyti, parodyti, liudyti*) ir santykiniais bei egzistenciniais veiksmažodžiais, kurių leksinis reikšmės yra evidencinis (*atspindėti, išryškėti, atsiskleisti, pasireikšti*), pavyzdžiui:

- (104) *Būgną Rokas girdėjo dar aiškiai, o klarnetą ir smuikus vos.* (GL)
- (105) *<...> ir gal pirmą kartą aiškiai suvokiau, kokia teisinga, visai neišgalvota gali būti literatūra...* (GL)
- (106) *O kai ji dar taip akivaizdžiai pademonstravo savo nepasitikėjimą juo <...>* (GL)
- (107) *Tiriant vertimus, poezijoje paskiro žodžio svarba gali išryškėti itin akivaizdžiai <...>* (MK, H)
- (108) *<...> galia, išreikšta rinkos dydžiu, natūraliai atsispindės grafiniame derybų situacijos vaizde, kadangi mažesnę rinką turinti šalis derybose bus daug labiau suinteresuota šiluminės energijos lašelių paviršiuje srautų dinamikoje (5 pav.).* (MK, T)

Kadangi išvardyti percepcijos, kognityviniai, gėmos akto ir santykiniai bei egzistencialiniai veiksmažodžiai yra evidencialas savo prigimtimi, t. y. pagal leksinį reikšmę (Marín 2006, 149–150), prieveiksmai *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* ir *natūraliai*, sudarydami kolokacijas su gėiais veiksmažodžiais, paryškina jų evidencialumo reikšmę. Kaip teigia Ramatas ir Ricca (1998, 195), prieveiksmais, modifikuojantis predikatą yra predikato, o ne sakinio prieveiksmais. Be to, bado adverbialų funkcijos badingos nagrinėjamiems prieveiksmais ir tuomet, kai jie kolokuoja su veiksmažodžiais, reikšmėiais fizinius procesus, pavyzdžiui:

- (109) *Ji tyčia įsityveria daktaro rankos taip akivaizdžiai, kad iš tolo būtų matoma, ir nusigręžia į ežerą.* (GL)
- (110) *Dabar, senatvėje, žemu, ryškiu, net aštroku, sausu balsu ji aiškiai išdainuoja melodiją, o žodžius rūpestingai seka iš sąsiuvinio.* (GL)
- (111) *Mėnuo keliavo dangumi tarp ūkų, tačiau dvylika deglių ryškiai apšvietė kelių.* (GL)
- (112) *Lėkštosė pakrantėse paplitę paplūdimiai, kuriuos natūraliai maitina priekrantėje susikaupę smėlis.* (MK, B)

Pastebima, kad ypač gėrinės literataros tekstuose prieveiksmais *ryškiai* dažnas junginiuose su veiksmažodžiais, reikšmėiais gėviesos skleidimais (*sušvisti*, *blykstelėti*, *tvykstelėti*, *žibėti*, *gelsvuoti*, *liepsnoti*, *mėlynuoti*, *šviesti*, *spindėti*, *žerėti*), ir yra susiję su vizualine percepcija. Taigi (104)–(112) pavyzdžiai iliustruoja, kad nagrinėjami hėmikliai glaudžiai susiję su predikatais ir yra sakinio struktūros elementai. Bado adverbialai apibadina veiksmus, žykius, basenas ir ypatybes, priklausančias objektyvios tikrovės, o ne autoriaus subjektyvaus požiūrio sričiai (Traugott 1989; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Simon-Vandenberg 2008). Kaip teigia Bogušėwskis (2005, 17), prieveiksmai, sudarantys sakinio struktūros elementus, perteikia apčiuopiamus tikrovės poėymius ir pranėga aiėkius faktus apie tikrovę panaėiai kaip tiesioginės percepcijos, komunikacijos ir mentalinės basenos predikatai (Nuyts 2001b, 114).

Be veiksmažodžių semantikos, kuri padeda atskleisti skirtumą tarp bado ir autoriaus pozicijos adverbialų, taikomi ir kiti diagnostiniai kriterijai.

NagrinSDamas skirtumŲ tarp prieveiksmio *widocznie* ūmatomaiŲ vartosenos kaip bado ir kaip episteminio adverbialo lenkd kalboje, Grochowski (2008, 136Ų138) iŲskiria tokius bado adverbialo vartosenŲ hŲminŲius gradacinius modifikatorius: *bardzo* ūlabiaiŲ, *doŲć* ūganaŲ, *zbyt* ūtinŲ. Tiesa, jie gali modifikuoti ir autoriaus pozicijos adverbialus, taŲiau tokiais atvejais jŲ stiprinamoji funkcija pranoksta laipsnio prieveiksmŲ funkcijŲ. Analizuodamos modifikatoriŲ kolokacijas su prieveiksmais *obviously* ūakivaizdŲiaiŲ ir *clearly* ūaiŲkiaiŲ anglŲ kalboje, Simon-Vandenberg, Aijmer (2007, 148Ų149; 162Ų165) pabrŲšia, kad prieveiksmŲ kolokacijos su modifikatoriais *so* ūtaipŲ, *more* ūdaugiau / labiauŲ, *too* ūper daugŲ rodo bado adverbialo vartosenŲ o modifikatoriai *very* ūlabiaiŲ ir *quite* ūganaŲ gali rodyti evidencinio adverbialo vartosenŲ. Kaip parodŲ analizuojami grohŲnŲs literataros ir mokslo kalbos tekstai, prieveiksmai *akivaizdŲiai*, *aiŲskiai*, *ryŲskiai* ir *natŲraliai* taip pat kolokuoja su laipsnio prieveiksmais *labai*, *pakankamai*, *gana*, *itin*, *maŲiau*, *daugiau* arba modifikatoriais *taip*, *ypač*, pavyzdŲiui:

- (113) *Akys buvo uŲmerktos, bet viskŲ mačiau **labai aiŲskiai**, kiekvienŲ judesŲ, kiekvienŲ raumens krustelŲjimŲ, kiekvienŲ tvinksnŲ.* (GL)
- (114) *Nors Ųis pasiŲlytas pasirinkimas sŲlyginis, tačiau **pakankamai akivaizdŲiai** iŲreiŲkŲ tiriamujŲ nuostatas <...>.* (MK, H)
- (115) *Gimdamas ir pradŲdamas galvoti, Ųmogus aptinka save jau esantŲ tam tikroje terpŲje, randa tam tikrŲ savaiminŲ prasmŲ laukŲ, kuriame jis **daugiau ar maŲiau natŲraliai tarpsta**, skolindamasis iŲ aplinkos savo galvojimo prielaidas ir jomis remdamasis.* (MK, H)
- (116) *Lygiai taip, kaip kitas atsimena seniai prabŲgusias dienas: kartais neaiŲskiai, tarsi per miglŲ, o kartais **taip ryŲskiai**, lyg tai bŲtŲ atsitikŲ vakar.* (GL)

Ųie pavyzdŲiai iliustruoja analizuojamŲ prieveiksmŲ kaip bado adverbialŲ vartosenos atvejus, nes modifikuojantys gradaciniai prieveiksmai rodo apraŲomŲ objektyviosios tikrovŲs veiksmŲ, Ųykid ir basenŲ (*mačiau*, *iŲreiŲkŲ*, *tarpsta*, *atsimena*) poŲymŲ (aiŲkumo, akivaizdumo, nataralumo ir ryŲkumo) laipsnŲ. Kai modifikatoriai *labai*, *pakankamai*, *gana*, *itin*, *ypač* sudaro kolokacijas su evidencialumo adverbialais, jie atlieka pastiprinimo funkcijŲ pavyzdŲiui:

- (117) *Visų stilių tekstuose **labai aiškiai** vyrauja tiesioginės nuosakos formos (nuo 89 proc. dalykiniuose tekstuose iki 94 proc. moksliniuose) <...>. (MK, H)*
- (118) ***Ypač ryškiai** (2.30) lygtis neatitinka lengvai suskystinamų dujų, pavyzdžiui, metano, anglies dioksido ir pan. elgsenos. (MK, P)*

Bado adverbialo vartoseną gali rodyti ir kiti kontekste esantys bado adverbialai bei liepiamieji sakiniai (Grochowski 2008). Pavyzdžiui, bado adverbialas *organiškai* (119) rodo, kad prieveiksmis *natūraliai* taip pat atlieka bado adverbialo funkciją, o liepiamoji nuosaka (120) eliminuoja prieveiksmio *akivaizdžiai* kaip potencialaus evidencialumo (autorius pozicijos) adverbialo vartoseną.

- (119) *Oratorija man teikė džiaugsmą rašyti melodijas, kurios yra apčiuopiamos. <...> Jos **natūraliai** ir organiškai derinasi su absoliučiai šiuolaikiška faktūra ir kalba. (MK, H)*
- (120) *Venkite **akivaizdžiai** domėtis interjeru, paveikslais, vaizdais už lango ir kt. (MK, S)*

Pozicija lietuvių kalboje, skirtingai negu anglų kalboje (Quirk *et al.* 1985; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Simon-Vandenberg 2008), nėra labai svarbus faktorius adverbialų funkcijai nustatyti, tačiau postpredikatinis adverbialų pozicija paryškina bado reikšmę pavyzdžiui:

- (121) *Todėl prieš deginant pusgaminiai džiovinami **natūraliai** arba dirbtiniu būdu. (MK, T)*
- (122) *<...> lempa čia užsidega, sužėri **ryškiai** <...> (GL)*
- (123) *Valkirijos skriejo ir skriejo, kaskart **akivaizdžiai**, arba ausigirdžiai <...>. (GL)*
- (124) *Išvados turi būti formuluojamos koncentruotai, **aiškiai** <...>. (MK, P)*

Taigi, nustatant prieveiksmių *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* ir *natūraliai* bado adverbialų funkciją pirmiausia atsižvelgta 3 veiksmažodžio, sudarančio kolokacijas su prieveiksmiu, semantines ypatybes. Antra, buvo žraukti ir kiti kriterijai: prieveiksmių modifikatoriai, sakinio tipas, pozicija, rodantys bado adverbialų vartoseną.

5.5. Sakinio modifikatoriai: autoriaus pozicijos adverbialai ir jungiamieji adverbialai

Sakinio modifikatoriaus funkcija yra badinga autoriaus pozicijos ir jungiamiesiems adverbialams. Autoriaus pozicija (evidencinė, vertinamoji) perteikiamarieveiksmiais *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* ir *natūraliai*, o jungiamojo adverbialo funkcija badingarieveiksmiui *panašiai*. Toliau autoriaus pozicijos ir jungiamųjų adverbialų struktariniams požymiams paryškinti vartojamas sakinio adverbialo terminas. Veiksmažodžių semantinio tipo vaidmuo yra tirtinas tikrieveiksmių *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* ir *natūraliai* atveju, nes veiksmažodžio semantika nepadedapibrėžtirieveiksmio *panašiai* sintaksinio statuso. Be to, sakinio adverbialo *panašiai* vartosenos atvejd yra labai nedaug. Šiorieveiksmio sintaksinis statusas apibadinamas remiantis kitais kriterijais, kurie bus aptarti šiame poskyryje toliau.

Vienas iš kriterijų, rodančių, arrieveiksmis aprašia visą propoziciją ar modifikuoja tik predikatą yra transformacijos testas, kuriamerieveiksmis pakeičiamas konstrukcija su atitinkamu badvardžiu, pavyzdžiui:

- (125) *Šeimininkas akivaizdžiai suglumo.* ž *Akivaizdu, kad šeimininkas suglumo.* (GL)
- (126) *Ji aiškiai manęs baiminosi.* ž *Aišku, ji manęs baiminosi.* (GL)
- (127) *AH-relino veikimas yra ryškiai sinergistinis su AHRH <...>* ž *Ryšku, kad AH-relino veikimas yra sinergistinis su AHRH <...>.* (MK, B)
- (128) *<...> natūraliai asimetrinių vaizdų vertinimas buvo lėtesnis ir ne toks tikslus kaip simetrinių <...>* ž *<...> natūralu, kad asimetrinių vaizdų vertinimas buvo lėtesnis <...>* (MK, S)

Nors formaliairieveiksmiai gali bati laikomi atitinkamą badvardinių konstrukcijų atitikmenimis (Ifantidou-Trouki 1993, 70), funkcinis lygybės ženklas tarprieveiksmių ir badvardžių negali bati dedamas. Kaip pabrėžia Nuytsas (2001b, 57–59), Ramatas ir Ricca (1998, 194),rieveiksmiai, skirtingai negu badvardžiai, negali bati vartojami klausiant ar neigiant, jie negali bati pasakymo

centras. Žsintaksinį klasę skirtą ir į semantikos specifiką atkreipia dšmes ir Danielewiczowa (2008, 114). Pasak autorės, negalima prieveikmį redukuoti iki atitinkamą veiksmažodinį arba būdvardinį konstrukciją tam, kad geriau suprastume prieveikmį semantiką. Pavyzdžiui, lenkų kalboje prieveiksmio *oczywiście* akivaizdžiai transformacija į konstrukciją su būdvardžiu *jest rzeczą oczywistą, że* akivaizdus dalykas / akivaizdu, kad o ne žmanoma, nes pastaroji neturi prieveiksmiui bdingos subjektyvumo reikšmės (Danielewiczowa 2008, 121). Čiame darbe transformacijos testas taikomas tik propozicinei prieveikmį apršpliai nustatyti.

Nors čiame poskyryje aptariamos morfosintaksinės prieveikmį ypatybės, semantinis funkcinis prieveikmį aspektas taip pat pasidaro svarbus, nes prieveiksmiai pradeda hymsti autoriaus vertinimą t. y. subjektyvų nuomoną kuri nutolsta nuo objektyvios tikrovės referavimo (Traugott 1989). Tyrime apie episteminį ir evidencinį prieveikmį diachroninius pokyčius ir sinchroninį vartoseną anglų kalboje pabršhiama, kad prieveiksmis *evidently* akivaizdžiai nustojo funkcionuoti kaip bado adverbialas, nes nesudaro kolokacijų su tikrumo (angl. *certainty*) veiksmažodžiais *show* ŗrodyti, *see* ŗmatyti, *reveal* ŗatskleisti, *know* ŗžinti, kurie implikuoja apliuopiamus tikrovės reikšinius (Wierzbicka 2006, 271). Panašiai Simon-Vandenberg (2008, 1527–1529) komentuoja prieveiksmio *definitely* ŗikrai tapsmų sakinio prieveiksmiu. Čis hymiklis atlieka episteminio adverbialo funkciją kontekstuose, kuriuose perteikiama autoriaus nuomoną apie tikrovą. Tokiais atvejais episteminis adverbialas modifikuoja egzistencijos ir santykio propozicijas, o bado adverbialas modifikuoja predikatą kuris hymi komunikaciją, percepciją, suvokimą, žinojimą, pokytį. Taigi atsihvelgiant į veiksmažodžio semantines ypatybes nustatyta, kad prieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* ir *natūraliai* atlieka sakinio adverbialo funkcijas kontekstuose, kuriuose yra santykis egzistencijos reikšiantys veiksmažodžiai (*būti*, *turėti*, *koreliuoti*), pavyzdžiui:

(129) *Ji aiškiai ne čionykštė.* (GL)

- (130) *Jie atžygiavo į kiemą tvirtu žingsniu, **akivaizdžiai** turėdami ir tos dienos tikslą, ir aiškų planą.* (GL)
- (131) *Tabandeh ir grupės tyrėjų duomenimis (2000), ultragarso slopinimas **ryškiai** koreliuoja su lęšio kietumu: kietesniuose lęšiuose slopinimas didesnis.* (MK, B)
- (132) *Tai vakarų slavų unijai **natūraliai** turėtų priklausyti ir Lietuva, kuri nors ir esanti skirtinga kalbiškai ir dalinai etniškai nuo kitų tos unijos narių.* (GL)

Lia aprašomi ne objektyviosios tikrovės faktai, bet tikrovės vertinimas atsižvelgiant į autoriaus turimą žinią. Autoriaus apibendrinimas, kad kažkas yra ne čionykštė, turi dienos tikslą ir aiškų planą, koreliuoja arba turėtų priklausyti yra stebėjimu paremtas vertinimas.

Mokslo kalboje prieveiksmai *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* sudaro kolokacijas su veiksmahodžiais, reikšiančiais tam tikrą reikšmės dominavimą vyravimą. Šie veiksmahodžiai taip pat priskirtini santykiniams ir egzistenciniams veiksmahodžiams, nes šie tam tikrą reikšmės egzistavimą kaip tai matyti pateikiamuose pavyzdžiuose:

- (133) *Šlovinamas ne tik išorinis grožis, bet ir širdis, „tyresnė už įsčias Neris“, siela, „spalvingesnė už pievas žalias“, ir mintys, „sklandančios aukščiau už paukščius“. Eilėraštyje **aiškiai** vyrauja ikirikščioniškos Lietuvos motyvai. Prisimenami Kęstučio, Gedimino, Mindaugo vardai, vaidilos aukurai.* (MK, H)
- (134) *Autorius nurodė 116 pirmos ordinacijos monetų, kurios pagal atmainas pasiskirstė taip: I.1– 27 monetos, I.2 – 49 monetos, I.3 – 40 monetų. Vadinas, iš aptariamos ordinacijos **akivaizdžiai** pirmauja vėlyvesnės monetos.* (MK, H)
- (135) *Tiek klausymo, tiek skaitymo užduotyse **akivaizdžiai** dominuoja tekstai „Jaunimo gyvenimo“ tema. Dažniausi šios temos potemiai – „Darbas ir mokymasis“ bei „Laisvalaikis“.* (MK, H)

Galima būtų teigti, kad nurodytą išorinį žinią žaltinį (133)–(135) sudaro su veiksmahodžiais yra ryškesnis negu su prieveiksmais. Jeigu teigiame, kad kažkas vyravo ar dominavo, tai savaime suprantama pateikime ir faktą, kurie parodo tų dominavimą ar vyravimą. Tačiau logiškiau būtų manyti, kad nurodytas išorinis žinią žaltinis praneša apie vyravimo, dominavimo ir pirmavimo aiškumą bei akivaizdumą. Laikantis Boyečaus (2010, 294) nuomonės, kad evidencialumo

reikšmės aprašoma propozicijoje reikėtų manyti, kad nurodytas būtinasis galutinis apima visą propoziciją ne tik jos predikatą. Taigi prieveiksmiai *aiškiai* ir *akivaizdžiai* modifikuoja visą propoziciją ir implikuoja, jog buvo aišku / akivaizdu, kad toks reikšminys vyravo / pirmavo / dominavo. Kontekste nurodyti būtinieji galutiniai žikina skaitytoją, kad eilraštyje vyravo ikikrikėlių Lietuvos motyvai (133), pirmavo vėlyvos monetos (134) ir dominavo jaunimo temos (135).

Prieveiksmiai *akivaizdžiai* ir *aiškiai* gali atlikti sakinio adverbialų funkcijas, kai sudaro kolokacijas su mentaliniais veiksmažodžiais, reikšminiais psichologiniams

- (136) *Netgi žvilgsniais susidurti vengė, kai susitikdavo teatre, nors aiškiai kentėjo ir mirė.* (GL)
- (137) *Vienintelis šitame rūsyje nesiautėjo ir nestrykčiojo – šis cheminis vakarėlis jam akivaizdžiai neįtiko* <...> (GL)

Pateikiamuose pavyzdžiuose sakinio adverbialai *aiškiai* ir *akivaizdžiai* rodo autoriaus vertinimą pagrįstą subjektyviais duomenimis. Sprendimas, kad žmonės kentėjo ir mirė arba kažkam neįtiko vakarėlis, išplaukia iš žmonių elgesio stebėjimo (*netgi žvilgsniais susidurti vengė; vienintelis šitame rūsyje nesiautėjo ir nestrykčiojo*). Suprantama, kad psichologiniams reikšmintiems veiksmažodžiams būdingesni grožinės literatūros tekstams.

Vartojami kaip sakinio adverbialai prieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* sudaro kolokacijas su veiksmažodžiais, reikšminiais pokyčiais. Pavyzdžiui, grožinės literatūros tekstuose vertinami veiksmų būsenos pokyčiai:

- (138) <...> *tai buvo paskutinis Gedo pasispardymas, nes per tą vasarą jis akivaizdžiai subrendo. Jo balsas jau lūžo ir gargaliavo.* (GL)
- (139) *Tiesa, du vyrai name tarsi buvo, bet tėvas aiškiai silpo ir niekur nebesikišo.* (GL)

(138) pavyzdyje apie pasikeitusį jaunuolio autorius sprendžia iš jo balso, (139) pavyzdyje apie smukusią tėvo sveikatą iš pastebėjimo, kad tėvas nenorėjo dalyvauti šeimos gyvenime. Mokslo kalboje, kaip iliustruoja (140)–(142) pavyzdžiai, vertinami reikšminių pokyčių:

- (140) *Inokuliacija nespecifiniu kamieniu nedarė teigiamo poveikio ožiarūčių kaupimuisi žolyne. Tačiau **aiškiai** (11,7 %) gerėjo žolyno botaninė sudėtis augalus inokuliuojant minėtu kamieniu ir derinant pradinę azoto patvankų ir jūrinių sąnašų dozę.* (MK, B)
- (141) *Didėjant baseinų infiltracinėms geboms ir požeminiam maitinimui, nitratų koncentracija **akivaizdžiai** mažėja ($R = -0,70$).* (MK, P)
- (142) *Tuo tarpu rugpjūčio mėnesį jų kiekis abiejų grupių karvių piene **ryškiai** sumažėjo – atitinkamai 0,29 ir 0,25 proc.* (MK, B)

Vertinama ūkio botaninė sudėtis (140), nitratų koncentracija (141) ir tam tikrą medžiagų kiekį karvių piene (142). Suprantama, kad aprašomi reikšminiai glaudžiai susiję su objektyvia tikrove, tačiau pokytį reikšmiantys veiksmažodžiai junginiuose su prieveiksmais *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* ūkio autoriaus numanymų tikrovę nors jis gali pasirodyti gana objektyvus.

Tiek grožinės literataros tekstuose, tiek mokslo kalboje sakinio adverbialai *akivaizdžiai* ir *aiškiai* vartojami junginiuose su ūkio akto veiksmažodžiais. Reikia pažymėti, kad ūkio kolokacijos nėra itin bdingos sakinio adverbialams, nes ūkio akto veiksmažodžiai daugiausia būna susiję su objektyviosios tikrovės reikšminiais ir sudaro kolokacijas su predikato modifikatoriais. Sakinio adverbialų kolokacijos su ūkio akto veiksmažodžiais pastebimos tais atvejais, kai pastarieji reikšmą vertinimui arba kontekste yra kitą vertinimui rodantį elementą, pavyzdžiui:

- (143) *Šiai tezei vis dėlto **aiškiai** prieštarauja L. Vasiljevas, teigdamas, kad prie Osmanų imperijos prijungtų Balkanų „struktūriniai pagrindai buvo kiti“.* (MK, H)
- (144) *Ja jis **aiškiai** polemizavo su saloninėmis pjesėmis: „Jei neduodi pastoralės, – rašė B. Dauguvietis, – su „mergele-rūtele ir berneliu dobilėliu“, toji mūsų publikos dalis reaguoja į kaimą su nepateisinama panieka.“* (MK, H)
- (145) *Renė stebino ūkio ir gandai, **akivaizdžiai** tyčia skleidžiami Stokholme ir visoje švedų valstybėje: karalienė sunkiai susirgusi, liga esanti nežinoma, tokių ligonių daktarai nesągydė.* (GL)
- (146) *<...> toks kūrinys yra pats sau tekstas ir pats sau kontekstas, tinkantis bet kokiems laikams, nors parašytas **aiškiai** iš lietuviškų laukų ir pranciškoniškos dvasios.* (GL)

Veiksmahodžiai *prieštarauti* ir *polemizuoti* reigkia nesutikimŲ ginŲ diskusijŲ ir todSl nSra laikomi gnekos akto veiksmahodžiais, grynai perteikiančiais faktus apie objektyviŲ tikrovŲ Adverbialas *aiškiai* pabrŲhia aprašomos situacijos autoriaus vertinimŲ Kitaip tariant, pasakymas perteikia informacijŲ apie tai, kad buvo galima matyti, kad buvo prieętaraujama ir polemizuojama. (145)–(146) pavyzdėiuose vertinamieji elementai yra *šnekos ir gandai, tyčia skleidžiami*, ir [kūrinys] iš lietuviškų laukų ir pranciškoniškos dvasios. Matome, kad *skleidžiami* modifikuojama *tyčia*, o *akivaizdžiai* aprŲpia visŲ propozicijŲ o tai dar vienas žodymas, kad *akivaizdžiai* yra sakinio adverbialas. Veiksmahodis *(pa)rašyti* paprastai sudaro kolokacijas su predikato modifikatoriais (bado adverbialais), nes daėniausiai pabrŲhiamas raėymo badas. Taėiau (146) pavyzdyje modifikuojamas yra ne raėymo badas, o faktas, kad karinys buvo paraėytas (žvŲptas) iė lietuviėkd laukd ir pranciėkoniėkos dvasios. Kaip rodo aptarti pavyzdėiai, sakinio adverbialo funkcija susijusi su subjektyvia autoriaus nuomone, kuri atspindi prieveiksmiėd *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* ir *natūraliai* platŲjančią sintaksinŲ ir semantinŲ aprŲptį

Taigi pagrindiniai kriterijai nustatant sakinio adverbiald funkcijas buvo veiksmahodėd semantinŲ klasŲ ir kontekste pateikiami autoriaus vertinimo elementai. Kitas kriterijus, analizuojamoje medėiagoje pasitaikantis gana epizodiėkai, buvo kolokacijos su bado prieveiksmiais, modifikuojančiais predikatŲ Ėemiau pateikiamuose pavyzdėiuose bado prieveiksmiai *kryptingai* ir *skirtingai* modifikuoja predikatus *perduoti* ir *vertinti*, o prieveiksmiai *aiškiai* ir *akivaizdžiai* atlieka sakinio adverbiald funkcijas ir komentuoja propozicijŲ pagal turimŲ ėhiniėd ġaltinŲ kuris gali bati nurodomas kontekste:

- (147) *Maža to, žiegžmaris ir Jaskutis užima atskiras tos pačios rinos dalis, tad sukaupę vandens perteklių jie **aiškiai** požemiu perduoda kryptingai.* (MK, P)
- (148) *<...> įvairias studijų programas pasirinkę studentai **akivaizdžiai** skirtingai vertina studentų statusą šiuo požiūriu. Daugiausia pritaria teiginiui kompiuterinių tinklų administravimo (40 % visiškai sutinka su teiginiu) ir*

dekoratyvinės plastikos (35 % visiškai sutinka su teiginiu) studijų programų studentai. (MK, H)

Kaip teigia Paradis (2003, 200), keli vienos propozicijos adverbialai turi atlikti skirtingas funkcijas.

Sakinio adverbialo statusas yra badingas ne tik autoriaus pozicijos, perteikiančios evidencialumo, episteminio modalumo ar vertinimo reikšmės, adverbialams, bet ir jungiamajam adverbialui *panašiai*. Kaip minėta, apibadinant prieveiksmio *panašiai* morfosintaksinius bruošus, veiksmahodžių semantika neatrodo reikšminga, priešingai negu prieveiksmių *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* ir *natūraliai*.

Diachroniniai anglų kalbos tyrimai (Lenker 2010, 38–39; 90) rodo, kad jungiamieji adverbialai yra kilę iš aplinkybinių adverbialų (vietos, laiko), vartojamų kontekstuose su gėtos akto veiksmahodžiais. Kaip tik šiuose kontekstuose aplinkybiniai adverbialai buvo reinterpretuoti kaip jungiamieji adverbialai (Lenker 2010, 39). Tačiau *panašiai* kolokacijos su komunikacijai reikšmės veiksmahodžiais atskleidžia, kad šis prieveiksmis tokiuose kontekstuose daugiausia reikšia lyginimą pavyzdžiui:

- (149) *Wagnerio teorija numato, kad asociacija tarp CS2 ir US susidaryti negali, nes CS1 sužadina A2 būsenos US reprezentaciją ir todėl US negali asocijuotis su CS2 (kurio reprezentacija yra A1 būsenos). Panašiai Wagnerio teorija aiškina ir latentinės inhibicijos reiškinį. Pakartotinis neutralaus stimulo pateikimas eksperimentinėje patalpoje turėtų sąlygoti asociacijos stimulus–kontekstas susidarymą. (MK, B)*
- (150) *Pavyzdžiui, H. Mackinderis (1887) geografiją apibrėžė kaip mokslą, praktiškai tiriantį aplinkos (gamtos) įtaką visuomenei. Jis siūlė tirti gamtinės aplinkos vietinius skirtumus bei jų poveikį žmonių visuomenėms. Panašiai teigė ir kiti didieji laikmečio geografs, tokie kaip jau minėtas Fr. Ratzelas (1896), E. Semple (1911) bei J. Herbertsonas (1916), kurių darbuose itin akcentuota regioninė tipologija, (MK, P)*

Lia prieveiksmiu *panašiai* apibadinami predikatai *aiškina* ir *teigė*, t. y. lyginami aiškinimo ir teigimo procesai. Tik keli atvejai metaforizacijos būdu galėtų būti reinterpretuojami kaip jungiamieji adverbialai, pavyzdžiui:

- (151) *Konkrečiai dėl antrojo termodinamikos dėsnio – „antros rūšies perpetuum mobile problema eksperimentiškai buvo nagrinėjama nesuskaičiuojamą daugybę kartų, bet dar niekas niekada nedarė bandymų, norėdamas pasiekti kurios nors pasirinktos būsenos visas gretutines būsenas adiabatiniu būdu“. **Panašiai** rašė ir A. Einšteinas: „Aksiomos nevaidino jokie vaidmens mąstymo procese. Nė vienas tikrai kūrybingas tyrinėtojas nemąsto tokiu (formaliu) būdu.“ (MK, P)*
- (152) *Valių energetiniu požiūriu galima apibūdinti kaip ratą. Hermeneutika, beje, **panašiai** kalba apie supratimo ratą. (MK, H)*

(151)–(152) pavyzdžiuose tas pats poveiksmis galėtų būti perfrazuojamas kaip *irgi, taip pat*, kai greta lyginimo reikšmės čia atsiranda jungimo adverbialo reikšmės, rodanti dviejų propozicijų lygiavertiškumą/ panašumą (151) pavyzdyje lyginamos Einšteino ir kito mokslininko mintys (nurodoma, kad jos buvo panašios), bet kartu praneigama, kad apie tai ragis ne tik cituojamas mokslininkas, bet ir Einšteinas. (152) pavyzdyje *panašiai* dalyvauja apibūdinti tokias pat (kaip ratas) valios ir supratimo kognityvines savybes. Ta pati reikšmė gali implikuoti kognityvinių savybių apibadinimą tiek energetiniu, tiek hermeneutikos požiūriu: energetiniu požiūriu *kaip ratą* galima apibūdinti valią, hermeneutika irgi vartoja tą patį rato konceptą tik kalbėdama apie supratimą. Nors šiuose kontekstuose atsiranda *panašiai* reikšmės dviprasmiškumas, šiame darbe tokia vartosena yra laikoma lyginimo, o ne jungiamojo adverbialo vartosena.

Kadangi *panašiai* veiksmažodinių junginių analizė nepadėjo nustatyti šio poveiksmio kaip jungiamojo adverbialo funkcijos, buvo ėjama, ar *panašiai* gali būti praleistas sakinyje, t. y. ar jis išliktų gramatiškai taisyklingas ir pragmatiškai reikšmingas. Ėmiau pateikiamuose (153)–(154) pavyzdžiuose *panašiai* galėtų būti praleistas, sakinyje liktų taisyklingas, bet teksto rišlumas būtų prarastas:

- (153) *Daug oligosimptomės ligos atvejų taikant seruminius atrankos tyrimus buvo nustatyta rizikos grupėse, sergančiųjų celiakija pirmos eilės giminaičiams, pacientams, turintiems selektyvų IgA stygių ir įvairių autoimuninių sutrikimų. **Panašiai** oligosimptomė celiakija diagnozuota gyventojams, įtrauktiems į atrankines programas. (MK, B)*
- (154) *Kai vėjo greitis arba kryptis kinta, sakoma, kad vėjas yra gūsingas (nestacionarus). **Panašiai** ir oro srautas, kuris apteka kūną, yra*

stacionarus, jei kiekviename taške greičio dydis ir kryptis išlieka pastovi.
(MK, T)

Priešingai, (155)–(156) pavyzdžiuose *panašiai* negali būti praleistas, nes kai kurių veiksmažodžių valentingumas reikalauja bado adverbialų (hr. Huddleston *et al.* 2002, 671):

(155) *Apibrėžiama ir kitaip: komponento dalinis molinis tūris yra tirpalo tūrio pokytis, kai prie didelio tirpalo kiekio pridedamas 1 molis to komponento, esant pastovioms T ir p. Didelio tirpalo kiekio reikia tam, kad pridėjus 1 molį komponento praktiškai nepakistų tirpalo sudėtis. Panašiai gali būti apibūdintas ir bet kurios kitos binarinio tirpalo ekstensyvios savybės dalinis molinis dydis.* (MK, P)

(156) *Panašiai elgėsi ir Ignas: dar kalėjime jis išmoko nemalonus mintis apie baisią dabartį ir beperspektyvę ateitį nuslopinti savyje* (GL)

Taigi nustatant prieveiksmių *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai* ir *natūraliai* sakinio adverbialo funkcijas remtasi veiksmažodžio, sudarančio kolokacijas su prieveiksmiu, semantika ir vertinimo elementais, paimtais iš konteksto. Apibadinant prieveiksmio *panašiai* morfosintaksinius bruošus, atsižvelgta į tai, ar prieveiksmio pagalinimas iš konteksto keičia sakinio gramatinį ir pragmatinį informatyvumą.

5.6. Prieveiksmių sintaksinio statuso neapibrėžtumas

Nors nustatyti kriterijai leidžia atskirti bado ir autoriaus pozicijos adverbialus, nevisada gis morfosintaksinis ir semantinis funkcinis prieveiksmių *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai* ir *natūraliai* skirtumas yra pakankamai aiškus. Panagrinėjus atidžiau gius pavyzdžius, kuriuose sintaksinis aptard prieveiksmių statusas yra dviprasmis:

(157) *Gauti rezultatai rodo, kad ekologinių žuvų grupių santykis jose beveik identiškas. Akivaizdžiai skiriasi tik bendras joms priklausančių rūšių skaičius.* (MK, B)

- (158) *Tačiau parametų tarpusavio kaitai būdingas kitas reiškiny, **aiškiai išsiskiria** santykinės A ir B hidrologinės transformuojančios sistemos (4.1 pav.).* (MK, P)
- (159) *On Tor ledyno morenose **ryškiai skiriasi** ėminiai iš priedugninio ledo (1 lentelė).* (MK, P)

Pateikiamuose pavyzdžiuose dviprasmybS tarp bado ir autoriaus pozicijos adverbialo atsiranda dSl nurodyto ėinið ġaltinio ir argumentacinið kontekstð, kuriuose pabrðšiamas lyginamð reigkinių skirtumas ir pagrðtumas. (157) pavyzdyje akcentuojama, kad ið lyginamð parametrd skiriasi tik vienas (bendras skaičius), ir tai pagrindžiama tyrimð rezultatais. (158) pavyzdyje prieðprieðos adverbialas *tačiau* pabrðšia sistemð skirtumus, kuriuos galima žvelgti ið pateikto pavyzdžio, o (159) nurodomas ėinið ġaltinis. Atkreiptinas dSmesys, kad prieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* sudaro kolokacijas su veiksmahodžiais *skirtis*, *iðsiskirti*, reigkianliais santyk3 ir egzistencijN TokiN prieveiksmið vartosenN neabejotinai priskirti prie evidencinSs ne3nanoma, nes ġiuose pavyzdžiuose gana aiški ir bado reikgmS. Prieveiksmis *natūraliai* rodo dviprasmið vartosenN kai vartojamas junginyje su veiksmahodhiu *būti* arba *kilti*, pavyzdžiui:

- (160) *Miško dirvožemiai yra **natūraliai mažiau turtingesni judriųjų P ir K junginių**, tačiau, 1985–1993 m. dirvožemių agrocheminių tyrimų duomenimis, net ir penktadalyje žemės ūkio naudmenų humusingame sluoksnyje yra mažai judriojo fosforo (iki 50 mg kg–1), mažu kalingumu pasižymi 7,6 % dirvožemių.* (MK, B)
- (161) *Lyginant tarpusavyje 3.10 ir 3.11 paveiksluose parodytus ryšius, **natūraliai kyla klausimas: kodėl gi mažųjų (0,05–0,5 ha) ežerų grupėje kranto vingiuotumas bei ežero ištęstumas plotui mažėjant (01, 02, 03 ploto klasių) nebeauga?*** (MK, P)

Kaip rodo (160), viena vertus, *natūraliai* gali ġymSti, kad tam tikrd reigkinių (*miško dirvožemių*) poġymiai (*mažiau turtingesni judriųjų P ir K junginių*) pasireiġkia pagal gamtos dSsnius, kita vertus ñ autoriaus vertinimN t. y. poġiar3 kad ġie poġymiai yra visiems (tos srities specialistams) ġinomi. (161) pavyzdyje

prieveiksmis *natūraliai* įgauna vertinamojo atspalvio, nes autorius atkreipia dėmesį paveikslė pavaizduotus ryšius, dėl kurių gali kilti klausimas.

Sintaksinis nagrinėjamų prieveiksmių statusas ne visada aiškus, kai jie sudaro kolokacijas su evidenciniais veiksmažodžiais *rodyti, parodyti, atskleisti, byloti, liudyti* kontekstuose, kuriuose atsiranda vertinamųjų elementų, pavyzdžiui:

- (162) *Parinktos citatos **akivaizdžiai** rodo jauno žmogaus nuotaikas, nuostatas, ieškojimus, svajones.* (GL)
- (163) *Reklama ypatinga ir tuo, kad joje reklamuotojas, užmokėjęs už plotą spaudos leidinio puslapiuose ar laiką radijo bei televizijos laidoje, kreipiasi į skaitytojus, klausytojus ar žiūrovus su specifiniais raginimais ir reikalavimais, **aiškiai** pabrėždamas savo suinteresuotumą.* (MK, H)
- (164) *Rinkinyje **ryškiai** brėžiama erdvės vertikalė: mintys nuolat kyla į kalnus, į dangų.* (MK, H)
- (165) *Visuomenė pastaraisiais amžiais supasaulėjo ir pasiekė autonomiją, o tai esąs normalus dalykas – demokratinė santvarka **natūraliai** suponuoja pliuralizmą laisvei užtikrinti.* (MK, S)

Įdėję pasakymų vertinamuosius elementus sudaro veiksmažodžių kolokacijos *rodyti nuotaikas, svajones, pabrėžti suinteresuotumą, brėžti erdvės vertikalę, suponuoti pliuralizmą*. Jos paryškina autoriaus samprotavimą apie tikrovę, bet ne objektyvų tikrovės atspindį. Tai svarbu atkreipti dėmesį į veiksmažodžių kolokacijas, nes būtent jos atskleidžia autoriaus subjektyvaus vertinimo poįymius. Pastebima, kad nagrinėjami prieveiksmai sakinio adverbialų funkcijas gali įgyti tada, kai kolokacijas su įnekos akto veiksmažodžiais sudaro humanitarinių ir socialinių mokslų srityse. Tai aiškinama humanitarinių ir socialinių mokslų specifika, kuri lemia daugiau tikrovės interpretavimo ir vertinimo, palyginti su tiksliaisiais mokslais (Hyland 2009). Čie pristato faktus, analizė tyrimus, kurie akivaizdžiai / aiškiai / ryškiai / natūraliai rodo / demonstruoja / liudija / byloja apie tam tikrus reišėinius.

Neapibrėžtas sintaksinis prieveiksmių statusas gali būti aiškinamas bado ir autoriaus pozicijos adverbialų reišėnių sėja. Nagrinėjamos prieveiksmių *obviously* ir *clearly* aiškinami semantinius funkėinius ypatumus anglų kalboje, Simon-Vandenberg, Aijmer (2007, 151; 166) paįymi, kad bado reišėnis

in an obvious way / in a clear way akivaizdžiu būdu / aiškiu būdu ir evidencialumo reikšmės *it is obvious that / it is clear that* akivaizdu, kad / aišku, kad yra susijusios ir persijimas tarp jų gali būti dinaminis. Hasselgård teigimu (2010, 299), dviprasmišką atvejį net neverta stengtis atskirti, nes tai gali būti tam tikras autoriaus nenoras specifiškai vienos ar kitos reikšmės.

5.7. Būdo adverbialų, autoriaus pozicijos ir jungiamųjų adverbialų kiekybiniai rodikliai

Įvertinus bendrą prieeiksmių vartojimą (absoliutų ir normalizuotų 1000 žodžių imtyje dažnį) grožinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje, matyti (žr. 5 lentelę), kad prieeiksmiai dažniau vartojami mokslo kalboje negu grožinės literataros tekstuose.

5 lentelė. Prieeiksmių absoliutus ir normalizuotas 1000 žodžių imtyje dažnis grožinės literataros tekstuose ir lietuvių mokslo kalboje

Prieeiksmiai	Grožinė literatūra		Mokslo kalba	
	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000
<i>akivaizdžiai</i>	113	0,02	398	0,05
<i>aiškiai</i>	892	0,13	1003	0,12
<i>ryškiai</i>	245	0,04	276	0,03
<i>panašiai</i>	470	0,07	834	0,10
<i>natūraliai</i>	67	0,01	286	0,03
Iš viso	1787	0,27	2797	0,33

Tiek grožinės literataros tekstuose, tiek mokslo kalboje dažniausias prieeiksmis yra *aiškiai*, antras pagal dažnumą – *panašiai*. Prieeiksmis *akivaizdžiai* dažniau vartojamas mokslo kalboje negu grožinės literataros tekstuose. Rečiausiai vartojamas prieeiksmis grožinės literataros tekstuose yra *natūraliai*, o mokslo

kalboje *ryškiai*. Toliaurieveiksmid dāhnis aptariamas atsihvelgiant 3 morfosintaksines jd ypatybes.

6 lentelSje pateikiamas absoliutus ir normalizuotas bado, autoriaus pozicijos, jungiamdjd ir dviprasmid adverbiald dāhnis 1000 hōdhd imtyje grohinSs literataros ir mokslo kalboje.

6 lentelė. Prieveiksmid morfosintaksinid ypatybid absoliutus ir normalizuotas dāhnis 1000 hōdhd imtyje grohinSs literataros tekstuose ir lietuvid mokslo kalboje

Prieveiksmiai	Grožinė literatūra					
	Būdo adverbialai		Autoriaus pozicijos ir jungiamieji adverbialai		Dviprasmiški	
	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000
<i>aiškiai</i>	633	0,09	204	0,03	11	0,00
<i>akivaizdžiai</i>	41	0,01	58	0,01	3	0,00
<i>ryškiai</i>	105	0,02	1	0,00	7	0,00
<i>natūraliai</i>	53	0,01	4	0,00	5	0,00
<i>panašiai</i>	335	0,05	8	0,00	ñ	ñ
Iš viso	1167	0,18	275	0,04	26	0,00
	65 %		15 %		2 %	
Prieveiksmiai	Mokslo kalba					
	Būdo adverbialai		Autoriaus pozicijos ir jungiamieji adverbialai		Dviprasmiški	
	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000	abs. d.	d/1000
<i>aiškiai</i>	687	0,08	101	0,01	89	0,01
<i>akivaizdžiai</i>	138	0,02	146	0,02	66	0,01
<i>ryškiai</i>	106	0,01	36	0,00	56	0,01
<i>natūraliai</i>	131	0,02	8	0,00	49	0,01
<i>panašiai</i>	587	0,07	26	0,00	10	0,00
Iš viso	1649	0,2	317	0,03	270	0,04
	59 %		11 %		10 %	

Prieveiksmid *aiškiai*, *akivaizdžiai*, *ryškiai*, *natūraliai* ir *panašiai* morfosintaksinid ypatybid kiekybinS analizS rodo, kad grohinSs literataros tekstuose ir mokslo kalboje gie prieveiksmiai dāhniausiai vartojami kaip bado

adverbialai nėra sakinio struktūros elementai, apibadinantys veiksmus, žykius ir basenas kokybiniu požimiui. Autoriaus pozicijos ir jungiamieji adverbialai vartoseną sudaro tik neįvykių visos prieveiksmių vartosenos dalis. Grohins literataros tekstuose autoriaus pozicijos ir jungiamieji adverbialai sudaro 15 proc. visos vartosenos, mokslo kalboje 11 proc.

Vertinant bado adverbialų, autoriaus pozicijos bei jungiamųjų adverbialų distribucijų grohins literataros tekstuose ir mokslo kalboje pagal statistinį reikšmingumą nustatyta, kad abiejų adverbialų dažniai grohins literataros tekstuose ir mokslo kalboje yra panašūs. Tai reiškia, kad nei bado, nei autoriaus pozicijos ir jungiamieji adverbialai nėra dažnesni nei grohins literataros tekstuose, nei mokslo kalboje.

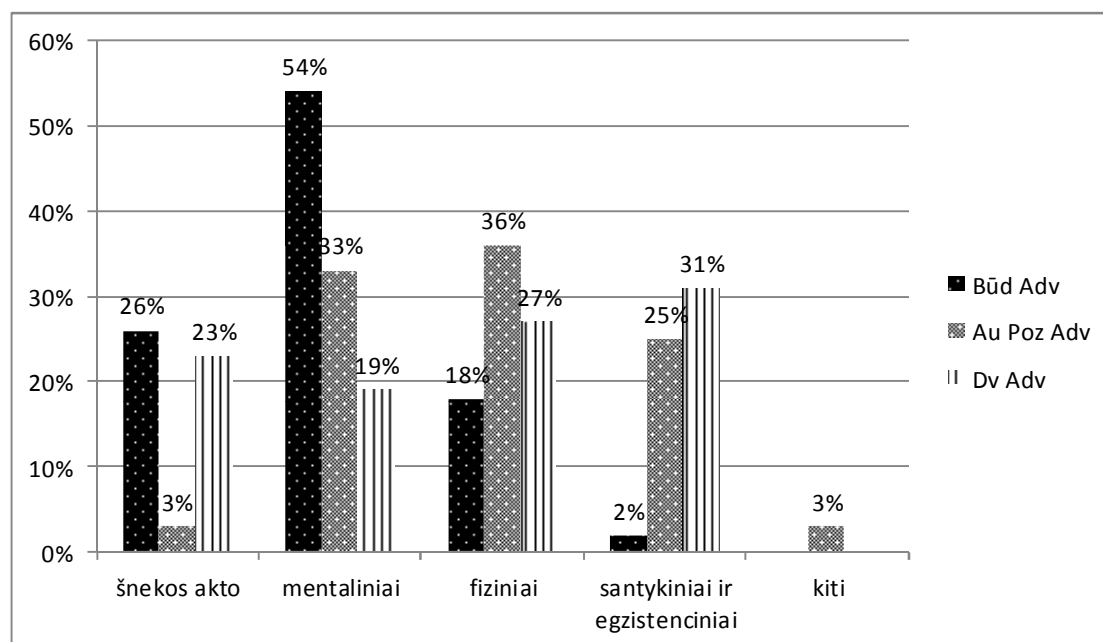
Grohins literataros tekstuose dažniausi bado adverbialai yra prieveiksmiai *aiškiai*, *panašiai* ir *ryškiai*; *akivaizdžiai* ir *natūraliai* vartojami rečiau. Dažniausi iš autoriaus pozicijos adverbialų grupėse tekstuose yra *aiškiai* ir *akivaizdžiai*. Taip pat pastebėta, kad prieveiksmio *akivaizdžiai*, vartojamo kaip bado ir autoriaus pozicijos adverbialo, dažnis yra vienodas. Adverbialų, pasižymių neapibrėžtu sintaksiniu statusu, grohins literataros tekstuose buvo aptikta labai mažai. Mokslo kalboje dažniausi bado adverbialai yra prieveiksmiai *aiškiai*, *panašiai* ir *akivaizdžiai*, kiek retesni nei *natūraliai* ir *ryškiai*. Dažniausi autoriaus pozicijos adverbialai yra *akivaizdžiai* ir *aiškiai*, o beveik nebadinga ši vartoseną prieveiksmiams *ryškiai* ir *natūraliai*.

Tokia morfosintaksinių ir semantinių funkcinių ypatybių distribucija grohins literataros tekstuose ir mokslo kalboje suponuoja, kad lietuvių kalboje prieveiksmiai nėra dažnai vartojami kaip evidencialumo reikškos priemonės, kurios funkcijos badingesnės nederinamiesiems badvardžiams. Čiuo požimiui lietuvių kalbos prieveiksmiai skiriasi nuo germanų kalbų prieveiksmių. Dabartinėje anglų kalboje prieveiksmis *evidently*, leksinis ir semantinis prieveiksmio *akivaizdžiai* kognatas, nėra vartojamas kaip bado adverbialas (Wierzbicka 2006, 271; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007, 161–162), jo vartoseną yra vien evidencinė. Panašiai

prieveiksmis *obviously* akivaizdžiai yra labiau vartojamas kaip evidencialumo negu kaip bado adverbialas (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007, 148–150). Tačiau prieveiksmis *clearly* aiškiau dažniau vartojamas kaip bado negu kaip evidencialumo adverbialas (ibidem, 162).

Veiksmahodžių (pagal semantinius tipus) kolokacijų su bado, autoriaus pozicijos ir dviprasmiai adverbialais distribucija grohins literataros tekstuose pateikiama 3 paveiksle.

3 paveikslas. Veiksmahodžių (pagal semantinius tipus) kolokacijų su bado, autoriaus pozicijos ir dviprasmiai adverbialais distribucija grohins literataros tekstuose

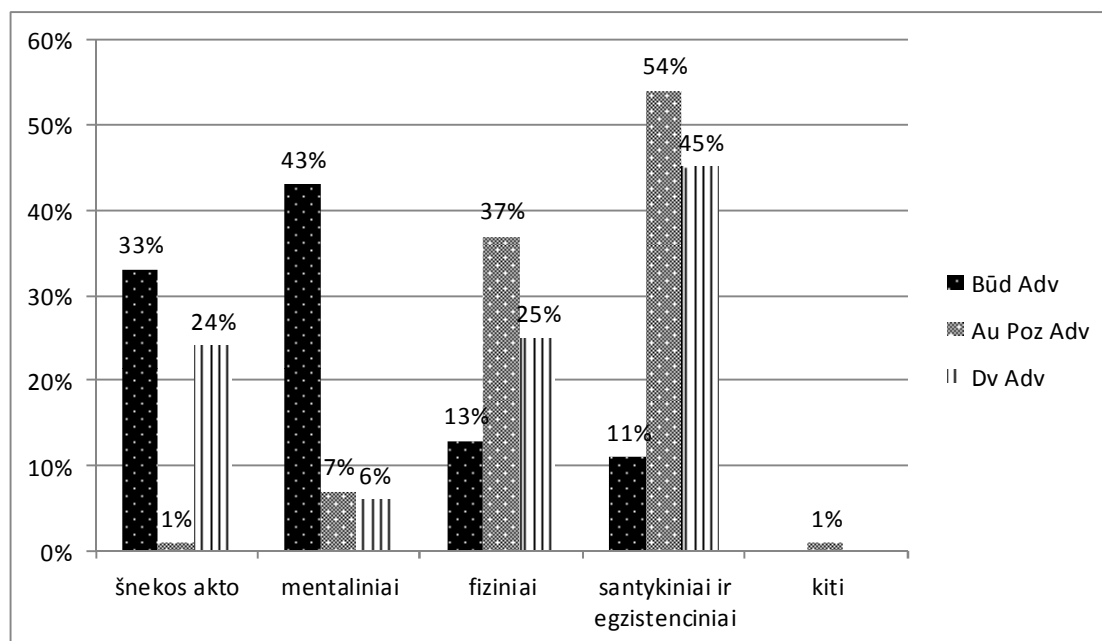

Grohins literataros tekstuose didžiausi bado adverbialų kolokacijų dalį sudaro mentaliniai ir šnekos akto veiksmahodžiai. Šių kolokacijų dominavimas implikuoja, kad grohins literataros tekstuose daug dėmesio skiriama veiksmų kognityvinėms basenoms ir veiksmams, percepcijai bei komunikacijai apibadinti. Mažesnį kolokacijų dalį sudaro fizinius procesus reikiantys veiksmahodžiai, mažiausi – santykiniai ir egzistenciniai veiksmahodžiai. Didžiausia autoriaus

pozicijos adverbialų kolokacijų dalis yra su veiksmažodžiais, reikšiančiais fizinius ir mentalinius procesus ir santykiniais bei egzistenciniais veiksmažodžiais. Šis reikšmės aiškintinas tuo, kad grožinės literatūros tekstuose veiksmas, žykliai, psichologinės ir kitos basenos gana dažnai autoriaus yra vertinamos, o ne vien objektyviai aprašomos. Dominuojančios mentalinių veiksmažodžių kolokacijos su autoriaus pozicijos adverbialais gali būti aiškinamos autoriaus numanymu apie emocines veiksmų basenas: kaip tik šis mentalinių veiksmažodžių potipis sudaro kolokacijas su autoriaus pozicijos adverbialais. Tais atvejais, kai nagrinėjant priešveiksnių sintaksinis statusas nėra aiškus, dažniausiai pasitaikančios kolokacijos yra su santykiniais bei egzistenciniais ir žinios akto veiksmažodžiais.

Toliau pateikiama veiksmažodžių (pagal semantinius tipus) kolokacijų su bado, autoriaus pozicijos ir dviprasmiai adverbialais distribucija mokslo kalboje.

4 paveikslas. Veiksmažodžių (pagal semantinius tipus) kolokacijų su bado, autoriaus pozicijos ir dviprasmiai adverbialais distribucija lietuvių mokslo kalboje

Mokslo kalboje, panašiai kaip ir grožinės literataros tekstuose, didžiausią bado adverbialų kolokacijų dalį sudaro mentaliniai ir žmogaus akto veiksmahodniai. Mokslo kalboje šie veiksmahodniai yra visai natūralūs reikšminys, nes mokslinis diskursas didžiąją dalimi supahindina mokslo visuomenę su objektyviais faktais, tiesomis.

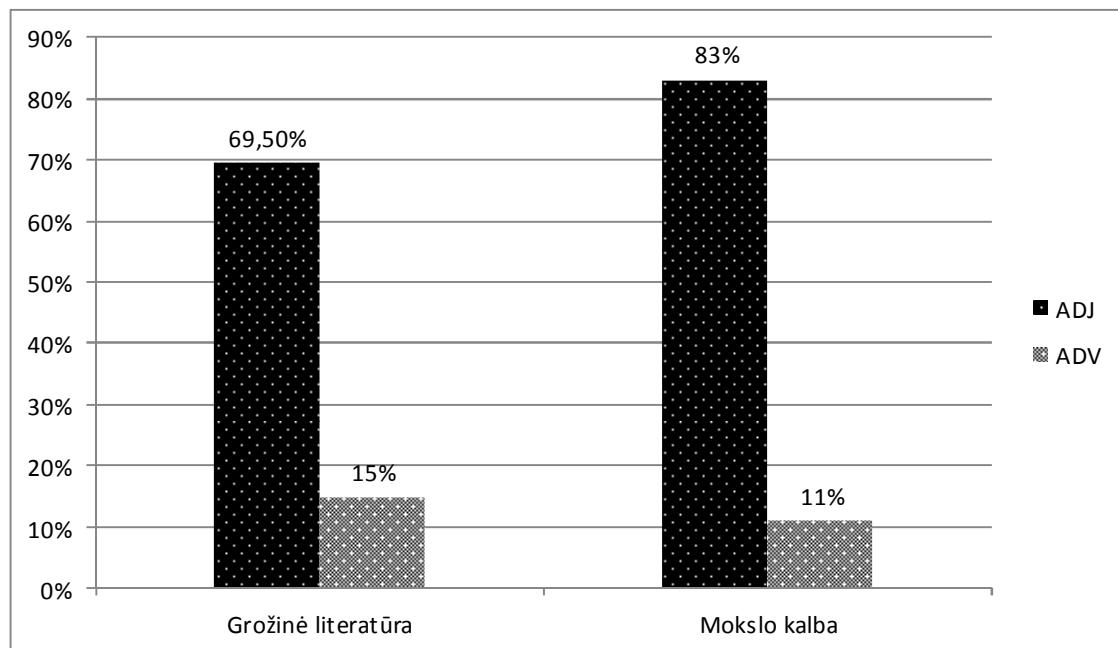
Autoriaus pozicijos adverbialai dažniausiai kolokuoja su veiksmahodniais, reikšminiais santykis bei egzistenciją ir fizinius procesus. Kolokacijų su šiais veiksmahodniais dominavimą suponuoja tai, kad mokslo kalboje daug diskutuojama apie reikšminį egzistavimą išsistymų kontrastų priklausomybę ir kitas sąsajas bei santykius, pokyčius. Bet mokslo kalboje, palyginti su grožinės literataros tektais, nedidelę kolokacijų su autoriaus pozicijos adverbialais dalį (7 proc.) sudaro mentalinius procesus reikšmiantys veiksmahodniai. Tai paaikšina diskurso specifika: mokslo kalboje psichologines (emocines) būsenoms vertinti neskiriama tiek dėmesio kaip grožinės literataros tekstuose. Dviprasmių vartosenos atveju taip pat dažniausiai pasitaiko su santykiniais ir egzistenciniais, žmogaus akto veiksmahodniais ir fizinius procesus reikšminiais veiksmahodniais.

5.8. Bevardės giminės (nederinamųjų) būdvardžių ir prieveiksmių morfosintaksinių bruožų sugretinimas

Įvertinus nederinamųjų būdvardžių ir prieveiksmių morfosintaksinių bruožų, koreliuojančių su autoriaus pozicijos ir pragmatinį žymiklių reikšmėmis ir funkcijomis (detaliau aptariamos 6 skyriuje), distribuciją grožinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje, nustatyta, kad abiejuose diskursuose komplementinis ir parentetinis būdvardžių vartoseną sudaro didesnė visos būdvardžių vartosenos dalis negu prieveiksmai, funkcionuojantys kaip sakinio adverbialai. Kaip matyti iš 5 paveikslų, komplementinis ir parentetinis būdvardžių vartoseną sudaro 69,5 proc. visos būdvardžių vartosenos grožinės literataros tekstuose ir 83 proc. mokslo kalboje. Prieveiksmai, vartojami kaip sakinio modifikatoriai, sudaro tik 15 proc.

visų prieveiksmių vartosenos grožinės literataros tekstuose ir 11 proc. mokslo kalboje.

5 paveikslas. Badvardžių komplementinės ir parentetinės vartosenos ir prieveiksmių, vartojamų kaip sakinio adverbialai, distribucija grožinės literataros tekstuose bei mokslo kalboje

Šie skirtingi badvardžių ir prieveiksmių morfosintaksinių bruožų rodikliai suponuoja, kad lietuvių kalboje nagrinėjami badvardžiai dažniau vartojami kaip autoriaus pozicijos ir pragmatiniai žymikliai negu prieveiksmiai, nes jie vartojami kaip predikato modifikatoriai. Tai paremia įgyvendinti, kad lietuvių kalbos prieveiksmiai nėra morfologinė kategorija, iš kurios išsirutulioja sakinio modifikatoriai (Holvoet, PajSdienS 2005).

5.9. Apibendrinamosios pastabos

KP *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *panašu*, *natūralu* su *kad* / *jog* komplemento sakiniu dažniausiai reiškia pagrindinę predikaciją ir turi leksinio ėmiklijo statusą. Parentetiniai KP reiškia antrinę predikaciją ir rodo gramatinį ėmiklijo statusą. Gramatiniai parentetiniai KP būrai atspindi KP besikeičiantį sintaksinį statusą, bent jau tapimą adverbialais. Iš visų nagrinėjamų būvardžių ryškiausi tapimą adverbialu rodo būvardis *aišku*, kuris tarpkalbiniu aspektu galėtų būti lygintinas su adverbialine būvardžių vartosena ispanų (*claro*) ir katalonų (*clar*) kalbose (Ocampo 2006; Cuenca, Marín 2012). Šio ėmiklijo ryškiausias adverbialigkumo laipsnis susijęs su daugiafunkciškumu.

Prieveiksmių *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai*, *panašiai* ir *natūraliai* morfosintaksinį būrų analizę atskleidė, kad jie ėmiklijai dažniau atlieka predikato negu sakinio modifikatoriaus funkciją t. y. sakinyje dažniau eina bado, o ne autoriaus pozicijos arba jungiamuoju adverbialu. Ryškiausias tapimas autoriaus pozicijos adverbialais yra prieveiksmių *akivaizdžiai* ir *aiškiai*. Prieveiksmiai *ryškiai*, *panašiai* ir *natūraliai* yra sakinio struktūros elementai, kurie papildo predikato semantinį turinį.

KP su *kad* / *jog* komplemento sakiniu reikšmingai dažniau pasitaiko mokslo kalboje, o parentetiniai KP nėra grohinės literataros tekstuose. Tokie rodikliai aiškintini diskurso specifika: subordinuojantys *kad* / *jog* sakinių KP yra sudėtingesnės sintaksinės struktūros badingos mokslo kalbai, o parentetiniai KP badingi grohinės literataros tekstams, turintiems spontaninės kalbos būrų. Prieveiksmiu reikšiamų sakinio adverbialų distribucijos reikšmingų skirtumų grohinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje nefiksuojama. Paaikškėjus tendencijai, kad lietuvių kalbos prieveiksmiai sudaro neįmišų sakinio modifikatorių dalį didesnio jų distribucijos specifškumo atsižvelgiant į diskurso ypatybes ir negalima tikėti.

6. Bevardės giminės (nederinamųjų) būdvardžių irrieveiksmių reikšmės ir funkcijos

KP arba / ir sakinio adverbialai, reikiami būdvardiais *akivaizdu, aišku, ryšku, panašu natūralu* irrieveiksmiais *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai, panašiai, natūraliai*, vartojami kaip evidencialai, evidencialiai episteminiai, vertinimo ir pragmatiniai žymikliai. Prie pateikiant ir išsamiai aptariant nagrinjamą KP ir sakinio adverbialą semantinę funkcinę distribuciją aptariami išvardyti reikšmės ir funkcijos apibrėžimai ir nustatymo kriterijai.

Nustatant šias reikšmes ir funkcijas buvo analizuojamas KP ir sakinio adverbialų, reikiamų nagrinjamais būdvardiais beirieveiksmiais, kontekstas. Jis sudaro semantinę pragmatinę aprašytis (predikato semantinis tipas, neigiamas / teigiamas propozicijos poliarizumas, emfatiniai elementai), morfosintaksinės ypatybės, žancko akto ir diskurso tipas. Sintagminis KP bei sakinio adverbialų aplinka ir morfosintaksinės ypatybės yra mikrokonteksto elementai, o makrokontekstą sudaro platesnis kontekstas ir diskurso ypatybės (Wiemer, Kampf 2012, 15).

Semantinės pragmatinės aprašyties svarba pabrėžiama Paradis (2003) ir Chojnickos studijose (2012). Paradis (2003) randa, kad anglų kalboje propoziciniorieveiksmio *really* žankrai aprašytis implikuoja episteminį autoriaus vertinimą pagrįstą objektyviu žinių gautiniu, randamu tikrovėje. Subjektyviu episteminiu vertinimu laikytini atvejai, kai šisrieveiksmis modifikuoja autoriaus vertinimą (neigiamą, teigiamą) reikšdamius predikatus arba skaliarinius būdvardžių požymius (*didelis, mažas, gražus*). Nagrinėjama episteminė nemodalinė žymiklė semantinio pogrupio latvių kalboje, Chojnicka (2012, 79) išskiria propozicijas, susijusias su kalbotojo nurodymu ką nors vykdyti, ir propozicijas, kurios vertina tam tikrus faktus, situacijas, įvykius. Skiriamieji šios propozicijų semantiniai komponentai yra *Aveiksmas* (angl. *act*) ir *Afaktas* (angl. *fact*). Morfosintaksinės ypatybės susijusios su semantine funkicine distribucija aptiriamos

Letuchiyäus (2010, 362) ir Wiemerio, Kampf (2012, 18–19) darbuose: juose teigiama, kad KP vartoseną atspindi propozicijos faktiškumą, o parentetinę vartoseną paryškina propozicijos fiktyvumą. Gėnekos aktą ir semantinę funkciją hėmiklį distribucijos sėšajai rodo anglų ir olandų kognatų *certainly* ir *zeker* žikraių vartoseną (Byloo, Kastein, Nuyts 2006). Aijmer (2012, 324) taip pat konstatuoja, kad adverbialinę daugiareikšmę *sure* žinoma, aišku vartoseną anglų kalboje priklauso nuo gėnekos akto ritualų.

Čioje disertacijoje nagrinėjami KP ir sakinio adverbialai reigkia autoriaus numanymų pagrėstų percepcija arba konceptualiuoju hėnių gėltiniu (samprotavimu). Numanymas atspindi prieštatis ir padarinio santykų kitą variantą, jis yra tuose kontekstuose, kuriuose prieštatis reikia priskirti stebimai situacijai: Aė...> numanymo hėmiklius lemia batinybų priskirti prieštatis stebimoms situacijoms²⁵ (Willett 1988, 61) ir Aė...> numanymo hėmikliai reigkia kalbėtojo svarstymų apie tam tikrų hėnių gėltinų t. y. jie nurodo santykų tarp kalbėjimo situacijos ir kitos situacijos, kurių kalbėtojas traktuoja kaip hėnių gėltinų²⁶ (Diewald, Smirnova 2010b, 63). Pagrindinis semantinis numanymo komponentas yra Aėoriu pasakyti, kaip mėštau, kai mėštau apie propoziciją²⁷ (Wiemer 2006b, 53; 58). Priklausomai nuo numanymo sėšajos su episteminio modalumo reikėme esama kitų numanymo komponentų. Jeigu hėmiklio semantika gėios sėšajos nerodo, kiti semantiniai numanymo komponentai yra Aėuvokiau (arba suvokiu) kažkų leidhiant man suhėnoti apie kitą situaciją (pagrindinė) ir Aėkadangi

²⁵ Originalus tekstas: Aėē > inferentials arise from the need to assign causes to observed situations (Willett 1988, 61).

²⁶ Originalus tekstas: Aėē > inferential evidentials primarily denote the speaker's reflection of some evidence, i. e. they indicate the relation between the described situation and some other situation, which is treated by the speaker as evidence for the former (Diewald, Smirnova 2010b, 63).

²⁷ Originalus tekstas: Aė want to say how I think when I think about P (Wiemer 2006b, 53; 58).

Ėinau apie ėiNsituacijN(pagrindN), propozicija turi bati teisinga²⁸ (Wiemer 2006b, 53). Jeigu ĥymiklis rodo evidenciniđ episteminį reikėmį sinkretiškumN semantiniai numanymo komponentai yra ėie: Ašuvokiau (arba suvokiu) kažkN susijusio su propozicija ir Ažadangi tai ĥinau, manau, kad propozicija gali bati greiėiau teisinga negu neteisinga²⁹ (Wiemer 2006b, 58). Ėios semantinės eksplikacijos atspindi prieĥasties ir padarinio santykius.

Percepcinis ar konceptualusis ĥiniđ ġaltinis turi bati specifikuojamas kontekste. Tai gali bati sakinio kontekstas, kuriame vartojamas KP ar sakinio adverbialas, arba platesnis diskursas, apimantis kitus sakinius. Percepcinis numanymo pagrindas gali bati nurodytas matymo, ġirdėjimo, jutimo, ġnekos akto veiksmahodėiais, kitais kalbos elementais, reikėianėiais percepcinį pagrindN arba implikuojamas enciklopediniđ ĥiniđ, kurios nSra nurodytos kontekste, bet suprantamos ir ĥinomos tam tikrai visuomenei ir kulturai (Wiemer, Kampf 2012, 22). Percepcinis numanymo pagrindas yra lengviau nustatomas negu konceptualusis (autorius samprotavimas), kuris gali apimti platų semantinį laukN ir ĥymsti kitų kategorijų reikėmes. Willetto (1988, 96) pateikiamas konceptualusis numanymas apibrėėiamas kaip autorius samprotavimas, pagrėtas intuicija, logika, ankstesne patirtimi arba kitu mentaliniu konstruktu. Taėiau atkreiptinas dėmesys, kad toks platus semantinis laukas nustatomas remiantis kalbų apraėu, kuriame evidencialumas reikėiamas morfologinėmis priemonėmis. Taikant ėiN evidencialumo reikėmį kalboms, kuriose evidencialumo reikėmės perteikiamos leksinėmis priemonėmis, samprotavimu pagrėtas numanymas susiaurinamas iki loginį ryėį, sudaranėį tik numanymo prieĥastį kaip parodyta eksplikacijose. Konceptualas ĥiniđ ġaltiniai gali bati iėreikėti prieĥasties sakiniais, faktais, pateikiamais platesniame diskurse.

²⁸ Originalus tekstas: Aĥ have perceived (or: I am perceiving) something that lets me know that Q, Aėince I know Q, P must be true (Wiemer 2006b, 53).

²⁹ Originalus tekstas: Aĥ have perceived (or: I am perceiving) something related to P, Aėecause of this I think P can be true, it is more likely than non-P (Wiemer 2006b, 58).

Evidencinis episteminis sinkretiškumas badingas KP ir sakinio adverbialams, kurie ėymi ir ėinią ġaltin3ir abejoną EvidencinSs arba episteminSs reikėmSs dominavimąparodo kontekstiniai elementai.

Vertinamą reikčia autoriaus pozicijos ėymikliai, kurie nesusiją nei su evidencialumo, nei su episteminio modalumo reikėmSmis (Biber *et al.* 1999, 974). Kaip minSta 5 skyriuje, tokiais atvejais propozicijos vertinimąmotyvuoja ne ėinią ġaltinis ar tikimybSs laipsnis, o greičiau autoriaus ġitikinimai ir lokesliai. Van Linden (2012, 37) traktuoja vertinimo kategoriją kaip periferinį modalumo atėvilgiu, t. y. ne kiekvienas vertinimas yra modalinis ir atvirkėliai nė ne kiekviena modalumo iėraikė yra vertinamoji. Vertinimo kategorija gali bati susijusi su modalumu, bet ji gali apimti ir kitus semantinius potipius.

KP ir sakinio adverbialai, reikčiami nederinamaisiais badvardėiais arba prieveiksmiais, funkcionuoja kaip pragmatiniai ėymikliai kontekstuose, kuriuose neėnanoma nustatyti nagrinėjamą KP ir sakinio adverbialą numanymo pagrindo arba vertinimo, identifikuojamo su autoriaus pozicija. Funkcinį sėėjį su ėinią ġaltiniu praradė evidencialumo ėymikliai vartojami kontekstuose, kurie apeliuoja 3 bendras autoriaus bei skaitytojo ėinias ir ėymi tik retorikos strategiją pabrėėiančią autoriaus poziciją (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Aijmer 2008; Wiemer, Kampf 2012). Pavyzdėiui, anglą kalboje evidencialumo ėymiklis *obviously* ġakivaizdėiaiō dāėnas jaunimo kalboje, siekiant parodyti priklausomybę grupei (angl. *solidarity marker*) (Aijmer 2008); *clearly* ġaigėiaiō ėymi (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007) autoritetą *sure* ġėinoma, aigėuō suteikia pasakymui emfatikėkumo (Aijmer 2012, 326). Evidencialumo ėymiklią funkcinis iėplitimas dāėniausiai sietinas su pragmatikalizacijos ir gramatikalizacijos procesais ir plaėiai apraėytas anglą (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Aijmer 2008, 2012), ġvedą (Aijmer 1996), ispaną (Ocampo 2006; Schneider 2007), italą ir prancazą kalbose (Schneider 2007).

Kitas svarbus poėymis, rodantis KP ir sakinio adverbialą pragmatinį vartoseną yra ġėekos akto pabrėėimas, t. y. nagrinėjami ėymikliai atlieka ġėekos

aktą, bet ne propoziciją modifikatoriai funkcijas (Ramat, Ricca 1998; Byloo, Kastein, Nuyts 2006). Byloo, Kasteinas ir Nuytsas (2006, 63–66) pragmatines funkcijas apibrėžia siauriau ir anglų kalbos adverbialų *certainly* tikrai bei olandų *zeker* tikrai pragmatiniu būdu laiko tik tais atvejais, kai jis teigiamai pakeičia klausimą, o pabrėžiamosios funkcijos (angl. *strengthening use*), kuri šiame darbe laikoma pragmatine, prie pragmatinių nepriskiria. Semantinius funkcinius KP ir sakinio adverbialų ypatumus aptariant išsamiau, bus parodyta, kad pabrėžiamoji funkcija atspindi greičiau šnekos akto, o ne propozicijos vertinimą. Svarbu atsižvelgti ir į sakinio, kuriame būdvardis vartojamas, tipą (teigiamasis, klausiamasis, įgausiamasis). Pavyzdžiui, Schneideris (2007, 327) tvirtina, kad parentetiniai KP, vartojami klausiamuosiuose bei įgausiamuosiuose sakiniuose, nukreipti į klausytoją ir dažniausiai atlieka faino funkciją. Tokiuose sakiniuose nėra perteikiama autoriaus atsakomybės už informaciją, o pasitelkiamas skaitytojo dėmesys, kad būtų užtikrinta komunikacijos sėkmingumas.

Taigi šiame darbe KP ir sakinio modifikatoriai funkcionuoja kaip pragmatiniai būdvardiai, kai nustoja būdvardiškai elgtis ir vartojami kaip santykio su skaitytoju rodmenys arba teksto ryškumo priemonės. Kitaip tariant, pragmatiniai būdvardiai įeina į tarpasmeninį ir tekstinį plotmės. Kituose darbuose vartojama diskurso būdvardiškų sąvoka, kuri apima tarpasmenines ir metatekstines funkcijas (Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 107). Šiame darbe atsisakoma diskurso būdvardiškų sąvokos, nes ji gali būti suprantama gana siaurai. Fraseris (1999) diskurso būdvardiais laiko tuos vienetus, kurie atlieka jungiamąją funkciją. Pragmatinį būdvardiškų sąvoka yra platesnis terminas, apimantis ir interaktyvumo, ir teksto funkcijos aspektus.

Kita vertus, reikėtų atkreipti dėmesį, kad pragmatinį būdvardiškų funkcijos gali būti glaudžiai susijusios su evidencialumo arba episteminio modalumo semantiniu turiniu ir ne visuose kontekstuose žinoma atskirti būdvardiškų evidencinį arba pragmatinį vartoseną. Viename kontekste būdvardis gali rodyti būdvardiškų semantinį atspindį, bet gali rodyti ir interaktyvumo su skaitytoju požymius arba

Ūymsti teksto riŷlumŲ Toks evidencinio turinio ir pragmatiniŲ funkcijŲ sinkretiŷkumas bus aptariamas atsiŷvelgiant 3 individualiŲ ŷymikliŲ semantinŲ funkciniŲdistribucijŲ

Toliau (7 lentelSje) pateikiamos nagrinSjamŲ badvardŲiŲ ir prieveiksmiŲ, vartojamŲ kaip KP ir kaip sakinio adverbialai, reikŷmSs ir funkcijos.

7 lentelė. KomplementiniŲ predikatŲ ir sakinio adverbialŲ reikŷmSs ir funkcijos groŷinSs literataros tekstuose ir mokslo kalboje

	Evid	Evid Epist	Vertinimo	Pragmatinė	
				Tarpasmen	Metatekst
<i>akivaizdu</i>	+	Ų	Ų	+	Ų
<i>aiŷku</i>	+	Ų	Ų	+	+
<i>ryŷku</i>	+	Ų	Ų	Ų	Ų
<i>panaŷu</i>	Ų	+	Ų	Ų ³⁰	Ų
<i>natūralu</i>	Ų	Ų	+	+	Ų
<i>akivaizdŷiai</i>	+	Ų	Ų	Ų	Ų
<i>aiŷkiai</i>	+	Ų	Ų	Ų	Ų
<i>ryŷkiai</i>	+	Ų	Ų	Ų	Ų
<i>natūraliai</i>	Ų	Ų	+	Ų	Ų
<i>panaŷiai</i>	+	+	Ų	Ų	+

KP ir sakinio adverbialai, reiŷkiami badvardŲiais *akivaizdu*, *aiŷku* ir *ryŷku*, taip pat prieveiksmais *akivaizdŷiai*, *aiŷkiai* ir *ryŷkiai* vartojami kaip evidenciniai numanymo ŷymikliai. EvidencinS reportatyvo reikŷmS badinga prieveiksmiui *panaŷiai*. EvidenciniŲ episteminiŲ reikŷmiŲ sinkretiŷkumŲ rodo KP ir sakinio adverbialas *panaŷu* ir prieveiksmais *panaŷiai* komplementinSje vartosenoje, kuri ypaŲ reta. Sakinio adverbialas *panaŷiai* atlieka ir metatekstinŲ funkcijŲ *Natūralu* ir *natūraliai* vartosena ŷymi autoriaus vertinimŲ kuris nSra susijŲs nei su evidencialumo, nei su episteminio modalumo reikŷmSmis.

³⁰ *Panaŷu* gali atlikti pragmatiniŲ ŷvelninimo funkcijŲ lemiamŲ ŷio ŷymiklio evidencinio episteminio turinio.

Taigi evidencialumo reikšmės bdingiausios badvardhiams *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku* ir prieveiksmiams *aiškiai*, *akivaizdžiai* ir *ryškiai*, nes pirminis ėid ĥymikliu reikšmė susijusi su matymu ir girdėjimu objektyvioje tikrovėje. Nagrinėjamos nederinamieji badvardhiu ir prieveiksmiu formos sudarytos iš badvardhiu *akivaizdus*, *aiškus*, *ryškus*, kurie rodo tai, kas yra matoma arba / ir girdima. Badvardis *natūralu* ir prieveiksmis *natūraliai* etimologiškai nėra susiję su percepcija, nes *natūralus* reiškia tai, kas vyksta pagal gamtos dėsnius ir atitinka tam tikrus lavesčius. Evidencinė episteminė vartosena iliustruojama badvardžio *panašu* ir tam tikrais atvejais prieveiksmio *panašiai*, taip pat aiškintina ėid ĥymikliu etimologija. Kadangi etimologiškai badvardis *panašus* reiškia lyginimui *panašu* / *panašiai* reikšiamas numanymas suponuoja abejoni, kuri gali stiprinti kontekstiniai elementai.

Pragmatinė funkcija žaurove, apimančia tarpasmenines ir metatekstines funkcijas, pasiťymi KP / sakinio adverbialas *aišku*, kuris gali bati vartojamas kaip ĥymiklis, apeliuojantis į bendras ĥinias su adresatu, gali primesti autoritetui pabrėžti propozicijos faktiškumui arba jungti sakinius ir diskursui. Viena vertus, ėios pragmatinės funkcijos atspindi semantinį blukimui t. y. semantinę funkciją atitolimui nuo evidencialumo reikšmės, kita vertus, yra vartosenos atveju, rodančią, evidencinė ir pragmatinė vartosenos susipynimui KP ir sakinio adverbialo *akivaizdu* pragmatinė vartosena išryškėja kontekstuose, kuriuose pabrėžiamas autoritetas. Taiiau atkreiptinas dėmesys, kad ėie kontekstai glaudžiai susiję su evidencialumo kontekstais. KP ir sakinio adverbialas *panašu* pasiťymi evidencinė episteminę reikšmę sinkretiškumu visuose kontekstuose, bet tam tikruose atlieka pragmatinę ėvelninimo funkciją. Pragmatinė metatekstinė funkcija atlieka ir sakinio adverbialas *panašiai*.

Toliau KP ir sakinio adverbialu, reikšiamu nederinamaisias badvardžiais bei prieveiksmiais, reikšmės ir funkcijos detalios analizuojamos ir aptariamos atsiťvelgiant į mikrokonteksto ir makrokonteksto ypatumus. 6.1 poskyryje aptariama ĥymikliu *akivaizdu* / *akivaizdžiai*, *aišku* / *aiškiai* ir *ryšku* / *ryškiai*

numanymo reikšmę, susijusią su subjektyvumu ir intersubjektyvumu bei argumentaciniu diskursu. 6.2 ir 6.3 poskyriuose aptariamos bdingiausios ėmiklių *panašu / panašiai* ir *natūralu / natūraliai* reikšmės. 6.4 poskyryje nagrinėjamos tarpasmeninės *aišku* funkcijos, kurios rodo visųkN atotrak3 nuo evidencialumo funkcijų bei KP *akivaizdu* pabrėžimo funkcijos ir metatekstinės *aišku* funkcijos, kurios yra susijusios su ėminių ėaltinio reikšme. Čiame poskyryje taip pat aptariamos metatekstinės *panašiai* funkcijos. 6.5 poskyryje nagrinėjamas dvigubas evidencialumo ėmėjimas.

6.1. Evidencinė

Čiame poskyryje analizuojamos nederinamųjų badvardžių ir prieveiksmių evidencinės reikšmės, jų susijusios su subjektyvumo / intersubjektyvumo dimensija ir argumentaciniu diskursu. Pagrindinis nagrinjamas ėmiklių evidencinės realizacija yra numanymas, pagrįstas percepcija arba / ir autoriaus samprotavimu, t. y. žairiais konceptualiais ėminių ėaltiniais.

6.1.1. Numanymas, pagrįstas percepciniais žinių šaltiniais

Tiek grohinių literataros tekstuose, tiek mokslo kalboje percepciniais ėminių ėaltiniais pagrįstas numanymas yra bdingas KP arba / ir sakinio adverbialams *akivaizdu*, *aišku*, *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai*. Dominuojantis ėminių ėaltinis yra vizualinė percepcija arba tai, kNmato akys, pavyzdžiui:

- (166) *<...> ten, Kauno horizonte, iš tiesų vartėsi čia juodi, o čia jau balti ar net rudai geltoni debesys, aišku, jog tai buvo dūmai... (GL)*
- (167) *<...> šie kariai – ne eiliniai, ne pašaukti į kariuomenę kaimiečiai; jie, aišku, išalkę, jų pajuodę, išvargę veidai, bet valgo neskubėdami, maistą ima pagarbiai – tarsi tikrieji svečiai. (GL)*
- (168) *Vaizdas persunktas paradizkumo, herojai akivaizdžiai pasiruošę „įamžinimo aktui“: senolė pasirišusi naują skarą, vyras pasipuošęs*

kostiumu, baltais marškiniais ir kaklaraiščiu, o buitį gražina dekoratyvūs kambarinės gėlės lapai. (MK, H)

- (169) 1570 m. žemėlapyje ant dešinę legendą puošiančio roloverko pavaizduoti keturi paukščiai, centre – aiškiai plėšrus, panašiausias į pelėdą. (MK, H)

(166)–(167) pavyzdžiuose pagal pastebėjus neįprastą debesų spalvą ir pajuodusius, pavargusius kareivių veidus autorius numano apie horizonte pasirodžiusius damus ir įgalkusius kareivius. (168) pavyzdyje *akivaizdžiai* rodoma, kad herojai buvo pasiruogėję nuotraukai, nes aprašomi to pasiruogėjimo požymiai; apie pasiruogėjimą bylojo herojų apranga ir dekoratyvi kambarinė gėlė. (169) pavyzdyje, remdamasis vizualine percepcija, autorius susivokia, kad ėmėslapio centre pavaizduotas paukštis priklauso plėšriųjų rūšių. (168)–(169) pavyzdžiuose sakinio adverbialus galima perfrazuoti kaip *Akivaizdu / aišku / matyti*, kad herojai buvo pasiruogėję fotografuoti / šis paukštis buvo plėšrus. Numanymo sąsajos su vizualine percepcija yra akcentuojamos ėminių galutinio vietos, reikiamos vietininko linksniu (*horizonte, žemėlapyje*) arba vardininko linksniu (*veidai, vaizdas*).

Mokslo kalboje numanymo, reikiamo KP *akivaizdu* ir *aišku*, vizualinės percepcijos pagrindas dažnai nurodomas prielinksnių ir padalyvių konstrukcijomis. (170)–(171) pavyzdžiuose numanymo pagrindą rodo junginiai *iš 4 ir 5 pav., iš kreivių*, o (172)–(173) pavyzdžiuose – padalyvių konstrukcijos *apžvelgus iliustracijas* ir *žvilgtelėjus į 1.3a paveikslą*:

- (170) *Iš 4 ir 5 pav. akivaizdu, kad sveiko žmogaus smegenų magnetinio rezonanso skaitmeninio vaizdo autokovariacinės funkcijos reikšmių kaitos diapazonas yra –0,4; 1,0, o patologinių smegenų skaitmeninio vaizdo autokovariacinės funkcijos reikšmių kaitos diapazonas –0,7; 1,0 pradiniam kvantavimo intervale.* (MK, P)
- (171) *Iš kreivių aišku, jog tų bandinių <...> pH buvo didesnis.* (MK, B)
- (172) *Apžvelgus <...> iliustracijas, akivaizdu, kad jose susiformavo dailininko <...> samprata apie teksto ir vaizdo ryšį <...>* (MK, H)
- (173) *Žvilgtelėjus į 1.3a paveikslą, akivaizdu, jog normalaus skirstinio šis paveikslukas nėra iš tolo neprimena.* (MK, P)

Kita vertus, perceivinginis ėinið ġaltinis mokslo kalboje ġlaudėiai susiję su konceptualiuoju ėinið ġaltiniu, nes mokslo kalboje tai yra duomenys, formulės, pavyzdėiai, susiję su mentaliniu suvokimu, bet ne su tiesioginiu matymu. Pavyzdėiui, ėemiau pateikiamuose kontekstuose autoriaus numanymas remiasi formulėmis, rezultatais, duomenimis, kurie sietini su matymu tik metaforizacijos badi:

- (174) *Iš pateiktų formulių **aišku**, kad potencinė hidroenergija yra stimuliuojama vandens masės sunkio (mg) ir jos kritimo (H) dydžio, tuo tarpu kinetinė hidroenergija – vandens masės srauto dydžio (debito) ir to srauto greičio.* (MK, T)
- (175) *Iš 4 lentelėje pateiktų rezultatų **akivaizdu**, kad didžiausias statistinis priklausomumas gautas būtent su šiais geologiniais rodikliais, vadinasi, galima daryti išvadą, jog sudarytieji regresiniai modeliai tinka Žemės plutos judesių prognozei atlikti.* (MK, P)
- (176) *Vien pažvelgus į to meto Vilniaus lietuvių teatrų repertuarą, **akivaizdu**, kad scenos madas diktavo anuomet neprilygstama Keturakio komedija „Amerika pirtyje“.* (MK, H)

Netiesioginio matymo dimensija įgyėkėja, kai vizualinės perceivingios veiksmahodėiai *matyti, žvelgti, pažvelgti, apžvelgti, peržvelgti, žvilgtelėti* sudaro kolokacijas su daiktavardėiais *duomenys, rezultatai, analizė, repertuaras, literatūra, sąlygos*, kurie susiję su abstrakėiais esiniais, kaip parodyta (176) pavyzdyje.

Groėinės literataros tekstuose KP ir sakinio adverbialai, įėreikėti tiek badivardėiais, tiek prieveiksmiais, gali reikėti ġridimėja perceivingia pagrėtė numanymė Ģnumanymo potipėiliustruoja (177)ė(180) pavyzdėiai:

- (177) *Nuo jo liežuvio nusprėdę juokeliai **aiškiai** per lengvi, nuvalkioti.* (GL)
- (178) *Užsiėmęs žmogus, o štai sėdi ir laukia Hrasildos, tyli, ėiaupo lūpas. – O! – mandagiai nustebo Hrasilda; apsimetė, **aišku**. – Šveras. Iš kur? Iš tur. Kur vištos daro pur pur. Taip būtų atsakęs šitas galvijas, bet dabartės tylėjo, skvarbė akimis mane.* (GL)
- (179) – *Jūs mane pažįstate?* – *nė kiek nenustebęs, tačiau **akivaizdžiai** pamalonintas paklausė Staugirdas.* (GL)
- (180) – *Kai stovim Danėje, laivas kaip laivas, bet per audrą – ne laivas, o baidarė, – kalba Antanas, **aiškiai** apie namus, apie Klaipėdą galvodamas.* (GL)

(177) pavyzdyje autorius nusprendžia, kad juokeliai netinkami, nes juos girds jo.
 (178)–(180) pavyzdžiuose autorius komentuoja pateikiamas dialogą ir monologą ištraukas. (179)–(180) pavyzdžiuose jo komentarus šiame žanke akto veiksmahodžiausiai *paklausti, kalbėti*.

Mokslo kalboje KP *akivaizdu*, *aišku* ir sakinio adverbialai *aišku*, *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* taip pat reikšia numanymą, kuris remiasi iškirsta informacija. Ji tekste gali būti šimima tiesioginS kalbos citatomis, netiesiogine kalba arba nuogirdos evidencialumo šimikliais, pavyzdžiui:

- (181) *Tačiau grįžtant sutiktas skolininkas Stanislovas kreditoriui Ivanui pasakė: „Arba tu dingsi iš to daržo, arba aš...“ Taigi skolininkas aiškiai grasino kreditoriui, tačiau ką jis darys, neparašyta. Pagal teisę Ivanas daržą galėjo valdyti metus ir 6 savaites, o paskui skolą išieškoti vėl teismo keliu <...>* (MK, H)
- (182) *Baigiamosios pakopos mokinių požiūris į galimybę dirbti kaime – ryškiai neigiamas: beveik 3/4 atsakė, kad kaime dirbti nenorėtų, ir tik kas dvidešimtas tokią galimybę vertina teigiamai.* (MK, B)
- (183) *Kur kas nepalankiau J. Stonys atsiliepia apie „Ministerį“ – kitą 4-ajame dešimtmetyje Vienuolio parašytą romaną. Akivaizdu, jog J. Stonys išvengė kategoriškumo. „Viešnia iš šiaurės“, anot literatūrologo, nepriylgsta geriausiems Vienuolio kūriniais, tačiau turi ir gerų savybių.* (MK, H)

(181) pavyzdyje iškirsta informacija šimima tiesiogine kalba. (182) pavyzdyje numanymas grindžiamas netiesiogine kalba (KP *atsakė*), o (183) autorius sprendžia, kad kritikas J. Stonys išvengS kategoriškumo recenzijoje, ir perpasakoja kritiko hodiaus, juos šimSdamas evidencialumo šimikliu *anot literatūrologo*.

Nors vizualinS ir girdimoji percepcija yra pagrindiniai pasaulio pašinimo galtiniai grohinS literataros tekstuose numanymas pagrįstas ir kitais pojačiais, pvz., uoslSs:

- (184) *Dargi iš vyno kvapo, kuris tyro aktorės bute, aišku, kad slapta sutartis tarp jos ir Dievo žalčio ne tik įvyko, bet ir aplaistyta.* (GL)
- (185) *Iš netolimos sodybos pakvimpa dūmelis, – ten aiškiai kūrenama beržinė malkom, nuo kurių nenulupinėtų tošys.* (GL)

(184)–(185) pavyzdžiuose autorius sprendžia apie gSrimNbutę iš vyno kvapo, o apie berhinių malkų kareimN iš uhuodhiamų damų. Percepcinio numanymo žvaivioS grohins literataros tekstuose priklauso nuo diskurso specifikos. Natūralu, kad tokiam diskurse autorius apibūdina veikSjū basenas, nuotaikas, elgesį remdamasis žvaiviomis juSlSmis. Dažniausiai *aišku* ir *aiškiai* yra vartojami kaip numanymo hėmikliai, pagręti žvaiviais percepciniais ğaltiniais. Badvardhio *aiškus* (atitinkamai *aišku* ir *aiškiai*) leksinS reikėmS siejasi su percepcija, kuri apima visN pojaľid spektrN todSl pasiėymi didesniu semantiniu neapibrėhtumu. Badvardhiai *akivaizdus* ir *ryškus* (atitinkamai *akivaizdu* / *ryšku* ir *akivaizdžiai* / *ryškiai*) susiję tik su vizualine percepcija ir ğ reikėmS gali išsiplSsti iki numanymo, dažniausiai pagręto vizualine percepcija, reľiau nę kitais percepciniais hėnind ğaltiniais. Pojaľiais (matymo, girdSjimo, uoslSs) paremtas numanymas badingas ir bulgard kalbos evidenciniams prieveiksmiams *oėvidno* ĩakivaizdhiaiė bei *jasno* ĩaiėkiaiė (Wiemer, Kampf 2012, 20–21). Ėkelgiama panaėumų ir su latvių kalbos veiksmahodhėiu *redzēt* ĩmatytiė, kuris gali hėmSti numanymN pagrętN vizualine percepcija, girdSjimu bei subjektyviu autoriaus samprotavimu (Chojnicka 2012, 121); jis vadinamas numanymo hėmikliu, pagrętu apendrNja percepcijaė (angl. *general perception*).

Aptarti pavyzdėiai rodo, kad percepcinio hėnind ğaltinio specifika labiau priklauso nuo konteksto, o ne nuo paľid prieveiksmėd ar badvardhėd leksinėd semantinėd ypatumų; panaėios ir evidencinėd anglų kalbos prieveiksmėd tyrimų iėvados (Mortensen 2006; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Lampert, Lampert 2010). Ėis reėkinys skiriasi nuo hėnind ğaltinio hėmSjimo kalbose, kurioms badingas gramatinis evidencialumas. Ėiose kalbose numanymas, pagrętas skirtingais percepcijos duomenimis, gali bati reėkiamas skirtingomis morfemomis (Aikhenvald 2004).

Atsiėvelgiant 3 nederinamų badvardhėd ir prieveiksmėd sintaksinę statusN (KP, prijungiantis *kad* / *jog* komplemento sakinius, ir sakinio adverbialas), reikėd pabrėhti, kad tiek KP, tiek sakinio adverbialai reėkia numanymN paremtN

percepciniais ėinių gáltiniais. Nors kai kurie badvardĥiai (*aišku*) vartojami adverbialiai ryġkiai atspindi tarpasmenines ir metatekstines funkcijas, kaip parodyta 6.4.1 ir 6.4.2 poskyriuose, jie gali rodyti sĖajĖsu evidencine vartosená. Sakinio adverbialas *aišku*, ypaĥ groĥinĖs literataros tekstuose, gali reikġti numanymĖ pagrĖtĖ percepcija visose pozicijose (inicialĖs, medialĖs, finalĖs), ir ne visais vartosenos atvejais laisva ĥymiklio pozicija suponuoja jo pragmatiġkĖjimĖ (186)–(188) pavyzdĥiai iliustruoja sakinio adverbialo *aišku* evidencinĖ vartosenĖsakinio pradĥios, vidurio ir pabaigos pozicijose:

- (186) <...> *vĖliau ne vieną dešimtmetį jau pasenusį matydavau jį vis einantį Dominikonų gatve. **Aišku**, jis manĖs nebepaġino ir užmiršo.* (GL)
- (187) <...> *varykit luotą, žeberklai paruošti, greičiau, durniai, žuvis gali pas starovierus pakilti, gali mums iš rankų išslysti, greičiau... Vyrų, **aišku**, nedelsia. Štai luotas jau vandeny, keli vyrai – luote, visi su žeberklais, tik vienas prie vienarankio irklo luoto gale. Štai jie jau ratilų vidury.* (GL)
- (188) *Popieġiu jį išgirdo durų dunkstelġimą. Kostas, **aišku!*** (GL)

Viena vertus, ryġki sakinio adverbialo *aišku* evidencialumo reikġmĖ aptartuose kontekstuose gali bati aiġkinama tuo, kad leksinĖ ġio ĥymiklio reikġmĖ taip pat yra evidencinĖ. Pasak Rossari (2012, 2183), parentetiġkai (finalĖs pozicijoje) vartojami mentaliniai ir ġnekos akto veiksmáodĥiai ġyja evidencinĖ reikġmĖ panaġinĖ 3 leksinĖ jġ reikġmĖ. Panaġiai UsonienĖ (2012, 224) teigia, kad leksinĖ parentetiġkai vartojamġ KP predikatġ reikġmĖ nĖra visai iġblukusi. Kita vertus, sakinio adverbialas *aišku* yra labai patogus ĥinių gáltiniui sakytinĖje kalboje ĥymĖti, nes tai trumpa forma, palyginti su *akivaizdu*, kuris beveik nerodo parentetinĖs vartosenos. Kaip matyti iġ (186)–(188) pavyzdĥių, adverbialu *aišku* perteikiami individualas autoriaus pamĖstymai, jausmai, pieġiamas ġykių paveikslas. Taĥiau ne visais vartosenos atvejais galima aiġkiai nustatyti percepcija pagrĖtĖ numanymĖ nes adverbialinĖ badvardĥių (ypaĥ daugiafunkcio sakinio adverbialo *aišku*) vartosená gali rodyti evidencinĖ ir pragmatinĖ funkcijų sinkretiġkumĖ

Kaip minsta anksčiau, *akivaizdu*, skirtingai negu sakinio adverbialas *aišku*, nerodo dviprasmią interpretaciją tarp percepcija pagrįsto numanymo ir pragmatinio hymiklio vartosenos, nes beveik visa šio hymiklio vartoseną yra evidenciali (pagrįsta percepciniu arba konceptualių žinių galtiniu):

- (189) <...> *jūs tas pats užvakarykštis senis. Tik baltu chalatu. Užvakarykštis, tai gryna tiesa, palyginus su tavimi, spurgeli. Baltu chalatu **akivaizdu**. Bet kad senis, nesutinku.* (GL)
- (190) *Akivaizdu* – V. Fedoto-Sipavičiaus „Baisioji naktis“ susivėlė į chaotišką kratinį, kuriame sceninį veiksmą įrėminusio dailininko Stasio Ušinsko sukurto stilizuoto bei stilingo scenovaizdžio fone veikę herojai visą laiką „labai šaukė, sakė prakalbas, <...> pradėjo vaidinimą rėkaujant ir baigė rėkaujant“. (MK, H)

Prieveiksmis *aiškiai* gali būti dviprasmiškas funkcinio požiūriu. Panašumai tarp percepcija pagrįsto numanymo ir tiesioginio suvokimo reikšmės, kuri priklauso objektyvios tikrovės sričiai, iliustruoja žemiau pateikiami pavyzdžiai:

- (191) *Ir tik po ketverto mėnesių visos apstulbo: Giedrė **aiškiai** papilnėjusi.* (GL)
- (192) <...> *už nugaros **aiškiai** šniokštavo traukinys, o priekyje šalia bėgių klūpojo žmogus.* (GL)

(191) pavyzdyje konstatuojamas objektyvus faktas, kad moteris priaugo svorio. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad šio objektyvaus fakto konstatavimas subtiliai susijęs su to fakto vertinimu, kuris perteikiamas pokyčio veiksmo būdu *papilnėti*, o tai implikuoja vizualia percepcija paremtą suvokimą. Vertinimo atspalvis sustiprina veiksmo būdą *apstulbo*, rodantis, kad niekas nesitikėjo tokios žykių eigos. Panašiai (192) pavyzdyje vertinamas faktas, kad už nugaros buvo girdėti traukinys, o ne apibadinamas traukinio šniokštavimas. Kadangi apie traukinio artėjimą sprendžiama iš klausos, kuri ne visada yra patikimas žinių galtinis, pasakymo validumą užtikrina prieveiksmis *aiškiai*, pabrėžiantis žinių galtinio egzistavimą.

6.1.2. Numanymas, pagrįstas konceptualiais žinių šaltiniais

Kitas numanymo tipas yra pagrįstas autoriaus samprotavimu ir ėiniomis apie pasaulį kuris laikomas konceptualiuoju ėinių ėaltiniu. Panaėiai kaip ir kitose kalbose (Wiemer 2006b; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007; Wiemer, Kampf 2012), lietuvių kalboje numanymo pagrindą sudarantis konceptualusis ėinių ėaltinis gali bati ėgreiktas prieėsties, sĖygios sakiniais, kurie rodo numanymo semantikąatspindintįius loginius prieėsties ir padarinio ryėius:

- (193) *Puiku, tai kas gi pagaliau yra tasai „aš“, kuris jums visiems toks brangus? Ar tai yra jūsų kūnas, mintys ar jausmai? **Akivaizdu**, kad ne, nes visi jie paklūsta laikinumo dėsniai.* (GL)
- (194) *Ekspluatacijos išlaidos **aišku** padidės, kadangi skirstomųjų tinklų operatorius turės papildomų išlaidų.* (MK, T)
- (195) *Gali būti, kad „Rolls Royce“ jam atrodys blogesnės kokybės gaminys negu „Citroën 2 CV“, jeigu važiuojant „Rolls Royce“ ir „Citroën 2 CV“ pradės traškėti, braškėti, trūkčioti. Iš „Rolls Royce“ šito niekas nesitiki, o „Citroën 2 CV“ **akivaizdžiai** nuvils, jeigu važiuos tyliai, gražiai ir t. t.* (MK, T)
- (196) *Susilpnėjus ES Tarybos ir Komisijos vaidmeniui, visas teisės aktų leidybos galias suteikus Europos Parlamentui, ES **ryškiai** žengtų federacijos linkme, kadangi sprendimai būtų priimami ne valstybių bendradarbiavimo pagrindu, o Sąjungos piliečių valia per tiesiogiai išrinktus atstovus.* (MK, S)

Konceptualusis numanymo pagrindas taip pat gali bati pateikiamas platesniame diskurse, t. y. nebatinai sakinyje, kuriame yra vartojamas evidencinis KP arba sakinio adverbialas. Ėemiau pateikiamuose pavyzdėiuose pabraukti fragmentai nurodo autoriui gerai ėinomus faktus, kurie sudaro konceptualųį numanymo pagrindą

- (197) *Lietuvoje irgi kilo opozicija Mindaugui. Karas virto pirmuoju regione tarpvalstybiniu kariniu konfliktu, į kurį dar bandyta įtraukti lenkus bei popiežių. Haličas ir Livonija stojo į karą tikėdamiesi išplėsti savo valdas, pakrikštyti Lietuvą, rėmė sau patogesnę pretendentą į Lietuvos valdovus. **Akivaizdu**, kad Mindaugo valstybė – suvienyta Lietuva tapo svarbia regiono jėga.* (MK, H)

- (198) *Jis džiugiai gali tęsti, plačiau nušviesti kai kuriuos lietuvių literatūros istorijos, rašytojų gyvenimo, kūrybos puslapius. Mokiniams, **aišku**, įdomu...* (GL)
- (199) *Įkvėpimas **aiškiai** paklūsta proto specializacijos dėsniams. Jei visas intelektualinis dėmesys yra skirtas, pavyzdžiui, futbolui, poetinė inspiracija nekils.* (MK, H)
- (200) *Kritimo skaičiaus pokyčiai vėlinant įvairpūtę **akivaizdžiai** priklausė nuo orų. 2004 m., kai po kietosios brandos per 30 dienų laikotarpį 18 dienų buvo lietingos ir iškrito 99,6 mm kritulių, 'Ada' ir 'Zentos' veislių grūdų kritimo skaičius priartėjo prie duoniniams kviečiams kritinės 220 s ribos.* (MK, B)

(197) pavyzdyje, pagrindiant teiginį kad Mindaugo valstybė tapo svarbia regiono įsaga, istoriniai faktai skaitytojui pristatomi kaip gerai žinomi teksto autoriui. Panašiai ir kituose pavyzdžiuose: sakinio adverbialų *aišku, aiškiai* ir *akivaizdžiai* pasirinkimas apspręstas autoriui žinomą faktą eksplikavimu kontekste. DSI diskurso specifikos konceptualiuoju žinią galtiniu pagrįstas numanymas mokslo kalboje yra žvaizdesnis negu grožinės literataros tekstuose. Mokslo kalboje konceptualų numanymo pagrindą sudaro žvaizdesnis rašytiniai informacijos galtiniai, kuriais remdamasis autorius daro išvadas ir sprendimus. Tai yra tekstai, dokumentai, straipsniai, pareiškimai, komentarai, samprotavimai, sąvokos, apibrėžimai, rankraščiai, metraščiai, kurių pagrindu autorius samprotauja. Kaip ir percepcinis, konceptualusis žinią galtinis nurodomas prielinksnių junginiais arba vietininko linksniu:

- (201) *Iš Valančiaus pateiktos Kražių kolegijos jėzuitų valdymo metais pakankamai fragmentiškos charakteristikos **ryšku**, kad jis peikia mokymo metodus ir programas apimtį bei blogai dirbančius mokytojus.* (MK, S)
- (202) *Skersiniai masteliai nubraižyti planų apačioje – su priedais lenkiškai apie mastelį – 100 lietuviškų šniūrų. Iš priedo **akivaizdu**, kad tiesinio mastelio atitikmuo – 100 lietuviškų šniūrų.* (MK, P)
- (203) *Išlikusiuose S. Pieszko perrašytų kūrinių rankraščiuose gausu Vilniaus katedros kapelos muzikų pavardžių, kūrinio atlikimui skirtų pastabų, papildomų įrašų, tad **akivaizdu**, jog visos šios kompozicijos buvo atliekamos.* (MK, H)
- (204) *Apskritųjų cilindrinų filtrų teoriniams ir skaitiniams tyrimams skirtas [1.61] straipsnis. **Aišku**, svarbūs ACB teoriniai ir praktiniai klausimai yra*

jų sužadimas ir suderinimas su kitais bangolaidinio trakto elementais. Tokie tyrimai pateikti straipsniuose [1.62–1.64]. (MK, P)

Konceptualiojo numanymo pagrindinis mokslo kalboje sudaro bibliografinės nuorodos 3 kitus tyrimus, kurie objektyvizuoja autoriaus samprotavimus ir pabrėžia intersubjektyvumo dimensiją, nes samprotavimo rezultatas priskiriamas plačiajai mokslo bendruomenei. Nuorodos 3 kitas publikacijas bei tyrimus gali būti konkretios ir apibendrintos, kaip rodo (205)–(208) pavyzdžiai:

- (205) *Tačiau akivaizdu, jog ilgalaikiai benamiai, valkatos iš tiesų priversti prisitaikyti prie savo statuso ir sukuria savitą subkultūrą (Kanopienė, Mikulionienė 2004, 51). (MK, H)*
- (206) *Tuo tarpu delta laktonas ryškiai slopina putrescino susidarymą mėsos produktuose (Maijala et al., 1993). (MK, B)*
- (207) *Perskaičius Basanavičiaus, Šliūpo ir Kudirkos autobiografijas ir biografijas tampa aišku, kad lietuvių tautinės tapatybės raida buvo nevienakryptis, vidinių prieštarų turintis reiškinys. (MK, H)*
- (208) *Analizuojant paskelbtąsias užsienio šalių tyrinėtojų publikacijas akivaizdu, kad didesnė dalis tyrinėjimų skirta filtravimo algoritmams sukurti <...> (MK, T)*

Percepcija ir konceptualizacija šiuo galiniu pagrįstas numanymas yra tiesiogiai susijęs su pasakymo (inter)subjektyvumu, o tai daro žalingą autoriaus argumentavimo strategijos karimui, norint įtikinti skaitytoją, kad propozicija teisinga. Priešasties ir padarinio loginis ryšys eksplikavimas, faktų įvardijimas platesniame diskurse ir ragytinis galinis nurodymas suteikia pasakymui pagrįstumo ir didina patikimumą. Išsami konceptualiojo šiuo galiniu pagrįsto numanymo analizė pateikiama 6.1.4 poskyryje, kuriame atskleidžiamos polemikos ir argumentacijos šio numanymo tipo funkcijos.

6.1.3. Numanymo subjektyvumas ir intersubjektyvumas

Aptarti numanymo tipai grožinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje gali skirtis pagal subjektyvumo ir intersubjektyvumo reikšmę. Grožinės literataros

tekstuose, kurie atspindi sakytinį kalbą perceiving arba konceptualiuoju būdą gautiniu pagrįstas numanymas priklauso autoriui, tai ir sudaro subjektyvą pasakymo aspektą. Subjektyvumas bdingas tiek nederinamaisiais būdvardiais, tiek prieveiksmiais reikiamiems KP bei sakinio adverbialams. Mokslo kalboje autoriaus numanymui bdinga intersubjektyvumo reikšmė ir dažniausiai ji perteikiama KP arba sakinio adverbialu, reikiamu nederinamuoju būdvardiu, nes prieveiksmiu reikiamas numanymas būna subjektyvumą. PanagrinSkime būniau pateikiamus pavyzdnius:

- (209) *Nesuprantu kalbos, bet man aišku, kad jos žodžiai pikti, pagiežingi, agresyvūs ir skirti užsienietę žmonę bei puikų namą Lehe turinčiam broliui.* (GL)
- (210) *Ši Jūsų paveldėjimo teisės liudijimą atidaviau broliui. Iš mano kabineto skambino jums, – lediniu snukiu – nesimpatiška, aiškiai priešiška man – išdėstė notarė notariška kalba.* (GL)
- (211) *Mums aišku, kad omenyje turimas šiuo metu Oldenburge leidžiamas mėnraštis Memeler Dampfboot, bet paprastam skaitytojui tai paaiškinama tik p. 40.* (MK, H)
- (212) *Iš dainų tekstų aišku, kad J. Strimaitis <...> norėjo <...> papildyti linksmesnėmis dainelėmis pradžios mokyklų repertuarą.* (MK, H)
- (213) *Taigi jei teksto ir skaitytojo komunikacija bus sėkminga, akivaizdu, kad ir skaitytojo veikla turi būti koku nors būdu valdoma teksto.* (MK, H)

(209)–(210) pavyzdniuose subjektyvumo reikšmę sustiprina asmeninis žodis *man*, reikiantis semantinę eksperimentą (dalyvo subjektas). (211) pavyzdyje mokslo kalboje semantinis eksperimentas išreikštas asmeniniu žodžiu *mums* perteikia intersubjektyvumo reikšmę (212)–(213) pavyzdniuose intersubjektyvumo reikšmė sietina su prielinksninio junginio *iš dainų tekstų* ir slygos sakinio *jei teksto ir skaitytojo komunikacija bus sėkminga* vartosena.

Skirtingai negu sakinio adverbialas *aišku*, *aiškiai* grohina literataros tekstuose gali reikšti numanymą pagrįstą autoriaus jausmais, kurie, pasak Capelli (2007, 132), sudaro kitą potipinę perceiving ar konceptualusis būdą gautinis ir pasiūmi dideliu subjektyvumu. Numanymą pagrįstą individualiais autoriaus jausmais, iliustruoja būniau pateikiami pavyzdniai:

- (214) *Aišksiai jau sveikau, nes pradėjau jaustis dusinama.* (GL)
- (215) *<...> nusprendžiau pasimatuoti cukrų. Rezultatas – 45 (2,5 mmol). Labai žemas, aišksiai dardu kalnu žemyn į nelaimę. Reikėjo skubiai veikti.* (GL)
- (216) *Sulipdžiau „Teisę gyventi“, – rašiau čia pat. – Nekas. Aišksiai – (esu) ne formoje... Tasai jausmas: „ne formoje“* (tai kada tu iki tolei buvai „formoje“?.. Ir kada, khm, „formoje“ esi dabar?* (GL)

Subjektyvumo plotmės l'ia pabrščiama pirmojo asmens veiksmahodhiais *pradėjau jaustis dusinama, nusprendžiau pasimatuoti cukrų, sulipdžiau*. Nagrinšdamos anglų kalbos prieveiksmio *obviously* čakivaizdhiaiö sintagminų aplinkų Simon-Vandenbergen, Aijmer (2007, 155) pabrščia, kad modifikuodamas propozicijas, kurių subjektas igreiktas asmeniniu žvardhiu *I* čakö, prieveiksmis reigkia bendrų žinių gálinšir yra daugiau pragmatinis hymiklis. Tal'iau prieveiksmis *aišksiai*, kaip rodo (214)ñ(216) pavyzdhiiai, nšra bendrojo žinių gálinio rodiklis, nes ėie kontekstai persmelkti subjektyvaus autoriaus vertinimo, pagržto jausmais. Nuoroda ž bendrų žinių gálinš priskirtina pragmatiniam hymikliui *aišku*, kuris atlieka sakinio adverbialo funkcijų

Nors subjektyvumo akcentas grohinšs literataros tekstuose atspindi glaudų ryğžtarp autoriaus ir numanomos situacijos, reikštų pabršhti, kad ėiuose tekstuose numanymas gali bati pagržtas ir reportatyvu, t. y. kitu netiesioginiu žinių gálinio tipu. Tokiuose kontekstuose autorius apie tam tikrų situacijų numano dšl to, kad taip sako ir propozicijos informacijųvertina kiti hmonšs, pavyzdhiui:

- (217) – *Jau kelis kartus Mikasę buvo išsišaukę į Denikino namą. Vis klausinėjo, tardė, teiravosi. O Mikasė tyli kaip žemė, niekam nė žodžio apie tai. Aišku, kad pasekė, žmonės ne veltui sprendžia. Visiems akių neapdumsi.* (GL)
- (218) – *Pameni, Vandute? – Kaipgi... Pamenu. – Įgriso Vytukui gyventi su ta moterimi, ir pabėgo. Į Rusiją. O ji – savo keliais. – Sakai, pabėgo? – Aišku, pabėgo. Rašiau. Žmonės sakė, Vytuką matę Rusijoje. Vis laukiau laiško. Sugrubo jo širdis...* (GL)

Tai, kad Mikasė pasekš, (217) pavyzdyje autorius numano ne tik ig savo žinių (*klausinėjo, tardė*), bet ir ig hmonių kalbų, o tai ir yra numanymo pagrindas. Panağiai (218) pavyzdyje numanoma apie Vytuko pabšgimų sprendhiama ne tik ig

fakto nėra neatsakytą laisvą, bet ir iš to, kaip žmonės sako. Tokius kontekstus galima prilyginti anglų kalbos *I understand* suprantu oreikmei, kai kalbotojas episteminio nuomonio grindžia sakiniais galiniais (pokalbiais, ataskaitomis, laisvomis). Pagrindinis semantinis reportatyvu pagrįsto numanymo komponentas yra Aš manau, kad taip yra, nes ir kažkas kitas apie tai kažką panašaus yra sakęs³¹, apibendrina Wierzbicka (2006, 234). Tai rodo, kad numanymo pagrindas nebūtinai turi būti paties autoriaus hiniš galinis, nes jis gali sudaryti išoriniai hiniš galiniai. Tačiau net tokiuose kontekstuose išlaikytas pasakymo subjektyvumas.

Mokslo kalboje hiniš galinis eksplikuojantys prielinksnių junginiai ir padalyvių konstrukcijos lemia tam tikrą atstumą tarp numanomos situacijos ir autoriaus. Tokio eksplikavimo atveju autoriaus požiūris nėra subjektyvus, nes jis badingas ir skaitytojui, jeigu jis atsišvelgia į pateiktą hiniš galinį. Tačiau pasak Chojnickos (2012, 119–120), numanymas visada išreikšia subjektyvą autoriaus samprotavimą net ir tais atvejais, kai hiniš galinis yra aiškiai eksplikuojamas ir prieinamas skaitytojui, kaip tai daroma mokslo kalboje. Net ir sutinkant su nuomone, kad autoriaus samprotavimas reikšia individualinio mąstysenų reikšdį pripažinti, kad KP ir sakinio adverbialas, reikšdamas nederinamaisiais būdvardžiais, vartoseną mokslo kalboje turi intersubjektyvumo bruožą.

Mokslo kalbos intersubjektyvumui, kurį perteikia KP ir nederinamaisiais būdvardžiais reikšiami sakinio adverbialai, atsvarą sudaro subjektyvi prieveiksmiais reikšdamas sakinio adverbialas semantika, kaip rodo (219)–(220) pavyzdžiai:

(219) *Labiau V. Biržiškai tikty mokslininko bibliofilo apibūdinimas, kai viename asmenyje dera ir mokslininko, ir bibliofilo bruožai. Palyginkime: garsusis knygis prof. Levas Vladimirovas (1912–1999) buvo aiškiai knygų mėgėjo, plataus akiračio mokslininko humanitaro, o ne bibliofilo tipas, o knygotyrimas prof. Domas Kaunas – ir mokslininkas, ir bibliofilas. (MK, H)*

³¹ Originalus tekstas: *I think that it is like this because someone else said something like this* (Wierzbicka 2006, 234).

(220) *Tuo tarpu Labanoro lobio proporcijos šios: 5 pirmos, 21 antros ir 42 trečios ordinacijos monetos. Kaip matome, Labanoro lobyje **akivaizdžiai** daugiau vėlyvesnių monetų.* (MK, H)

Giuose pavyzdžiuose subjektyvi sakinio adverbialų *aiškiai* ir *akivaizdžiai* semantika išryškėja greta intersubjektyvumo reikšmės veiksmažodžių *palyginkime* ir *kaip matome*. Viena vertus, intersubjektyvumo žymikliai rodo atsigrąžą į skaitytojų, kita vertus, subjektyvumo reikšmės sakinio adverbialai *aiškiai* ir *akivaizdžiai* pabrėžia arba net primeta autoriaus poziciją.

Mažesnis ar didesnis atstumas tarp autoriaus ir numanomos situacijos atspindi požiūrį, kad evidencialumas gali būti suvokiamas kaip deiktinė kategorija (Diewald, Smirnova 2010b, 14). Ir grožinės literataros tekstuose, ir mokslo kalboje šis atstumas (mažesnis ar didesnis) priklauso nuo sintaksinio žymiklio statuso (KP, sakinio adverbialas) ir kitų kontekstinių elementų.

6.1.4. Numanymas – poleminio / argumentacinio diskurso dalis

Išanalizavus žymiklius *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* numanymo reikšmę išryškėja tipiniai kontekstai, kuriuose jie žymikliai vartojami. Tiek grožinės literataros tekstuose, tiek mokslo kalboje tai yra kontekstai, atskleidžiantys autoriaus bandymą įtikinti skaitytojų, kad propozicija teisinga ir pagrįsta. Suprantama, kad visiškas propozicijos validumas yra tais atvejais, kai propozicija nėra modifikuojama nei evidenciniu, nei modaliniu žymikliu, kaip jau ne kartą minėta mokslinėje diskusijoje (Hoye 1997). Tačiau evidencialumo / modalumo žymikliu vartoseną eksplikuoja autoritetas, kuriuo pagrįstas autoriaus vertinimas (Hoye 1997, 179).

Ir grožinės literataros tekstuose, ir mokslo kalboje *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* vartojami poleminiuose / argumentaciniuose kontekstuose, kurie paryškina autoriaus poziciją. Laikantis polifoninio diskurso požiūrio, postuluoju Bakhtino ir kitų mokslininkų (Simon-Vandenberg,

Aijmer 2007), visas diskursas yra perpildytas argumentavimo ir diskusijos su alternatyviais požiūriais. Taigi atrodytų, kad polemikai / argumentaciniai diskursai, kuriuose vartojami numanymų reikšiantys KP ir sakinio adverbialai, nėra išskirtinės vartosenos kontekstai. Tačiau šiame darbe poleminiu / argumentaciniu diskursu laikomas tik kontekstas, kuriame yra neigiamas propozicijos poliariškumas, lyginimo elementų, vertinamosios leksikos, retorinių klausimų (Downing, Locke 2002, 177–178), nuorodų 3 kitus tyrimus (Fløttum *et al.* 2006).

Nustatyta, kad grožinės literataros tekstuose pojaūriais pagrįstų numanymų ėmiantys KP arba / ir sakinio adverbialai gana dažnai atskleidžia neigiamą psichologinį veiksmą basenų taip paryškindami autoriaus nuomonę. Pavyzdžiai (221)–(223) iliustruoja, kaip evidenciniai adverbialai *aišku*, *aiškiai* ir *akivaizdžiai* pagrindžia negatyvų propozicijos turinį (*nekenčia*, *nuobodžiavo*, *sutriko*) ir išklaido skaitytojo abejones dėl propozicijos teisingumo:

- (221) <...> *neranda tinkamų, taiklių žodžių kūriniiui apibūdinti, nepadaro išvados: paveikslas Amalijai atrodo nebaigtas, atstumiantis. Žmonės?.. Dailininkas, aišku, nekenčia žmonių. Jie jam – išsigimėliai... Jis juos – niekina...* (GL)
- (222) *Užsidėjęs ausines, Makolderis abejingai klausėsi Pink floydų ir pats pylėsi raudonvynį. Jis aiškiai nuobodžiavo <...>* (GL)
- (223) *Dukra, priėmusi puokštę ir išklausiusi trumpą pasveikinimą, staiga gaudžiai apsiverkė. Akivaizdžiai sutriko ir likusieji.* (GL)

Nors šiuose pavyzdžiuose autoriaus vaidmuo galėtų būti redukuojamas iki nepriklausomo stebėtojo vaidmens, nes vizualinės percepcijos pagrindu daromas objektyvus sprendimas, tokie kontekstai paženklinti subjektyvaus autoriaus argumentavimo. Vartodamas šias evidencialumo reikškos priemones, autorius automatiškai atmeta kito požiūrio galimybę. Kita vertus, nagrinėjant sakinio adverbialų ir KP vartosenos negalime apibendrinti tik kaip kontekstų, kuriuose reikšiamos neigiamos veiksmų emocijos. Rasta ir atskleidžiančių teigiamas emocijas kontekstų, bet jie nėra dominuojantys, pavyzdžiui:

- (224) *Žinoma, aš neturiu jokios patirties, tačiau nesu lepšė, patikino Loreta. Paimkit mane. Rizikuok, Juozai, ėmė agituoti ir moteris. Juk **akivaizdu**, kad mūsų naujoji pažįstama tau labai patinka ir tu nori ją paimti.* (GL)
- (225) *Valė, jei kur primiršdavo, pridėdavo nuo savęs. Vis tiek jos lūpose skambėjo gražiai ir įtikinamai. – Gražu, panele, labai gražu, – Rainienė **aiškiai** susižavėjusi.* (GL)
- (226) *Prie kortų stalo niūriai knapsėjusi pagyvenusi trijulė **akivaizdžiai** nušvito, vos išvydusi naują auką.* (GL)

Kitas tyrimas, kad percepcija pagrįstą numanymą reikšiantys KP arba / ir sakinio adverbialai modifikuoja neigiamą propozicijos turinį yra kontekstai, kuriuose atskleidžiami neigiami veiksmų ypatumai arba trūkumai turintys daiktų bruožai. Panagrinškime čemiau pateikiamus pavyzdžius:

- (227) *„Jūsų dokumentai?.. – pasigirdo iš langelio. – Prašau dokumentus!..“ Buvo tai, **aišku**, visai ne kokios kasininkės balsas... (GL)*
- (228) *Mergužėlė **akivaizdžiai** buvo iš suknistų siurbėlių padermės, net visas jos mažas, apvalus, rausvais ir melsvais blizgiais drabužėliais aptemptas susirietęs kūnelis priminė <...> (GL)*
- (229) *Ilgai žvelgiu į jį: sudžiūvęs, net vėjo perpučiamas – **aiškiai** neprisitaikęs prie rinkos.* (GL)
- (230) *Autobusas irgi priklausė prie manojo nulinio ciklo, tad iš smalsumo priėjau arčiau. Kažkokios sienelės, pertvarų, skydų, sėdynių likučiai. **Aiškiai** nekeleivinis. Vaiduoklis.* (GL)

(227) pavyzdyje apibadinamas ne itin malonus moters balsas (sprendžiama iš diskurse pateiktą klausiamojo ir liepiamojo sakinį). Panašiai (228)–(230) pavyzdžiuose vizualinės percepcijos pagrindu (*mažas, apvalus <...> kūnelis; sudžiūvęs; skydai, sėdynių likučiai*) autorius nepalankiai atsiliepia apie merginos polinkius (228), apie žmogaus neprisitaikymą prie rinkos (229), apie seną apgadintą autobusą (230). Grožinės literataros tekstuose KP arba / ir sakinio adverbialai, reikšiantys konceptualių žinių galtinių pagrįstą numanymą, taip pat modifikuoja neigiamą propozicijos turinį kuris atskleidžia autoriaus emocinį basenį ir nepritarimą kitai nuomonei, pavyzdžiui:

- (231) *Aš nesu elektroninės muzikos specialistas, todėl negaliu kvalifikuotai įvertinti Karmino kūrinio meninės vertės. Tačiau **akivaizdu**, kad negalima*

sutikti su maestro Tautgirdo nuomone ir stagnaciniu mąstymu. Oratoriaus idėjos tiesiog juokingos <...> (GL)

- (232) *O kokios perspektyvos! Ar sveikas, normaliai virškinantis europietis gali pusmetį ir net metus laukt, kol jam sumokės už darbą? Neįtikėtina! Bet akivaizdu, kad pas mus tokių - tūkstančiai! Tai ne naujieji, o dar naujesni – pačios aukščiausios rūšies lietuviai, iš kurių, jei palankios sąlygos tęsis* <...> (GL)
- (233) *O va dailiai, nieko nepapiktindamas paimti kyšį toks žmogus nemoka. Nes niekas neišmokino. Akivaizdu, kad žmonės, darantys Švietimo reformą, žygiuoja ne tuo keliu. Bet ar jie kalti? Po Sveikatos reformos daugeliui negerai galvose.* (GL)

(231) pavyzdyje autorius pabrėžia nesutikimą net pasipriešinimą kitai, autoriteto (maestro Tautgirdo), nuomonei ir eksplacitiškai pasako, kad jo idėja juokinga. (232)–(233) KP *akivaizdu* perteikia autoriaus nepasitenkinimą dėl žmonijos abejingumo ir švietimo reformos vykdytojų. Tokių pozicijų hėmi gauname sakiniai ir retoriniai klausimai. (231)–(232) autoriaus nepritarimo kitai nuomonei pozicijų pabrėžia kontrastyviniai konektoriai *tačiau* ir *bet*. Taigi gūuose pavyzdėiuose neigiamasemantinis turinys sustiprina ir kiti kontekstiniai elementai.

Mokslo kalboje evidenciniai *akivaizdu, aišku, ryšku, akivaizdžiai, aiškiai ir ryškiai*, hėmintys percepcija arba / ir samprotavimu pagrįsti numanymai taip pat modifikuoja neigiamo poliariškumo propozicijas:

- (234) *Pastebėta, kad paleidimo vietoje skruzdės elgdavosi taip, tarsi būtų paleistos toje pačioje vietoje, kurioje buvo sugautos. Iš sučiupimo vietos jos nueidavo 20 m atstumą ta kryptimi, kuria buvo jų lizdas. Nuėjusios šį atstumą, jos pradėdavo ieškoti lizdo, aišku, nesėkmingai* (10.2 pav.). (MK, B)
- (235) *Ši carinės švietimo vadovybės politika atspindi trumpose Valančiaus pateiktose šio laikotarpio vidurinių mokyklų istorijose. Atidžiau pasigilinus į jas, ryšku, kad 1831 m. sukilimo Valančius nelaiko tų švietimo reformų priežastimi.* (MK, S)
- (236) *Taigi Tiuringo mašina nekeičia juostoje įrašytų simbolių, nekeičia mašinos būsenos ir neduoda, galvutės judėjimo komandų. Akivaizdu, kad ši mašina nekeičia juostos turinio ir niekada nesustoja.* (MK, P)
- (237) *Kitas BK 226 straipsnio trūkumas konvencijos kontekstu susijęs su netinkamu nusikaltimo dalyku – kyšiu, suprantamu kaip turtinė nauda (žr. pirmiau). Taigi BK 226 straipsnis akivaizdžiai neapima visų tų atvejų, kai nepagrįstas atlygis pasireiškia neturtine (asmenine) nauda.* (MK, S)

(234)–(237) pavyzdžiuose neigiamas propozicijos poliariškumas reiškiamas bado adverbialu *nesėkmingai* ir predikatais *nelaiko*, *nekeičia* ir *neapima*. Atkreiptinas dėmesys, kad (236) pavyzdyje yra daug neigimo elementų diskurso dalyje prieš KP *akivaizdu* (*nekeičia*, *neduoda*) ir jo aprašyme (*nekeičia*, *niekada*, *nesustoja*). Tiek neigimo elementų rodo, kad autorius turi teiginio žodyną, o polemiką reiškia ne tik patys neiginiai, bet ir KP *akivaizdu*, implikuojantis autoriaus argumentų pagrįstumą. Fløttum *et al.* (2006, 244) mano, kad neiginių vartoseną akademiniame diskurse pabrėžia autoriaus polemiką su kitais autoriais, mokslo bendruomene. Nuytsas (2001b, 86) taip pat teigia, kad neigiamas poliariškumas yra inherentiškai kontrastyvinis. Taigi aptariami evidenciniai žymikliai, modifikuojantys neigiamas propozicijas, eliminuoja alternatyvius požiūrius ir sustiprina autoriaus poziciją. Faktas, kad evidencialumo žymikliai rodo tendenciją modifikuoti tokias propozicijas, nėra atsitiktinis.

Kaip ir grožinės literataros tekstuose, mokslo kalboje neigiamą propozicijos turinį modifikuojančių evidencinių žymiklių svarba argumentuojant išryškėja tuose kontekstuose, kuriuose yra kitų elementų, rodančių autoriaus polemiką ir žaigumą pavyzdžiui:

- (238) *Tačiau išslyk būtina pabrėžti, kad H. Garlikowskos kataloge net neužsimenama apie mažesnius nei 1,0 ha ežerus – susidaro įspūdis, kad autorė tokių telkinių aiškiai nelaikė ežerais.* (MK, P)
- (239) *Įstatymo (20 str. 2 d. 5 p.) nuostata, numatanti žemės ūkio subjektų (įmonių, ūkininko ūkių) darbuotojams individualų NPD tik 330 Lt per mėnesį (anksčiau buvo 225 Lt), yra akivaizdžiai nepakankama. Manome, kad: 1) atsižvelgiant į esamą gerokai mažesnę agrarinio verslo darbuotojų pajamų lygį (kitų Lietuvos ūkio sričių lyginamuoju aspektu); 2) turint tikslą realiai bent iš dalies tvarkyti kaimo gyventojų socialinių problemų, deformacijų Gordijo mazgą – reikia naujų, nestandartinių <...>* (MK, S)
- (240) *Bendrosios dalies vadovėlyje tik nagrinėjant baudžiamosios politikos principus labai apibendrintai yra nurodomi kai kurie Konstitucijoje įtvirtinti principai, kurie (vadovėlio autorių nuomone) turi reikšmės ir baudžiamajai teisei, tai – lygybės, teisėtumo ir humanizmo konstituciniai principai. To aiškiai nepakanka, be to, ar iš tiesų Konstitucijos 21 straipsnis (kaip teigiama vadovėlyje) išreiškia „labai svarbų baudžiamajai*

teisei principą – humanizmą“? Ar tik šie vadovėlyje paminėti konstituciniai principai esmingai kreipia baudžiamąją teisę? (MK, S)

(238)–(240) pavyzdžiuose žaigd autoriaus argumentavimą perteikia ne tik evidenciniai adverbialai *aiškiai* ir *akivaizdžiai*, neigiama propozicijos semantika, bet ir reikiamybės dalyvis *būtina*, ėnekos akto veiksmahodis *pabrėžti*, mentalinis veiksmahodis *susidaro (įspūdis)* (238), intersubjektyvumą reigkiantis veiksmahodis *manome* (239) ir retorinis klausimas (240). Ėie pavyzdžiai iliustruoja autoriaus konfrontaciją su kitais požiiriais. (238) pavyzdyje implikuojamas ne itin palankus H. Garlikowskos katalogo vertinimas, nes autorius jame neranda informacijos apie mausus eferus, (239)–(240) kritikuoja žtatymo nuostata ir teisės vadovslis. Autoriaus poziciją sustiprina nuoroda ž raģytinius ġaltinius: H. Garlikowskos katalogas (238), žtatymo 20 str. 2 d. 5 p. (239), vadovslis, Konstitucijos 21 straipsnis (240). Taigi autoriaus polemika kuriama keliomis argumentavimo priemonėmis, kurios viena kitąpapildo.

Palyginti su teigiamu propozicijos turiniu, neigiamas turinys yra ĥymstas ir reikalauja didesnio pagrindimo negu teigiamas. Nors leksiniai evidencialumo ĥymikliai, skirtingai negu gramatiniai, nėra privalomi, aptarti neigiamo poliariġkumo kontekstai atspindi funkcines paraleles kalbose, kuriose evidencialumas reigkiamas sietinės morfologijos priemonėmis. Ėuos leksinius evidencialumo ĥymiklius paģalinius iš konteksto, kiltų daug klausimų autoriui dėl propozicijos pagrįtumo, nes daugeliu atvejų neigiamas semantinis turinys nėra savaime suprantamas. Kaip gramatinį evidencialumo ĥymiklį paģalinimas iš konteksto, kuriame evidencialumas yra privaloma kategorija, prilygtų pragmatiniam pasakymo nerelevantiġkumui (Aikhenvald 2004, 360–361), taip leksinį evidencialumo ĥymiklį paģalinimas iš aptartų ġiame poskyryje pavyzdžių rodytų kategoriġkumą ir informacijos nepakankamumą

Poleminis / argumentacinis diskursas, ypač mokslo kalboje, iġryġsja kontekstuose, kuriuose kalbami ĥymikliai modifikuoja propozicijas, apraģančias

tyrimą rodiklius, jį lyginimui su kitais rodikliais ir panašiai. Šiuos kontekstus iliustruoja (241)–(242) pavyzdžiai:

- (241) *DOM kiekio tyrimų duomenys pateikiami 2 lentelėje. Praėjus 20 metų nuo bandymo įrengimo, patikimai daugiau DOM, lyginant su visais kitais tyrinėjtais variantais, sukaupė daugiakomponentis žolių mišinys. Abu žolių ir javų sėjomainų variantai pagal DOM sukaupimą tarpusavyje skiriasi nežymiai, bet **aiškiai** atsilieka nuo anksčiau minėto varianto.* (MK, B)
- (242) *Tikslų vertinimo kriterijų stygius tampa pagrindine kliūtimi, rengiant ilgalaikės privataus ūkio veiklos strategijas, ir apsunkina ūkininkavimo tradicijų formavimąsi. Šiuo požiūriu dabartinio Lietuvos ūkininko padėtis yra **ryškiai** nelygiavertė, lyginant su Vakarų Europos valstybių ūkininkais, kurių ūkių istorija jau šimtametė.* (MK, B)

Šiuose pavyzdžiuose lyginami tyrimų rodikliai (holid ir javų sėjomainų variantai; ūkininko padėtis Lietuvoje ir Vakarų Europos valstybėse). Tiriamą reikšminį apibendrinimas reikšiamas lyginimui rodančia leksika *atsilieka* (241), *nelygiavertė, lyginant su Vakarų Europos ūkininkais* (242). Sakinio adverbialai *aiškiai* ir *ryškiai* sustiprina autoriaus apibendrinimą nes rodo konceptualų pagrindą. Tiriamą reikšminį lyginimui mokslo kalboje atskleidžia ir propozicijos, aprašančios pokyčius. Pokyčio reikšmė suponuojama veiksmahodžių *didėti, mažėti, didinti, mažinti* (hr. 140–142 pavyzdžius). Nors reikšminius lyginti ir vertinti pagal atitinkamus rodiklius badinga daugiau mokslo kalbai, ir grožinės literataros tekstuose rasti keli atvejai, kai adverbialas *aiškiai* modifikuoja propozicijas su daiktų / ypatybių lyginimu, pavyzdžiui:

- (243) *Geros kokybės sportinis kostiumas buvo **aiškiai** per didelis.* (GL)
- (244) *Jonas tau **aiškiai** per jaunas ir per blozdas kaip aktorius. Jis visiškai prapuola šalia tavęs.* (GL)

Pasitelkę matymo pojautius autorius sprendžia, kad kostiumas buvo per didelis, o aktoriaus vaidmuo Jonui netinkamas. Mentaliniai esiniai *per didelis* ir *per jaunas* ir *per blozdas kaip aktorius* rodo, kad propozicijos turinys yra vertinamas pagal turimas žinias / informaciją. Sprendimas, kad kostiumas per didelis, remiasi egzistuojančiu tinkamumo standarto supratimu. Panašiai, tam tikrą standartą

Ėinėjimo pagrindu vertinamas ir tinkamumas aktorystei. Ėinið vertinimas implikuoja propozicijos vertinimà

Kiti kontekstiniai elementai, pabrėšiantys evidencialià nagrinėjamà Ėymiklià semantikà ir argumentacinà vartosena yra konektoriai *tad*, *taigi*, *todėl*, rodantys loginius prieštasties ir padarinio ryšius, pavyzdžiui:

- (245) <...> *protėviai Bortkevičiai prisiekė, kad pagal tuos raštus, o ne kitus, tą Šėtos kleboniją, miestelį su daržininkais baudžiauninkais ir tuos bažnyčiai funduotus žmones valdo, taigi aišku, kad Bortkevičiai miestelyje niekada neturėjo savo dalies* <...> (MK, H)
- (246) *Pagrindinė Lietuvos Rytų politikos problema yra finansinių ir administracinių išteklių trūkumas. Todėl akivaizdu, kad jai būtina ieškoti sąjungininkų.* (MK, S)
- (247) *Nagurskių laikais Kurtuvėnai tapo pagrindine jų rezidencija, tad akivaizdžiai buvo stiprinamas ir bažnyčios vaidmuo valdoje.* (MK, H)

Taigi Ėymikliai *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* vartojami kontekstuose, rodančiuose žaigà autoriaus argumentavimà ir sudaro polemio / argumentacinio diskurso dalį

6.2. Evidencinė episteminė

Evidencinà ir episteminà reikšmà sinkretiškumas bdingas KP bei sakinio adverbialui *panašu*, nes juo reikšiamas numanymas implikuoja abejonà Atkreiptinas dėmesys, kad vartojamas kaip KP (rasti 2 atvejai)rieveiksmis *panašiai* irgi rodo evidencinà episteminà sinkretiškumà Kaip ir kituose evidencinà episteminà Ėymiklià tyrimuose (Nuyts 2001b; Capelli 2007; Lampert, Lampert 2010; Ėinkanienė 2011; Chojnicka 2012), Ėiame darbe laikomasi požiurio, kad priklausomai nuo konteksto evidencinà arba episteminà reikšmà yra dominuojanti. Tačiau ne visais atvejais Ėis dominavimas pakankamai ryškus, nes gali bati vienodai atskleidžiama ir evidencinà, ir episteminà reikšmà. Lia pateikiami kontekstai, kuriuose galima žvelgti evidencinàs reikšmàs dominavimà

- (248) *Panašu, kad šios svetainės buvo kuriamos už Afganistano ribų – vaizdo medžiagos jose praktiškai nebuvo, o dauguma informacijos buvo verbalinė.* (MK, S)
- (249) *<...> moterys puošniai apsirengusios. Vieni sėdi, kiti vaikščioja, treči žemiau ovalinės pakylės šoka. Spindi parketas. Panašu, kad yra devynioliktas amžius. Jis irgi vaikštinėja tarp žmonių, jam gera, lengva.* (GL)
- (250) *Vagono vidury kuciiasi pagyvenusių žmonių būrelis – iš viso keturi, du vyrai ir dvi moterys. Vyrai panašiai jau kad ir įsitaisė, matyt, bus Vilniuje persėdę, važiuoja iš toli, ilgai vagone sukosi gūžtas, vis negerai ir negerai.* (GL)

(248)–(250) pavyzdžiuose numanymas pagrįstas vizualinės percepcijos duomenimis ir nėra kontekstinis elementas, rodantis autoriaus abejotumą. Tačiau ši abejonė yra implikuojama. (251)–(252) pavyzdžiai iliustruoja episteminės reikšmės dominavimą

- (251) *Kas filosofijai – kasdienybė? Atrodo, filosofinė mintis nukreipta į bendrybes <...>. Panašu, kad kasdienybė – mūsų gyvenimo nebyli aplinka, kur aidi išskirtinių įvykių aidai.* (MK, H)
- (252) *Nors... jeigu tavo motina per dešimt minučių negrįš, panašu, kad taip ir atsitiks...* (GL)

Čiuose pavyzdžiuose abejonė yra dominuojanti, nes šiniame galtinis nėra eksplikuojamas kontekste ir galėtų būti apibadinamas kaip subjektyvus autoriaus samprotavimas, besiribojantis su spėjimu (angl. *conjecture*, hr. Squartini 2008). Abejonės reikšmę sustiprina klausimas *Kas filosofijai – kasdienybė?*, su episteminio modalumo reikšme siejamas veiksmažodis *atrodo* (251) (Usonien 2000) ir basimojo laiko kontekstas (*atsitiks*, 252). Panašiai Chojnicka (2012, 155) latvių kalbosrieveiksmio *acīmredzot* ākivaizdžiai vartoseną basimojo laiko kontekstuose sieja su episteminio modalumo reikšme: esą kalbėdami apie ateitį galime tik spėti apie propozicijas ir turėti šiniame galtin3tikimybės laipsniui, o ne propozicijos faktiškumui, siejamam su evidencialumo kategorija, apibrėžti. Kita vertus, neatsiejamas semantinis *acīmredzot* ākivaizdžiai komponentas yra šiniame galtinio reikšmė, todėl šis hėmiklys laikomas evidenciniu episteminu (angl. *epistential*).

Episteminio modalumo reikšmės taip pat ryškios kontekstuose, kuriuose *panašu* eksplicitiškai būna subjektyvūs autoriaus pasakymai arba vartojamas infinityvo konstrukcijose:

- (253) *O vėliau? – O vėliau, ganydamas karves, iki ausų įsimylėjau tokią piemenaitę. Vardu Aldutė. Ir įklimpau. Panašu, kad visam gyvenimui... – Ir aš... (GL)*
- (254) *Pasimaišė Marytė, motina neduoda ramybės – ženykis ir ženykis, Vaciuok, jau po armijos šitiek laiko. Jau gal reikės ir ženytis, panašiai kad reikės. Marytė pasakė: jau laukiam, Vaciau. (GL)*
- (255) *Mane ir su manim esančius mūsų parapijiečius giltinė šiuokart dar aplenkė. Su ilgesiu laukiame šilimos ir grįžtančių paukščių. Panašu šiais metais sulaukti ir daugiau naujo. Kiek pasitvirtins mūsų spėliojimai, parodys ateitis. (GL)*

(253) pavyzdyje subjektyvią KP *panašu* semantiką paryškina veiksmahodis *įklimpau*. Tokiame kontekste nelieka numanymo reikšmės, tai greičiau subjektyvus autoriaus samprotavimas. Tokiuose pasakymuose būna galtinis yra tik pats autorius, todėl daugiau duomenų apie jo būtinumą nepateikiama. (254) pavyzdyje taip pat reikiama subjektyvi autoriaus nuomonė, sustiprinta deontinės būtinybės veiksmahodžiu *reikės*. (255) pavyzdyje *panašu* komplemento sakinyje yra reikiama nefinitiniu sakiniu (infinityvu *sulaukti*). Kad tai būtų spėjimas, pasakoma eksplicitiškai kitame sakinyje. Anglų kalbos KP *seem, appear* atrodo, pasirodantys prijungiantys infinityvo sakinius, yra laikomi episteminio modalumo būdikliais (Biber *et al.* 1999, 973).

Kaip jau minėta, ne visuose kontekstuose žinoma nuspręsti, ar dominuojanti reikšmė yra evidencinė, ar episteminė, nes pateikiamas ir būtinis, ir pabrėžiama abejonė, pavyzdžiui:

- (256) *Nevisiškai tiesa, JAV valstybės sekretorė C. Rise pasiskubino pažymėti, kad dialogas „pakelia Aljanso ir Ukrainos santykius į naują lygį“. Tačiau tokia frazė, panašu, C. Rise tiesiog bandė užmaskuoti besiskiriančią senosios ir naujosios Europos valstybių – NATO narių – poziciją į Ukrainos narystės Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje perspektyvą. (MK, S)*
- (257) *Remdamosi konvencionalumo įverčiais galime manyti, kad jautresnės yra motinos, kurioms priimtinesnės visuomenės vertybės, svarbesnės socialinės normos, o socialinė adaptacija geresnė. Jautrios motinos, panašu, gali būti*

šiek tiek banalesnės, konformistiškesnės, o nejautrios – ne tokios praktiškos ir mažiau atsižvelgti į vyraujančias socialines normas. (MK, S)

(256) pavyzdyje numanymo pagrindą sudaro C. Rise ėdėiai (cituojami platesniame diskurse), bet kartu atsiranda abejonų, motyvuojama autoriaus neįtikrintumo dėl ėdėių interpretacijos. Užuot kategoriškai ir įtikrintai pasakius, kad C. Rise užmaskavo savo požiūrį pasirenkamas veiksmas *bandė*, suteikiantis pasakymui mažiau kategoriskumo, bet ir mažiau įtikrintumo.

(257) pavyzdyje autorius remiasi konvencionalumo žvelgiais kaip ėdinė galtiniu, teigdamas, kad jautrios motinos yra banalesnės. Tačiau netikrumas pasireiškia modaliniu veiksmas *gali*. Pastebėta, kad badvardis *panašu* ėuose kontekstuose vartojamas kaip sakinio adverbialis, ir ėi funkcija susijusi su autoriaus pasakymo ėvelninimu (Činkanienė 2011; Wiemer, Kampf 2012). Ėvelninimo funkciją gali atlikti tik ėymikliai, rodantys evidencinį episteminį reikšmę sinkretiškumui (Činkanienė 2011, 169).

KP ir sakinio adverbialo *panašu* evidencinį episteminį reikšmę sinkretiškumas aiškintinas evidencialumo ir episteminio modalumo kategorijų sąaja. Kaip atkreipia dėmesį Capelli (2007, 128), kiekvienas episteminis arba evidencinis ėymiklis implikuoja ėdinę galtinį ko gero, ėuo atžvilgiu evidencialumas yra pirminė kategorija. KP ir sakinio adverbialo *panašu* vartosena rodo, kad beveik visais atvejais ėdinė galtinis yra nustatomas, tačiau priklausomai nuo konteksto paryškinama abejonų reikšmė, kuri atspindi ėdinę galtinio patikimumo laipsnį. Viena iš priežasčių, kodėl KP ir sakinio adverbialis *panašu* implikuoja abejonų yra prastas ėdinę galtinio patikimumas (Marín-Arrese 2007, 2009a; Cornillie 2009) dėl nepakankamumo, kuris gali būti implikuojamas arba eksplikuojamas kontekste. Kaip matyti (258)–(260) pavyzdžiuose iš grožinės literataros tekstų, numanoma percepcinį duomenį (lytėjimo, matymo) pagrindu, tačiau jie nepakankami, kad propozicija būtų modifikuojama KP arba adverbialu *akivaizdu* ir *aišku*:

- (258) *Mergina apsižvalgė, leisdama suprasti – nežinanti, kur esanti. – Mano namuose, – atsakė vyriškis, sėsdamas šalia lovos ir liesdamas merginos kaktą. **Panašu**, kad jau nebekarščiuojate. (GL)*
- (259) – *Reikia padaryti nuotrauką... – apžiūrėjęs petį, nusprendė gydytojas. – **Panašu**, kad liestas kaulas. Ne į tuos daktarus kreipeisi, bosc... (GL)*
- (260) *Pagalčiau tolumoje pro vieškelio dulkes pasirodė dar vienas vežimas. Iš tolo būtų lyg ir **panašu**, kad veža areštuotą – žmonių prisėdęs pilnas vežimas, bet, atidžiau įsižiūrėjus pro žiūronus, paaiškėjo, kad ir čia ne tie, kurių taip nekantriai laukta_<...> (GL)*

(260) pavyzdyje netikrumo atspalvą suteikia tariama nuosaka reikiama jungtis *būtų* ir lyginamoji dalelytė *lyg*, taip pat faktas, kad autorius matė tik iš tolo, kas tame vežime sėdėjo. Taigi percepciniai duomenys ne visada gali būti patikimi ir objektyvus, kaip teigiama literaturoje (Plungian 2001; Aikhenvald 2004; Capelli 2007). Šis faktas pabrėžia *panašu* subjektyvumo dimensiją, kuri badinga gramatikai tiek grožinės literatūros tekstuose, tiek mokslo kalboje. (261)–(262) pavyzdžiuose iliustruojamas konceptualiojo lygmenio galtinio nepakankamumas ir mažesnis patikimumas mokslo kalboje:

- (261) *Todėl ir liko neaišku, kiek garbės konsulatų Stokholme turėjo Lietuva 1927–1940 m. – du, tris, keturis ar daugiau (skurdi šaltinių bazė apsunkina atsakymo paiešką), o juo labiau kada baigiasi pirmasis ir prasideda antrasis Lietuvos konsulatų Švedijoje funkcionavimo etapas – 1931 ar 1933 metais? **Panašu**, kad pirmasis garbės konsulatų steigimo etapas Švedijoje tęsėsi ne iki 1930 m. <...> o gerokai ilgiau – iki 1933 metų. (MK, H)*
- (262) *Zasvyrės pilkapiuose <...> rasti žmonių kapai su žirgais. Šiuose pilkapiuose rastos laužavietės. **Panašu**, kad žirgai ir žmonės buvo sudeginti pilkapio vietoje. Atrodo, kad pilkapis pradėtas pilti dar degant laužui. Tai liudija nesudegę rąstai (Tautavičius, 1952š). (MK, H)*

Skurdi duomenų bazė neleidžia užtikrintai tvirtinti apie garbės konsulatų Švedijoje steigimo laikotarpį ir funkcionavimą (261), o nepakankami istoriniai šaltiniai kelia klausimą dėl žmonių deginimo pilkapio vietoje (262). *Panašu* vartoseną tokiuose kontekstuose galėtumėte batinginti autoriaus noru sugvelninti pasakymą. Neturėdamas pakankamai duomenų, autorius renkasi atsargesnį argumentavimą arba apibadinimą. Taigi KP *panašu* argumentavimo

plotmSje sudaro kontrastN badvardhams *akivaizdu* ir *aišku*. Nors jie nesiskiria pagal numanymo tipN, ta'iau skiriasi pagal hinið gáltinio patikimumN ir argumentavimo pobad3

Akelail'io (2011, 8) teigimu, *panašu* nebatinai vartojamas netikrumN reigkianliuose kontekstuose, vis dSlto tokie kontekstai gíam badvardhiui badingi. Mokslo kalboje rasta kontekstð, kuriuose abejonSs reikgmSs nelioka, nes autorius referuoja apie kitus tyrimus ir kalba apie tiksluosius dalykus, ta'iau tokið kontekstð nSra daug:

(263) *Panašu, kad kraujas, kuris iki pastarojo laiko buvo tradiciškai apibūdinantis panašumus ir skirtumus, yra keičiamas DNR (Simpson 2000, 3), o etninis tapatumas – genetiniu tapatumu (Nash 2004).* (MK, H)

Galima daryti prielaidN kad tokiuose kontekstuose *panašu* reikgmS artSja prie reportatyvo. Lenkð kalbos dalelytS *podobno* ņakoð, kuri etimologiðkai susijusi su badvardhiu *podobny* ņpanağusð, yra vartojama kaip evidencialumo dalelytS, reigkianti reportatyvN(Wiemer 2006b); žlomu ir svarbu, kad istoriðkai reportatyvo reikgmS iğsirutuliojo iğ numanymo reikgmSs (Wiemer 2005, 123). Rusð kalbos badvardis *похоже* ņpanaği, atrodoð reigkia numanymN ir gía reikgme gali bati vartojamas perpasakojimo kontekstuose (Letuchiy 2010). Numanymo reikgmSs kitimas reportatyvo link yra gana universalus, gís procesas pastebimas ne tik leksinið evidencialumo, bet ir gramatinið priemonið raidoje (hr. perfekto laiko funkcines ypatybes, Holvoet 2007). Beje, evidencinS reportatyvo reikgmS (3 atvejai) pastebSta sakinio adverbialo *panašiai* ir parentetinio sakinio su badvardhiu *aišku* vartosenoje gíuose pavyzdhiuose:

(264) – *Rytą aš į darbą einu, pone Činga. – Tai, supranti, kaip tas sakė, neik. Pirmininkė, panašiai, brangesnė už pinigą ir taip toliau.* (GL)

(265) *Bet prieš pat Velykas sekmadienio vakare atėjo Činga. – Pirmininkė, panašiai, serga, – pranešė jis.* (GL)

(266) *Matyt, pats rašytojas įsitikinęs šio darbo su savimi produktyvumu, bet harmoningas santykis su savimi ir pasauliu (į kurį, kaip aišku iš L. Tolstojaus užrašų, jis ir yra orientuotas) pasiekiamas, netekus savo istorijos, kuri didele dalimi yra savo reprezentacijos kūrimo istorija.* (MK, H)

(264)–(265) pavyzdžiuose *panašiai* galėtų būti perfrazuojamas 3 sakinio adverbialus *sako*, bet originalus pasakymo autorius (kas sako) nepateikiamas, būvimas tik būtinio galtinio tipas (angl. *type of evidence*). (266) adverbialiai vartojamas sakiny *kaip aišku iš L. Tolstojaus užrašų* tik specifikuoja būtinio galtinį (angl. *source of evidence*). Kadangi reportatyvo reikšmės analizuojamoje medžiagoje pasitaikė vos kelis kartus, šios evidencialumo reikšmės ypatumų apibendrinti išsamiau nežinoma.

KP ir sakinio adverbialo *panašų* evidencinis episteminis sinkretiškumas galėtų būti gretinamas su KP *likely* ūrbat, matytų funkcijomis anglų kalboje. Wierzbicka (2006, 269) teigia, kad KP *likely* ūrbat, matytų daugiau vartojamas žodymais nepagrįstuose kontekstuose, t. y. susijęs su episteminio modalumo reikšme, kaip rodo ir kiti tyrimai (Biber *et al.* 1999, 673). Tačiau Bamford (2005, 22) sako, kad mokslo kalboje *likely* ūrbat, matytų vartojamas kaip tik tuose kontekstuose, kurie reikalauja tikrumo pagrįstai nenuginėjimais galtiniais. Čias skirtingas nuomones galima suderinti *likely* ūrbat, matytų traktuojant kaip epistemiškumo būdiklį

6.3. Vertinimo

Būdikliai *natūralu* ir *natūraliai* praneša, kad propozicijos informacija atitinka tam tikras normas ir lankesčius. Tokiu atveju jie priskiriami prie autoriaus pozicijos būdiklį, reikalaujantį vertinimo pavyzdžiui:

- (267) *Per placentą gauti antikūnai pirmuosius 3–6 gyvenimo mėnesius saugo kūdikį nuo bakterinių ir virusinių infekcijų. Natūralu, kad kūdikis gauna tik tų antikūnų, kurių turėjo jo motina.* (MK, B)
- (268) *<...> (tremtis, emigracija), tapusi likimu, žaloja ir žmogaus kalbą, ir jo esmę. Niekas nėra šiuo aspektu žvelgęs į lietuvių išeiviją. Patys išeiviai, natūralu, kartais bijo pažvelgti toms tiesoms į akis.* (GL)
- (269) *Pripažindama, kad Kaliningradas yra integrali Rusijos dalis, ES natūraliai vengė bet kokių iniciatyvų suteikti specialų, išskirtinį statusą šiai*

sričiai (pavyzdžiui, nustatyti laisvos prekybos režimą ar priimti į muitų sąjungą). (MK, S)

- (270) <...> *na štai, visos tavo prognozės, Liucija, eina šuniui ant uodegos! Atsigauna ji, įsijungia į gyvenimą! Manęs jiedu nematė – Mauša natūraliai, Nabelė gi buvo tiek įsitraukusi į temperamentingą gūžinėjimąsi, taip krykštavo ir kvatojo, kad ne aš jau buvau galvoje!* (GL)

Čiuose kontekstuose autoriaus samprotavimas nėra laikomas evidencialiu, nes nėra stebimų situacijų, kurioms iškiltų būtinybė priskirti priežastis. Čie hymikliai implikuoja, kad propozicija yra tikslina, nes atitinka tam tikras normas. (267) pavyzdyje faktas, kad kadikis gauna tik tą antiką, kurį turėjo motina, paaikškinamas gamtos dėsniais, kurie atspindi autoriaus žinias apie pasaulį bet nesudaro pagrindo numanyti. (268) vertinimas, kad išeiviai bijo suvokti realinį savo padėtį išplaukia iš žinojimo apie emigravusių žmonių elgseną. Panašiai kituose kontekstuose sakinio adverbialas *natūraliai* atspindi autoriaus vertinimą paremtą žinojimu aplinkybių, kurios funkcionuoja kaip vertinimo patvirtinimas, o ne kaip žinių šaltinis, motyvuojantis autoriaus vertinimą. (269) pavyzdyje *natūraliai* reiškia, kaip ir buvo galima tikėtis tokiomis aplinkybėmis (kai ES pripažino Kaliningrado priklausomybę Rusijai), kad ES neketino suteikti šiam regionui ypatingo statuso. (270) pavyzdyje implikuojama, kad Maugos elgesys (nematė ateinančio žmogaus) buvo įprastas, bet autorius neįvardija tokio vertinimo priežasčių. Greičiausiai Mauga nepastebi prigimties, ir šis faktas rodo bado adverbialo *Apagal* prigimtį ir autoriaus pozicijos adverbialo *kaip* galima tikėtis reikšmę sėkmingai.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad hymiklis *natūraliai* tiek grohina literataros tekstuose, tiek mokslo kalboje labai retai vartojamas kaip autoriaus pozicijos adverbialas. Tokie dažnio rodikliai atitinka anglų kalbos kognato *naturally* natūraliai vartosenos tendencijas: pastarasis hymiklis taip pat nėra dažnas ir rodo bado bei autoriaus pozicijos adverbialo reikšmę sinkretiškumą (Simon-Vandenberg, Aijmer 2007, 185). Viena vertus, mažas *naturally* natūraliai dažnis anglų kalboje paaikškinamas dažnia tikimybė reikšiančio adverbialo *of*

course ̂inoma, aiġkuöwartosena. Kita vertus, *naturally* ̂nataraliaiö lyginant j3su *of course* ̂inoma, aiġkuö rodo funkcini3 specifigkumN. Pasak Simon-Vandenberg, Aijmer (2007, 187), *naturally* ̂nataraliaiö skirtingai negu *of course* ̂inoma, aiġkuö nevartojamas kaip interaktyvumo ̂ymiklis.

Natūralu, dažniausiai vartojamas kaip KP ir reigkiantis autoriaus vertinimN gali rodyti sNajN su evidencialumo reikgmSmis, nes vertinimas eksplikuojamas prieĥasties, sNygos sakiniai, rezultatyviniais konektoriais *todël, tad*, platesniame diskurse pateiktais faktais. Ėi reikgmS iliustruojama ĥemiau pateikiamais pavyzdĥiais:

- (271) Kadangi nagrinëjama teisinë aplinka atsiranda naujai, **natūralu**, kad anksčiau tokių tyrimų negalëjo būti atlikta. (MK, T)
- (272) Jeigu dėl savo kilmës aukščiausioje pakopoje atsidûres visuomenës elitas apsiskelbë, kad jis vienintelis laikytinas tauta, **natūralu**, kad ir jo „uniforma“ – kontušinis kostiumas – gana greitai igavo tautinio, netrukus – ir „lenkiško“, kostiumo pavadinimq. (MK, H)
- (273) Greičiausiai rizikuojama tokiu teiginiu tapti nekritiška asmenybe, tačiau žvelgiant antropologiškai skirtingų požiūrių egzistavimas lemia ir pasirinkimų įvairovę. Todël **natūralu**, kad medicinos pliuralizmas kaip sveikatos priežiūros sistemų įvairovë nėra atsiradusi iš niekur. (MK, B)
- (274) Katalikų universiteto funkcionavimo motyvų rado Kristaus moksle: Kristus įsakë Bažnyčiai, kad Ji skelbtų visa, ko Jisai mokë. Vadinasi, – tikëjimo ir doros. Tad **natūralu**, kad Bažnyčia, remdamasi Kristaus įsakymu, rūpinasi ne tik tikëjimo ir doros mokslais, bet ir kitais, kurie susiję su tikëjimu ir dora, kurie turi įtakos privataus ar viešojo gyvenimo srityse. (MK, S)

(271)ñ(274) pavyzdĥiuose modifikuojamos propozicijos turi argumentacijN rodanĥid kontekstinid elementd: neigiamas propozicijos poliarigkumas (*negalëjo, nėra*), kontrastas (*rūpinasi ne tik tikëjimo ir doros mokslais, bet ir kitais*), prieĥasties ir sNygos sakiniai, rezultatyviniai konektoriai *todël, tad*. Rastas ir vartosenos atvejis, kai kontekste nurodomas percepcinis ĥiniid ġaltinis:

- (275) N (naujas) grupës gyvūnams garsinis stimulus buvo naujas, todël **natūralu**, kad apsimokymas buvo efektyvus (4.9 pav.). (MK, B)

Vertinimas, kad apsimokymas buvo efektyvus, tiesiogiai igplaukia ig gamtos dSsnio ĥinavimo (naujas stimulus lemia efektyvesn3 gyvand apsimokymN) ir

atspindi gamtos normų. Normos patvirtinimų iliustruoja duomenys, pateikti 4.9 paveiksle. Taigi tokie kontekstai kaip (271)–(275) yra beveik tapatas ūmiklių *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku* ir *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* evidencinei vartosenai, tačiau iškyla klausimas, ar toks ūgorinis tapatumas ię tikrųd galStų prilygti evidencinei vartosenai.

NagrinSdamos sakinio adverbialų *naturally* ūnataraliaių Simon-Vandenbergen, Aijmer (2007, 172; 186) tokių kontekstų nelaiko evidencialiais, nors identięki kontekstai su sakinio adverbialais *evidently* ūakivaizdūiaių *obviously* ūakivaizdūiaių *clearly* ūaiękiaių laikomi evidencialiais. Pasak autorių, propozicija yra apibadinama kaip ūprasta arba normali, ir toks vertinimas gali bati pagręstas prieūastimis (konkretas faktai arba bendros ūnijos apie pasaulę). Panaęiai teigia Martinas ir Whiteęas (2005, 28), esų tikimybSs (angl. *expectation*) ūmikliai propozicijųvertina ne pagal ūniių gęltinę o pagal tai, kiek ji tikStina arba atitinka tam tikras normas. Jeigu propozicija vertinama pagal tam tikras normas, tai jos teisingumu nSra abejojama ir nSra motyvacijos pagręsti abejojimo ūniių gęltiniais. Kaip minStu, modaliniai ir evidenciniai ūmikliai vartojami tada, kai autorius turi abejonių dSl propozicijos teisingumo (Hoye 1997; Wierzbicka 2006). Taigi sprendūiant ię tikimybSs ūmiklių apibręšimų *natūralu* / *natūraliai* vartosenos kontekstuose episteminio modalumo arba evidencialumo reikęmiių nSra: nors l'ia atsirandantys prieūasties sakiniai, siejimo konektoriai ir kiti elementai pastiprina argumentuotų autoriaus vertinimų bet dSl to jis netampa evidencinis. ūmikliai *natūralu* / *natūraliai* neatspindi esminio evidencialumo semantinio komponento. Aporiu pasakyti, kaip męstau, kai męstau apie taió. Nurodyti kontekstiniai elementai pranęga apie męstymo badų (aplinkybių, faktų ūniojimų), atspindi vertinimui prilygstantę autoriaus męstymų ir pabręšia semantinę komponentų. Aęsakau: dabar manau, kad taip yra <ę >ó³² (Wierzbicka 2006, 227). Autoriaus

³² Originalus tekstas: Aę say: I think now that it is like this <ę >ó (Wierzbicka 2006, 227).

vertinimas, reikšiamas *natūralu*, *natūraliai*, implikuoja, kad sprendimas priimamas atsihvelgiant į modifikuojamą esinį prigimtį

Čiame darbe h̃miklią *natūralu* ir *natūraliai* interpretacija, apibr̃ščiama kaip autoriaus pozicijos erdvei priklausanči vertinimo reik̃m̃s, atspindi žairialypį jį kognatą traktuotį kitose kalbose. Chafečs (1986) anglų kalbos sakinio adverbialų *naturally* natūraliai laiko evidencialiu, nes jis susijęs su p̃hiariu ž̃inojimu, kuris sudaro pagrindinį evidencialumo dimensiją. Tāl̃iau Chafečs evidencialumo kategoriją suvokia labai plal̃iai. Pagal kitą traktuotį KP *natural* natūralu ir sakinio adverbialas *naturally* natūraliai laikomi vertinimo h̃mikliais (Biber *et al.* 1999; Quirk *et al.* 1985, 621–622), kurie nėra episteminiai. Tāl̃iau Hoyeris (1997, 189), kad *naturally* natūraliai galėtų būti priskiriamas prie episteminio modalumo h̃miklią, nes modaliniuose kontekstuose yra tapatus *of course* aĩgku, h̃inomã reik̃mei. Lenkų kalboje *natūraliai* kognatas *naturalnie* laikomas episteminio modalumo h̃mikliu. Kaip h̃mikliai *oczywiście* aĩkivaizd̃iai, aĩgku, h̃inomã *rzecz jasna / prosta* aĩgku, h̃inomã *rzeczywiście* aĩkraĩ, *faktycznie* aĩkraĩ, taip ir *naturalnie* natūraliai rodo autoriaus vertinimą, kuris priimamas vidinio samprotavimo ir ĩgorinio h̃inų g̃altinio pagrindu (Grzegorzczkova 1975, 120; Tutak 2003, 102; ũabowska 2008, 385).

Atsihvelgiant į tokią p̃hiarį žairovį ir g̃ioje disertacijoje tiriamą *natūralu* / *natūraliai* vartosenos kontekstus, galima teigti, kad g̃ie h̃mikliai priklauso su h̃inojimu, h̃iniomis apie pasaulį susijusiai epistemiškumo kategorijai. Tāl̃iau ne visai pagr̃sta būtų juos laikyti evidencialumo arba episteminio modalumo h̃mikliais siaur̃ja prasme, nes jį vartosenos nemotyvuoja g̃iems h̃mikliams badinga autoriaus abejonų dėl proposicijos teisingumo. Todėl labiausiai pagr̃sta būtų laikyti *natūralu* / *natūraliai* autoriaus p̃hiario h̃mikliais, reik̃kiančiais vertinimą (tokia nuomonė pateikiama Quirko *et al.* (1985) ir Biberio *et al.* (1999) tyrimuose).

6.4. Pragmatinė

Čiame poskyryje nagrinšamos tarpasmeninšs ir metatekstinšs funkcijos, badingos ĥymikliams *aišku*, *akivaizdu* ir *panašiai*. Analizuojami ir veiksniai, skatinantys evidenciniđ reikėmđ ir funkcijđ iėnykimŲ evidenciniđ bei pragmatiniđ reikėmđ ir funkcijđ sinkretiėkumo atvejai.

6.4.1. Tarpasmeninė

Tarpasmeninšs funkcijos ĥyminišios autoriaus interaktyvumŲ su skaitytoju badingos ne tik sakinio adverbialams bet ir KP ir tai iliustruojama ĥemiau pateikiamuose pavyzdėiuose:

- (276) ņ *Kantrybė ir mokslas – didžiausios vertybės, **aišku**, neskaitant sveikatos, ņ vėl pabrėžtinai ramiai suburbėjo pašnekovas.* (GL)
(277) ņ *Ne tavo nosiai visa tai!.." "O kieno?.. Gal tavo?.." "**Aišku**, kad mano!.. Mano tėvo viskas čia!* (GL)

Tokiais atvejais ĥiniđ ġaltinio reikėmš yra visai iėblukusi, nes nagrinšjami KP / sakinio adverbialai reikėkia pritarimŲ supratimŲ bendras ĥinias (Brinton 2008, 17ņ18) ir rodo betarpiėkŲ autoriaus ir skaitytojo bendravimŲ (Usonienš 2012, 224). Tarpasmeniniđ funkcijđ raikėia ir pobadis priklauso nuo diskurso tipo. Groĥinšs literataros tekstuose, kurie atspindi sakytinį kalbŲ tarpasmeninšs KP / sakinio adverbialđ funkcijos pasireikėkia autoriaus emociniuose ir ekspresyviuose pasakymuose, kurie rodo autoriaus ir skaitytojo santykius. Mokslo kalboje tarpasmeninšs funkcijos iėgyėkšja autoriaus argumentacijai ĥymint arba pabrėĥiant bendras ĥinias.

Groĥinšs literataros tekstuose pragmatiniđ funkcijđ žvaiove pasiĥymi sakinio adverbialas *aišku*. Skirtingai negu *akivaizdu* ir *panašu*, kurie daėniausiai vartojami kaip KP, prijungiantys *kad / jog* komplemento sakiniđ sakinio adverbialas *aišku* vartojamas kontekstuose, kuriuose autorius tiesiogiai kreipiasi ž

skaitytojŲ ir iŲreikia tam tikrŲ apgailestavimŲ arba priekaiŲtŲ dŲl skaitytojo elgesio arba nuomonŲs, pavyzdžiui:

- (278) <...> *nepajutusi mano Ųirdies slapto, skausmingo noro, nepamojusi man ranka kaip kadais upėje, neŲuktelėjusi: „Simuk!“ – Tu, penkiolikmetė, aiŲku, negalėjai Ųūkalioti kaimo kelyje, – Tau nederėjo, Tuėjai su draugėmis, Tuėjai pro mŲsų ir pro kitų kaimiečių namus, Tuėjai pasipuoŲusi... (GL)*
- (279) – *Ir aŲ ne toks, – jau aprimęs pasakojo Juozapas. – Jūs, aiŲku, manote, kad man tik viena galvoj. O iŲ tikrųjų man galvoj ir viena, ir antra, ir trečia... (GL)*

Betarpigkai kreipiantis 3 skaitytojŲ ŲvardŲiais *tu, jŲs* pabrŲŲiamas ne propozicijos vertinimas, o Ųnekos aktas, kurio centru tampa skaitytojas. Kaip minŲta, evidencialumo reikŲmŲ susijusi su propozicijos vertinimu, o ne su Ųnekos akto modifikacija (Boye 2010). PerŲjimas nuo autoriaus pasakymŲ prie pabrŲŲiančią skaitytojo vaidmenį yra vienas badingiausių tarpasmeninių funkcijų bruohŲd (UsonienŲ 2012, 224). Pasakymuose su antrojo asmens ŲvardŲiu sakinio adverbialas *aiŲku* yra vartojamas klausiamuosiuose, liepiamuosiuose ir Ųaukiamuosiuose sakiniuose, kuriuose autoriaus Ųaigumas pasidaro stipresnis. Palyginkite Ųiuos pavyzdŲius:

- (280) *Namie, aiŲku, nieko neradai?* (GL)
- (281) *Dar nesibaigia, dar ne, tik trumpėja kelio siūlas. Dvyliktame vagone vėl kažkas išgerti siūlo. O tu, aiŲku, neatsisakai? – klausė poetas redaktorius. Pasiūlo – ir geri?* (GL)
- (282) *Pavakarieniausi su kolektyvu. Kažko, aiŲku, nesitikėk.* (GL)
- (283) – *Neskaudės! – sako Juzas, o visi staiga nusikvatoja: – Tau, aiŲku, neskaudės! Tau nieko neskaudės! Nei rytoj, nei... (GL)*

(280)–(281) pavyzdŲiuose autorius Ųino atsakymus, bet klausia tam, kad gautŲ skaitytojo patvirtinimŲ. IŲ tikrŲjŲ tai yra teiginiai, paversti 3 klausimus, nes tikras klausimas būtų toks: *Ar namie nieko neradai? Ar tu neatsisakai?* Čia *aiŲku* atlieka Ųnekos akto modifikatoriaus funkciją (plg. sakinio adverbialo *zeker* ŲikraiŲ pragmatinį vartosenŲ olandų kalboje, Byloo, Kastein, Nuyts, 2006, 63–64). Neigiamas Ųnekos akto poliarigkumas (*neradai, neatsisakai*) ir ŲinomŲ dalykŲ

klausimas atspindi autoriaus ironiją ir nepalankumą skaitytojo atžvilgiu. (282) pavyzdyje autorius yra nuolankesnis: sakinio adverbialas *aišku* reiškia, kad jis ragina skaitytoją jam pritarti. Tačiau liepiamoji forma *nesitikėk* rodo autoriaus pranašumą skaitytojo atžvilgiu. (283) pavyzdyje autorius pagiepia skaitytoją neigiamą pirmojo požiūrio atžvilgiu iliustruoja įgukiamieji sakiniai, pamėgdžiojimą rodantys žodžiai *neskaudės* ir *visi staiga nusikvatojo*; sakinio adverbialas *aišku* pabrėžia bendras žinias.

Nors gramatinis evidencialumo žymiklis tipologiniai tyrimai rodo, kad evidencialios grammos gali būti vartojamos klausiamuosiuose ir liepiamuosiuose sakiniuose, kuriuose yra nurodomas autoriaus, skaitytojo arba jų abiejų žinių šaltinis (Aikhenvald 2004, 242; 250–251), sakinio adverbialo *aišku* vartoseną įčiuose sakiniuose atlieka daugiau interaktyvumo funkciją negu žymi žinių šaltinį (280)–(283) pavyzdžiai neatskleidžia autoriaus prielaidų apie skaitytojo žinių šaltinį kaip yra kalbose, kuriose gramatiniai evidencialumo žymikliai vartojami klausiant arba liepiant (Aikhenvald 2004, 247). Pasak Boyečaus (2010, 294), liepiamieji sakiniai neturi propozicinio turinio ir evidencialiniai sakinio adverbialai negali būti vartojami liepiamajame sakinyje. Be to, autorius pabrėžia, kad Aikhenvald pateikiami liepiamieji sakiniai, kuriuose vartojamos evidencialumo grammos, nėra tikrieji liepiamieji sakiniai.

Grožinės literataros tekstuose sakinio adverbialas *aišku* taip pat vartojamas pasakymuose su pirmojo asmens žvardžiu *aš* ir *mes*, pavyzdžiui:

- (284) *Toks pasimetęs, išmuštas iš vėžių Džimis, aišku, man patiko, tačiau išeidamas nebuvau tikras, ar grįžus Jūratei jis išdrįs tarstelėti jai nors vieną kandy žodį.* (GL)
- (285) *Kažkur kažką buvau skaitęs ir apie tuos masonus, tik, aišku, ne ką tesupratęs.* (GL)
- (286) *Duris užtrenkiau, aišku, per garsiai <...>* (GL)
- (287) *Aš bėgu, aišku, ne į Pragarą, o tik į virtuvę, bet angelas vis vien bailsi Bodlero žodžiais ir rūsčiai žiūri į mane.* (GL)

(284)–(285) pavyzdžiuose autorius praneša apie savo emocinį (*patiko*) ir mentalinį (*ne ką tesupratęs*) būseną, o (286)–(287) – apie savo veiksmus. Nors

tokiuose kontekstuose perteikiama asmeninS autoriaus patirtis, kuri, pasak Capelli (2007, 132), sudaro subjektyvų žinių galtin3 sakinio adverbialas *aišku* atlieka interaktyvumo ėmikliu funkcij3 nes suponuoja bendras autoriaus ir skaitytojo ėnias. ReikSt3 atkreipti dSmes3 jeigu ėuose kontekstuose bat3 pavartotas sakinio adverbialas *aiškiai*, pasakymo semantika kiek pasikeist3 arba jis visai netekt3 pragmatinio reikġmingumo, nes *aiškiai* yra subjektyvumo ėmiklis. Be to, (284)ñ (287) pavyzdġiai atspindi uġtikrintum3 ir ġinėjim3 o evidenciniai arba episteminio modalumo ėmikliai nSra vartojami pasakymuose, kuriuose reikġiamas visiġkas uġtikrintumas (Wierzbicka 2006, 286). Ŗodymas, kad sakinio adverbialas *aišku* neġymi evidencialumo, o tik pabrŠia ġnekos akt3 yra ir performatyviniai veiksmaġodġiai kontekste, pavyzdġiui:

- (288) *Mane, valdybos viršininką, ir tai mūsų draugas direktorius žada priimti tikrai po savaitės ar dviejų!.. Jums, aišku, linkiu didesnio pasisėkimo!* (GL)
- (289) <...> *nieko nei Vladui, nei Marukui nesakęs, nunešiau „Spindulių“ laikraščio redaktoriui Ruseckui tokį straipsnį „Sveikiname Suomiją!..“ – sveikinau, aišku, ne ką nors nugalėjęs, o visai garbingai, net pakelta galva, tąjį karą pabaigus* <...> (GL)

Evidencialumo reikġmS susijusi su propozicij3 modifikavimu. GroġinSs literataros tekstuose *aišku* gali perteikti autoriaus supratim3 k3sako kiti kalbinSs situacijos dalyviai, arba pritarim3kitoms diskurse iġsakytoms nuomonSms:

- (290) <...> *kurgi buvote dingęs? – Niekur. Buvau tik kiek užsnūdęs. – Mat kaip! <...> Užsnūdęs, aišku.* (GL)
- (291) *Susidarytų vien dirbamos per šimtą hektarų. – Sumetus viską į krūvą, tai dar nieko nebus... – abejojo Lionginas Šeputis. – Aišku, kad nieko... – sutiko Janina. – Svarbu iš principo visiems susitarti, ką su ta žeme veikti.* (GL)

Atkreiptinas dSmesys, kad pritarimo reikġmS badinga ne tik sakinio adverbialo vartosenai, bet ir KP, prijungianġiam *kad* komplemento sakin3 Abiejuose pavyzdġiuose yra pabrŠiamas autoriaus komentaras, reikġiamas sakinio adverbialu ir KP *aišku*, nes propozicijos, kurias modifikuoja *aišku*, perteikia ġinom3diskurso informacij3 (290) pavyzdyje *aišku* iġsiskiria finalSs pozicija, kuri

badinga reikšiant autoriaus pamėstymą arba pritarimą (Hoye 1997, 149). (291) pavyzdyje *aišku* sudaro pagrindinį predikaciją, bet pragmatinis pritarimo reikšmės nurodoma autoriaus pastebėjimu *sutiko Janina*. Pritarimo reikšmė gali atlikti ir sakinio adverbialas *natūralu*, tačiau tokios vartosenos atvejd rasta labai nedaug, dėl to ją apibendrinti negalima:

(292) *Nėra nė vieno žmogaus, kuris savo elgesiu nepieštų savo paveiklo kitų akyse? Taip, natūralu.* (GL)

Grohinės literataros tekstuose KP *aišku*, prijungiantis *kad / jog* komplemento sakiniui, pragmatines funkcijas atlieka ir kontekstuose, kuriuose retoriškai klausiama, eliptiškai atsakoma, kreipiamasi į skaitytoją, vartojant antrojo asmens veiksmažodžio formą, kaip rodo žemiau pateikiami pavyzdžiai:

(293) *Vilties erdvė, žinoma, gražus pavadinimas. Pasaulyje daug prielaidų vilčiai, tikėjimui. O ne vilties erdvė? Aišku, kad tai paralyžiuojanti erdvė. Kaip joje auginti vaikus?* (GL)

(294) *Dievo paguoda yra begalinė, tik ar verta ją suvokti tiesmukai? Aišku, kad ne!* (GL)

(295) *Aišku, kad kiauro maišo niekad nepripils.* (GL)

Aišku (293) sustiprina autoriaus įsitikinimą, kad ne vilties erdvė yra paralyžiuojanti, o situacijos universalumą pabrėžia retorinis klausimas, einantis po *aišku* pasakymo. (294) pavyzdyje pasakymo ekspresyvumas ir emfatiškumas reikšiamas eliptiniu gaunamuoju komplemento sakiniu, o (295) pasakoma bendra tiesa, pabrėžiama antrojo asmens veiksmažodžio forma. Būdvardžio *aišku* pragmatiškumas ryškiai pasireiškia kontekstuose, kuriuose modifikuojama ne visa propozicija, o vienas sakinio struktūros elementas:

(296) *<...> prie kitų stalų triūsę – ir gal net ne taip kaip aš uoliai – mano bendradarbiai jau buvo pasiėmę ir atlyginimus, ir, aišku, honorarus – ir net už gautus pinigus išgėrę alaus; aš tupėjau be nieko.* (GL)

(297) *Negaliu pakęst! Visko negalėjo pakęst: saulės, lietaus, plonų moterų, storų moterų, jaunimo, senių, eilių, tuštumos, televizijos, savo šuns. Manęs, aišku, irgi.* (GL)

Tokia vartoseną badingą eliptiniams sakiniams, kurie atskleidžia sakytinį kalbos bruošą. Tačiau tai nėra sakinio adverbialo vartoseną (Ramat, Ricca 1998, 190).

Palyginti su grožinės literataros diskursu, mokslo kalboje tarpasmeninių funkcijų žvaizduotės mažesnės. Kaip atkreipia dėmesį Nuytsas (2001b, 167), rašytinėje kalboje diskurso strategijos ne tokios svarbios, nes skaitytojas gali būti nepažįstamas. Vis dėlto nederėtų ignoruoti skaitytojo vaidmens, nes mokslo tekstai, kaip ir grožinės literataros, skirti skaitytojui ir tai pasireiškia žvairiomis diskurso strategijomis. Mokslo kalboje daugeliu atvejų tai yra KP, prijungiantys *kad / jog* komplemento sakinius sakinio adverbialai mokslo kalboje vartojami daug rečiau. Jie reikiami prieveiksmiais *akivaizdžiai, aiškiai, ryškiai, natūraliai* ir nėra vartojami tarpasmeninėms funkcijoms reikšti, nes perteikia greičiau autoriaus subjektyvumą ir ne interaktyvumą su skaitytoju. KP pragmatinės vartosenos dominavimas mokslo kalboje patvirtina faktą, kad būdvardžiai yra tinkama priemonė diskurso strategijoms, nes jie gana objektyvus (Nuyts 2001b). Mokslo kalboje pragmatinė vartoseną badingą KP *akivaizdu* ir KP / sakinio adverbialui *aišku*. Ji vartoseną išgyvena kontekstuose, kuriuose nagrinėjami hėmikliai modifikuoja savaime suprantamas, nenuginėjamas propozicijas, pavyzdžiui:

- (298) *Akivaizdu, kad bet kuris geografijos, kaip ir kraštotvarkos, tema daromas darbas negali apsieiti be analizuojamų klausimų pateikimo kartografiniu vaizdu.* (MK, P)
- (299) *Akivaizdu, kad tik šeima gali suteikti tvirtus poreikių pagrindus vaikui. Tačiau ar visuomet ji pajėgi tai daryti?* (MK, S)
- (300) *Savaime aišku, kiekvienas žurnalistas turi pasižymėti ne tik specifinėmis, profesinėmis savybėmis, bet ir visiems žmonėms būdingais bruožais – darbštumu, kūrybiškumu, jautrumu, kuklumu <...>* (MK, H)
- (301) *Beje, makaronai netukina. Net ir kasdien valgydami makaronų nenutuksime. Jų sudėtyje esančių angliavandenių teikiama energija organizme greitai atsipalaiduoja ir greitai išsikvojama. Aišku, riebių padažų reikėtų vengti.* (MK, B)

Kaip matyti, bendras autoriaus ir skaitytojo hėnias hėymi ne tik KP *akivaizdu* ir sakinio adverbialai *savaime aišku, aišku*, bet ir kiti kontekstiniai elementai. Neginėjtinę propozicijų modifikavimas atspindi žaigų ir užtikrintų autoriaus

argumentaciją (Aijmer 2008, 70). Čiaose pavyzdčiuose ir *akivaizdu*, ir *aišku* reikšia autoriaus akcentavimą bei argumentavimą, tačiau KP *akivaizdu* suponuoja autoriaus autoriteto patvirtimą ir didesnę žaigumą negu *aišku*. Tai galėtų būti paaiškinama leksinėmis šiomis savybėmis. Kaip minima, *akivaizdu* leksinė reikšmė yra konkretesnė negu *aišku*, nes *akivaizdu* rodo vizualinę percepciją, o *aišku* turi vizualinę girdimą ir bendro supratimo reikšmę. Skiriamieji šiomis savybėmis poįmiai išvelgiami diskurso strategijose, kurias jie realizuoja. KP *akivaizdu* patvirtina autoriaus autoritetą ir realizuoja autoriaus išterpimo strategiją (angl. *authorial pronouncement*), o KP / sakinio adverbialas *aišku* implikuoja autoriaus ir skaitytojo nuomonę sutapimą (angl. *concurrency strategy*) (Martin, White 2005).

Apibendrinant šiomis *aišku* ir *akivaizdu* pragmatinę vartoseną grohins literataros tekstuose ir mokslo kalboje, būtina atkreipti dėmesį, kad visuose kontekstuose suponuojama bendra šiomis reikšmė. Tačiau priklausomai nuo diskurso šios bendros šinios gali suponuoti skirtingus autoriaus tikslus (Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 114–115). Grohins literataros tekstuose patvirtinamas santykis tarp autoriaus ir skaitytojo, o mokslo kalboje bendra šiomis implikavimas padeda skaitytojui suvokti autoriaus argumentavimą svarbius, patvirtinus dalykus. Vienuose kontekstuose išvelgiamas visiškas autoriaus ir skaitytojo nuomonę suderinamumas, kituose sustiprinamas autoriaus autoritetas ir bendra šiomis svarba skaitytojui netgi primetama.

Viena vertus, *akivaizdu* ir *aišku* pragmatinę vartosena atspindi semantinę šiomis nublukimą t. y. nutolimą nuo leksinės evidencialumo reikšmės (plg. šiomis *of course* išigku, šinoma vartoseną anglų kalboje, Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 104). Kita vertus, yra kontekstų, rodančių sąsajas tarp pragmatinės KP ir sakinio adverbialų vartosenos bei leksinės šios evidencialumo reikšmės. Pragmatinės ir evidencinės reikšmės sąsajos priklauso nuo leksinės ir sintaksinės šiomis ypatybės. KP *akivaizdu* suponuoja glaudesnį pragmatinės ir evidencinės reikšmės sąsają, o adverbialiai vartojamas *aišku*

pasihými didesniu leksinŝs reikŝmŝs nublukimu. Galima apibendrinti, kad KP *akivaizdu* dŝl didesnŝs sŝŝajos su evidencine reikŝme yra labiau pabrŝtinas ŝymiklis sakinio informacinŝje struktaroje negu KP / sakinio adverbialas *aiŝku*, kuris atlieka smarkiai rutinizuotas tarpasmenines funkcijas (Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 111).

6.4.2. Metatekstinė

Kaip minŝta, prieveiksmis *panaŝiai* daŝniausiai atlieka lyginimo adverbialo funkcijŝ o sakinio adverbialo funkcija jam beveik nebadinga, nes kiekybiniai ŝios vartosenos rodikliai neŝymas. Taŝiau, skirtingai negu kiti sakinio adverbialai *akivaizdu* / *akivaizdŝiai*, *aiŝku* / *aiŝkiai*, *ryŝkiai* ir *panaŝu*, tik *panaŝiai* ŝymi reportatyvŝ kaip parodyta 6.2 poskyryje. Kita prieveiksmiui *panaŝiai* badinga sakinio adverbialo funkcija yra metatekstiniŝ, arba jungiamoji: ŝis ŝymiklis gali jungti sakinius arba diskurso dalis. (302)ŝ(303) pavyzdŝiuose jungiamasis adverbialas *panaŝiai* rodo modifikuojamosios propozicijos sŝŝajas su prieŝ tai einanŝia propozicija:

(302) – *Vakar, regis, lijo. Visŝ naktį. Taip, taip! **Panaŝiai** ir ŝiandien.* (GL)

(303) *Pavyzdŝiui, saloninė romantinė Lermontovo melodrama „Maskaradas“ R. Tumino spektaklyje virto ekscentriŝka pasaka, sapnu apie besibaigiančią epochŝ su daugybe aliuzijų, maŝyčių siuŝetinių užuomazgŝ, vedančių į kultūrŝ, istoriją ir mitologiją. **Panaŝiai** ir M. Ivaŝkevičiaus „Madagaskare“ keistuolių idealistų istorijos peraugo siuŝetŝ ir prisipildė asociacijų ir ŝenklių, kreipiančių suvokėją platesnio konteksto link.* (MK, H)

Propozicijos, kurias jungia adverbialas *panaŝiai*, susijusios pagal turinŝ nes atspindi apraŝomŝ situacijŝ paraleles / panaŝumŝ/ lygybŝ (plg. anglŝ kalbos *similarly* ŝpanaŝiaiŝ ŝr. Fraser 1999, 948; Biber *et al.* 1999, 876; Lenker 2010, 220ŝ221). (302) pavyzdyje praneŝama, kad *vakar lijo visŝ naktį* ir *ŝiandien* lyja. (303) pavyzdyje brŝiamos paralelŝ tarp R. Tumino spektaklio *Maskaradas* ir M. Ivaŝkevičiaus pjesŝs *Madagaskaras*. Lyginimo reikŝmŝ nŝra visiŝkai

išplukusi, kai *panašiai* atlieka jungiamojo adverbialo funkciją (302) pavyzdžio galstume manyti, kad lyginamas vakarykštis ir šiandieninis gamtos procesas nėra lietus. Tačiau greičiausiai tokioje situacijoje turima omenyje, kad šiandien taip pat / irgi lyja. Čiuose pavyzdžiuose *panašiai* kolokuoja su jungtuku *ir*. Kolokacija *panašiai ir* sustiprina lygiavertiškumo reikšmę. Propozicijų lygiavertiškumas, ėmimas sakinio adverbialu *panašiai*, gali būti išreikštas ekspllicitiškai, kaip tai rodo pateikiami pavyzdžiai:

- (304) *Atkreipsime dėmesį, kad formos buvimą (turėjimą) ir nebuvimą (neturėjimą) galima išreikšti kaip dvinarį priešybės (binarinės opozicijos) santykį: Yra forma – nėra formos. Panašiai ir materijos buvimą ir nebuvimą galima išreikšti dvinariu priešybės santykiu: yra materija – nėra materijos.* (MK, H)
- (305) *Pasaulietinė teisė kaip visuma dar nebuvo išskirta iš bendrų gentinių, vietinių ir feodalinių papročių ar iš bendrų karaliaus dvaro papročių. Panašiai ir bažnytinė teisė daugiausia buvo ištirpdyta bažnyčios gyvenime ir buvo visų pirma vietinė, regioninė ir paprotinė, o ne centralizuota ar įtvirtinta įstatymu.* (MK, S)

(304) pavyzdyje propozicijų lygiavertiškumas pabrėžiamas predikatu *galime išreikšti* ir iliustruojamos paralelės tarp formos ir materijos binarės opozicijos (forma / nėra formos; materija / nėra materijos). (305) pavyzdyje paralelės brėžiamos tarp pasaulietinės ir bažnytinės teisės tam tikru istoriniu laikotarpiu, o propozicijų lygiavertiškumui atskleidžia paralelinės konstrukcijos *Pasaulinė teisė <...> nebuvo ir bažnytinė teisė <...> buvo*. Tiek grožinės literataros tekstuose, tiek mokslo kalboje *panašiai* retai vartojamas kaip jungiamasis adverbialas ir su diskurso specifika susijusių esminių vartosenos skirtumų nepastebėta. Nors, kaip ėhinoma, jungiamieji adverbialai badingesni mokslo diskursui (Biber *et al.* 1999, 880).

Jungiamojo adverbialo *panašiai* vartoseną grožinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje atspindi tarpkalbines paraleles, nes *panašiai* kognatai lenkų ir anglų kalbose nėra *podobnie* ir *similarly* nėra vartojami ir kaip teksto rišumo priemonės (Grzegorzczkova 1975; Fraser 1999; Biber *et al.* 1999; Lenker 2010). Tačiau nėra

atlikta tyrimų, rodančių, kuri funkcija (lyginimo ar jungiamojo adverbialo) yra dominuojanti dabartinėje lenkų ir anglų kalbose. Tai, kad lietuvių kalbojerieveiksmis *panašiai* retai vartojamas kaip jungiamasis adverbialas, galėtų būti aiškinama kitų teksto ryškumo priemonių vartojimu. Iš sakinio adverbialų *akivaizdu / akivaizdžiai, aišku / aiškiai, ryškiai* ir *panašu / panašiai* pastarasis (*panašiai*) užima aukščiausią vietą sakiniorieveiksmių hierarchijoje, pateikiamąje Ramato, Riccačos (1998) ir aptariamoje kitų autorių (Quirk *et al.* 1985; Biber *et al.* 1999; Huddleston *et al.* 2002), nes sieja sakinius ir didesnes diskurso dalis.

Metatekstinė funkcija badinga ir sakinio adverbialui *aišku*, tačiau ji glaudžiai susijusi su evidencine jo funkcijos vartoseną. Toliau pateikiamuose pavyzdžiuose *aišku* žymi numanymą pagrįstą konceptualiuoju būdų gautiniu, ir pabrėžia, kad modifikuojama propozicija yra prieš tai einančios propozicijos padarinys:

- (306) *Vyras stovėjo prie lango nugara į ją ir, aišku, nematė, kokiom akim į ją žiūri moteris.* (GL)
- (307) *Alė vyras, bankininkas Norgedas siuntė jį į Obelynę, tenai jam reikės tvarkyti visus aplinkos reikalus ir, aišku, Vilniun kasdien neatvažiuos.* (GL)
- (308) *Ir apie Palemono kalną jis rašė, ir, aišku, matė jį.* (MK, H)

Padarinio santykis sustiprinamas jungtuku *ir*, atitinkamai sakinio adverbialas *aišku* įgyja rezultatyvinę reikšmę. Tokie *aišku* vartosenos atvejai lygintini su anglų kalbos funkciniu *of course* aišku, būtinai, kuris, viena vertus, gali būti kvalifikuojamas kaip evidencinis / episteminis (Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer 2010, 124–125), kita vertus – kaip jungiamasis adverbialas, reikiantis rezultatui (Quirk *et al.* 1985, 638).

6.5. Dvigubas žinių šaltinio žymėjimas

Intensyvas pastarojo dešimtmečio evidencialumo Europos kalbose tyrimai ne tik atkreipė dėmesį gramatinės ir leksinės tos kategorijos reikškos semantinius

funkcinius ypatumus, bet ir palietS gramatinid bei leksinid raigkos priemoniid sNveikN (Kehayov 2008; Makartsev 2012). Nagrindamas gramatinio ir leksinio evidencialumo ir episteminio modalumo sNveikN bulgard ir estd kalbose, Kehayovas (2008, 166) parodo, kad gid hymikliid interpretacija gali skirtis priklausomai nuo konteksto. Tai gali bati aprSpties interpretacija, t. y. sintaksiškai ir semantiškai gramatinis hymiklis apima leksin3 arba leksinis hymiklis n gramatin3 Pavyzdhiui, sakinyS *Стефан май бул от Бургас* oStefanas **tikriausiai kilēs / yra** ig Burgasoogali reikgi, kad autorius girdSjo, kad Stefanas kilē / yra ig Burgaso, arba autorius mano, kad jis girdSjo, jog Stefanas yra ig Burgaso. Pirma interpretacija suponuoja, kad evidencinis dalyvis *бул* batiö aprSpia episteminio modalumo hymikl3 *май* tikriausiai, atrodo, o antra interpretacija rodo, kad leksinis episteminis hymiklis aprSpia gramatin3 evidencin3 hymikl3 Jeigu gramatinis ir leksinis hymikliai perteikia ganStinai skirtingas reikgmes, tai jie modifikuoja propozicijNdu kartus nepriklausomai vienas nuo kito. Jeigu hymikliid reikgmSs sutampa (gramatinis hymiklis reigkia numanymNir abejonN tas palias reikgmes turi ir leksinis hymiklis), kalbama apie holistinN interpretacijN arba semantin3 pertekliid (angl. *redundancy*), nes nS vienas hymikliid nerodo didesnio specifigkumo. Pavyzdhiui, abejonN reigkiantis latviid kalbos prieveiksmis *iespējams* ogalbatö dafnai vartojamas basimojo laiko kontekstuose, kurie suponuoja galimybN tikimybN t. y. tuos palius konceptus (Chojnicka 2012, 73n 74). Taliau 3nanomi ir tokie vartojimo atvejai, kai propozicijN modifikuoja du evidencialumo hymikliai ir vienas specifikuoja kitN Bulgard kalboje gramatinio evidencialumo hymiklis rodo tik bendrN netiesiogin3 evidencialumN o leksinis hymiklis *očevидно* akivaizdhiiaiö specifikuoja numanymo tipN (paremtas percepcija). GIN vartosenN iliustruoja hemiau pateikiamas pavyzdys (Kehayov 2008, 182):

(309) *Charlie (който очевидно имал тежко вечер) <...>*

čLiarlis (kuris **akivaizdžiai turėjo sunkiNnakt3**) <...>ö

Analizuojamuose grožinės literataros tekstuose ir mokslo kalboje gramatinio bei leksinio evidencialumo savybės atveju yra daug, bet keli buvo rasti, pavyzdžiui:

- (310) *Kritiko personažas paremtas koku nors konkrečiu asmeniu, tačiau kūrybos, veiklos ar gyvenimo pobūdžio puolimo **aiškiai būta**. Tai liudija ir nusivylimo bei priekaištų kupinos eilutės: V. Slendzinskio satyra kartais įgyja ir politinį atspalvį.* (MK, H)
- (311) *Apvertęs knygą apatiniame kietviršyje pirštu perbraukiau kardo kirtį. (Ji ir prieš trisdešimt metų pastebėjau!) Smogta nestipriai – **aiškiai pagailėta** brangios knygos – oda nepramušta, bet žymė gilesnė, ryškesnė už įspaudus <...>* (GL)
- (312) *<...> egzempliorius, kurį sudaro 38 iš languoto mokyklinio sąsiuvinio išimti dvigubi lapai, prirašyti mėlynu rašalu, stambia, ryškia, ryžtinga rašysena: **aiškiai stengiasi**, kad būtų įskaitoma (užrašai, įrašai neaiškesni, vingresni). Raštas gražus, gramatikos klaidų nedaug.* (GL)
- (313) *Ir atsitik tu man šitaip: kad pirmakščiai žmonės lyg susitarę visoje Žemėje „išmąstė religijas“. **Akivaizdu**, kad kitaip **būta**: religija – ne sugalvotas dalykas. Iš kur pirmakštis žmogus gavo informaciją apie anapusinį – transcendentinį – gyvenimą?* (GL)

Evidencialumo reikšmės, perteikiamos neveikiamąjį dalyvį formomis *būta, pagailėta, stengiasi*, yra specifikuojamos, t. y. jos reikšia numanymą (Ambrazas 1977; Holvoet 2004, 2007; Lavine 2006; Wiemer 2006a), tačiau numanymo pagrindas yra specifikuojamas tik kontekste. Kadangi leksinį žymiklį reikšmės yra konkretesnės negu gramatinį (Kehayov 2008), sakinio adverbialas *aiškiai* ir KP *akivaizdu* rodo, kad dalyvį formomis *būta, pagailėta, stengiasi* reikšiamas numanymas turi percepcinį arba conceptualų pagrindimą (310) pavyzdyje konkretus žinių šaltinis, kurį žymi *aiškiai*, yra eilrašio eilutės, (311)–(312) pavyzdžiuose – nepramušta knygos oda ir rašysena, kuri autorius mato rastuose lapuose, (313) *akivaizdu* pabrėžia autoriaus samprotavimo pagrindą, kad *religija – ne sugalvotas dalykas*. Taigi greta bendresnį gramatinį evidencialumo žymiklį *aiškiai* ir *akivaizdu* reikšmės yra specifinės. Taip pat nustatyta, kad leksinis evidencialumo žymiklis gali specifikuoti gramatinį episteminio modalumo žymiklį

- (314) <...> ji bemat šoko aiškinti, kad Felikso nekilnojamas turtas užstatytas bankuose už didelius kreditus. **Aišku kaip dieną**, kad ji tuos kreditus **bus susišlavus** arba dar susišluos, būdama jo vadybininkė, ir perpumpuos ten, kur reikia... (GL)
- (315) Atrodo, kad jis yra labai jaunas, tikrai kažkur išsipaišino ir nežinia ko taip išsigando... Baigęs valgyti, kažkodėl lėkštę padeda ant žolės – **panašu**, kad čia neseniai **bus lakusi** katė, – užsideda kepurę, skubiai dideliais žingsniais eina prie trobos galo, vėl žiūri į juodus dūmus šiaurės pusėje <...> (GL)

(314) ir (315) pavyzdžiuose perfekto formos *bus susišlavus* ir *bus lakusi* reiškia spSjimN o *aišku kaip dieną* ir *panašu* implikuoja, kad spSjimui yra žodymų. Nors (315) *panašu* implikuoja abejonų kaip ir forma *bus lakusi* ir galstume manyti, kad abi formos nėra pakankamai specifinės, *panašu* yra leksinis evidencialumo ėymiklis ir specifigkesnis negu gramatinis. KP *panašu* implikuoja, kad nepaisant abejonų spSjimui yra žodymų.

Be gramatinį ir leksiniį ėymiklių sŃveikos, gijoje disertacijoje yra svarbios dviejų leksinių evidencialumo ėymiklių kombinacijos. Kehayovas pabrŃšia (2008, 197), kad bulgarų ir estų kalbose dviejų leksinių evidencialumo arba episteminio modalumo ėymiklių koegzistavimas dar netirtas. Tačiau autorius spSja, kad daugelis kombinacijų nebeatų žnanomos, nes vengiama pasikartojimų tuo pačiu strukturiniu (leksikos) lygiu. Bet su gjuo teigimu ne visai galima sutikti, nes panašaus reigkinio tyrimai latvių kalboje atskleidŃ harmonigN dviejų leksinių evidencinių arba evidencinių ir episteminų ėymiklių sŃveikN Pavyzdžiui, episteminis evidencinis prieveiksmis *acīmredzot / acīmredzami* ākivaizdĥiai gali pastiprinti episteminio prieveiksmio *varbūt* Ńgalbatō reikġmN arba specifikuoti numanymN reigkiamN badvardĥiu *skaidrs* āiġkuō (Chojnicka 2012, 76; 162).

Lietuvių kalboje groĥinŃs literataros tekstuose prieveiksmai *akivaizdĥiai* ir *aiŃkiai* yra vartojami greta sudŃtinių tarinių, kurių jungtis iġreikġta atrodymo veiksmāhodĥiais *atrodyti* ir *pasirodyti*:

- (316) – Vacys atrodė **akivaizdĥiai** nusivylęs. (GL)
- (317) <...> išduobtais keliais, nenusakomos spalvos apibrizgusias kėnes, o pats jau lindo į mėlynąsias, su dryželiais. Jos pasirodė **aiŃkiai** per ilgos. (GL)

Galima manyti, kad įuose sakiniuose prieveiksmiai atlieka modifikatorių funkcijas, t. y. pabrėžia vardinio daiktinio (nusivylęs; per ilgos). Tačiau vadovaujantis nuostata, kad evidencialumas propozicijoje gali būti reikšiamas daugiau negu kartą (Lampert, Lampert 2010), logiška manyti, kad tokio tipo sakiniai rodo dvigubai reikšiamą evidencialumą jungtys *atrodė* ir *pasirodė* reikšia sensorinį būdą galintį o prieveiksmiai *akivaizdžiai* ir *aiškiai* – galintį tipą t. y. numanymą. Lia atsiranda paralelės su anglų kalbos prieveiksmiais *obviously* – akivaizdžiai, *apparently* – akivaizdžiai, *evidently* – akivaizdžiai, *allegedly* – tariamai, kurie nespécifikuoja būdą galintį, o implikuoja, kad toks yra (Lampert, Lampert 2010, 311). Veiksmažodžiai *atrodė* ir *pasirodė* eksplícitiškai rodo vizualinį percepciją. Jeigu jungtis reikščiama veiksmažodžiu *būti*, tai kontekste visada yra žodžių, rodančių, kad remiamasi matymu arba kitu galiniu. Tokiuose sakiniuose prieveiksmiai *akivaizdžiai* ir *aiškiai* taip pat priskiriami prie numanymo prieveiksmių.

Mokslo kalboje dvigubas evidencialumo hymsėjimas yra net ryškesnis negu grožinės literataros tekstuose. Prieveiksmiai *akivaizdžiai* ir *aiškiai* vartojami galutiniuose sakiniuose, kuriuos prijungia evidenciniai KP *matyti*, *rodyti*, *pastebėti*:

- (318) *Dabartinė ūkinė šalies situacija vertinama įvairiai, tačiau dažnai pastebima, kad ūkio valdymui bei jo raidos prognozavimui **akivaizdžiai** trūksta strategijos ir nuoseklumo. (MK, S)*
- (319) *Topografijos ir anomalijų laisvajame ore regresinė analizė rodo, kad Lietuvos Bouguer anomalijų žemėlapiui taikytas tarpinio sluoksnio tankis $2,30 \text{ g/cm}^3$ yra **aiškiai** per didelis, o tai lemia akivaizdžias gravitacinių žemėlapių paklaidas (Bouguer, geoido). (MK, B)*
- (320) *Todėl šįsyk reiktų pateikti detalesnę schemą (7.2 pav.). Iš jos matyti, kad didžiausią poveikį išskirtasis veiksnys **aiškiai** turi mažiems ežerams bei tuomet, kai vandens temperatūra kyla. Tuo metu jo poveikio zonoje atsiduria visos pagrindinės limnologinių procesų grupės: dalis cheminių, dalis fizikinių bei biologinių. (MK, P)*

Įuose pavyzdžiuose įgorinis būdą galintis yra nurodomas komplementinis predikatų *pastebima*, *rodo*, *matyti*, o prieveiksmiai *akivaizdžiai* ir *aiškiai* rodo, kad

pagal galtinio tipą (reportatyvas, numanymas) tai yra numanymas. Nors šie prievėsmai atsiranda galtiniame sakinyje, jie semantiškai sudaro visos propozicijos branduolį, nes pabrėžia naują informaciją propozicijoje. Evidenciniai komplementiniai predikatai *pastebima*, *rodo*, *matyti* užima sintaksiškai aukštesnį vietą, tačiau semantiškai jie nėra tokie svarbūs, nes pristato žinomą informaciją. Suprantama, lietuvių kalbos prievėsmais *akivaizdžiai* nėra tiek semantiškai nuobūlūs kiek jo kognatas *evidently* anglų kalboje. Galima būtų tvirtinti, kad *akivaizdžiai* rodo vizualinį numanymo pagrindą kaip ir *pastebima*. Tačiau šiame darbe manoma, kad *akivaizdžiai* yra abstraktesnis negu *pastebima*. Panašiai prievėsmaio *aiškiai* reikšmę, palyginti su KP *rodyti*, *matyti*, *pastebėti*, yra bendresnė, nes gali būti susijusi ne tik su vizualine percepcija, bet ir su kitais žinių galtiniais. Verta atkreipti dėmesį, kad prievėsmaio *aiškiai* specifškumą lemia kito evidencialumo žymiklio struktūrinis statusas. Prievėsmaio *aiškiai* specifškesnį reikšmę žyja kolokacijose su gramatiniais evidencialumo žymikliais (310–312 pavyzdžiai), o bendresnį kai propozicija modifikuojama kitu, konkretesniu, evidencialumo žymikliu (*matyti*, *rodyti*, *pastebėti*).

6.6. Apibendrinamosios pastabos

Semantinę funkciją nederinamųjų būdvardžių *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku*, *panašu*, *natūralu* ir atitinkamų prievėsmaidų *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai*, *panašiai*, *natūraliai* analizė parodė, kad šie vienetai vartojami kaip evidenciniai, evidenciniai episteminiai, vertinimo ir pragmatiniai žymikliai. Pagrindinė evidencinė reikšmė, bdinga nagrinėjamiems žymikliams, yra numanymas, pagrįstas percepciniu arba konceptualiu žinių galtiniu, ir tik keli jų vartosenos atvejai apibadinami kaip reportatyviniai. Be žinių galtinio, skiriamieji numanymo bruožai yra subjektyvumo ir intersubjektyvumo dimensija ir kontekstai, atskleidžiantys autoriaus argumentaciją.

Evidencinis episteminis sinkretiškumas badingas ėymikliams, kurių leksinis reikšmės susijusi su lyginimu (*panašu*), ir pasireiškia kontekstuose, kuriuose ėinių ėaltinis nėra pakankamai patikimas arba prieinamas autoriui. Šis funkcinis susipynimas gali priklausyti ir nuo morfosintaksinio ėymiklio ypatybių, jeigu *panašu* vartojamas su nefinitiniu komplemento sakiniu arba kaip sakinio adverbialas, pasireiškia abejonų (episteminio modalumo) reikšmės dominavimas. DSI nedidelio *panašu* vartosenos dažnio nežinoma daryti didesnių apibendrinimų apie šio ėymiklio semantinius funkcinius ypatumus, tačiau aišku, kad ėinių ėaltinis ir abejonų yra esminiai šio ėymiklio semantiniai komponentai, nes kaip tik jie motyvuoja *panašu* vartoseną.

Parodyta taip pat, kad ne kiekviena reikšmės, susijusi su autoriaus ėiniomis apie pasaulį prilygsta evidencialumo reikšmei. Taigi KP / sakinio adverbialai *natūralu* ir *natūraliai* traktuotini kaip vertinimo (angl. *evaluation*) ėymikliai. Vartodamas juos, autorius vertina, kiek propozicija atitinka tam tikras normas ir lokeslius, žyviravusius pasaulyje.

Nagrinėjami KP / sakinio adverbialai pasižymi pragmatinio funkcijos žvaizde, panašiai kaip ir germanų, romanų bei slavų kalbose. Ėymiklio pragmatiškumas pasireiškia kontekstuose, kuriuose jie suponuoja autoriaus interaktyvumą su skaitytoju arba sieja teksto ar diskurso dalis. Pragmatiniai ėymikliai padeda organizuoti diskursą ir svarbus semantinis jų komponentas yra Apaturiu tau pasakyti, kodėl taip mąstau (Wierzbicka 2006, 289). Be to, pastebėta, kad pragmatinės funkcijos labiau susijusios su sakinio adverbialais negu su KP, subordinuojančiais *kad* / *jog* komplemento sakiniais. Ši tendencija aiškintina didesne sintaksine KP sąsaja su sakiniu, kuri modifikuoja, negu su adverbialais, kurie yra laisvi sakinio struktūros elementai (Nuyts 2001b, 166).

Semantinės funkcijos nagrinėjant ėymiklio analizę parodė ir morfologinio (gramatinio) bei nemorfologinio (leksinio) evidencialumo reikšmės priemonių sąveiką lietuvių kalboje. Evidenciniai būdvardiniai irrieveksmiai, vartojami greta dalyvinių evidencinių konstrukcijų, specifikuoja pastarųjų reikšmes.

7. Išvados

Čioje disertacijoje tyrinŠta nemorfologinio evidencialumo raigka ir turinys, lietuvių kalboje realizuojami nederinamaisiais badvardĥiais ir prieveiksmiais. Čio tyrimo rezultatai rodo, kad lietuvių kalboje greta dalyvių morfologija paremtų evidencinių konstrukcijų bei evidencinių veiksmaĥodĥių yra badvardĥiai ir prieveiksmiai, ĥymintys autoriaus ĥinių ġaltinų ir kuriantys Źvairių diskursų retorikų. Nors ġios raigkos priemonės nŠra privalomos ir galėtų sudaryti tik evidencialumo strategijas, jų semantiniai funkciniai ypatumai yra panaġas kaip morfologinių evidencialumo raigkos priemonių. Priklausomai nuo morfosintaksinių ypatybių evidenciniai badvardĥiai ir prieveiksmiai perteikia netiesioginio ĥinių ġaltinio reikġmes ir kuria autoriaus pasakymo validumų ir uĥtikrintumų.

Panaġiai kaip germanų ir romanų kalbų veiksmaĥodĥiai, taip ir lietuvių kalbos nederinamieji badvardĥiai, vartojami kaip KP su *kad / jog* komplemento sakiniu, ĥymi pagrindinį arba antrinį predikacijų priklausomai nuo to, ar pabrŠĥiama nauja ar ĥinoma informacija diskurse, ir turi leksinių ĥymiklių statusų. Akivaizdus nederinamųjų badvardĥių sintaksinio statuso kaitos rodiklis yra parentetinų jų vartoseną, kuri pasiĥymi sintaksine nepriklausomybe nuo modifikuojamo sakinio, adverbialine distribucija ir antrinų predikacijos reikġme. Atsiĥvelgiant Źġiuos poĥymius, sialoma parentetiġkai vartojamus nederinamuosius badvardĥius laikyti sakinio prieveiksmiais, nes ġi vartoseną nŠra tapati KP su *kad / jog* komplemento sakiniu vartosenai. Parentetiġkai vartojami nederinamieji badvardĥiai Źyja gramatinių ĥymiklių statusų.

Nederinamųjų badvardĥių morfosintaksinių ypatybių kiekybiniai rodikliai skiriasi groĥinŠje literataroje ir mokslo kalboje. Groĥinų literataros tekstuose daĥnesni parentetiġkai vartojami KP (55 proc.), o mokslo kalboje daĥnesni KP su *kad / jog* komplemento sakiniu (71 proc.). Tai aiġkintina nagrinŠjamų struktūrų ir diskurso tipo sĥajomis. Kadangi mokslo kalba atspindi formalų diskursų

nataralu, kad ėjame diskurse daŕnesnSs sudStingesnSs sintaksinSs strukturos, realizuojamos KP su *kad* / *jog* komplemento sakiniu. Tuo tarpu groŕinSs literataros tekstuose, turinŕiuose sakytinSs kalbos bruoŕd, daŕnesni parentetiniai KP, reĩgkiantys spontanĩgkumŕ ir betarpiĩgkŕ bendravimŕ NagrinStđ badvardŕiđ adverbialĩgkumo apraĩgkos groŕinSs literataros tekstuose pagrŕtos ne tik daŕniu, bet ir sintaksiniu mobilumu arba poziciniu variantĩgkumu. Skirtingai negu mokslo kalboje, groŕinSs literataros tekstuose parentetiniai badvardŕiai atsiduria ne tik inicialSs ir medialSs, bet ir finalSs pozicijose. Be to, groŕinSs literataros tekstuose medialSs pozicija, kuri yra neabejotinas adverbialĩgkumo rodiklis, sudaro didesnŕ parentetiĩgai vartojamđ badvardŕiđ dalŕ (53 proc.) negu mokslo kalboje (31 proc.).

NagrinSjami prieveiksmai vartojami kaip autoriaus pozicijos adverbialai (evidenciniai, vertinamieji) kontekstuose, kuriuose sudaro kolokacijas su veiksmaŕodŕiais, reĩgkianŕiais santykŕ ir egzistencijŕ psichologines basenas, pokyŕius ir komunikacijŕ. Œi vartosena pabrŕŕiama vertinamđđ elementđ, esanŕiđ kontekste. Autoriaus pozicijos adverbialai, reĩgkiami prieveiksmais, nSra reĩgmingai daŕnesni, nei groŕinSs literataros tekstuose nei mokslo kalboje.

Sugretinus nederinamđđ badvardŕiđ ir prieveiksmiđ morfosintaksinđ ypatybđ distribucijŕ groŕinSje literataroje ir mokslo kalboje, nustatyta, kad nederinamieji badvardŕiai daŕniau uŕ prieveiksnius vartojami kaip evidencialumo arba kitos autoriaus pozicijos raĩgkos priemonSs. Œi vartosena sudaro 69,5 proc. visos badvardŕiđ vartosenos groŕinSje literataroje ir 83 proc. mokslo kalboje. Prieveiksmai, vartojami kaip autoriaus pozicijos adverbialai, sudaro 15 proc. visos prieveiksmiđ vartosenos groŕinSje literataroje ir 11 proc. mokslo kalboje. NagrinSjami prieveiksmai daŕniau atlieka bado adverbialo funkcijas arba rodo dviprasmiđ bado ir autoriaus pozicijos adverbialđ vartosenŕ. Neŕymi autoriaus pozicijos ŕymikliđ, reĩgkiamđ prieveiksmais, vartosena lietuviđ kalboje galStđ bati aiĩginama kitomis raĩgkos priemonSmis, kurioms badingos ėios reĩgmSs ir funkcijos. Be minStđ nederinamđđ badvardŕiđ alternatyvias autoriaus pozicijos

raigkos priemonės sudaro dalyviai, asmenuojamosios veiksmažodžių formos, daiktavardžiai.

Nederinamąją badvardžių irrieveiksmių semantinę funkciją žvairovs, atskleidžiama šiame tyrime, tik iš dalies sutampa su nagrinjamą žymiklį semantinėmis funkcijomis ypatybomis, pateikiamomis ankstesniuose tyrimuose ir lietuvių kalbos gramatikos aprašuose. Remiantis tekstyno metodika nustatyta, kad badvardžiai *akivaizdu*, *aišku*, *ryšku* ir atitinkamirieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai*, *ryškiai* žymi autoriaus numanymą pagrįstą percepciją arba konceptualiuoju žinių galtiniu, kurie gali būti eksplikuojami arba implikuojami žid žymiklį kontekste. Taigi *akivaizdu* ir *aišku*, kaip ir *ryšku*, priklauso evidencinių, bet ne episteminio modalumo žymiklį grupei, kaip teigta kituose tyrimuose;rieveiksmiai *akivaizdžiai*, *aiškiai* ir *ryškiai* gali būti vartojami kaip evidencialumo, o ne vien kaip bado adverbialai. Atkreiptinas dėmesys, kad žid žymiklį leksinės reikšmės susijusios su percepcija, o tai nėra vienas iš veiksnų, skatinančių evidencinių reikšmių atsiradimą (Wiemer, Kampf 2012). Sėjaja su episteminio modalumo išryškėja tik iš badvardžio *panašu* irrieveiksmio *panašiai* (KP su *kad / jog* komplemento sakiniu) vartosenos: juos vartojant numanymo (evidencialumo) ir abejonės (episteminio modalumo) reikšmės susipynusios. Evidencinių ir episteminų reikšmių sinkretiškumas aiškintinas žinių galtinio nepakankamumu, skatinančiu episteminės abejonės atsiradimą žymiklį morfosintaksinėmis ir leksinėmis ypatybomis.

Natūralu, retsykais ir *natūraliai*, laikomi vertinimo žymikliais, kurie rodo, kiek propozicijoje reikiama informacija atitinka tam tikras normas arba yra tikėtina. Šiame darbe pabrėžiamos žid žymiklį sėjajos su žinojimu, evidencialumo kategorijos dimensija, tačiau teigiama, kad ne kiekviena tokia sėjaja batinai kvalifikuojama kaip evidencinė. Be to, beveik nerasta kontekstų, kuriuose *natūralu*, *natūraliai* turėtų sėjajų su percepcija, kuri yra vienas pagrindinių evidencinių reikšmių atsiradimo veiksnų.

Nagrinėjami ūymikliai praranda evidencialumo arba kitas autoriaus pozicijos reikšmes ir funkcijas, kai pradeda ūymsti interaktyvumŅ su skaitytoju arba sieti diskursŅ ir tampa pragmatiniais ūymikliais. Pagrindiniai veiksniai, motyvuojantys evidencialumo reikšmiŅ ir funkciŅ iŅnykimŅ yra Ņnekos akto ir jo dalyviŅ pabrŅimas bei neginŅijamŅ, savaime suprantamŅ tiesŅ modifikacija. IŅskyrus atvejus, kai nagrinėjami nederinamieji badvardŅiai akivaizdŅiai pradeda modifikuoti ne propozicijŅ Ņnekos aktŅ pragmatinŅs ir evidencialumo reikšmŅs ir funkcijos gali bati susipynusios, tad ne visada Ņmanoma nustatyti aiŅkiŅribŅ tarp jŅ. Tokiu atveju reikŅtd pritarti Wichmann, Simon-Vandenberg, Aijmer (2010, 128) nuomonei, kad nŅra grynai propozicinŅ (evidencialumo / episteminio) modalumo reikšmiŅ ir grynai pragmatinŅ, nes jos yra tik apytiksliai propozicinŅs arba apytiksliai pragmatinŅs.

Skirtingai negu germanŅ, romanŅ ir slavŅ kalbose, lietuviŅ kalboje pragmatinŅ vartoseną, sietina su evidencinŅ reikšmiŅ iŅnykimu, labiau badinga nederinamiesiems badvardŅiams, vartojamiems kaip sakinio adverbialai, bet ne prieveiksmiams. Kadangi prieveiksmiai kaip sakinio adverbialai lietuviŅ kalboje vartojami reŅiau negu atitinkami badvardŅiai, jie nerodo semantinŅ funkcinŅ ŅvairovŅs. JŅ reikšmŅs yra daugiau specifinŅs, tarp bado ir evidencialumo adverbialŅ, jŅ skiriamasis bruoŅas Ņ subjektyvumas.

SemantinŅ funkcinŅ nagrinėjamŅ nederinamŅjŅ badvardŅiŅ ir prieveiksmiŅ analizŅ taip pat atskleidŅ jŅ vartosenos skirtumus atsiŅvelgiant 3 diskurso ypatumus, ypaŅ kai jie vartojami kaip numanymo ūymikliai. GroŅinŅs literataros tekstuose jie ūymi subjektyvŅ autoriaus numanymŅ daŅniausiai paremtŅ percepcija, o mokslo kalboje (iŅskyrus prieveiksmius) Ņ intersubjektyvŅ numanymŅ daŅniausiai paremtŅ konceptualiuoju ŅiniŅ Ņaltiniu. AbiejŅ tipŅ diskursuose numanymo ūymikliai atlieka svarbŅ argumentacinŅ vaidmenŅ groŅinŅs literataros tekstuose suteikia autoriaus pasakymui validumo, be kurio Ņis bŅtd kategoriŅkas ir nepagrŅtas, mokslo kalboje kuria ŅvairialypŅ autoriaus argumentacijos retorikŅ. Kaip morfologinŅ evidencialumo reikškos priemonŅs yra

esminiai sSkmingos komunikacijos komponentai kalbose, kuriose evidencialumas yra privaloma gramatinS kategorija, taip nemorfologinSs evidencialumo raigkos priemonSs sudaro svarbd aspektNkuriant 3vairid diskursd tekstus kalbose, kuriose gi kategorija nSra reigkiama sietinSs morfologijos priemonSmis.

Lietuviđ kalboje, panaiai kaip bulgard ir estd, galima 3velgti gramatinid ir leksinid evidencialumo raigkos priemonid sNveikN Dahniausios kombinacijos yra evidencinSs konstrukcijos, paremtos neveikiamdj dalyvid formomis, kurios hymi hiniđ galtinio gavimo badN(numanymN), ir evidenciniai badvardhiai (*akivaizdu, aišku*) arba prieveiksmiai (*akivaizdžiai, aiškiai*), kurie specifikuoja numanymo tipN t. y. hymi konkretđ hiniđ galtin3 Pastebimos ir dviejđ leksinid evidencialumo hymikliđ kombinacijos, kuriose vienas hymi numanymN o kitas specifikuoja numanymo pagrindN Ig tiesd 3odoma, kad evidencialumas propozicijoje gali bati hymStas du kartus. Harmoningos gramatinid ir leksinid arba dviejđ leksinid evidencialumo raigkos priemonid kombinacijos rodo, kad evidencialumo kategorijos raigka negali bati ribojama vien morfologinSmis priemonSmis. Geriau ginNkategorijNigmanyi 3nanoma tik tiriant 3vairiNgios kategorijos raigkN

Go tyrimo rezultatai papildo evidencialumo, episteminio modalumo ir kitđ autoriaus pozicijos bei pragmatinid hymikliđ inventoriđ lietuvid kalboje, atskleidhia jd morfosintaksinius ypatumus bei daugiafunkciškumN ir praplečia nemorfologinio evidencialumo raigkos bei turinio tyrimus Europos kalbose.

Tyrimo perspektyvos

Ti3iant nemorfologinio evidencialumo raigkos tyrimus lietuvid kalboje, svarbu palyginti nederinamdjd badvardhid ir prieveiksmid distribucijNskirtingose mokslo kalbos disciplinose (humanitarinid, socialinid ir tikslidjd mokslđ). Naudinga batđ gid raigkos priemonid vartosenN igirti kitđ tipđ diskursuose ir registruose, pavyzdhiui, hiniasklaidos ir sakytinSje kalboje; atsihvelgiant 3 sociolingvistinius parametrus n jaunimo kalboje.

Ėio tyrimo rezultatai galStđ bati panaudoti sisteminant nemorfologinio evidencialumo raigkos inventoriđ lietuviđ kalboje. Yra atlikta nemaŕai nuodugniđ veiksmahodŕiđ, dalelyŕiđ morfosintaksiniđ ir semantiniđ funkciniđ ypatumđ tyrimđ, taigi jungiant ėio tyrimo rezultatus naudinga batđ pateikti evidenciniđ ŕymikliđ klasifikacijŕ ir aptarti jđ bruoŕus. Toliau galStđ bati atliekami badvardŕiđ ir prieveiksmiđ gretinamieji tyrimai anglđ, lenkđ kalbose, taikant lygiagreŕiđjđ tekstynđ metodikŕ

Literatūros sąrašas

- Aijmer, Karin. 1996. Swedish modal particles in a contrastive perspective. *Contrastive semantics and pragmatics: Meanings and representations*. Vol. 1. Jaszczolt, Katarzyna, Ken Turner, eds. Oxford, N.Y., Tokyo: Pergamon. 393–427.
- Aijmer, Karin. 2008. Modal adverbs in interaction of *obviously* and *definitely* in adolescent speech. *The dynamics of linguistic variation: Corpus evidence on English past and present*. Nevalainen, Terttu et al., eds. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 61–83.
- Aijmer, Karin. 2012. The pragmatics of adverbs. *One Language, Two Grammars? Differences between British and American English*. Rohdenburg, Günter, Julia Schlüter, eds. 324–340.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2003. Evidentiality in typological perspective. *Studies in evidentiality*. Aikhenvald, Alexandra Y., Robert M. W. Dixon, eds. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1–31.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2007. Information source and evidentiality: what can we conclude? *Rivista di Linguistica* 19 (1), 207–229.
- Akelaitis, Gintautas. 1992. *Dabartinės lietuvių kalbos įterptiniai vienetai (semantika, struktūra, paskirtis diskurse)*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.
- Akelaitis, Gintautas. 2001. Įterptinio santykis su sudėtinio sakinio dėsningumais ir su atskirais sakiniais. *Kalbotyra* 50 (1), 5–15.
- Akelaitis, Gintautas. 2002. Veiksmahodiniai pagrindinio dėsningumo formos įterptiniai. *Žmogus ir žodis* I, 3–8.
- Akelaitis, Gintautas. 2011. Panašus ar naujas modalinis žodis? *Gimtoji kalba* 11, 3–10.

- Ambrazas, Vytautas. 1977. Netiesioginis nuosakos (*modus relativus*) paplitimas ir kilmės problema. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 17: lietuvių arealinės lingvistikos klausimai, 7–54.
- Ambrazas, Vytautas. 2001. Lietuvių kalbos pasyvo raidos bruožai. *Acta Linguistica Lithuanica* 45, 11–38.
- Ambrazas, Vytautas, red. 2006a. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Ambrazas, Vytautas. 2006b. *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Anderson, Lloyd B. 1986. Evidentials, paths of change, and mental maps: Typologically regular asymmetries. *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Chafe, Wallace, Johanna Nichols, eds. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation. 273–312.
- Bamford, Julia. 2005. Subjective or objective evaluation? Prediction in academic lectures. *Strategies in academic discourse*. Tognini-Bonelli, Elena, Gabriella Del Lungo Camiciotti, eds. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 17–29.
- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad, Edward Finegan, eds. 1999. *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.
- Biber, Douglas. 2006. *University language. A corpus-based study of spoken and written registers*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bogusławski, Andrzej. 2005. O operacjach przysłówkowych. *Przysłówki i przyimki. Studia ze składni i semantyki języka polskiego*. Grochowski, Maciej, red. Toruń: Wydawnictwo Mikołaja Kopernika. 15–44.
- Boye, Kasper. 2001. Evidence for evidentiality in Danish. *Reflections on modality*. Müller, Henrik H., ed. Copenhagen: Narayana Press. 81–127.

- Boye, Kasper, Peter Harder. 2007. Complement-taking predicates. Usage and linguistic structure. *Studies in Language* 31 (3), 569–606.
- Boye, Kasper, Peter Harder. 2009. Evidentiality: Linguistic categories and grammaticalization. *Functions of Language* 16 (1), 9–43.
- Boye, Kasper. 2010. Evidence for what? Evidentiality and scope. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63 (4), 290–307.
- Boye, Kasper. 2012. *Epistemic meaning: a crosslinguistic and functional-cognitive study*. Berlin: de Gruyter Mouton.
- Brinton, Laurel J. 1996. *Pragmatic markers in English: Grammaticalization and discourse functions*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brinton, Laurel J. 2008. *The comment clause in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brinton, Laurel J., Elizabeth Closs Traugott. 2005. *Lexicalization and language change*. London: Cambridge University Press.
- Byloo, Pieter, Richard Kastein, Jan Nuyts. 2006. On *certainly* and *zeker*. *Topics in subjectification and modalization*. Cornillie, Bert, Nicole Delbecq, eds. 45–72.
- Capelli, Gloria. 2007. “I know I reckon I know how Leonardo da Vinci must have felt ...” *Epistemicity, evidentiality and English verbs of cognitive attitude*. Paris: Paris Publishing.
- Celle, Agnès. 2009. The intersubjective function of modal adverbs: A contrastive English-French study of adverbs in journalistic discourse. *Languages in Contrast* 9 (1), 23–36.
- Chafe, Wallace. 1986. Evidentiality in English conversation and academic writing. *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Wallace Chafe, Johanna Nichols, eds. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation. 261–272.
- Chojnicka, Joanna. 2010. As if one were not enough: on the multiple functions of Latvian *it k     as if, as though  *. *Particles and connectives in Baltic*. Nau,

- Nicole, Norbert Ostrowski, eds. Vilnius: Vilniaus universitetas, Asociacija Academia Salensisó. 39ñ72.
- Chojnicka, Joanna. 2012. *Linguistic markers of stance in Latvian parliamentary debates* [PhD dissertation]. Zakład Bańologii. Instytut Językoznawstwa: Poznań.
- Cornillie, Bert. 2007. The continuum between lexical and grammatical evidentiality: a functional analysis of Spanish *parecer*. *Rivista di Linguistica* 19 (1), 109ñ128.
- Cornillie, Bert. 2009. Evidentiality and epistemic modality: On the close relationship between two different categories. *Functions of Language* 16 (1), 44ñ62.
- Cornillie, Bert. 2010. An interactional approach to epistemic and evidential adverbs in Spanish conversation. *Linguistic realization of evidentiality in European languages*. Diwald, Gabriele, Elena Smirnova, eds. Berlin: Mouton de Gruyter. 309ñ330.
- Cruschina, Silvio. 2010. On the syntactic status of sentential adverbs and modal particles. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63 (4), 345ñ357.
- Cuenca, Maria-Josep, Maria Josep Marín. 2012. Discourse marker and modality in spoken Catalan: The case of (*és*) *clar*. *Journal of Pragmatics* 44, 2211ñ2225.
- Danielewiczowa, Magdalena. 2008. Jak nie naleŹy opisywał przysłówków epistemicznych? *Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen* [=Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72]. Wiemer, Björn, Vladimir A. Plungian, eds. 109ñ128.
- de Haan, Ferdinand. 2001. The place of inference within the evidential system. *International Journal of American Linguistics* 67, 193ñ219.
- de Haan, Ferdinand. 2007. Raising as grammaticalization: the case of Germanic SEEM-verbs. *Rivista di Linguistica* 19 (1), 129ñ150.
- Dehé, Nicole, Yordanka Kavalova, eds. 2007. *Parentheticals*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Dehé, Nicole, Anne Wichmann. 2010. The multifunctionality of epistemic parentheticals in discourse. *Functions of Language* 17 (1), 1–28.
- Dendale, Patrick, Julie van Bogaert. 2007. A semantic description of French lexical evidential markers and the classification of evidentials. *Rivista di Linguistica* 19 (1), 65–89.
- Diewald, Gabriele, Elena Smirnova. 2010a. *Linguistic realization of evidentiality in European languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Diewald, Gabriele, Elena Smirnova. 2010b. *Evidentiality in German. Linguistic realization and regularities in grammaticalization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- DLKŲ. 2006. Keinys, Stasys (vyr. red.). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Gėgas (trečias elektroninis leidimas). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. [<http://dz.lki.lt>]
- Downing, Angela, Philip Locke. 2002. *A university course in English grammar*. London: Routledge.
- Faller, Martina. 2002. *Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua* [PhD dissertation]. Stanford: Stanford University.
- Fløttum, Kjersti, Torodd Kinn, Trine Dahl. 2006. ‘We now report on...’ versus ‘Let us now see...’: Author roles and interaction with readers in research articles. *Academic discourse across disciplines*. Hyland, Ken, Marina Bondi, eds. Bern: Peter Lang. 203–224.
- Fraser, Bruce. 1999. What are discourse markers? *Journal of Pragmatics* 31, 931–952.
- Frawley, William. 1992. *Linguistic semantics*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gisborne, Nikolas. 1998. The attributory structure, evidential meaning, and the semantics of English SOUND-class verbs. *UCL Working Papers in Linguistics* 10, 1–26.

- Gisborne, Nikolas, Jasper Holmes. 2007. A history of English evidential verbs of appearance. *English Language and Linguistics* 11 (1), 1–29.
- Gisborne, Nikolas. 2010. *The event structure of perception verbs*. Oxford: Oxford University Press.
- Grochowski, Maciej. 2008. O cechach syntaktycznych i semantycznych wyrażeń *widzieć, widocznie, najwidoczniej* (na tle kategorii ewidencjalności). *Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen* [=Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72]. Wiemer, Björn, Vladimir A. Plungian, eds. 129–148.
- Gronemeyer, Claire. 1997. Evidentiality in Lithuanian. *Working Papers*. Lund: Lund University. 93–112.
- Grossmann, Francis, Françoise Wirth. 2007. Marking evidentiality in scientific papers: The case of expectation markers. *Language and discipline perspectives on academic discourse*. Fløttum, Kjersti, ed. New Castle: Cambridge Scholars Publishing. 202–218.
- Grossmann, Francis, Agnès Tutin. 2010. Evidential markers in French scientific writing: The case of the French verb *voir*. *Linguistic realization of evidentiality in European languages*. Diewald, Gabriele, Elena Smirnova, eds. Berlin: Mouton de Gruyter. 279–308.
- Grzegorzczkova, Renata. 1975. *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków*. Wrocław: Ossolineum.
- Hasselgård, Hilde. 2010. *Adjunct adverbials in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hidalgo, Laura. 2006. The expression of writer stance by modal adjectives and adverbs in comparable corpus of English and Spanish newspaper discourse. *Corpus linguistics: applications for the study of English*. Hornero, Ana Maria, María José Luzón, Silvia Murillo, eds. Bern, Berlin: Peter Lang. 125–140.

- Holvoet, Axel. 2004. Evidencialumo kategorija. *Gramatinių kategorijų tyrimai*. Holvoet, Axel, Loreta SemSnienS, red. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 105–120.
- Holvoet, Axel, JaratS PajSdienS. 2005. Aplinkybės ir jų tipai. *Gramatinių funkcijų tyrimai*. Holvoet, Axel, Rolandas Mikulskas, red. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 93–116.
- Holvoet, Axel, Loreta VailiulytS-SemSnienS. 2006. Giminės kategorija. *Daiktavardinio junginio tyrimai*. Holvoet, Axel, Rolandas Mikulskas, red. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 101–120.
- Holvoet, Axel. 2007. *Mood and modality in Baltic*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hoye, Leo. 1997. *Adverbs and modality in English*. London, New York: Longman.
- Huddleston, Rodney, Geoffrey K. Pullum, eds. 2002. *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hyland, Ken. 2006. Disciplinary differences: Language variation in academic discourse. *Academic discourse across disciplines*. Hyland, Ken, Marina Bondi, eds. Bern: Peter Lang. 17–45.
- Hyland, Ken. 2008. Disciplinary voices. Interactions in research writing. *English Text Construction* 1 (1), 5–22.
- Hyland, Ken. 2009. Corpus informed discourse analysis: The case of academic engagement. *Academic writing. At the interface of corpus and discourse*. Charles, Maggie, Diane Pecorari, Susan Hunston, eds. London, New York: Continuum. 110–128.
- Ifantidou-Trouki, Elly. 1993. Sentential adverbs and relevance. *Lingua* (90), 69–90.
- JasionytS, Erika. 2012. Lithuanian impersonal modal verbs reik(S)ti 'need' and tekti 'be gotten'. A corpus-based study. *Multiple perspectives in linguistic research on Baltic languages*. UsonienS, Aurelija, Nicole Nau, Ineta

- DabaġinskienS, eds. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 206–228.
- Kaltenböck, Günther. 2007. Spoken parenthetical clauses in English. *Parentheticals*. Dehé, Nicole, Yordanka Kavalova, eds. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 25–52.
- Keevallik, Leelo. 2010. Clauses emerging as epistemic adverbs in Estonian conversation. *Lingustica Uralica* (2), 81–101.
- Kehayov, Peter. 2008. Interactions between grammatical evidentials and lexical markers of epistemicity and evidentiality: A case study of Bulgarian and Estonian. *Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen* [=Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72]. Wiemer, Björn, Vladimir A. Plungjan, eds. 165–201.
- Labutis, Vytautas. 2002. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Lampert, Günther, Martina Lampert. 2010. Where does evidentiality reside? Notes on (alleged) limiting cases: *seem* and *be like*. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63 (4), 308–321.
- Lavine, James E. 2006. Is there a passive evidential strategy in Lithuanian? *Papers from the 42nd Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Bunting, Jacqueline *et al.*, eds. Chicago: Chicago Linguistic Society. 41–55.
- Lenker, Ursula. 2010. *Argument and rhetoric. Adverbial connectors in the history of English*. Berlin, New York: de Gruyter Mouton.
- Letuchiy, Alexander. 2010. Syntactic change and shifts in evidential meanings: five Russian units. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63 (4), 358–369.
- Makartsev, Maxim. 2012. Towards a systemization of common Balkan lexical evidential markers. *Slověne: International Journal of Slavic Studies* (1), 27–51.

- Malmström, Hans. 2007. *Accountability and the making of knowledge statements: A study of academic discourse* [PhD dissertation]. Lund: Media-Tryck Sociologen.
- Marcinkevičienė, Rata. 2000. Tekstų lingvistika. *Darbai ir Dienos* 24, 7–64.
- Marín, Juana I. 2006. Epistemic stance and commitment in the discourse of fact and opinion in English and Spanish: A comparable corpus study. *Corpus linguistics: applications for the study of English*. Hornero, Ana Maria, María José Luzón, Silvia Murillo, eds. Bern, Berlin: Peter Lang. 141–157.
- Marín-Arrese, Juana I. 2007. Commitment and subjectivity in the discourse of opinion columns and leading articles. A corpus study. *RAEL Volume: 1 Issue: Different Approaches to Newspaper Opinion Discourse*, 82–98.
- Marín-Arrese, Juana I. 2009a. Commitment and subjectivity in the discourse of a judicial inquiry. *Modality in English. Theory and description*. Salkie, Raphael, Pierre Busutil, Johan van der Auwera, eds. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 237–268.
- Marín-Arrese, Juana I. 2009b. Effective vs. epistemic stance, and subjectivity/intersubjectivity in political discourse: A case study. *Studies on English modality. In Honour of Frank Palmer*. Tsangalidis, Anastasios, Roberta Facchinetti, eds. Berlin, New York: Peter Lang. 23–52.
- Marín-Arrese, Juana I. 2011. Epistemic legitimizing strategies, commitment and accountability in discourse. *Discourse Studies* 13 (6), 789–797.
- Martin, James R., Peter R. R. White. 2005. *The language of evaluation: Appraisal in English*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Martínez, Elena. 2006. The verbal expression of belief and hearsay in English and Spanish: Evidence from newspaper discourse. *Corpus linguistics: applications for the study of English*. Hornero, Ana Maria, María José Luzón, Silvia Murillo, eds. Bern, Berlin: Peter Lang. 159–175.

- Mindt, Ilka. 2011. *Adjective complementation: An empirical analysis of adjectives followed by that-clauses*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mortensen, Janus. 2006. *Epistemic and evidential sentence adverbials in English and Danish: A comparative study* [PhD dissertation]. Roskilde: Roskilde University.
- Noël, Dirk. 2002. *Believe-type matrix verbs and their complements: Corpus-based investigations of their functions in discourse* [PhD dissertation]. Gent University.
- Noonan, Michael. 2007. Complementation. *Language typology and syntactic description*. Shopen, Timothy, ed. Cambridge: Cambridge University Press. 52–150.
- Nuyts, Jan. 2001a. Subjectivity as an evidential dimension in epistemic modal expressions. *Journal of Pragmatics* 33, 383–400.
- Nuyts, Jan. 2001b. *Epistemic modality, language, and conceptualization: A cognitive-pragmatic perspective*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ocampo, Francisco. 2006. The movement towards discourse is not grammaticalization: The evolution of *claro* from adjective to discourse particle in spoken Spanish. *Selected Proceedings of the 9th Hispanic Linguistics Symposium*. Sagarra, Nuria, Almeida Jacqueline Toribio, eds. Somerville, MA: Cascadia Proceedings. Project. 308–319.
- Palmer, Frank R. 1986. *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, Frank R. 2001. *Mood and modality* [2nd ed.]. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paradis, Carita. 2003. Between epistemic modality and degree: the case of *really*. *Modality in contemporary English*. Facchinetti, Roberta, Frank Robert Palmer, Manfred G. Krug, eds. Berlin: Mouton de Gruyter. 197–220.

- PaulauskienS, Aldona. 1994. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Petit, Daniel. 2008. Zum Ausdruck der Evidentialität im Baltischen: die litauische Partikel *nevà*. *Acta Linguistica Lithuanica* LIX, 57–80.
- Petit, Daniel. 2010. *Untersuchungen zu den baltischen Sprachen* [Brill's studies in Indo-European languages & linguistics, vol. 4]. BRILL.
- Pietrandrea, Paola. 2007. The grammatical nature of some epistemic-evidential adverbs in spoken Italian. *Rivista di Linguistica* 19 (1), 39–64.
- Plungian, Vladimir A. 2001. The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33, 349–357.
- Plungian, Vladimir A. 2011. *Gramatinių kategorijų tipologija*. 2-asis tomas. Vilnius: Vilniaus universitetas, Asociacija Academia Salensis.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. 1985. *A comprehensive grammar of the English language*. London, New York: Longman.
- Ramat, Paolo, Davide Ricca. 1998. Sentence adverbs in the languages of Europe. *Adverbial constructions in the languages of Europe*. van der Auwera, Johan, D. P. Ó Baoill, eds. Berlin: Mouton de Gruyter. 187–275.
- Rooryck, Johan. 2001. Evidentiality, Part I. *Glott International* 5 (4), 125–133.
- Rossari, Corinne. 2012. The evidential meaning of modal parentheticals. *Journal of Pragmatics* (44), 2183–2193.
- Ruskan, Anna. 2012. Evidential adjectives in Lithuanian academic discourse. *Kalbotyra* 64 (3), 103–123.
- Schneider, Stefan, 2007. Reduced parenthetical clauses in Romance languages: A pragmatic typology. *Parentheticals*. Dehé, Nicole, Yordanka Kavalova, eds. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 237–258.
- Schoonjans, Steven. 2012. The particulization of German complement-taking mental predicates. *Journal of Pragmatics* 44, 776–797.

- SemSniens, Loreta. 2003. Badvardžio derinimas ir badvardžio bevardžių giminės problema. *Acta Linguistica Lithuanica* XLVIII, 119–136.
- Shindo, Mika. 2009. *Semantic extension, subjectification, and verbalization*. University Press of America.
- Simon-Vandenberghe, Anne-Marie, Karin Aijmer. 2007. *The semantic field of modal certainty. A corpus-based study of English adverbs*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Simon-Vandenberghe, Anne-Marie. 2008. *Almost certainly and most definitely: Degree modifiers and epistemic stance. Journal of Pragmatics* (40), 1521–1542.
- Smetona, Antanas, Aurelija Usonienė. 2012. Autoriaus pozicijos adverbialai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. *Kalbotyra* 64 (3), 124–139.
- Squartini, Mario. 2001. The internal structure of evidentiality in Romance. *Studies in Language* 25 (2), 297–334.
- Squartini, Mario. 2004. Disentangling evidentiality and epistemic modality in Romance. *Lingua* 114, 873–895.
- Squartini, Mario. 2007. Investigating a grammatical category and its lexical correlates. *Rivista di Linguistica* 19 (1), 1–6.
- Squartini, Mario. 2008. Lexical vs. grammatical evidentiality in French and Italian. *Linguistics* 46 (5), 917–947.
- Stępień, Marzena. 2008. O wzajemnym przenikaniu sił ewidencjalności i modalności (na przykładzie wybranych polskich czasowników i wyrażenia funkcyjnych). *Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen* [=Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72]. Wiemer, Björn, Vladimir A. Plungian, eds. 313–333.
- Činkienė, Jolanta. 2011. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame diskurse: gretinamasis tyrimas*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.

- ČinkanienS, Jolanta. 2012. Adverbials as hedging devices in Lithuanian academic discourse: A cross-disciplinary study. *Multiple perspectives in linguistic research on Baltic languages*. UsonienS, Aurelija, Nicole Nau, Ineta DabažinskienS, eds. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 137–167.
- ČolienS, AudronS. 2012. Epistemic necessity in a parallel corpus: Lithuanian vs. English. *Multiple perspectives in linguistic research on Baltic languages*. UsonienS, Aurelija, Nicole Nau, Ineta DabažinskienS, eds. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 10–42.
- TekorienS, Dalija. 1990. *Bevardės giminės būdvardžiai*. Vilnius: Mokslo.
- Thompson, Sandra A., Anthony Mulac. 1991. A quantitative perspective on the grammaticalization of epistemic parentheticals in English. *Approaches to grammaticalization*. Vol. 2. Traugott, Elizabeth Closs, Bernd Heine, eds. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 313–339.
- Traugott, Elizabeth Closs. 1989. On the rise of epistemic meanings in English: An example of subjectification in semantic change. *Language* 65 (1), 31–55.
- Tutak, Kinga. 2003. *Leksykalne nieczasownikowe wykładniki modalności epistemicznej w autobiografiach*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Ulvydas, Kazimieras. 2000. *Lietuvių kalbos prieveiksmiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- UsonienS, Aurelija. 1999. Perception verbs revisited. *Working Papers* 47. Lund: Lund University, Dept of Linguistics. 211–225.
- UsonienS, Aurelija. 2000. Modality and the Lithuanian stimulus-perception verb *atrodyti* (‘look/seem/appear’). *Kalbotyra* 49 (3), 129–138.
- UsonienS, Aurelija. 2001. Veiksmažodžio *matyti* komplementų tipai: formos ir reikšmės šveika. *Baltistica* 36 (1), 115–124.
- UsonienS, Aurelija. 2002a. Types of epistemic qualification with verbs of perception. *Kalbotyra* 52 (3), 147–154.
- UsonienS, Aurelija. 2002b. Evaluation in perception. *Kalbotyra* 51(3), 143–152.

- UsonienS, Aurelija. 2003. Extension of meaning: Verbs of perception in English and Lithuanian. *Meaning through language contrast*. Jaszczolt, Katarzyna M., Ken Turner, eds. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 193–220.
- UsonienS, Aurelija. 2004. *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- UsonienS, Aurelija, JonS GrigalianienS, BirutS RyvitytS, Linas BatSnas, Erika JasionytS. 2008. Corpus Academicum Lithuanicum. Lietuvių mokslo kalbos tekstynas. *Baltistica* XLIII (1), 101–114.
- UsonienS, Aurelija, Erika JasionytS. 2010. Towards grammaticalization: Lithuanian acquisitive verbs *gauti* (õgetõ) and *tekti* (õbe gottenõ). *Acta Linguistica Hafniensia* 42 (2), 199–220.
- UsonienS, Aurelija, AudronS ÇolienS. 2010. Choice of strategies in realizations of epistemic possibility in English and Lithuanian: A corpus-based study. *International Journal of Corpus Linguistics* 15 (2), 291–316.
- UsonienS, Aurelija, Linas ButSnas, BirutS RyvitytS, Jolanta ÇinkanienS, Erika JasionytS, Algimantas Juozapaviõius. 2011. Corpus Academicum Lithuanicum. *Human language technology. Challenges for computer science and linguistics*. Vetulani, Zygmunt, ed. Heidelberg: Springer. 412–422.
- UsonienS, Aurelija. 2012. Komplementiniai predikatai ir jø multifunkcionalumas. *Darbai ir Dienos* (58), 223–232.
- UsonienS, Aurelija [spaudoje]. Non-morphological realizations of evidentiality: the case of parenthetical elements in Lithuanian. *Contemporary approaches to Baltic linguistics*. Arkadiev, Peter, Axel Holvoet, Björn Wiemer, eds. Berlin: Mouton de Gruyter.
- van Bogaert, Julie. 2010. A constructional taxonomy of *I think* and related expressions: Accounting for the variability of complement-taking mental predicates. *English Language and Linguistics* 14 (3), 399–427.

- van der Auwera, Johan, Vladimir Plungian. 1998. Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79–124.
- Van Linden, An. 2012. *Modal adjectives: English deontic and evaluative constructions in synchrony and diachrony*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Wälchli, Bernard. 2000. Infinite predication as a marker of evidentiality and modality in the languages of the Baltic region. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 53, 186–210.
- Whitt, Richard Jason. 2009. Auditory evidentiality in English and German: The case of perception verbs. *Lingua* 119, 1083–1095.
- Whitt, Richard Jason. 2010. Evidentiality, polysemy, and the verbs of perception in English and German. *Linguistic realization of evidentiality in European languages*. Diwald, Gabriele, Elena Smirnova, eds. Berlin: Mouton de Gruyter. 249–278.
- Wichmann, Anne, Anne-Marie Simon-Vandenberg, Karin Aijmer. 2010. How prosody reflects semantic change: A synchronic case study of *of course*. *Subjectification, intersubjectification and grammaticalization*. Davidse, Kristin, Lieven Vandenaalotte, Hubert Cuyckens, eds. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 103–154.
- Wiemer, Björn. 2005. Conceptual affinities and diachronic relationships between epistemic, inferential and quotative functions (preliminary observations on lexical markers in Russian, Polish and Lithuanian). *Modality in Slavonic languages. New perspectives*. Hansen, Björn, Petr Karlik, eds. München: Sagner. 107–131.
- Wiemer, Björn. 2006a. Grammatical evidentiality in Lithuanian (a typological assessment). *Baltistica* XLI (1), 33–49.
- Wiemer, Björn. 2006b. Particles, parentheticals, conjunctions and prepositions as evidentiality markers in contemporary Polish (A first exploratory study). *Studies in Polish Linguistics* 3, 5–67.

- Wiemer, Björn. 2008. Lexikalische Markierungen evidenzieller Funktionen: zur Theoriebildung und empirischen Erforschung im Slavischen. *Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen* [=Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72]. Wiemer, Björn, Vladimir A. Plungian, eds. 5–49.
- Wiemer, Björn. 2010a. Lithuanian *esq* Ħ a heterosemic reportive marker in its contemporary stage. *Baltic Linguistics* 1, 245–308.
- Wiemer, Björn. 2010b. On the lexicographic treatment of Lithuanian *esq* (From a background of other particles in Lithuanian and elsewhere). *Particles and connectives in Baltic*. Nau, Nicole, Norbert Ostrowski, eds. Vilnius: Vilniaus universitetas, Asociacija Akademia Salensis. 171–212.
- Wiemer, Björn. 2010c. Hearsay in European languages. *Linguistic realization of evidentiality in European languages*. Diewald, Gabriele, Elena Smirnova, eds. Berlin: Mouton de Gruyter. 59–129.
- Wiemer, Björn, Katerina Stathi. 2010. Introduction: The database of evidential markers in European languages. A bird's eye view of the conception of the database (the template and problems hidden beneath it). *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63 (4), 275–289.
- Wiemer, Björn, Veronica Kampf. 2012. On conditions instantiating tip effects of epistemic and evidential meanings in Bulgarian. *Slověne: International Journal of Slavic Studies* (2), 5–38.
- Wierzbicka, A. 2006. *English. Meaning and culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Willett, Thomas. 1988. A cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. *Studies in Language* 12 (1), 51–97.
- Woodbury, Anthony C. 1986. Interactions of tense and evidentiality: A study of Sherpa and English. *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Chafe, Wallace, Johanna Nichols, eds. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation. 261–272.

Źabowska, Magdalena. 2008. Polskie wyrażenia ewidencjalne a partykuły epistemiczne. *Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen* [=Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72]. Wiemer, Björn, Vladimir A. Plungian, eds. 377–393.